

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Prawa i Administracji

Urszula Moszczyńska

ROZPRAWA DOKTORSKA

**Strony postępowania odrębnego
w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych**

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem naukowym

prof. UAM dr. hab. Krzysztofa Knoppka

*w Zakładzie Postępowania Cywilnego Wydziału Prawa i
Administracji*

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Poznań 2018

Pragnę złożyć wyrazy podziękowania

Szanownemu Panu Profesorowi Krzysztofowi Knoppkowi,

*bez którego wiedzy, życzliwości i zaangażowania niniejsza rozprawa
nigdy by nie powstała.*

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW.....	11
WSTĘP.....	16
ROZDZIAŁ 1	
POJĘCIE „SPRAWY Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH”.....	23
1.1. Sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych jako sprawa cywilna w znaczeniu formalnym	23
1.2. Ustawowe ujęcia „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych”.....	26
1.2.1. „Sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych” w świetle art. 476 § 2 kodeksu postępowania cywilnego	26
1.2.2. „Sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych” w świetle art. 476 § 3 kodeksu postępowania cywilnego.....	35
1.2.3. Definicja „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” na gruncie kodeksu postępowania administracyjnego	40
1.2.4. Rozumienie sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych na gruncie art. 83 u.s.u.s.....	41
1.3. Przykłady spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w świetle poglądów orzecznictwa oraz przykłady spraw przekazanych do rozpoznania sądom ubezpieczeń społecznych na mocy przepisów szczególnych.....	43
1.4. Definicja „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” w doktrynie	47
1.5. Ubezpieczenia społeczne a zabezpieczenie społeczne – podstawowe aspekty	49
1.6. Stosunek zabezpieczenia i ubezpieczenia społecznego	53
ROZDZIAŁ 2	
SĄD UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH I POSTĘPOWANIE PRZED TYM SĄDEM – UWAGI OGÓLNE	63
2.1. Rozwój sądownictwa ubezpieczeń społecznych w Polsce.....	63
2.2. Sądy ubezpieczeń społecznych obecnie.....	72

ROZDZIAŁ 3

POJĘCIA „STRONY PROCESU CYWILNEGO” I „STRONY W SPRAWACH Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH”	81
3.1. Strona procesu cywilnego, jej przymioty i współuczestnictwo w sporze....	81
3.1.1. Strona.....	81
3.1.2. Przymioty strony.....	82
3.1.3. Współuczestnictwo procesowe	88
3.2. Uwagi ogólne o stronach postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych..	89

ROZDZIAŁ 4

STRONY W SPRAWACH O ROSZCZENIA ZE STOSUNKÓW PRAWNYCH MIĘDZY CZŁONKAMI OTWARTYCH FUNDUSZY EMERYTALNYCH A TYMI FUNDUSZAMI LUB ICH ORGANAMI...	94
4.1. Uwagi ogólne...	94
4.2. Konstrukcja stron postępowania...	98
4.3. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego znajdujące zastosowanie do stron w omawianych sprawach...	100

ROZDZIAŁ 5

UBEZPIECZONY	103
5.1. Pojęcie „ubezpieczonego” na gruncie prawa materialnego.....	103
5.2. Definicja procesowa „ubezpieczonego”	111
5.3. Stosunek między pojęciami „ubezpieczonego” w rozumieniu prawa materialnego i prawa procesowego.....	116
5.4. Spadkobiercy ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym a ubezpieczeni w rozumieniu procesowym	127
5.5. Problem kompletności definicji procesowej „ubezpieczonego”	133
5.6. Płatnik składek jako ubezpieczony w rozumieniu procesowym	136
5.7. Przepisy proceduralne odnoszące się do ubezpieczonego w rozumieniu procesowym.....	141

5.7.1. Odwołanie	141
5.7.2. Zgłaszanie pism procesowych w formie ustnej.....	143
5.7.3. Czynności naruszające słuszny interes ubezpieczonego	146
5.7.4. Złagodzenie rygoru odrzucenia odwołania.....	148
5.7.5. Koszty postępowania	150

ROZDZIAŁ 6

OSOBA ODWOŁUJĄCA SIĘ OD ORZECZENIA WOJEWÓDZKIEGO ZESPOŁU DO SPRAW ORZEKANIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI.....	153
6.1. Strony postępowania przed wojewódzkim zespołem a osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu w rozumieniu art. 477 ¹¹ § 1 k.p.c.	153
6.2. Pozycja procesowa osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu.....	156

ROZDZIAŁ 7

INNA OSOBA, KTÓREJ PRAW I OBOWIĄZKÓW DOTYCZY ZASKARŻONA DECYZJA.....	159
7.1. Ubezpieczony w rozumieniu procesowym a inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja	159
7.2. Płatnik składek jako inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja.....	163
7.3. Inne niż płatnik składek podmioty uznawane za inne osoby, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja	168
7.4. Pozycja procesowa innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja	174

ROZDZIAŁ 8

ORGAN RENTOWY	179
8.1. Uwagi ogólne.....	179
8.2. Organy rentowe	181
8.2.1. Zakład Ubezpieczeń Społecznych	181

8.2.2. Wojskowe organy emerytalne oraz organy emerytalne resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości, a także inne organy wojskowe i organy resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości właściwe do wydawania decyzji w sprawach, o których mowa w art. 476 § 2 k.p.c.	186
8.2.3. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.....	194
8.3. Pozycja procesowa organu rentowego.....	196

ROZDZIAŁ 9

WOJEWÓDZKI ZESPÓŁ DO SPRAW ORZEKANIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI.....	199
9.1. Uwagi ogólne.....	199
9.2. Krótka charakterystyka działalności wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności.....	201
9.3. Pozycja procesowa wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności.....	203

ROZDZIAŁ 10

ZAINTERESOWANY	204
10.1. Uwagi wstępne	204
10.2. Przesłanki uznania danego podmiotu za zainteresowanego	205
10.3. Płatnik składek jako zainteresowany.....	217
10.4. Moment stania się stroną procesu – zainteresowanym	220
10.5. Zainteresowany a interwenient uboczny i przypozywany... ..	222
10.6. Pozycja procesowa zainteresowanego... ..	228
10.7. Udział w postępowaniu następców prawnych zainteresowanego... ..	230

ROZDZIAŁ 11

ODRĘBNOŚCI POZYCJI PROCESOWEJ STRON POSTĘPOWANIA W SPRAWACH Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH	235
11.1. Uwagi ogólne... ..	235
11.2. Specyfika pozycji procesowej stron postępowania... ..	236

ROZDZIAŁ 12

REALIZACJA ZASADY DWUSTRONNOŚCI PROCESU W POSTĘPOWANIU ODREBNYM W SPRAWACH Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH.....	252
12.1. Ogólnie o zasadzie dwustronności procesu.....	252
12.2. Zasada dwustronności procesu w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych	254

ROZDZIAŁ 13

KONSEKWENCJE UCHYBIEŃ SĄDU W ZAKRESIE PRYZNAWANIA STATUSU OKREŚLONEJ STRONY.....	264
13.1. Występowanie ubezpieczonego w znaczeniu materialnoprawnym w innej roli procesowej niż ubezpieczony w znaczeniu procesowym.....	264
13.2. Nieprzyznanie statusu zainteresowanego a nieważność postępowania	270
13.3. Nieumżliwienie innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, udziału w procesie.....	276
13.4. Konsekwencje uznania innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja za zainteresowanego.....	282

ROZDZIAŁ 14

STRONY POSTĘPOWANIA PRZED SĄDAMI SOCJALNYMI W WYBRANYCH OBCYCH PORZĄDKACH PRAWNYCH.....	284
14.1. Uwagi wstępne.....	284
14.2. Niemcy.....	284
14.3. Austria.....	295
14.4. Norwegia.....	304

WNIOSKI KOŃCOWE I GŁÓWNE POSTULATY <i>DE LEGE FERENDA</i>	315
---	-----

BIBLIOGRAFIA.....	323
-------------------	-----

W niniejszej rozprawie doktorskiej
wykorzystano tłumaczenia aktów prawnych
oraz stosownych fragmentów literatury zagranicznej
z języka norweskiego i języka niemieckiego na język polski
wykonane dla potrzeb autorki
przez panią mgr Dobrosławę Aleksandrę Ludwiczak.

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne:

- ASGG – austriacka ustawa z 7 marca 1985 r. o sądach pracy i ubezpieczeń społecznych
- k.c. – ustawa z 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny
- k.p.a. – ustawa z 14 czerwca 1960 r. kodeks postępowania administracyjnego
- k.p.c. – ustawa z 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego
- KPP – Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 r.
- k.r.o. – ustawa z 25 lutego 1964 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy
- l.a.t. – norweska ustawa z 16 grudnia 1966 r. o postępowaniu przed Trybunałem Zabezpieczenia Społecznego
- p.u.s.p. – ustawa z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych
- rozporządzenie z 13 stycznia 2011 r. – rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 13 stycznia 2011 r. w sprawie nadania statutu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
- SGB – niemiecki kodeks socjalny z 11 grudnia 1975 r.
- SGG – niemiecki kodeks postępowania przed sądami socjalnymi z 3 września 1953 r.
- u.e.k. – ustawa z 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych
- u.k.a.s. – ustawa z 16 listopada 2016 r. o krajowej administracji skarbowej
- u.o.f.f.e. – ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych
- u.o.k. – ustawa z 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego
- u.o.p. – ustawa z 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa

- u.r.s.s. – ustawa z 18 kwietnia 1985 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych
- u.r.z.s. – ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych
- u.s.d.g. – ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej
- ustawa chorobowo-macierzyńska – ustawa z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa
- ustawa emerytalna i rentowa – ustawa z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych
- ustawa scaleniowa – ustawa z 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym
- ustawa wypadkowo-chorobowa – ustawa z 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych
- ustawa z 28 lipca 1939 r. – ustawa z 28 lipca 1939 r. Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych
- ustawa z 24 października 1974 r. – ustawa z 24 października 1974 r. o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych
- ustawa z 18 kwietnia 1985 r. – ustawa z 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego
- u.s.u.s. – ustawa z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych
- u.ś.o.s. – ustawa z 4 kwietnia 2014 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą
- u.ś.o.w. – ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową

u.ś.o.z.	– ustawa z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych
u.u.p.p.e.	– ustawa z 30 lipca 2004 r. o uposażeniu posłów do Parlamentu Europejskiego wybranych w Rzeczypospolitej Polskiej
u.u.s.r.	– ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników
u.z.e.f.	– ustawa z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służb Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Służby Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin
u.z.e.ż.z.r.	– ustawa z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin
u.z.i.w.w.r.	– ustawa z 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin
u.z.t.w.c.z.	– ustawa z 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach

Instytucje i jednostki organizacyjne:

ABW	– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AW	– Agencja Wywiadu
CBA	– Centralne Biuro Antykorupcyjne
BOR	– Biuro Ochrony Rządu (w miejsce zlikwidowanego BOR utworzona została w 2018 r. Służba Ochrony Państwa)
CBŚP	– Centralne Biuro Śledcze Policji

CMP	– Centralne Muzeum Pożarnictwa
FSS	– niemiecki Federalny Sąd Socjalny
KRS	– Krajowa Rada Sądownictwa
KSS	– niemiecki Krajowy Sąd Socjalny
MOP	– Międzynarodowa Organizacja Pracy
NAV	– norweski Nowy Urząd Pracy i Spraw Społecznych
OFE	– Otwarty Fundusz Emerytalny
PSP	– Państwowa Straż Pożarna
PTE	– Powszechne Towarzystwo Emerytalne
SG	– Straż Graniczna
SCS	– Służba Celno-Skarbowa
SKW	– Służba Kontrwywiadu Wojskowego
SM	– Straż Marszałkowska
SN	– Sąd Najwyższy
SOP	– Służba Ochrony Państwa
SW	– Służba Więzienna
SWW	– Służba Wywiadu Wojskowego
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TUS	– Trybunał Ubezpieczeń Społecznych
TZS	– norweski Trybunał Zabezpieczenia Społecznego
UE	– Unia Europejska
WOP	– Wojskowa Ochrona Przeciwpożarowa
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Czasopisma i zbiory urzędowe:

AUMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
BSN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
MoP	– Monitor Prawniczy
MPP	– Monitor Prawa Pracy

OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNCP	– Orzecznictwo Izby Cywilnej Sądu Najwyższego
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPC	– Przegląd Praw Cywilnego
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PS	– Przegląd Sądowy
PUS	– Prawo Ubezpieczeń Społecznych
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
ZNWSEI	– Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie
ZNUEK	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach

Inne:

FEP	– Fundusz Emerytur Pomostowych
FER	– Fundusz Emerytalno-Rentowy
FSUSR	– Fundusz Składowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników
FUS	– Fundusz Ubezpieczeń Społecznych
KRUS	– Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
NFZ	– Narodowy Fundusz Zdrowia
Projekt z 27 listopada 2017 r.	– projekt z 27 listopada 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (UD309)

WSTĘP

Wydaje się, że nie będzie dalekie od prawdy stwierdzenie, że prawo zabezpieczenia społecznego, którego częścią są ubezpieczenia społeczne, jest jedną z dziedzin prawa najściślej związanych z życiem obywatela. Przepisy sądowego postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych unormowanego w ustawie z 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego (dalej także: kodeks postępowania cywilnego, k.p.c.)¹ mają na celu urzeczywistnienia prawa materialnego, przy czym przewidują szereg odstępstw od zwykłej procedury cywilnej. Wśród cech charakterystycznych tego postępowania niewątpliwie należy wskazać ukształtowanie jego stron, które nie zostało dotąd w doktrynie szerzej opisane.

Dotychczasowe opracowania – stanowiące pojedyncze rozdziały monografii dotyczących zazwyczaj postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w ogóle bądź pojedyncze artykuły skupiające się przede wszystkim na jednej ze stron (zainteresowanym) – okazują się niewystarczające. Stan prawny od czasu powstania większości nielicznych publikacji traktujących o stronach ww. postępowania zmienił się istotnie. Przede wszystkim należy wskazać, że obecnie stronami są nie tylko ubezpieczony, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy i zainteresowany, ale także osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności oraz wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności. Nadto zmianie uległ przepis dotyczący zainteresowanego, czyli kategorii podmiotów, która wywołuje najwięcej kontrowersji w doktrynie i orzecznictwie.

Uzasadnieniem doboru tematu jest więc brak jak dotąd jego szerszego i przy tym kompleksowego opracowania, w którym podjęte zostałyby kwestie konstrukcyjne. Niniejsza praca ma na celu – poprzez wykorzystanie dotychczasowego dorobku naukowego i orzeczniczego – zrewidowanie

¹ Tekst jednolity z 8 grudnia 2017 r.: Dz. U. 2018.155 ze zm.

poglądów doktryny i judykatury oraz wywiedzenie kryteriów rozróżnienia poszczególnych stron postępowania przy uwzględnieniu możliwości ich zastosowania w praktyce, syntetyczne opisanie pozycji procesowej stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (rozumianej jako charakterystyczne dla nich – a nie dla stron zwykłego procesu cywilnego – prawa i obowiązki względem sądu i względem siebie) oraz skutków błędnej klasyfikacji stron, a także ocenę zakresu obowiązywania zasady dwustronności w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

Niniejsza rozprawa ma charakter nie tylko teoretyczny, ale i praktyczny. Punktem wyjścia rozważań jest zawsze treść przepisów prawa i przedstawienie ich rozumienia w doktrynie i judykaturze. Następnie przy użyciu metody językowo-logicznej, a także – choć w mniejszym zakresie – historyczno-porównawczej oraz prawnoporównawczej, przy jednoczesnym uwzględnieniu dotychczasowego dorobku, dokonywana jest ich wykładnia. Jednym z celów pracy jest bowiem przedstawienie rozwiązań nadających się do zastosowania w praktyce sądowej. Stąd z jednej strony częste odwołania do orzecznictwa, z drugiej zaś operowanie przykładami i przyjęte kryterium wyboru rozwiązań nie tylko takich, które odpowiadają wymogom teoretycznoprawnym, ale i zarazem przystają do wymogów praktyki, wśród których należy wyszczególnić sprawność i przejrzystość postępowania.

Czyniąc przedmiotowe rozważania należało wyjść od zagadnień najbardziej ogólnych dla omawianej materii, tj. definicji „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” oraz ukształtowania sądów ubezpieczeń społecznych (rozdział 1 i 2). Omówienie stron postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych jawi się jako szczególnie skomplikowane. Jest tak między innymi z tego względu, że prawidłowa ich klasyfikacja wymaga sięgnięcia do norm o charakterze materialnoprawnym i powstających na ich podstawie stosunków o charakterze materialnym. Sprawy, w których podmioty, mogące stać się stronami procesu biorą udział, wykazują zaś wysoki stopień zróżnicowania. Stopień skomplikowania materii starano się ukazać w rozdziale 1 podejmując jednocześnie próbę jej usystematyzowania w ujęciu syntetycznym, co w sposób

nieunikniony prowadzi do pewnych uproszczeń. Przy tym należy podkreślić, że definicja stron postępowania nawiązuje do definicji spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w znaczeniu procesowym, stąd położenie nacisku na to zagadnienie wydaje się nieodzowne. Zarazem ogólne ukształtowanie procedury i sądów niewątpliwie rzutuje na kształt stron, jak i ich charakterystyczne prawa oraz obowiązki procesowe. Ustawodawca poprzez unormowania dotyczące procesu zmierza bowiem do urzeczywistnienia zagwarantowanych stronom przez prawo materialne uprawnień bądź do realizacji przewidzianych tym prawem obowiązków. W toku rozwoju historycznego, ukształtowanie procedury i sądów ubezpieczeń społecznych ulegało – co oczywiste – licznym zmianom, w wyniku których zmieniały się także charakter i pozycja stron postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Niewątpliwie ma to wpływ na ich obecny charakter i postrzeganie w doktrynie oraz orzecznictwie. Omówienie norm decydujących o tym, co jest sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz rozróżnienie zabezpieczenia społecznego i ubezpieczenia społecznego – jako zagadnień podstawowych z dziedziny prawa materialnego – poprzedziło omówienie koncepcji stosunku ubezpieczenia społecznego, który jest kluczowy dla rozważań dotyczących rozróżnienia stron postępowania. Konieczne było także omówienie ogólnego pojęcia „strony procesu cywilnego” i jej przymiotów – wśród których z punktu widzenia dalszych rozważań należy wyróżnić legitymację procesową – oraz poczynienie ogólnych uwag odnośnie do strony w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z uwzględnieniem przedstawionego kontekstu historycznoprawnego (rozdział 3). Uwagi te zakreślają ramy dla kolejnych rozdziałów pracy i stanowią dla nich punkt odniesienia.

Omówienie ww. zagadnień i wyciągnięte wnioski postawiło grunt dla szerokich rozważań dotyczących poszczególnych stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Jednakże miano na uwadze konieczność starannego doboru norm prawa materialnego, tak aby sedno pracy sprowadzało się do zagadnień natury procesowej i to dotyczących głównego aspektu – stron postępowania. Zróżnicowanie stron na gruncie procesowym wymagało sięgania do norm o charakterze materialnoprawnym oraz zobrazowania przykładami z praktyki sądów powszechnych oraz Sądu

Najwyższego (dalej: SN). Nieuchronne było jednak ominięcie wielu zagadnień szczegółowych, których poruszenie w ramach rozprawy doktorskiej wydaje się nad wyraz trudne i w istocie bezcelowe. Podstawowym zadaniem rozprawy jest bowiem syntetyczne ukazanie głównych rysów charakterystyki stron oraz samej istoty odróżnienia ich od siebie oraz skutków błędów w tym zakresie, co jest zagadnieniem niezwykle kontrowersyjnym. Nie jest możliwe omówienie każdego przypadku ani określenie tego, kto powinien być stroną w każdym możliwym rodzaju postępowania, lecz poprzez przedstawienie starannie dobranych przykładów starano się wypracować pewne ogólne reguły.

Każdej stronie poświęcono odrębny rozdział. Ich kolejność wynika z kolejności, w jakiej przedstawił je ustawodawca w art. 477¹¹ § 1 k.p.c., z tym że jako pierwsze omówiono strony w sprawach o roszczenia ze stosunków między członkami otwartych funduszy emerytalnych (dalej: OFE) a tymi funduszami lub ich organami. Występują bowiem w powstępowaniu odrębnym z zakresu ubezpieczeń społecznych, strony niewymienione w powołanym przepisie kodeksu postępowania cywilnego, bardziej charakterystyczne dla zwykłego procesu cywilnego. Dalszy wywód zmierza zaś do ukazania istotnych odrębności w pozycji stron w rozumieniu właśnie art. 477¹¹ § 1 k.p.c. i zostaje zwieńczony rozdziałem temu poświęconym (rozdział 11) – w którym niejako sumowane są dotychczas poczynione rozważania, zaś pozycje wszystkich stron postępowania analizowane przez pryzmat ogólnych zasad procesu cywilnego – oraz rozdziałem dotyczącym realizacji zasady dwustronności w tym postępowaniu (rozdział 12).

Omówienie poszczególnych stron nastąpiło z uwzględnieniem cech kluczowych dla ich rozróżnienia w aspekcie procesowym i konstrukcyjnym. Nie badano zrzutów o charakterze materialnym i procesowym, przysługujących stronom w poszczególnych rodzajach spraw. Odnośnie do każdej strony osobno przedstawiono jej definicję ustawową (o ile taka istnieje) oraz sposób rozumienia danej kategorii przez doktrynę i judykaturę, a także charakterystyczne cechy wpływające wyłącznie z przepisów postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z nawiązaniem w zakresie niezbędnym do przepisów ogólnych procedury cywilnej.

Analiza zbiorcza charakteru stron przez pryzmat zasad naczelnych postępowania cywilnego – przedstawiona w rozdziale 11 – znajduje swoje uzasadnienie w tym, że postępowanie odrębne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych doznaje wielu odstępstw w stosunku do postępowania zwykłego. Jest to zagadnienie istotne z punktu widzenia pozycji stron postępowania rozumianej jako ich prawa i obowiązki wobec sądu i względem siebie. Należy bowiem podkreślić, że na etapie przedsądowym, relacja między późniejszymi stronami procesu kształtowania jest w oparciu o przepisy procedury administracyjnej. Podmiot, który stanie się na etapie procesu organem rentowym wydaje decyzję wobec innego podmiotu, zaś w wyniku uprawomocnienia się, decyzja ta stanie się źródłem praw i obowiązków tej osoby. Z kolei wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności wydaje stosowne orzeczenie. Wraz z wpływieniem odwołania do sądu, wszczynane jest jednak postępowanie odrębne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, rządzące się zupełnie innymi regułami. Co więcej, są to reguły odmienne od zwykłego procesu cywilnego. Wydaje się przy tym, że zmierzają one do rzeczywistego wyrównania szans stron słabszych na wygranie sprawy. Przedstawione rozważania mają na celu zaprezentowanie tych odstępstw analizowanych według zasad naczelnych postępowania cywilnego, właśnie z punktu widzenia stron postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych (nie zaś z punktu widzenia np. sądu). O ile rozdziały dotyczące poszczególnych stron skupiają się na elementach dla nich tylko charakterystycznych, o tyle w rozdziale 11 położono nacisk na przedstawienie kwestii dla nich wspólnych.

W rozdziale 12 podjęto próbę rozstrzygnięcia problemu elementarnego, czy w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – mając na uwadze dotychczasowe rozważania – można mówić o pełnym obowiązywaniu zasady dwustronności. Jest to przy tym zagadnienie uważane za kontrowersyjne w doktrynie, mające jednocześnie dużą wagę dla samej istoty postrzegania stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, ale i oceny właściwego doboru trybu rozpoznawania tych spraw.

Rozdział 13 dotyczy konsekwencji podstawowych uchybień sądu w zakresie oznaczenia stron postępowania oraz przypisywania poszczególnym

podmiotom błędnej roli procesowej bądź jej nieprzypisania w ogóle. W tym rozdziale szczególnego znaczenia nabiera aspekt praktyczny przedstawianych rozważań. Temu zagadnieniu poświęcono tyle uwagi, ile jest to konieczne ze względu na temat całej rozprawy.

Wywody te zostały nadto rozszerzone o rozdział prawnoporównawczy. Dla porównania przyjęto rozwiązania funkcjonujące w Niemczech, w Austrii oraz w Norwegii. Uzasadnione jest to tym, że Niemcy jako pierwszy kraj wprowadziły obowiązkowy system ubezpieczenia społecznego, zaś na nim wzorowała się Austria, co wiązało się rzecz jasna z zastosowaniem określonego trybu rozpoznawania spraw, a w nim stworzenia konstrukcji stron postępowania. Ogólna procedura rozpatrywania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, jak i sama konstrukcja stron postępowania istotnie różnią się w obu państwach, z którymi dzielimy tradycję prawną. Polski ustawodawca tworząc normy prawa materialnego, jak i procesowego oceniał rozwiązania przyjęte dawniej na terenie Niemiec i Austrii, co wynikało zresztą z uwarunkowań historycznych (unifikacja rozwiązań prawnych w wyniku odzyskania niepodległości). Co interesujące, na rozwiązaniach prawa materialnego zastosowanych w tych krajach w pewnym zakresie wzorowała się także Norwegia (wśród państw skandynawskich, Norwegia jako pierwsza wprowadziła prawo dotyczące ubezpieczeń przymusowych od nieszczęśliwych wypadków dla robotników fabrycznych), zaś przyjęte rozwiązania odnośnie do trybu rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych są jedynie w stosunkowo niewielkim stopniu podobne do niemieckich, zaś zgoła odmienne od austriackich czy polskich, co tworzy ważne pole badawcze. Norweski porządek prawny nie był dotąd przedmiotem szczegółowych rozważań, w tym w literaturze nie poświęcono uwagi stronom postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Tworzy to nad wyraz interesujący obiekt badań dając możliwość przedstawienia rozwiązań niekiedy całkowicie odmiennych od dotychczas znanych, a przez to mogących rzucić nowe światło na przedstawiane problemy.

Należy nadmienić, że materia dotycząca stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest trudna badawczo nie tylko na gruncie krajowego porządku prawnego, ale i w aspekcie prawnoporównawczym.

Brak w literaturze polskiej jakichkolwiek rozważań o stronach postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w zagranicznych porządkach prawnych. Jednocześnie regulacje prawne wykazują dużą różnorodność i wprowadzają odmienną siatkę pojęciową, zaś rozumienie kwestii procesowych wymaga także orientacji w dziedzinie prawa materialnego. Konstrukcja i pozycja stron postępowania w zagranicznych porządkach prawnych została opisana przez pryzmat jej najbardziej charakterystycznych rysów, istotnych z punktu widzenia polskiego porządku prawnego, które są uwypuklane w dostępnej literaturze zagranicznej. Bardziej szczegółowy opis wykraczałby poza cel niniejszej pracy i wymagał poczynienia uwag wstępnych o co najmniej takiej objętości, jak w przypadku opisu stron postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych w polskim porządku prawnym. Przy opracowaniu zagadnień przedstawionych w rozdziale 14 korzystano z aktów prawnych w języku oryginalnym wraz z tłumaczeniami wykonanymi na zlecenie autorki niniejszej rozprawy (jak dotąd stosowne akty prawne nie zostały przetłumaczone i opublikowane w formie odpowiedniego wydawnictwa), a także literatury zagranicznej, w tym w szczególności anglojęzycznej w oryginale, ale i niemieckojęzycznej i norweskojęzycznej wraz z tłumaczeniami, które także zostały wykonane na zlecenie autorki niniejszej rozprawy.

Rozprawę zamykają wnioski końcowe i główne postulaty *de lege ferenda* ujęte w odrębnej części. Zsumowano w niej najważniejsze dotychczas wyciągnięte konkluzje oraz postulaty, a nadto przedstawiono dalsze, które wypływają z całości rozważań.

Niniejsza rozprawa nie ma na celu wyczerpania tematu stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, a przede wszystkim przedstawienie zagadnień zidentyfikowanych jako dotychczas w doktrynie i judykaturze wysoce kontrowersyjne. Stanowi przy tym wyraz nowej koncepcji dotyczącej ukształtowania stron ww. postępowania, która jest osią czynionych rozważań.

ROZDZIAŁ 1

POJĘCIE „SPRAWY Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH”

1.1. Sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych jako sprawa cywilna w znaczeniu formalnym

Rozważania dotyczące stron postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych należy rozpocząć od wskazania, czym jest sama sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych na gruncie procesu cywilnego. Rozumienie pojęcia „sprawy” w polskim porządku prawnym wiąże się z dwoma jej aspektami. Po pierwsze – z **perspektywy materialnoprawnej** – każda sprawa prowadzona przed właściwym sądem albo organem administracyjnym zmierzająca do rozpatrzenia danej sytuacji prawnej znajdującej swoje źródło w prawie materialnym (cywilnym, karnym lub administracyjnym) opiera się na stosunku materialnoprawnym złożonym z praw i obowiązków jego podmiotów. Po drugie – z **perspektywy formalnoprawnej** – w pojęciu „sprawy” mieszczą się czynności natury procesowej podejmowane przez strony i inne podmioty postępowania, które są ukierunkowane na rozpatrzenie zawisłego przed sądem zagadnienia prawnego na korzyść podmiotów podejmujących te czynności. Sprawa jest zakończona wówczas, gdy w wyniku prawomocnego orzeczenia następuje wykreowanie nowej sytuacji prawnej lub utrzymanie w mocy dotychczasowej sytuacji². „Sprawę” w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego można ująć jako kwestię poddaną pod rozstrzygnięcie sądowni, który wydaje wiążące rozstrzygnięcie dla podmiotu przedstawiającego tę kwestię i innych stron postępowania, a także wiążące dla samego sądu, który je

² Por. K. Antonów, *Wstęp* (w:) Tenże, *Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pojęcie oraz właściwości postępowań przed sądowych i ochrony cywilnosądowej*, Warszawa 2011, Lex/El. Ze względu na to, że wskazana monografia K. Antonowa była analizowana przez autorkę niniejszej rozprawy w formie elektronicznej, zastosowano następujący sposób przytaczania miejsca, w którym pojawiła się dana wypowiedź: „Tytuł rozdziału. Tytuł podrozdziału”, ewentualnie z dalszym przybliżeniem jednostki redakcyjnej tekstu, o ile było to możliwe. W przypadku korzystania ze źródeł elektronicznych niepodobna bowiem podać numeru strony danej publikacji.

wydał, innych sądów oraz innych organów państwowych i organów administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także innych osób (art. 365 § 1 k.p.c.).

Zgodnie z art. 1 k.p.c. pojęcie „**sprawy cywilnej**” obejmuje sprawy ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz inne sprawy, do których przepisy kodeksu postępowania cywilnego stosuje się z mocy ustaw szczególnych. Na tle tej normy prawnej **rozdziela się sprawy cywilne w znaczeniu materialnym oraz sprawy cywilne w znaczeniu formalnym**. W skład pierwszego zbioru wchodzi sprawy ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy³. Określa się je jako sprawy cywilne z samej swej natury, zauważając, że strony sporu występują w nich jako równorzędne podmioty⁴. Drugi zbiór obejmuje takie sprawy, które są rozpoznawane według przepisów kodeksu postępowania cywilnego, mimo że w istocie nie są sprawami cywilnymi (brak równorzędności podmiotów jako cechy kluczowej dla klasyfikacji tych spraw). W tej grupie należy wyróżnić, ze względu na przedmiot czynionych rozważań, **sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych**. Wydaje się, że obecnie pogląd, w świetle którego są to sprawy cywilne w znaczeniu formalnym nie budzi kontrowersji tak w doktrynie, jak i w judykaturze⁵. W niniejszej rozprawie w pełni podzielono to zapatrywanie.

Nie wchodząc głębiej w kontrowersje narosłe na ten temat, które miały miejsce przede wszystkim przed nowelizacją art. 1 k.p.c., dokonaną na mocy

³ J. Gudowski i M. Jędrzejewska, *Komentarz do art. 1 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński i in., *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2004, Lex/El., A. Jakubecki, *Komentarz do art. 1 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, Lex/El.

⁴ J. Gudowski i M. Jędrzejewska, *Komentarz do art. 1...*, *op. cit.*, A. Jakubecki, *Komentarz do art. 1...*, *op. cit.*

⁵ Zob. np. K. Knoppek, *Postępowanie cywilne. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2015, s. 39, M. Klimas, *Charakter spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) Taż, *Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2013, Lex/El., M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) Taż, *Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2010, Lex/El. i powołana tam literatura, a także uchwała SN z 30 lipca 2003 r., III UZP 8/03 (OSNP 2003/23/574), uchwała SN z 5 grudnia 2007 r., II UZP 4/07 (OSNP 2008/5-6/74), wyrok SN z 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07 (OSNP 2009/5-6/75) oraz uchwała SN z 19 lutego 2008 r., II UZP 8/07 (OSNP 2008/13-14/198). W przypadku monografii M. Klimas i M. Cholewy-Klimek zastosowano taką samą metodę cytowania jak w przypadku monografii K. Antonowa (zob. przypis nr 2).

ustawy z 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁶ (dalej także: ustawa z 18 kwietnia 1985 r.), warto nadmienić, że w orzecznictwie wskazuje się, że **prawo ubezpieczeń społecznych** nie ma charakteru prawa cywilnego ani prawa pracy, tak samo jak roszczenia mogące z niego wypływać i dlatego stosunek prawny z zakresu ubezpieczeń społecznych nie ma charakteru cywilnoprawnego⁷. Należy przy tym zauważyć, że w judykaturze przyjęto, iż przepisy prawa ubezpieczeń społecznych mają charakter **przepisów prawa publicznego**, w których **strony nie korzystają z praw podmiotowych uregulowanych normami o charakterze prywatnoprawnym** – kodeksem cywilnym lub kodeksem pracy – lecz w których organ rentowy realizuje wobec innego uczestnika stosunku prawnego ustawowe kompetencje organu władzy publicznej⁸.

Nadto godzi się nadmienić, że w judykaturze wyrażono pogląd, w świetle którego elementami kształtującymi charakter sprawy między stronami są **roszczenie** poddane pod osąd oraz wskazany przez stronę powodową **stan**

⁶ Dz. U. 1985.20.86. Przed nowelizacją powołany przepis stanowił, że kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w innych sprawach, do których przepisy tego kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).

⁷ Uchwała SN (7) z 26 marca 1982 r., III CZP 61/80 (Legalis/El. nr 23051) – por. uchwałę SN z 3 marca 2004 r., III CZP 2/04 (OSNC 2005/6/95) – oraz postanowienie SN z 18 lipca 2006 r., I UK 114/06 (Legalis/El. nr 304510).

⁸ Zob. szeroko na ten temat uchwała SN z 21 kwietnia 2010 r., II UZP 1/10 (OSNAPiUS 2010/21-22/267). Stanowczy pogląd dotyczący tego, że prawo ubezpieczeń społecznych przynależy do prawa publicznego wypowiedział już Z. Fenichel (w:) Tenże, *Kodeks ubezpieczeń społecznych*, Kraków 1939, s. 13. Jeśli chodzi o współczesne poglądy, przykładowo według E. Kowalewskiego, ubezpieczenie społeczne jest stosunkiem publicznoprawnym (E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Bydgoszcz-Toruń 2002, s. 22). Według K. Antonowa – który problem ujmuje szerzej i uwagę swoją czyni odnośnie do prawa zabezpieczenia społecznego (a nie *stricto* ubezpieczenia społecznego) – wymyka się ono podziałowi na prawo publiczne i prywatne (K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Materialnoprawna płaszczyzna rozpatrywania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*). Por. także R. Pacud, *Przedmiot badań. Stosunek ubezpieczenia społecznego. Koncepcje* (w:) Tenże, *Stosunki prawne ubezpieczenia emerytalnego*, Warszawa 2011, Lex/El. i przywołana tam literatura. W przypadku tego Autora zastosowano sposób tworzenia przypisów tak jak odnośnie do monografii K. Antonowa (zob. przypis 2). Należy nadto zauważyć, że prawo ubezpieczeń społecznych (czy szerzej prawo zabezpieczenia społecznego) w Niemczech jest w literaturze uznawane za część prawa publicznego (N. Foster i S. Sule, *German legal system and laws*, Oxford 2010, s. 310). W doktrynie zagranicznej wskazuje się przy tym, że to, czy dana sprawa ma charakter publiczny czy prywatny zależy od natury stosunku prawnego o charakterze materialnym, z którego wywodzi się roszczenie procesowe (zob. A. Scherzberg i J. Seidl, *Administrative litigation in Germany* (w:) Y. Li, *Administrative litigation systems in Greater China and Europe (The rule of law in China and comparative perspectives)*, Farnham (Anglia) 2014, s. 147).

faktyczny. Ocena tych dwóch elementów pozwala na przyporządkowanie danej sprawy do zbioru spraw cywilnych⁹. W orzecznictwie Sądu Najwyższego (dalej także: SN) dominuje rozumienie sprawy cywilnej w oparciu o koncepcję roszczenia procesowego, zgodnie z którą **o dopuszczalności drogi sądowej nie decyduje obiektywne istnienie prawa podmiotowego, lecz twierdzenie strony o jego istnieniu**¹⁰.

1.2. Ustawowe ujęcia „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych”

1.2.1. „Sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych” w świetle art. 476 § 2 kodeksu postępowania cywilnego

Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest **postępowaniem odrębnym** unormowanym w Dziale III przynależnym do Tytułu VII („Postępowania odrębne”) Księgi pierwszej („Proces”) Części pierwszej („Postępowanie rozpoznawcze”) kodeksu postępowania cywilnego. W art. 476 § 2 i 3 k.p.c. ustawodawca wskazał, co rozumie przez „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych”.

Paragraf 2 art. 476 k.p.c. stanowi, że sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych to **sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych dotyczących ubezpieczeń społecznych, emerytur i rent, innych świadczeń w sprawach należących do właściwości ZUS oraz świadczeń odszkodowawczych przysługujących w razie wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, Straży Granicznej (dalej także: SG), Straży Marszałkowskiej (dalej: SM), Służbie Celno-Skarbowej (dalej także: SCS), Państwowej Straży Pożarnej (dalej także: PSP), Biurze Ochrony Rządu (dalej także: BOR) – przy czym należy wskazać,**

⁹ Uchwała SN z 8 stycznia 1982 r., III CZP 138/91 (OSNCP 1992/7-8/128). Zob. także postanowienie SN z 11 września 2014 r., III CZ 46/14 (OSNC 2015/7-8/92) oraz wyrok SA w Białymstoku z 12 stycznia 2017 r., I ACa 676/16 (Legalis/El. nr 1576465).

¹⁰ Zob. np. uchwała SN z 8 stycznia 1992 r., III CZP 138/91 (OSNCP 1992/7-8/128), postanowienie SN z 22 kwietnia 1998 r., I CKN 1000/97 (OSNC 1999/1/6), postanowienie SN z 22 sierpnia 2000 r., IV CKN 1188/00 (OSNC 2001/1/20), uchwała SN (7) z 12 marca 2003 r., III CZP 85/02 (OSNC 2003/10/129), a także wyrok Trybunału Konstytucyjnego (dalej: TK) z 10 lipca 2000 r., SK 12/99 (OTK ZU 2000/5/143).

że w 2018 r. BOR został zlikwidowany, zaś w jego miejsce powołano Służbę Ochrony Państwa¹¹ – **Służbie Ochrony Państwa** (dalej: SOP), **Służbie Więziennej** (dalej także: SW), **Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego** (dalej także: ABW), **Agencji Wywiadu** (dalej także: AW), **Służbie Kontrwywiadu Wojskowego** (dalej także: SKW), **Służbie Wywiadu Wojskowego** (dalej także: SWW) oraz **Centralnym Biurze Antykorupcyjnym** (dalej także: CBA). Cechą łączącą wszystkie kategorie jest tryb odwoławczy od decyzji organu rentowego. W celu omówienia różnic należy odnieść się szczegółowo do poszczególnych rodzajów spraw w rozumieniu art. 476 § 2 k.p.c. poprzez prezentację ich ogólnej charakterystyki:

1/ sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych dotyczących ubezpieczeń społecznych. *Prima facie* – ze względu na warstwę językową – wydaje się, że wszystkie sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych powinny dotyczyć odwołań od decyzji dotyczących ubezpieczeń społecznych. Już sama jednak budowa art. 476 § 2 i 3 k.p.c. wskazuje, że tak nie jest.

Zgodnie z art. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych¹² (dalej: u.s.u.s.) **ubezpieczenia społeczne obejmują ubezpieczenie emerytalne, ubezpieczenia rentowe, ubezpieczenie w razie choroby i macierzyństwa (ubezpieczenie chorobowe) oraz ubezpieczenie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (ubezpieczenie wypadkowe).** Można określić je zbiorczą nazwą „ubezpieczeń powszechnych” realizowanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (dalej także: ZUS), wyróżnianych obok ubezpieczenia rolników, realizowanego przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego¹³ (dalej także: KRUS). Powołany przepis jedynie wymienia rodzaje ubezpieczeń społecznych. Artykuł 2 ust. 2 u.s.u.s.

¹¹ Zob. ustawa z 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa (Dz. U. 2018.138 ze zm.).

¹² Tekst jednolity z 15 września 2017 r.: Dz. U. 2017.1778 ze zm.

¹³ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2017, s. 38. Należy przy tym zaznaczyć, że w świetle poglądów orzecznictwa przykładowo pracowniczy system emerytalny ma zasadniczo charakter systemu ubezpieczeniowego zakładając uzależnienie wysokości świadczenia emerytalnego od wielkości składek zgromadzonych przez ubezpieczonego, podczas gdy rolniczy system emerytalny nie jest oparty na takim założeniu i zasadniczo ma charakter zaopatrzeniowy (por. wyrok SN z 3 sierpnia 2000 r., II UKN 665/99, OSNAPiUS 2002/4/94, wyrok SN z 15 grudnia 2000 r., II UKN 147/00, OSNAPiUS 2002/16/389, wyrok SN z 19 grudnia 2001 r., II UKN 698/00, OSNP 2003/19/473, wyrok SN z 5 września 2008 r., II UK 364/07, OSNP 2010/1-2/23).

przewiduje natomiast, że rodzaje świadczeń z ubezpieczeń społecznych, warunki nabywania prawa do nich oraz zasady i tryb ich przyznawania określają **odrębne przepisy**. Wypełniając pojęcie „spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych” na podstawie art. 476 § 2 k.p.c. w zw. z art. 1 u.s.u.s. należy mieć zatem na uwadze przepisy m. in. ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych¹⁴ (dalej: ustawa emerytalna i rentowa), ustawy z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa¹⁵ (dalej: ustawa chorobowo-macierzyńska) oraz ustawy z 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych¹⁶ (dalej: ustawa wypadkowo-chorobowa).

Artykuł 3 **ustawy emerytalnej i rentowej** stanowi, że **ś w i a d c z e n i a** określone w ustawie obejmują emeryturę, rentę z tytułu niezdolności do pracy (w tym rentę szkoleniową), rentę rodzinną, dodatek pielęgnacyjny, dodatek do renty rodzinnej dla sieroty zupełnej oraz zasiłek pogrzebowy. Z kolei art. 2 **ustawy chorobowo-macierzyńskiej** przewiduje następujące rodzaje świadczeń – zasiłek chorobowy, świadczenie rehabilitacyjne, zasiłek wyrównawczy, zasiłek macierzyński oraz zasiłek opiekuńczy. Wreszcie na gruncie art. 6 ust. 1 **ustawy wypadkowo-chorobowej** występują zasiłek chorobowy, świadczenie rehabilitacyjne, zasiłek wyrównawczy, jednorazowe odszkodowanie, renta z tytułu niezdolności do pracy, renta szkoleniowa, renta rodzinna, dodatek do renty rodzinnej, dodatek pielęgnacyjny oraz pokrycie kosztów leczenia z zakresu stomatologii i szczepień ochronnych oraz zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne w zakresie określonym ustawą. Aby zatem **sprawa mogła zostać poczytana za sprawę z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 2 pkt 1 k.p.c., decyzja organu rentowego, od której wniesiono odwołanie musi dotyczyć jednego z tych świadczeń**. Sprawy o świadczenia nie wyczerpują jednak katalogu spraw dotyczących ubezpieczeń społecznych. Należy bowiem zaliczyć do nich także sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji dotyczących **podlegania ubezpieczeniom społecznym** przymusowo

¹⁴ Tekst jednolity z 7 lipca 2017 r.: Dz. U. 2017.1383 ze zm.

¹⁵ Tekst jednolity z 22 czerwca 2017 r.: Dz. U. 2017.1368 ze zm.

¹⁶ Tekst jednolity z 15 września 2017 r.: Dz. U. 2017.1773 ze zm.

bądź dobrowolnie, **zakresu** obowiązku ubezpieczenia, a także **wymierzania oraz poboru składki** z tego tytułu¹⁷.

Osobno należy odnieść się do **ubezpieczenia społecznego rolników**, którego dotyczy ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników¹⁸ (dalej: u.u.s.r.). Świadczenia dla tej grupy społecznej nie są bowiem wypłacane z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej: FUS). Ich źródłem jest w zakresie świadczeń z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego Fundusz Składowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników¹⁹ (dalej: FSUSR), zaś w zakresie świadczeń z ubezpieczenia emerytalno-rentowego²⁰, a także emerytur i rent z innego ubezpieczenia społecznego, wypłacanych łącznie ze świadczeniami z ubezpieczenia emerytalno-rentowego, wraz z dodatkami – Fundusz Emerytalno-Rentowy (dalej: FER)²¹.

W świetle **art. 1 ust. 2 u.u.s.r.** w ubezpieczeniu wyodrębnia się ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie, a także ubezpieczenie emerytalno-rentowe. Ś w i a d c z e n i a m i z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego są jednorazowe odszkodowanie, a także zasiłek chorobowy (art. 9 ust. 1 u.u.s.r.). Z kolei świadczeniami z ubezpieczenia emerytalno-rentowego są emerytura rolnicza lub renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy, renta rolnicza szkoleniowa, renta rodzinna, emerytura i renta z ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych i członków ich rodzin, dodatki do ww. emerytur i rent, zasiłek pogrzebowy oraz zasiłek macierzyński (art. 18 u.u.s.r.). Podobnie jak w przypadku ubezpieczeń powszechnych, decyzje organów dotyczące ubezpieczeń społecznych rolników, od których przysługuje odwołanie dotyczą nie tylko **świadczeń**, ale i **podlegania ubezpieczeniom społecznym**

¹⁷ Uchwała SN z 23 października 1987 r., III UZP 38/87 (OSNC 1989/7-8/110), uchwała SN z 28 września 1994 r., II UZP 25/94 (OSNP 1995/6/79), postanowienie SN z 16 grudnia 2014 r., II UZ 57/14 (Legalis/El. nr 1180419), postanowienie SN z 14 lipca 2015 r., II UZ 73/14 (Legalis/El. nr 1310203).

¹⁸ Tekst jednolity z 22 listopada 2017 r.: Dz. U. 2017.2336 ze zm.

¹⁹ Artykuł 76 ust. 1 w zw. z art. 77 ust. 1 pkt 1 u.u.s.r.

²⁰ Zdając sobie sprawę z faktu, że sformułowanie „ubezpieczenie emerytalno-rentowe” dotyczy ubezpieczenia przewidzianego ustawą o ubezpieczeniu społecznym rolników, zaś odnośnie do ubezpieczonych w rozumieniu ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych funkcjonuje sformułowanie „ubezpieczenie emerytalne i rentowe”, w niniejszej rozprawie zastosowano w przypadku drugiej z wymienionych ustaw skrót „ustawa emerytalna i rentowa” (nie zaś ustawa emerytalno-rentowa).

²¹ Artykuł 76 ust. 1 w zw. z art. 78 ust. 1 pkt 1 i 2 u.u.s.r.

przymusowo bądź dobrowolnie, **zakresu** obowiązku ubezpieczenia, a także **wymierzania oraz poboru składki** z tego tytułu. W konsekwencji sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych są także sprawy o tak określonych przedmiotach.

2/ sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych dotyczących emerytur i rent. Osobne wymienienie w art. 476 § 2 pkt 2 k.p.c. decyzji dotyczących emerytur i rent obok decyzji dotyczących ubezpieczeń społecznych (pkt 1) – wśród których wyszczególnia się m. in. decyzje dotyczące emerytur i rent – wydaje się wynikać z faktu, że świadczenia te nie są wypłacane wyłącznie z funduszy ubezpieczeń społecznych, bowiem w grę wchodzi także **zaopatrzenie emerytalne i rentowe**²². Należy zauważyć, że ubezpieczenie społeczne i wyróżniane obok niego zaopatrzenie społeczne są dwoma odrębnymi systemami. Ich cechą wspólną jest to, że przewidują ochronę na wypadek zdarzeń uniemożliwiających uzyskanie środków utrzymania. Różnica podstawowa dotyczy zaś tego, że odnoszą się do innych grup obywateli²³. Nadto zasady wejścia do danego systemu są zupełnie od siebie niezależne, a spełnienie przez określoną osobę warunków objęcia oboma systemami skutkuje objęciem jej nimi²⁴. Jednocześnie świadczenia z ubezpieczenia społecznego wypłacane są z danego funduszu zasilanego przez składki (FUS, FSUSR, FER), jeśli zaś chodzi o zaopatrzenie społeczne – źródłem finansowania jest budżet państwa²⁵.

²² Por. M. Klimas, *Zakres spraw rozpoznawanych według przepisów o postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 2 k.p.c.* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.* Należy nadmienić, że J. Jończyk określenie „zaopatrzenie społeczne” uznaje za nieporozumienie. Autor wskazał, że „zaopatrzenie” wywodzi się z przejęcia niemieckiego pojęcia *Versorgung* występującego obok pojęć *Vorsorge* oraz *Fuersorge*, które są tłumaczone odpowiednio jako „zaopatrzenie”, „przezorność” i „opieka”. Rozróżnienie to J. Jończyk uznaje za kontrowersyjne nie tylko w polskim, ale i w niemieckim porządku prawnym. Z kolei przymiotnik „społeczne” nie znajduje uzasadnienia jako w ocenie Autora mylący i pozbawiony sensu, a przy tym nieuzasadnione jest samo wyróżnienie omawianej kategorii (zob. J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Zakamycze 2006, s. 59-60). W niniejszej pracy wyróżniono zaopatrzenie emerytalne i rentowe ze względów technicznych z uwagi na odmienne od ubezpieczeń społecznych źródło finansowania i krąg podmiotów zdając sobie sprawę z przedstawionych poglądów.

²³ I. Jedrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 111.

²⁴ *Ibidem*, s. 111.

²⁵ Por. np. art. 1 u.z.e.ż.z.r., art. 1 ust. 1 u.z.e.f., art. 3 u.z.i.w.w.r. (w przepisie tym użyto sformułowania „zaopatrzenie określone w ustawie przysługuje z funduszy państwowych”, zaś w świetle art. 4 ust. 1 powołanej ustawy prawo do świadczeń pieniężnych ustalają i świadczenia wypłacają właściwe do spraw rent organy ZUS – w tym kontekście należy wskazać, że świadczenia inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin są tzw. świadczeniami

W mojej ocenie obie ww. jednostki redakcyjne art. 476 § 2 k.p.c. należy traktować rozłącznie. W innym wypadku należałoby uznać, że art. 476 § 2 pkt 2 k.p.c. stanowi częściowe powtórzenie art. 476 § 2 pkt 1 k.p.c., niezrozumiałe i zbędne z punktu widzenia poprawnej legislacji²⁶. Tym samym wypełniając treść pojęcia „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” w oparciu o pkt 2 art. 476 § 2 k.p.c. należy mieć na uwadze przede wszystkim przepisy ustawy z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin²⁷ (dalej: u.z.e.ż.z.r.), ustawy z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin²⁸ (dalej: u.z.e.f.), ustawy z 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin²⁹ (dalej: u.z.i.w.w.r.), ustawy z 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego³⁰ (dalej: u.o.k.), a także ustawy z 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach³¹ (dalej: u.z.t.w.c.z.)³².

Ś w i a d c z e n i a przysługujące na podstawie **art. 2 u.z.e.ż.z.r.** to świadczenia pieniężne (emerytura wojskowa, wojskowa renta inwalidzka, wojskowa renta rodzinna, dodatki do emerytury lub renty, zasiłek pogrzebowy), a także inne świadczenia i uprawnienia (świadczenia lecznicze, świadczenia socjalne, prawo do umieszczenia w domu emeryta wojskowego). **Artykuł 2 ust. 1 u.z.e.f.** przewiduje

finansowanymi z budżetu państwa zleconymi ZUS do wypłaty, a przy tym FUS otrzymuje na nie dotację celową – por. art. 52 ust. 1 pkt 3 u.s.u.s.), art. 24 u.o.k. oraz art. 12 ust. 1 u.z.t.w.c.z.

²⁶ Nieco odmienne rozumienie przedstawia M. Klimas, *Zakres spraw rozpoznawanych według przepisów o postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 2 k.p.c.* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁷ Tekst jednolity z 9 listopada 2017 r.: Dz. U. 2017.222 ze zm.

²⁸ Tekst jednolity z 13 grudnia 2017 r.: Dz. U. 2018.132 ze zm.

²⁹ Tekst jednolity z 9 listopada 2017 r.: Dz. U. 2017.2193.

³⁰ Tekst jednolity z 11 stycznia 2018 r.: Dz. U. 2018.276.

³¹ Tekst jednolity z 5 kwietnia 2013 r.: Dz. U. 2013.737.

³² Szerzej na temat zaopatrzenia emerytalnego służb mundurowych zob. np. W. Koczur, *Zaopatrzenie emerytalne służb mundurowych jako element systemu zabezpieczenia społecznego*, ZNUEK 2017/312.

świadczenia pieniężne (emerytura policyjna, policyjna renta inwalidzka, policyjna renta rodzinna, dodatki do emerytury lub renty oraz zasiłek pogrzebowy), a także inne świadczenia i uprawnienia (świadczenia lecznicze³³, świadczenia socjalne, prawo do lokalu mieszkalnego albo do pomocy w budownictwie mieszkaniowym). Z kolei **art. 2 u.z.i.w.w.r.** stanowi, że świadczenia z zaopatrzenia w świetle tej ustawy to świadczenia pieniężne (renta z tytułu niezdolności do pracy³⁴, renta rodzinna, dodatki do rent, zasiłek pogrzebowy), świadczenia w naturze (świadczenia lecznicze i położnicze, protezowanie, przysposobienie zawodowe, pobyt w domu rencistów), a także inne uprawnienia i przywileje³⁵. Na podstawie **art. 12 ust. 1 u.o.k.**, kombatantom będącym inwalidami wojennymi lub wojskowymi i członkom ich rodzin przysługują takie same świadczenia jak przewidziane w u.z.i.w.w.r. Nadto w art. 16 ust. 1 u.o.k. przewidziano emeryturę i rentę w drodze wyjątku. Na mocy tej ustawy przyznawany jest także dodatek kombatantki, ulga na przejazdy w komunikacji krajowej środkami publicznego transportu zbiorowego, dodatek kompensacyjny i ryczałt energetyczny (art. 15 i art. 20 u.o.k.). Wreszcie świadczenia przysługujące na podstawie **art. 3 u.z.t.w.c.z.** to renta z tytułu niezdolności do pracy, jednorazowe odszkodowanie, świadczenia opieki zdrowotnej określone w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, zasiłek pogrzebowy oraz renta rodzinna.

Należy zauważyć, że na gruncie ww. ustaw przewidziano liczne świadczenia. Sprawami z zakresu ubezpieczeń społecznych są jednak *expressis verbis* jedynie sprawy o **emerytury i renty**. W mojej ocenie brak przy tym podstaw, aby wyłączyć z zakresu tych spraw te, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych w przedmiocie przykładowo zasiłków pogrzebowych. Skoro

³³ Część redakcyjna przepisu dotycząca tego świadczenia utraciła moc na podstawie art. 170 pkt 27 ustawy z 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym (Dz. U. 1997.28.153) w zakresie uregulowanym tą ustawą. Weszła ona w życie 1 stycznia 1999 r.

³⁴ Por. art. 2 pkt 1 lit. a u.z.i.w.w.r. w zw. z art. 10 pkt 3 ustawy z 11 października 2002 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin, ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (Dz. U. 2002.1515), która weszła w życie 15 listopada 2002 r.

³⁵ Przykładowo pierwszeństwo w umieszczeniu w domu pomocy społecznej – art. 22 u.z.i.w.w.r. czy zwolnienie z opłat abonamentowych – art. 23a u.z.i.w.w.r.

bowiem sprawa o zasiłek pogrzebowy przewidziany w ustawie emerytalnej i rentowej jest sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych, brak racjonalnych przesłanek, aby sprawę o zasiłek pogrzebowy przewidziany w ustawach zaopatrzeniowych za sprawę taką już nie uznawać. Kwestie te nie są jednak głównym przedmiotem niniejszej rozprawy.

3/ sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych dotyczących innych świadczeń w sprawach należących do właściwości ZUS. W tej kategorii należy wymienić przykładowo sprawy o **rentę socjalną** (ustawa z 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej³⁶), sprawy o **nauczycielskie świadczenie kompensacyjne** (ustawa z 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych³⁷) i sprawy o **świadczenie przedemerytalne** (ustawa z 30 kwietnia 2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych³⁸), a także sprawy o inne niż emerytury i renty świadczenia wymienione w ustawach dotyczących zaopatrzenia społecznego, a które zostały przekazane do właściwości ZUS. Objęcie tych spraw definicją „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego znajduje uzasadnienie w fakcie obsługi tych świadczeń przez ZUS jako wyspecjalizowaną instytucję do spraw zabezpieczenia społecznego³⁹.

4/ sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych dotyczących świadczeń odszkodowawczych przysługujących w razie wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, SG, SM, SCS, PSP, BOR⁴⁰, SOP, SW, ABW, AW, SKW, SWW oraz CBA. Te świadczenia odszkodowawcze przewidziane są w ustawie z 11 kwietnia 2003 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową⁴¹ (dalej także: u.ś.o.w.), w ustawie z 4 kwietnia 2014 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadku lub choroby pozostających w związku ze

³⁶ Tekst jednolity z 31 lipca 2013 r.: Dz. U. 2013.982 ze zm.

³⁷ Tekst jednolity z 8 grudnia 2017 r.: Dz. U. 2018.128.

³⁸ Tekst jednolity z 8 listopada 2017 r.: Dz. U. 2017.2148.

³⁹ Por. K. Antonów, *Komentarz do art. 476 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.

⁴⁰ Obecnie zlikwidowany – zob. przypis 11.

⁴¹ Tekst jednolity z 28 września 2017 r.: Dz. U. 2017.1950.

służbą⁴² (dalej także: u.ś.o.s.), a także w ustawie z 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej⁴³ (dalej także: u.k.a.s.).

Należy przy tym zwrócić uwagę, że od 20 marca 2015 r. na mocy ustawy z 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁴⁴ **z katalogu spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych zawartego w art. 476 § 2 k.p.c. wykreślono sprawy z zakresu ubezpieczenia rodzinnego**, wskazane w dotychczasowym pkt. 3 tego przepisu⁴⁵. Już w tym miejscu należy zaznaczyć, że zmiana ta pociągnęła za sobą usunięcie z definicji „ubezpieczonego” osoby ubiegającej się o świadczenie z ubezpieczenia rodzinnego (dawny art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c.).

Z punktu widzenia prawidłowego rozumienia pojęcia „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” na gruncie kodeksu postępowania cywilnego, a także dalszych rozważań dotyczących różnic między ubezpieczonym, inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, oraz zainteresowanym, istotne jest wskazanie podstawowych cech decyzji organów rentowych (wszak w świetle art. 476 § 2 k.p.c. przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie się sprawy, w których wniesiono odwołanie od d e c y z j i organów rentowych). **Decyzja organu rentowego** rozstrzyga co do istoty indywidualną sprawę z zakresu ubezpieczeń społecznych na gruncie przedprocesowym i nabiera waloru ostateczności w sytuacji niewniesienia odwołania do sądu w stosownym terminie bądź oddalenia odwołania przez sąd prawomocnym wyrokiem⁴⁶. Może być źródłem uprawnienia lub obowiązku. Wśród wielu możliwych podziałów decyzji, należy, z punktu widzenia przedmiotowych rozważań, wyróżnić podział na:

1/ decyzje stwierdzające istnienie albo nieistnienie obowiązków dotyczących podlegania ubezpieczeniom społecznym i opłacania składek z tego tytułu,

⁴² Dz. U. 2014.616 ze zm.

⁴³ Tekst jednolity z 7 lutego 2018 r.: Dz. U. 2018.508 ze zm.

⁴⁴ Dz. U. 2015.218.

⁴⁵ Na marginesie należy wskazać, że w katalogu zawartym w omawianym przepisie od 1 lipca 1985 r. (zob. ustawa z 18 kwietnia 1985 r.) do 1 maja 2004 r. (zob. ustawa z 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych – Dz. U. 228.2255) znajdowały się sprawy dotyczące świadczeń z funduszu alimentacyjnego.

⁴⁶ Na temat wzruszalności prawomocnych decyzji organów rentowych, który wykracza poza ramy niniejszej rozprawy, zob. R. Babińska-Górecka, *Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych*, Warszawa 2007.

2/ decyzje ustalające albo odmawiające ustalenia ukształtowanego z mocy prawa uprawnienia do świadczenia oraz jego wymiaru, a także dotyczące zmian w warunkach pobierania tego świadczenia⁴⁷.

Zważywszy na to, że organ rentowy stosuje przepisy ustawy z 14 czerwca 1960 r. kodeks postępowania administracyjnego⁴⁸ (dalej: k.p.a.) – zob. art. 123 u.s.u.s. – decyzja powinna zawierać elementy wskazane w art. 107 k.p.a.

Należy przy tym nadmienić, co jest istotne dla dalszych rozważań, że decyzja organu rentowego w przedmiocie stwierdzenia istnienia zadłużenia z tytułu składek w określonej wysokości może stanowić podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości należącej do dłużnika w celu zabezpieczenia zaległości składowych (art. 110 pkt 3 ustawy z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece⁴⁹ w zw. z art. 26 ust. 3 u.s.u.s.).

1.2.2. „Sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych” w świetle art. 476 § 3 kodeksu postępowania cywilnego

Artykuł 476 § 3 k.p.c. stanowi, że przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie się **sprawy wszczęte na skutek niewydania przez organ rentowy decyzji we właściwym terminie, a także sprawy, w których wniesiono odwołanie od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności** (dalej także: wojewódzki zespół), **sprawy o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami otwartych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami oraz sprawy ze stosunków między emerytami lub osobami uposażonymi w rozumieniu przepisów o emeryturach kapitałowych a ZUS**. Wymienione kategorie zostaną kolejno omówione:

1/ Jak stanowi art. 477⁹ § 4 k.p.c. jeżeli organ rentowy lub wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności⁵⁰ nie wydał decyzji lub orzeczenia w

⁴⁷ K. Antonów, *Właściwości przedmiotowe postępowań w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Decyzja organu rentowego. Charakter prawny decyzji organu rentowego* (w:) tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

⁴⁸ Tekst jednolity z 8 czerwca 2017 r.: Dz. U. 2017.1257 ze zm.

⁴⁹ Tekst jednolity z 11 maja 2017 r.: Dz. U. 2017.1007 ze zm.

⁵⁰ Już w tym miejscu należy nadmienić, że wojewódzki zespół do spraw orzekania o

terminie dwóch miesięcy od dnia zgłoszenia roszczenia w sposób przepisany, odwołanie można wnieść w każdym czasie po upływie tego terminu. Do wniesienia odwołania konieczne jest zatem wszczęcie postępowania przed jednym z ww. podmiotów, a następnie – po upływie dwóch miesięcy – w przypadku niewydania decyzji albo orzeczenia dopuszczalne jest wniesienie odwołania w każdym czasie. W orzecznictwie przedstawiane jest przy tym zapatrywanie, zgodnie z którym odwołanie przysługuje przy niewydaniu decyzji w przedmiocie określonym w art. 476 § 2 k.p.c.⁵¹ Jest to jedyny przypadek, w którym przewidziano możliwość wystąpienia do sądu ubezpieczeń społecznych bez uprzedniego wydania stosownej decyzji przez organ rentowy⁵² bądź orzeczenia przez wojewódzki zespół. Należy przy tym zauważyć, że definicja sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych zawarta w art. 476 § 3 k.p.c. **nie obejmuje sprawy wszczętej wskutek niewydania orzeczenia przez wojewódzki zespół** we właściwym terminie, mimo że w art. 477⁹ § 4 k.p.c. przewidziano możliwość wniesienia w takim przypadku odwołania. Należy uznać to za niedopatrzenie ustawodawcy i przyjąć, że sprawa ta mieści się w definicji spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inne zapatrywanie zdaje się bowiem istotnie nieracjonalne (wszak wyraźnie umożliwiono wniesienie w omawianej sytuacji odwołania).

2/ Odnosząc się do drugiej kategorii – spraw, w których wniesiono odwołanie od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności – należy wskazać, że na mocy art. 25 pkt 2 ustawy z 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa⁵³, od 1 stycznia 1999 r. do definicji „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” zawartej w art. 476 § 3 k.p.c. dodano wskazane sprawy. Przepis ten został zmieniony na podstawie art. 1 pkt 7b ustawy z 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁵⁴, która

niepełnosprawności nie jest organem rentowym w rozumieniu art. 476 § 4 k.p.c.

⁵¹ Postanowienie SA w Szczecinie z 30 grudnia 2013 r., III AUz 477/13 (Legalis/El. nr 831543).

⁵² Zob. postanowienie SN z 14 grudnia 2010 r., I UK 289/10 (Legalis/El. nr 333419).

⁵³ Dz. U. 1998.106.668.

⁵⁴ Dz. U. 2015.218.

weszła w życie 20 marca 2015 r. Nowelizacja miała na celu ujednoczenie nomenklatury – skreślono słowo „stopień” odnoszące się do nazwy organów. Zgodnie bowiem z art. 6 ust. 1 ustawy z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁵⁵ (dalej: u.r.z.s.) organami orzekającymi o niepełnosprawności (a nie o stopniu niepełnosprawności) są powiatowe zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności (dalej także: powiatowe zespoły) oraz wojewódzkie zespoły. Od orzeczenia powiatowego zespołu osobie zainteresowanej lub jej przedstawicielowi ustawowemu przysługuje **odwołanie do wojewódzkiego zespołu**, za pośrednictwem powiatowego zespołu, który wydał orzeczenie w terminie 14 dni od doręczenia orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności⁵⁶. Dopuszczalność odwołania do sądu od orzeczenia wojewódzkiego zespołu przewidziano wprost – obok art. 476 § 3 k.p.c. – w art. 6c ust. 8 u.r.z.s. Sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 3 zd. 2 k.p.c. jest sprawa w przedmiocie ustalenia niepełnosprawności, stopnia niepełnosprawności lub wskazań wymienionych w art. 6b ust. 3 u.r.z.s. dotycząca odwołania od orzeczenia wojewódzkiego zespołu wydanego wskutek wniesienia odwołania od orzeczenia powiatowego zespołu. **Sprawy te nie mają charakteru majątkowego**⁵⁷.

3/ Trzecia kategoria spraw wymienionych w art. 476 § 3 k.p.c. obejmuje **sprawy o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami**, których dotyczy ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (dalej: u.o.f.f.e.)⁵⁸. W art. 90 ust. 1 tej ustawy wskazano, że w sprawach o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami orzekają sądy ubezpieczeń społecznych właściwe dla miejsca zamieszkania członka funduszu⁵⁹.

⁵⁵ Tekst jednolity z 7 lutego 2018 r.: Dz. U. 2018.511 ze zm.

⁵⁶ Paragraf 16 ust. 1 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (tekst jednolity z 8 lipca 2015 r.: Dz. U. 2015.1110 ze zm.).

⁵⁷ Postanowienie SN z 14 stycznia 2011 r., II UZ 36/10 (Legalis/El. nr 315447), postanowienie SN z 22 sierpnia 2012 r., I UZ 83/12 (Legalis/El. nr 538975), postanowienie SN z 11 marca 2013 r., II UZ 16/13 (Legalis/El. nr 735007).

⁵⁸ Tekst jednolity z 5 kwietnia 2017 r.: Dz. U. 2017.870 ze zm.

⁵⁹ Warto zauważyć, że na podstawie art. 91 u.o.f.f.e. w sprawach o roszczenia ze stosunków

Roszczenia członków OFE mogą dotyczyć dwóch kwestii, tj. obowiązku zawarcia umowy i jej warunków, a także wykonywania obowiązków przewidzianych w umowie bądź wynikających ze stosunku członkostwa⁶⁰. Nie wchodząc głębiej w rozważania na ten temat, drugorzędne z punktu widzenia celu niniejszej rozprawy⁶¹, należy wskazać jedynie, że sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 3 k.p.c. jest także sprawa w ww. przedmiocie. Ustalenie, czy dane roszczenie mieści się w kategorii omawianych spraw wymaga zbadania, czy wynika ze stosunku prawnego między członkiem OFE a tym funduszem bądź jego organem. Uwypuklenia wymaga to, że sprawy w tym rozumieniu **nie wszczyna odwołanie od decyzji bądź orzeczenia** i – jak podnosi się w doktrynie – są one sprawami z zakresu ubezpieczeń społecznych w znaczeniu materialnoprawnym, a także formalnoprawnym (por. art. 476 § 3 k.p.c.), ale jedynie „z nazwy”, bowiem przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych są jedynie częściowo stosowane⁶², o czym będzie jeszcze mowa w niniejszej rozprawie (zob. rozdział 4).

4/ Problematyka dotycząca czwartej kategorii spraw wyszczególnionej w art. 476 § 3 k.p.c – **ze stosunków między emerytami lub osobami uposażonymi w**

prawnych między członkami pracowniczych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami orzekają sądy powszechne właściwe dla miejsca zamieszkania członka funduszu.

⁶⁰ K. Antonów, *Właściwości cywilnosądowej ochrony prawnej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa ubezpieczonego-członka OFE* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.* Należy odnotować pogląd przedstawiony przez SA w Katowicach w wyroku z 21 listopada 2006 r., III AUa 1776/05 (Legalis/El. nr 88519), w świetle którego brak interesu prawnego po stronie członka OFE w domaganiu się przed sądem pracy i ubezpieczeń społecznych ustalenia, że umowa zawarta pomiędzy nim a funduszem dotknięta jest nieważnością.

⁶¹ Jak przy tym wskazał K. Antonów, spory członków OFE z OFE lub powszechnym towarzystwem emerytalnym są w praktyce rzadkie i występowały dotychczas przede wszystkim na tle podważenia umowy z uwagi na wady oświadczenia woli (K. Antonów, *Komentarz do art. 476...*, *op. cit.*). Autor przywołał przy tym orzecznictwo, w świetle którego dopuszczalne jest uchylene się w tym przypadku od oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu – wyrok SA w Warszawie z 13 października 2004 r., III AUa 1155/03 (OSA 2005/6/17) oraz wyrok SN z 5 października 2005 r., I UK 49/05 (OSNPUSiSP 2006/17-18/280). Należy zwrócić uwagę także na inne orzeczenia, tj. postanowienie SN z 17 kwietnia 2002 r., III UZP 2/02 (BSN 2002/4), uchwałę SN z 28 listopada 2002 r., III UZP 9/02 (OSNP 2003/12/296), wyrok SA w Białymstoku z 25 marca 2003 r., III AUa 1533/02 (OSA 2003/8/32), a także wyrok SA w Białymstoku z 9 grudnia 2008 r., III AUa 997/08 (OSAB 2009/1).

⁶² Por. W. Sanetra, *Właściwość sądów powszechnych (sądów pracy i ubezpieczeń społecznych) i sądów administracyjnych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) M. Błachucki (red.), T. Górczyńska (red.), *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, Warszawa 2011, s. 76.

rozumieniu przepisów o emeryturach kapitałowych a ZUS – została ujęta w ustawie z 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych⁶³ (dalej: u.e.k.). Emerytury kapitałowe są rodzajem świadczeń pieniężnych wypłacanych ze środków zgromadzonych w OFE oraz środków zewidencjonowanych na subkoncie, o którym mowa w art. 40a u.s.u.s. (zob. art. 1 pkt 1 u.e.k.). W omawianej kategorii zachowano **tryb odwoławczy** – prawo do emerytury kapitałowej i jej wysokość (por. art. 12 u.e.k.), a także prawo do wypłaty gwarantowanej ustala ZUS w drodze decyzji. To, jakie sprawy są sprawami ze stosunku między emerytem w rozumieniu przepisów o emeryturach kapitałowych a ZUS nie budzi większych wątpliwości. Należy przy tym wskazać, że K. Antonów⁶⁴ podnosi, iż po uchyleniu 1 lutego 2014 r.⁶⁵ wszystkich przepisów ustawy o emeryturach kapitałowych odnoszących się do dożywotnich emerytur kapitałowych pojawił się problem **niedostosowania art. 476 § 3 *in fine* k.p.c. do nowego stanu prawnego**. Korespondował on bowiem z art. 20 u.e.k., który został uchylony, a przewidywał możliwość imiennego wskazania przez osobę mającą ustalone prawo do dożywotniej emerytury kapitałowej jednej lub kilku osób fizycznych jako osób uposażonych, na rzecz których po jej śmierci miała nastąpić wypłata gwarantowana. Przepis dotyczący wypłaty gwarantowanej to obecnie art. 25b ustawy emerytalnej i rentowej, lecz nie zmienia to w ocenie Autora faktu, że art. 476 § 3 *in fine* k.p.c. to norma pusta (adresowana do osób niewystępujących w akcie prawnym, do którego odsyła powołany przepis). Mimo że K. Antonów przedstawił to zapatrywanie już w roku 2014, do chwili obecnej nie znowelizowano omawianego artykułu. Ma to daleko idące konsekwencje, bowiem brak podstaw prawnych do zakwalifikowania sporów ze stosunków prawnych między osobami uposażonymi w rozumieniu ustawy emerytalnej i rentowej a ZUS do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych i są one – *de lege lata* – zwykłymi sprawami cywilnymi, nie zaś sprawami z zakresu ubezpieczeń społecznych. Postulat *de lege ferenda* zmiany tego stanu rzeczy należy stanowczo

⁶³ Tekst jednolity z 13 kwietnia 2018 r.: Dz. U. 2018.926.

⁶⁴ K. Antonów, *Komentarz do art. 476...*, *op. cit.*

⁶⁵ Nastąpiło to na mocy art. 9 pkt 12 ustawy z 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych (Dz. U. 2013.1717).

podzielić.

1.2.3. Definicja „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” na gruncie kodeksu postępowania administracyjnego

Należy zaznaczyć, że definicję „spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych” zawiera także kodeks postępowania administracyjnego. Zgodnie z art. 180 § 2 k.p.a. przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie się sprawy wynikające z przepisów o ubezpieczeniach społecznych, o zaopatrzeniach emerytalnych i rentowych, o funduszu alimentacyjnym oraz o innych świadczeniach wypłacanych z funduszy przeznaczonych na ubezpieczenia społeczne. Rozważając stosunek między definicją z art. 476 § 2 i 3 k.p.c. a tą z art. 180 § 1 k.p.a. należy wskazać, że w obu określono rodzaje spraw będących w rozumieniu ustawodawcy sprawami z zakresu ubezpieczeń społecznych i w tym sensie obie definicje mają funkcję techniczno-prawną. K. Antonów ocenił, że formalnoprawna definicja „spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych” posiada charakter wtórny. Autor zwrócił uwagę, że cechy tej definicji (przestarzałość, niepełność i zmienność) są przyczyną tego, że nie jest tak, że kwalifikacja określonej sprawy do zbioru spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych zawsze wynika z podstaw materialnoprawnych. W ocenie Autora jest raczej efektem **nieprzemyślanej (wręcz przypadkowej) legislacji**⁶⁶.

Należy przy tym zauważyć, że **pierwszy z wymienionych przepisów dotyczy drogi sądowej, drugi zaś etapu przedsądowego, zmierzającego do wydania decyzji przez organ rentowy.** W doktrynie przedstawiany jest także pogląd, zgodnie z którym definicja z art. 180 § 1 k.p.a. może mieć znaczenie przy wykładni pojęcia „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego, z tego właśnie względu, że w postępowaniu przed organami rentowymi, poprzedzającym postępowanie sądowe, stosuje się przepisy kodeksu postępowania administracyjnego, jeżeli nic innego nie wynika z

⁶⁶ K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zdefiniowanie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) Tenże, *Sprawy ...*, *op. cit.*

przepisów regulujących postępowania przed tymi organami⁶⁷.

Warto przypomnieć, że w definicji zawartej w kodeksie postępowania cywilnego od 1 maja 2004 r. nie mieszczą się już sprawy dotyczące świadczeń z funduszu alimentacyjnego, a tymczasem definicja z kodeksu postępowania administracyjnego wymienia sprawy wynikające z przepisów o funduszu alimentacyjnym. W tym kontekście trzeba nadmienić, że oba kodeksy przewidują dwie autonomiczne definicje spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Wymaga podkreślenia, że – co jest truizmem – kodeks postępowania administracyjnego nie dotyczy postępowania cywilnego (por. art. 1 k.p.a.), a zatem przedstawiona definicja nie ma wyraźnego przełożenia na postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przed sądem ubezpieczeń społecznych.

1.2.4. Rozumienie sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych na gruncie art. 83 u.s.u.s.

Nie można pominąć kwestii, że **dopuszczalność odwołania** normuje także art. 83 ust. 1 i 2 u.s.u.s. W jego świetle odwołanie do sądu ubezpieczeń społecznych przysługuje od decyzji wydawanych przez ZUS w zakresie indywidualnych spraw dotyczących w szczególności zgłaszania do ubezpieczeń społecznych, ustalania płatnika składek, przebiegu ubezpieczeń, ustalania wymiaru składek i ich poboru, a także umarzania należności z tytułu składek, ustalania wymiaru składek na Fundusz Emerytur Pomostowych (dalej: FEP) i ich poboru, a także umarzania należności z tytułu tych składek, ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych, a także wymiaru świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Jest to katalog otwarty. W świetle poglądów doktryny, art. 83 u.s.u.s. w ust. 1 i 2 wyznacza zakres spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 2 i 3 k.p.c.⁶⁸ Ściśle, w mojej ocenie, przepis

⁶⁷ K. Gonera, *Komentarz do art. 476 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2016, Legalis/El.

⁶⁸ M. Klimas, *Zakres spraw rozpoznawanych według przepisów o postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi wstępne* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.* Por. wyrok SN z 4 lipca 2007 r., II UK 279/06 (OSNP 2008/17-18/259), w uzasadnieniu którego wskazano, że przy założeniu węższego ujmowania w art. 476 § 2 i 3 k.p.c. spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych niż ten z art. 83 ust. 1 i 2 u.s.u.s. doszłoby do tego, że sprawy, w których ZUS

ten stanowi uszczegółowienie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 § 2 pkt 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 83 ust. 4 u.s.u.s. – zawierającym katalog negatywny – odwołanie nie przysługuje od decyzji:

1/ przyznającej świadczenie w drodze wyjątku oraz od decyzji odmawiającej przyznania takiego świadczenia. Zgodnie z art. 82 ust. 1 ustawy emerytalnej i rentowej, Prezes Rady Ministrów w szczególnie uzasadnionych przypadkach może przyznać emeryturę lub rentę na warunkach i w wysokości innej niż określone w ustawie. Jak z kolei stanowi art. 83 ust. 1 tej ustawy przewidziano możliwość przyznania świadczenia w drodze wyjątku przez Prezesa ZUS. Wydana decyzja może być zaskarżona przed sądem administracyjnym, a nie sądem ubezpieczeń społecznych⁶⁹. Wymienione świadczenia mają charakter specjalnych, gdyż nie są finansowane z FUS, a z budżetu państwa (art. 84 ustawy emerytalnej i rentowej). Decyzje są wydawane w trybie uznania administracyjnego.

2/ w sprawach o umorzenie należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne. Wyłączenie kognicji sądów ubezpieczeń społecznych w tych sprawach zostało dokonane od 1 lipca 2004 r. na mocy ustawy z 20 kwietnia 2004r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw⁷⁰. Możliwość umorzenia należności z tytułu składek przewiduje art. 28 u.s.u.s.

3/ w sprawie wykreślenia zastawu skarbowego z rejestru. Kwestia ta unormowana jest w art. 46h i 46i ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa⁷¹ (dalej: u.o.p.).

Zgodnie z art. 83 ust. 4 zd. 2 i 3 u.s.u.s. stronie przysługuje prawo do złożenia wniosku do Prezesa ZUS o ponowne rozpatrzenie sprawy, na zasadach dotyczących decyzji wydanej w pierwszej instancji przez ministra. Do wniosku

wydaje indywidualne decyzje nie podlegałyby kontroli przed sądem ubezpieczeń, a brak do tego uzasadnienia.

⁶⁹ J. Strusińska-Zukowska, *Komentarz do art. 83 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż (red.) i B. Gudowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Legalis/El. Zob. także powołany tam wyrok NSA z 16 marca 2000 r., II SA 2453/99 (Legalis/El. nr 50295).

⁷⁰ Dz. U. 2004.121.1264.

⁷¹ Tekst jednolity z 23 marca 2018 r.: Dz. U. 2018.800 ze zm.

stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące odwołań od decyzji, określone w kodeksie postępowania administracyjnego.

1.3. Przykłady spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w świetle poglądów orzecznictwa oraz przykłady spraw przekazanych do rozpoznania sądom ubezpieczeń społecznych na mocy przepisów szczególnych

Wypełniając treść przedstawionego ujęcia procesowego „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych”, należy wskazać, że na podstawie powołanych przepisów judykatura z biegiem lat do tej kategorii spraw zaliczała także m. in. sprawy:

- 1/ o odsetki od wypłaconego z opóźnieniem świadczenia z ubezpieczenia społecznego⁷²,
- 2/ o świadczenie z tytułu wypadku w drodze do pracy oraz z pracy⁷³,
- 3/ dotyczące zmian w prawie do świadczeń przyznanych w drodze wyjątku na podstawie art. 83 ust. 1 ustawy emerytalnej i rentowej, a także wydania decyzji o ustaniu prawa do nich⁷⁴ oraz sprawy związane z niewydaniem decyzji (bezczynnością organu rentowego) w przedmiocie wniosku o przyznanie świadczenia wyjątkowego⁷⁵, a także sprawy, w których wojskowy organ emerytalny wydał decyzję wyliczającą wysokość zaopatrzenia emerytalnego przyznanego w drodze wyjątku przez Ministra Obrony Narodowej⁷⁶.
- 4/ dotyczące odmowy wyrażenia zgody na opłacenie składki po terminie⁷⁷,
- 5/ dotyczące odstąpienia od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, odroczenia ich płatności albo rozłożenia na

⁷² Uchwała SN z 11 września 1991 r., II UZP 11/91 (OSP 1992/7/147).

⁷³ Wyrok SN z 7 października 1992 r., II PRN 8/92 (OSNC 1993/6/114).

⁷⁴ Wyrok SN z 18 października 2004 r., I UK 123/04 (OSNP 2005/10/148), wyrok SN z 9 stycznia 2012 r., III UK 36/11 (Legalis/El. nr 480540), wyrok SA w Rzeszowie z 14 października 2015 r., III AUa 526/15 (Legalis/El. nr 1360619), wyrok SA w Gdańsku z 8 lipca 2016 r., III AUa 429/16 (Legalis/El. nr 1508677).

⁷⁵ Postanowienie SN z 27 marca 2002 r., III RN 9/01 (OSNAPiUS 2002/18/425).

⁷⁶ Uchwała SN z 7 lipca 2011 r., III UZP 2/11 (OSNPUSiSP 2012/1-2/15).

⁷⁷ Wyrok SN z 7 listopada 2001 r., II UKN 577/00 (OSNP 2003/15/361), wyrok SN z 8 listopada 2012 r., II UK 90/12 (OSNPUSiSP 2013/19-20/233).

raty⁷⁸.

6/ dotyczące decyzji ZUS wydanej na podstawie art. 82 u.s.u.s.⁷⁹ o zawieszeniu postępowania⁸⁰,

7/ o przekazanie przez ZUS części składki na ubezpieczenie emerytalne do OFE⁸¹,

8/ w których organ rentowy wydał decyzję w przedmiocie wymierzenia płatnikowi składek dodatkowej opłaty na podstawie uchylonego art. 24 ust. 1 u.s.u.s., a obecnie na podstawie art. 24 ust. 1a u.s.u.s.⁸²

9/ w których organ rentowy wydał, na mocy art. 10 ust. 5 nieobowiązującej już⁸³ ustawy z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁸⁴, decyzję w przedmiocie interpretacji co do zakresu i sposobu zastosowania przepisów, z których wynika obowiązek świadczenia przez przedsiębiorcę składek na ubezpieczenia społeczne lub zdrowotne w jego indywidualnej sprawie⁸⁵,

10/ dotyczące odmowy wydania zaświadczenia dotyczącego ustawodawstwa właściwego, która następuje w drodze decyzji ZUS⁸⁶,

11/ w których organ rentowy wydał decyzję odmawiającą wydania zaświadczenia o niezaleganiu w opłacaniu składek na ubezpieczenia społeczne⁸⁷,

⁷⁸ Wyrok SN z 24 listopada 2004 r., I UK 3/04 (OSNP 2005/8/116). Por. także wyrok SN z 18 stycznia 2010 r., II UK 168/09 (Legalis/El. nr 328371), wyrok SN z 15 lipca 2011 r., I UK 39/11 (Legalis/El. nr 447385), wyrok SN z 2 lutego 2012 r., III UK 47/11 (OSNPUSiSP 2013/1-2/13), wyrok SN z 15 grudnia 2009 r., II UK 147/09 (Legalis/El. nr 328361).

⁷⁹ Zgodnie z tym przepisem, w przypadku, gdy ubezpieczony utrudnia możliwość wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy, ZUS może, w drodze decyzji, wstrzymać wypłatę świadczenia lub zawiesić postępowanie do chwili podjęcia współpracy.

⁸⁰ Uchwała SN z 9 marca 2006 r., II UZP 1/06 (OSNP 2006/13-14/217).

⁸¹ Uchwała SN (7) z 5 kwietnia 2006 r., III CZP 121/05 (OSNC 2006/11/178) – SN wyraził tu stanowisko odmienne niż w uchwale z 11 sierpnia 2004 r., II UZP 7/04 (OSNP 2004/24/424) – a także postanowienie SN z 9 stycznia 2007 r., II BU 5/06 (Legalis/El. nr 182234).

⁸² Wyrok SN z 20 maja 2004 r., II UK 403/03 (OSNPUSiSP 2005/3/44), wyrok SA w Krakowie z 19 marca 2013 r., III AUa 1287/12 (Legalis/El. nr 734027).

⁸³ Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej utraciła moc w związku z wejściem w życie art. 192 ustawy z 6 marca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz. U. 2018.650).

⁸⁴ Tekst jednolity z 8 listopada 2017 r.: Dz. U. 2017.2168 ze zm.

⁸⁵ Postanowienie SN z 6 kwietnia 2011 r., II UK 331/10 (OSNPUSiSP 2012/11-12/147). Odmienne wyrok SA Lublin z 15 grudnia 2009 r., III AUa 981/09 (Legalis/El. nr 254686).

⁸⁶ Uchwała SN z 18 marca 2010 r., II UZP 2/10 (OSNPUSiSP 2010/17-18/216).

⁸⁷ Uchwała SN z 5 grudnia 2007 r., II UZP 4/07 (OSNP 2008/5-6/74). SN uznał za nieaktualne stanowisko przedstawione w postanowieniu z 5 stycznia 1998 r., II UKN 470/97 (OSNAPiUS 1998/22/670). Por. uchwałę SN z 19 lutego 2008 r., II UZP 8/07 (OSNP 2008/13-14/198), wyrok SN z 8 października 2009 r., II UK 52/09 (Legalis/El. nr 226140), postanowienie SN z 18 kwietnia 2011 r., III UK 117/10 (Legalis/El. nr 483401), uchwałę SN z 17 stycznia 2012 r., I

12/ w których organ rentowy wydał decyzję na podstawie art. 83a ust. 2 u.s.u.s. w przedmiocie nieważności decyzji⁸⁸,

13/ w których wojskowy organ emerytalny wydał decyzję w przedmiocie waloryzacji emerytury wojskowej⁸⁹,

14/ w których Prezes KRUS wydał postanowienie o odmowie przywrócenia terminu do złożenia zaświadczenia właściwego organu podatkowego o rodzajach i rozmiarach działu specjalnego produkcji rolnej, zamykające drogę do wydania decyzji merytorycznej⁹⁰,

15/ dotyczące umorzenia należności likwidowanego Funduszu Alimentacyjnego od osób zobowiązanych do alimentów oraz od osób, które bezpodstawnie pobrały świadczenia z funduszu⁹¹.

Nadto należy zauważyć, że występują takie sprawy, które **na mocy przepisów szczególnych są rozpoznawane przez sądy ubezpieczeń społecznych** – np.:

1/ Na mocy **art. 94a i 94b ustawy z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych**⁹² (dalej: p.u.s.p.) sądy pracy i ubezpieczeń społecznych rozpoznają z zastosowaniem przepisów o postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych sprawy z odwołania sędziego lub uprawnionych członków rodziny sędziego lub sędziego w stanie spoczynku w przedmiocie jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej oraz jego wysokości.

2/ Na podstawie **art. 117 § 1 ustawy z 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze**⁹³ w zw. z **art. 94b p.u.s.p.** sądy pracy i ubezpieczeń społecznych rozpoznają z zastosowaniem przepisów o postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych sprawy o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, przysługujące prokuratorowi lub uprawnionym członkom rodziny w razie śmierci prokuratora wskutek takiego

UZP 9/11 (OSNP 13-14/2012/177).

⁸⁸ Uchwała SN (7) z 23 marca 2011 r., I UZP 3/10 (OSNPUSiSP 2011/17-18/233).

⁸⁹ Postanowienie NSA z 18 sierpnia 2010 r., I OZ 611/10 (Legalis/El. nr 679559).

⁹⁰ Postanowienie NSA z 10 stycznia 2008 r., II GSK 318/07 (Legalis/El. nr 164878).

⁹¹ Uchwała SN z 12 lipca 2005 r., II UZP 6/05 (OSNAPiUS 2006/1-2/20), postanowienie SN z 20 września 2005 r., II UZP 11/05 (Legalis/El. nr 304178).

⁹² Tekst jednolity z 13 grudnia 2017 r.: Dz. U. 2018.23 ze zm.

⁹³ Tekst jednolity z 15 września 2017 r.: Dz. U. 2017.1767 ze zm.

wypadku lub choroby.

3/ Wobec treści art. 109 ust. 2 ustawy z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁹⁴ (dalej: u.ś.o.z.) w zw. z art. 68 ust. 1 pkt 1 lit. c u.s.u.s. w zw. z art. 83 ust. 2 u.s.u.s. sprawy, w których ZUS wydał decyzję dotyczącą wymierzania i pobierania składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, rozpoznają sądy ubezpieczeń społecznych. Z kolei na podstawie art. 109 ust. 2 u.ś.o.z. w zw. z art. 52a u.u.s.r. i art. 36 ust. 1 pkt 9 u.u.s.r. w zw. z art. 36 ust. 3 u.u.s.r. sądy ubezpieczeń społecznych rozpoznają sprawy dotyczące wymierzania i pobierania składek na ubezpieczenie zdrowotne przez Prezesa KRUS.

W świetle orzecznictwa odwołanie nie przysługuje przykładowo:

1/ od orzeczenia lekarza orzecznika ZUS o trwałej niezdolności do pełnienia obowiązków sędziego z powodu choroby, zaś Krajowa Rada Sądownictwa (dalej: KRS), podejmująca uchwałę o przeniesieniu sędziego w stan spoczynku, nie jest organem rentowym w rozumieniu art. 476 § 2 k.p.c.⁹⁵

2/ od rozstrzygnięcia ZUS o poddaniu zainteresowanego badaniu lekarskiemu⁹⁶,

3/ od decyzji stwierdzającej obowiązek wynikający z przepisów prawa cywilnego polegający na wyrównaniu szkody wynikłej z niedopełnienia lub nienależytego dopełnienia przez pracodawcę jego powinności udzielania pracownikowi pomocy w sprawach o świadczenia z ubezpieczenia społecznego⁹⁷.

4/ w sprawie wszczętej przed sądem powszechnym, jeśli strona – w stosunku do której organ rentowy wydał decyzję – twierdzi, że nie kwestionuje tego aktu, lecz domaga się rozstrzygnięcia o roszczeniu, które ma wynikać ze stosunku cywilnoprawnego w znaczeniu materialnym, jaki ma ją łączyć z ZUS jako osobą

⁹⁴ Tekst jednolity z 15 września 2017 r.: Dz. U. 2017.1938 ze zm. W świetle art. 109 ust. 1 tej ustawy dyrektor oddziału wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia rozpatruje indywidualne sprawy z zakresu ubezpieczenia zdrowotnego, do których zalicza się sprawy dotyczące objęcia ubezpieczeniem zdrowotnym i ustalenia prawa do świadczeń. W powołanym ust. 2 art. 109 przewidziano, że do spraw z zakresu ubezpieczenia zdrowotnego nie należą jednak sprawy z zakresu wymierzania i pobierania składek na ubezpieczenie zdrowotne należące do właściwości organów ubezpieczeń społecznych.

⁹⁵ Wyrok SN z 4 marca 2004 r., III KRS 2/03 (OSNP 2004/22/394).

⁹⁶ Postanowienie SN z 12 lutego 1999 r., II UKN 668/98 (OSNP 2000/12/489), wyrok SN z 24 września 2004 r., II UK 473/03 (OSNPUSiSP 2005/9/130).

⁹⁷ Postanowienie SN z 17 lipca 2001 r., II UKN 531/00 (OSNAPiUS 2001/22/5).

prawną⁹⁸.

5/ w sprawie o objęcie ubezpieczeniem zdrowotnym, gdyż w tym zakresie właściwy jest dyrektor wojewódzkiego oddziału Narodowego Funduszu Zdrowia (dalej: NFZ) – art. 109 ust. 1 u.ś.o.z. – od decyzji którego przysługuje odwołanie do Prezesa NFZ (art. 109 ust. 5 u.ś.o.z.), a następnie skarga do sądu administracyjnego⁹⁹.

6/ w sprawie dotyczącej pisma organu rentowego o charakterze informacyjnym, gdyż takie „odwołanie”, nie inicjując sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, nie dotyczy żądania rozstrzygnięcia sprawy cywilnej w rozumieniu art. 476 k.p.c. w zw. z art. 1 k.p.c.¹⁰⁰.

1.4. Definicja „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” w doktrynie

Wśród doktrynalnych definicji spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, szczególną uwagę należy poświęcić rozważaniom K. Antonowa. Autor ten zaprezentował bowiem wieloaspektowe i wnikliwe podejście do analizowanego tematu, w zasadzie sumujące, a przy tym rewidujące zebrany dotąd w nauce prawa zabezpieczenia społecznego dorobek.

K. Antonów dokonał wyodrębnienia spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w oparciu o **kryterium materialnoprawne**. Przedmiotem zabezpieczeniowych więzi prawnych jest w ocenie Autora ubezpieczeniowa (zaopatrzeniowa) ochrona socjalnego ryzyka na wypadek jego zajścia (faza gwarancyjna) i po jego wystąpieniu (faza realizacyjna). Wskazał on, że wielość (w znaczeniu podmiotowym) i różnorodność (w znaczeniu przedmiotów szczegółowych) stosunków zabezpieczeniowych jest odpowiednikiem zjawiska **mnożności i zróżnicowania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych**. Przy wykorzystaniu kryterium formalnego – podporządkowującego sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych określonego (cywilnemu) trybowi postępowania – dokonanie wyjaśnienia istoty problematyki ubezpieczeń społecznych nie jest w

⁹⁸ Wyrok SN z 11 maja 2012 r., II CSK 471/11 (Legalis/El. nr 511973).

⁹⁹ Wyrok NSA z 12 lipca 2012 r., II GSK 761/11 (Legalis/El. nr 779535).

¹⁰⁰ Postanowienie SA w Szczecinie z 30 grudnia 2013 r., III AUz 477/13 (Legalis/El. nr 831543).

ocenie K. Antonowa możliwe. Materialnoprawny aspekt omawianych spraw jest oderwany tak od norm i stosunków prawa cywilnego, jak i administracyjnego.

W ocenie Autora charakter spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych jako spraw cywilnych w znaczeniu formalnym nie wynika z ich administracyjnej natury¹⁰¹. Wziąwszy pod uwagę materialnoprawną kwalifikację omawianych spraw, przedmiot zabezpieczeniowych stosunków prawnych i ich zobowiązaniowy charakter, K. Antonów zdefiniował te sprawy jako „**sprawy ze stosunków prawnych zabezpieczenia społecznego objętych cywilnosądową (wyjątkowo sądoadministracyjną) ochroną prawną o jednorodnym przedmiocie dotyczącym ustanowienia gwarancji prawnych na wypadek i w związku ze ziszczeniem się socjalnego ryzyka oraz zobowiązaniowym charakterze prawnym właściwym wyłącznie dla prawa zabezpieczenia społecznego (zobowiązaniowe sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych prawa zabezpieczenia społecznego)**”. Nadto Autor przytoczył pogląd, w świetle którego sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych jest podzbiorem spraw z zakresu zabezpieczenia społecznego¹⁰². Wskazał przy tym, że definicja ta nie odnosi się do pomocniczych działów prawa zabezpieczenia społecznego (bezrobocia, świadczeń rodzinnych, pomocy społecznej itd.) oraz do ubezpieczenia zdrowotnego, mimo że stosunki prawne w tej ostatniej sferze odznaczają się zobowiązaniowym charakterem prawnym. Jako rozstrzygające kryterium wskazał poddanie omawianych spraw **cywilnosądowej ochronie prawnej**.

W konkluzji zaś K. Antonów uznał pojęcie „spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych” za konwencjonalne wskazując, że „**jedyną, właściwą i obejmującą wszystkie typy spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, materialnoprawną płaszczyzną ich rozpatrywania jest prawo zabezpieczenia społecznego**”, którego teorię opracował J. Jończyk¹⁰³. Ten z kolei Autor nie podważając zasadności badań interdyscyplinarnych dotyczących

¹⁰¹ Por. np. E. Modliński, *Podstawowe zagadnienia prawne ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1968, s. 139.

¹⁰² W tym zakresie K. Antonów przywołał m.in. pogląd przedstawiony w uzasadnieniu uchwały SN z 12 lipca 2005 r., II UZP 6/05 (OSNPUSiSP 2006/1-2/20).

¹⁰³ J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Zakamycze 2006.

zabezpieczenia społecznego, położył nacisk na analizę ochrony prawnej na wypadek zajścia danych sytuacji życiowych związanych ze spełnieniem się ryzyka socjalnego¹⁰⁴.

Ze względu na ukazany w niniejszej rozprawie wysoki stopień zróżnicowania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w znaczeniu materialnym i przedstawione trudności definicyjne, przy uwzględnieniu, że w **ujęciu procesowym** kodeks postępowania cywilnego jedynie wymienia te sprawy, a nie przedstawia definicji opartej na ich wspólnej cesze, na potrzeby niniejszej rozprawy przyjęto, że **sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych w znaczeniu procesowym jest sprawa poddana pod rozstrzygnięcie sądu ubezpieczeń społecznych**¹⁰⁵. Podejście to pozwoliłoby na charakterystykę w aspekcie *stricte* procesowym stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz na swobodne odniesienie się do regulacji zagranicznych porządków prawnych w interesującym aspekcie.

Przedstawione rozważania dotyczące ustawowego i doktrynalnego ujęcia definicji materialnej „spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych” i kształt definicji zawartej w art. 476 k.p.c. nakazują zwrócić uwagę na kwestię różnic między ubezpieczeniami społecznymi a zabezpieczeniem społecznym.

1.5. Ubezpieczenia społeczne a zabezpieczenie społeczne – podstawowe aspekty

Należy zauważyć, że systemy zabezpieczenia społecznego w państwach członkowskich Unii Europejskiej (dalej także: UE) są różnorodne, u źródeł czego upatruje się zróżnicowania tradycji, jak i innych uwarunkowań¹⁰⁶. Nie istnieje przy tym w aktach prawa europejskiego¹⁰⁷ ani też w dorobku doktryny powszechnie uznawana definicja „zabezpieczenia społecznego”. **Międzynarodowa**

¹⁰⁴ K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Materialnoprawna płaszczyzna rozpatrywania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.* Przypis dotyczy wszystkich dotychczas przedstawionych w niniejszym podrozdziale poglądów Autora.

¹⁰⁵ Por. pogląd wyrażony przez K. Antonowa, *Komentarz do art. 476...*, *op. cit.*

¹⁰⁶ T. Szumlicz, *Ubezpieczenie społeczne*, Warszawa 2006, s. 179.

¹⁰⁷ Na ten temat zob. Y. Jones, *Zmiana polityki społecznej w Unii Europejskiej*, *Polityka Społeczna* 2005/3.

Organizacja Pracy (dalej także: MOP), której Polska jest członkiem od początku jej istnienia (1919 rok), rozumie pod tym pojęciem „ochronę, którą społeczeństwo zapewnia swoim członkom, przez szereg środków publicznych chroniących przed zagrożeniami gospodarczymi i społecznymi, wynikającymi ze wstrzymania albo znacznego obniżenia poziomu zarobków z powodu choroby, macierzyństwa, wypadku przy pracy, bezrobocia, inwalidztwa, starości i śmierci; zapewnienie opieki lekarskiej i zasiłku rodzinom z dziećmi”¹⁰⁸. Konwencja nr 102 MOP o minimalnych normach zabezpieczenia społecznego z 4 czerwca 1952 r.¹⁰⁹ określiła zakres przedmiotowy tego zabezpieczenia, w który – w świetle tytułów części II-X tej konwencji – wchodzi świadczenia zdrowotne (opieka lekarska), chorobowe, w czasie bezrobocia, na starość, w razie wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, w razie macierzyństwa, rodzinne, w razie inwalidztwa, a także w razie śmierci żywiciela rodziny.

W celu realizacji tak rozumianego zabezpieczenia społecznego stosuje się trzy konstrukcje o charakterze administracyjno-finansowym¹¹⁰:

1/ ubezpieczenie społeczne. Jest ono rozumiane jako system świadczeń o charakterze roszczeniowym, który znajduje gwarancję w stosownych aktach prawnych. Jest przy tym ujmowane jako instytucja zapewniająca pokrycie potrzeb majątkowych wywołanych zdarzeniem losowym, poprzez rozciągnięcie ciężaru pokrycia tych potrzeb na wiele osób (obowiązkowo), również narażonych na wystąpienie takiego zdarzenia, a realizowanych przez instytucję ubezpieczeniową¹¹¹.

2/ zaopatrzenie społeczne. Podobnie jak w przypadku ubezpieczenia społecznego, świadczenia wypłacane z zaopatrzenia społecznego mają charakter roszczeniowy. Odmienny jest jednak sposób finansowania – w przypadku zaopatrzenia są to fundusze publiczne. Świadczenia mogą przysługiwać

¹⁰⁸ MOP, *Introduction to Social Security*, Genewa 1984, s. 3.

¹⁰⁹ Dz. U. 2005.93.775.

¹¹⁰ Por. W. Musiański, *Ubezpieczenia społeczne*, Warszawa 2006, s. 18-19. Zob. także schemat nr 1 przedstawiony przez I. Jędrasik-Jankowską, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 29.

¹¹¹ Por. J. Łazowski, *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Warszawa 1934, s. 6. Odnośnie do problemów terminologicznych w zakresie pojęcia „ubezpieczenie” zob. T. Szumlicz, *Ubezpieczenie. W sprawie zastrzeżenia terminologicznego*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 2009/1, s. 97-112. Szerokie rozważania definicyjne odnośnie do pojęcia „ubezpieczeń społecznych” poczynił I. Gliksman (w:) Tenże, *Ubezpieczenia społeczne*, Warszawa 1933, s. 6-13.

obywatelom znajdującym się w danej grupie zawodowej bądź społecznej.

3/ pomoc społeczna. Świadczenia są przyznawane na wniosek, który wywołuje konieczność zbadania warunków życia wnioskodawcy. Przyznawane są z funduszy publicznych indywidualnie. Można zauważyć, że pomoc społeczna ma subsydiarny charakter, a możliwość otrzymania świadczeń z pomocy społecznej powinna pojawiać się wówczas, gdy dana osoba nie ma możliwości uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego czy zaopatrzenia społecznego. Jest to zapatrywanie znajdujące swoje ugruntowanie przykładowo w niemieckim porządku prawnym, gdzie zadaniem pomocy społecznej jest udzielenie wsparcia temu, kto nie skorzystał ze szczególnych systemów zabezpieczenia społecznego oraz wsparcie w rozwoju osobistym¹¹².

Podstawowym aktem prawa europejskiego odnoszącym się do zabezpieczenia społecznego jest **Karta Praw Podstawowych UE z 7 grudnia 2000 r.**¹¹³ (dalej: KPP). Istotny z punktu widzenia zabezpieczenia społecznego jest przy tym rozdział IV („Solidarność”) KPP. W tym zakresie należy zwrócić uwagę także na art. 6 ust. 1 Traktatu o UE z 13 grudnia 2007 r.¹¹⁴, w świetle którego UE uznaje prawa, wolności i zasady określone w KPP, w brzmieniu dostosowanym 12 grudnia 2007 r. w Strasburgu, która ma taką samą moc prawną jak traktaty. Postanowienia KPP w żaden sposób nie rozszerzają kompetencji UE określonych w traktatach, zaś prawa, wolności i zasady w niej zawarte są interpretowane zgodnie z postanowieniami ogólnymi określonymi w tytule VII KPP regulującymi jej interpretację i stosowanie oraz z należyтым uwzględnieniem wyjaśnień, o których mowa w Karcie, które określają źródła tych postanowień.

Odnosząc się do prawa krajowego, w świetle podstawowego dla omawianej materii **art. 67 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej**¹¹⁵ obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego,

¹¹² S. Nitecki, *Prawo do pomocy społecznej w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2008, s. 31, H. F. Zacher, *Zarys prawa socjalnego Republiki Federalnej Niemiec*, Wrocław 1985, s. 50.

¹¹³ Dz. Urz. UE 2016/C/202.

¹¹⁴ Dz. Urz. UE 2016/C/202.

¹¹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997.78.483) w dniu 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 25 maja 1997 r. przyjęta przez Naród w referendum w dniu 16 lipca 1997 r. podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

przy czym zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa. W ust. 2 tego artykułu przewidziano, że obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i niemający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa¹¹⁶. W świetle poglądów TK zabezpieczenie społeczne obejmuje całokształt świadczeń, jakie ze środków publicznych są przyznawane obywatelowi znajdującemu się w potrzebie¹¹⁷.

Jeśli chodzi o pozostałe krajowe akty prawne, należy wskazać, że ustawa z 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej¹¹⁸ określa zadania i kompetencje właściwych ministrów, m. in. w sferze zabezpieczenia społecznego. Do działu „zabezpieczenie społeczne” (art. 5 pkt 26), podlegającego ministrowi właściwemu do spraw zabezpieczenia społecznego, włączono sprawy (art. 31) ubezpieczeń społecznych i zaopatrzenia społecznego, funduszy emerytalnych, pomocy społecznej i świadczeń dla osób i gospodarstw domowych znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, przeciwdziałania patologiom, rządowych programów w zakresie pomocy społecznej, w szczególności dla osób i gospodarstw domowych znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, a także dla grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, świadczeń socjalnych, zatrudnienia, rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, ekonomii społecznej, przedsiębiorczości społecznej, w tym spółdzielczości socjalnej, kombatantów i osób represjonowanych, a także koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, z wyjątkiem rzeczowych świadczeń leczniczych. Przy tym warto zwrócić uwagę, że ubezpieczenia społeczne rolników zostały objęte działem „rozwój wsi”, który podlega ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi, współdziałającemu w zakresie tych ubezpieczeń z ministrem do spraw zabezpieczenia społecznego (art. 23 ust. 1 pkt. 9 oraz art. 23 ust. 1a).

W dorobku polskiej nauki prawa należy zwrócić uwagę na definicję „zabezpieczenia społecznego”, którą przedstawiła I. Jędrasik-Jankowska¹¹⁹. Według tej Autorki **istotą zabezpieczenia społecznego** jest „założenie, że

¹¹⁶ Zob. także m. in. art. 2, art. 68, art. 69 oraz art. 71 Konstytucji RP.

¹¹⁷ Orzeczenie TK z 19 listopada 1996 r., K 7/95 (OTK 1996, s. 416).

¹¹⁸ Tekst jednolity z 13 kwietnia 2018 r.: Dz. U. 2018.762.

¹¹⁹ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 26-27.

każdy członek społeczeństwa jest uprawniony do korzystania – dzięki wysiłkom własnego społeczeństwa i współpracy międzynarodowej, zgodnie z możliwościami każdego państwa – z praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych, niezbędnych dla jego poczucia godności i swobodnego rozwoju osobowości”. Nadto Autorka wskazuje, że istota ta polega na „zagwarantowaniu obywatelom pełnej ochrony we wszystkich sytuacjach zmniejszenia lub utraty zarobków wskutek czasowej lub trwałej niezdolności do pracy, a system zabezpieczenia społecznego to zorganizowana przez państwo sieć urządzeń prawnych i organizacyjnych mających na celu zapewnienie obywatelom bezpieczeństwa socjalnego w określonych sytuacjach życiowych”.

Z kolei według J. Jończyka prawo zabezpieczenia społecznego ustanawia wspólnotę ryzyka – która podejmuje ciężar łagodzenia skutków ryzykownych zdarzeń – oraz ich organizację, a także określa prawa i obowiązki podmiotów, w tym uprawnienia do świadczeń oraz sankcje w razie naruszenia obowiązków¹²⁰. Wśród **podmiotów prawa zabezpieczenia społecznego** J. Jończyk wyróżnił osobę podlegającą ubezpieczeniom, ubezpieczonego, płatnika, wykonawcę zabezpieczenia społecznego i świadczeniobiorcę¹²¹.

W świetle poczynionych uwag, można skonstatować, że **ubezpieczenie społeczne jest jedną z form zabezpieczenia społecznego**, przy czym niekiedy określa się je, jako formę podstawową¹²², zaś sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w znaczeniu materialnym są podzbiorem spraw z zakresu zabezpieczenia społecznego.

1.6. Stosunek zabezpieczenia i ubezpieczenia społecznego

W celu przedstawienia pełnego obrazu kwestii podstawowych dla poprawnej charakterystyki, z punktu widzenia procesowego, stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, konieczne jest także odniesienie się do kwestii stosunku zabezpieczenia społecznego i stosunku

¹²⁰ J. Jończyk, *Pravo...*, *op. cit.*, s. 5.

¹²¹ J. Jończyk, *Pravo...*, *op. cit.*, s. 41.

¹²² Zob. np. T. Zieliński, *Ubezpieczenia społeczne pracowników. Zarys systemu prawnego – część ogólna*, Warszawa-Kraków 1994, s. 26-27.

ubezpieczenia społecznego. O ile bowiem sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych jest przedmiotem postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych, o tyle należy postawić tezę, że ukształtowanie roli poszczególnych podmiotów na gruncie tego postępowania wynika z charakteru łączącego je stosunku prawnego materialnego. Ogólnie można powiedzieć, że stosunek prawny znajduje oparcie w danym schemacie określanym na podstawie norm prawa i relacji między co najmniej dwoma podmiotami, w której to relacji występuje współzależność obowiązków¹²³. W tym kontekście należy wskazać, że w doktrynie przedstawiono kilka koncepcji **stosunku ubezpieczenia społecznego**¹²⁴:

1/ koncepcja trójstronnego stosunku ubezpieczeniowego. W jej świetle stosunek ubezpieczenia społecznego jest złożonym stosunkiem prawnym, obejmującym całokształt praw i obowiązków instytucji ubezpieczeniowej, osoby ubezpieczonej oraz płatnika składek. Na jego strukturę składają się trzy dwustronne powiązania, z których jedno zachodzi między instytucją ubezpieczeniową a osobą ubezpieczoną, drugie – między instytucją ubezpieczeniową a płatnikiem składek, trzecie natomiast – między osobą ubezpieczoną a płatnikiem składek. Istnieje, wraz z obowiązkiem ubezpieczeniowym, w okresie aktywności pracownika¹²⁵. Przedstawicielem tej koncepcji był G. Wannagat¹²⁶, zaś na gruncie polskiego porządku prawnego – E. Modliński¹²⁷. Jak wskazał ten Autor: „każdy stosunek prawny można sprowadzić do pojedynczego węzła wzajemnych powiązań (zależności) między dwoma podmiotami (uprawnionym i zobowiązanym); ale dla ilustracji bardziej złożonej instytucji prawnej, jako całości, trzeba sprezentować całościową konstrukcję stosunku prawnego, wiernie odzwierciedlającą sens danej instytucji prawnej (a nie

¹²³ Zob. R. Pacuń, *Charakterystyka stosunków prostych ubezpieczenia emerytalnego. Powiązanie prawne jako stosunek prosty albo składowa stosunków złożonych* (w:) Tenże, *Stosunki...*, *op. cit.* i przywołana tam literatura.

¹²⁴ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczenia emerytalnego i rentowych* (w:) PSUP, *Procedury...*, *op. cit.*, s. 54-55.

¹²⁵ E. Modliński, *Podstawowe...*, *op. cit.*, s. 180.

¹²⁶ G. Wannagat, *Lehrbuch des Sozialversicherungsredits*, cz. I, Tübingen 1965, s. 17 i 27 (za: K. Kolasiński, *Charakter prawny stosunku zaopatrzenia pracowniczego*, RPEiS 1970/2, s. 130).

¹²⁷ *Ibidem*, a także E. Modliński, *Konstrukcja prawna stosunku ubezpieczeń społecznych (cz. II)*, PiZS 1968/3.

jej fragmentu). Przecież stosunek prawny jest konstrukcją teoretyczną, mającą dać w oparciu o normę lub o zespół norm prawnych pewien wzorzec powinnościowego zachowania się adresatów normy. Wynika stąd pierwszy wniosek, że wzorzec powinien obejmować wszystkich adresatów (...). Powinno się dać konstrukcję, która obejmie wszystkie uczestniczące w tym złożonym stosunku podmioty”¹²⁸. Autor uznał, że istnieje jeden podstawowy stosunek ubezpieczenia społecznego, wynikający z obowiązku ubezpieczenia. Do realizacji tego obowiązku ustawodawca angażuje tak instytucję ubezpieczeniową i ubezpieczonego, jak i pracodawcę. Stosunek ten może ulegać przekształceniom w poszczególnych swoich częściach (przedmiotowym i podmiotowym – w drugim przypadku, kiedy w sprawie pojawia się rodzina ubezpieczonego). Wszystkie dalsze stosunki – określane przez E. Modlińskiego jako pochodne – wynikają z tego stosunku podstawowego. Dostrzeżenie relacji nie tylko między instytucją ubezpieczeniową a pracodawcą oraz instytucją ubezpieczeniową a ubezpieczonym, ale także między pracodawcą a ubezpieczonym wynika z uwzględnienia stosunków o charakterze faktyczno-ekonomicznym, w wyniku zaistnienia których powstaje także powiązanie prawne. Jak wskazał R. Pacud¹²⁹, E. Modliński „dostrzegał podstawowy zespół więzi prawnych, z których wynikały inne, pochodnego charakteru prawa i obowiązki między podmiotami tego stosunku prawnego” i z tego względu wyróżnił stosunki podstawowe (wszystkie stosunki w ramach ubezpieczenia na wypadek choroby, macierzyństwa, ubezpieczenia emerytalnego i rentowego występujące w relacji do ubezpieczonego oraz każdego z uprawnionych do świadczenia członków jego rodziny zachodzące przed wystąpieniem ryzyka ubezpieczeniowego) i pochodne (ww. stosunki, które jednak nastąpiły po zajściu ryzyka ubezpieczeniowego). Jako słabość tej koncepcji podaje się to, że przystaje jedynie do ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, ale już nie do chorobowego i wypadkowego¹³⁰.

2/ stosunek ubezpieczenia społecznego jest stosunkiem prawnym złożonym z **dwóch powiązań**, zachodzących pomiędzy osobą ubezpieczoną a instytucją

¹²⁸ E. Modliński, *Konstrukcja prawna stosunku ubezpieczeń społecznych (cz. I)*, PiZS 1968/2, s. 11.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ J. Jończyk, *Prawo...*, *op. cit.*, s. 50.

ubezpieczeniową oraz pomiędzy płatnikiem składek a instytucją ubezpieczeniową. Jako przedstawiciela tej koncepcji można podać W. Szuberta¹³¹. Podnosi się, że zapatrywanie to nie jest obecnie odpowiednie ze względu m. in. na duże zróżnicowanie podmiotowe i przedmiotowe więzi zabezpieczeniowych.

3/ stosunek ubezpieczeniowy zachodzi wyłącznie między osobą ubezpieczoną a instytucją ubezpieczeniową. Przedstawicielem tej koncepcji jest K. Kolasiński¹³².

Należy wskazać, że K. Antonów uznaje wszystkie przedstawione podziały za nieaktualne¹³³, wyróżniając **w zakresie zabezpieczenia społecznego stosunki gwarancyjne i realizacyjne**. Według tego Autora dopiero na gruncie stosunków zabezpieczenia społecznego następuje wyodrębnienie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, a przy tym swoistość tych stosunków sprowadza się do istnienia dużej liczby więzi prawnych zachodzących w dwóch fazach zabezpieczenia, określonych jako gwarancyjna i realizacyjna, między wieloma podmiotami (np. ubezpieczony, płatnik składek, organ rentowy) i dotyczących różnego przedmiotu szczegółowego (np. podlegania ubezpieczeniu czy opłacania składki)¹³⁴. K. Antonów zwrócił uwagę, że takie podejście jest pokrewne z przyjętym przez doktrynę niemiecką, podając, że jako cechę szczególną stosunku prawa socjalnego (*Sozialrechtsverhältnis*) w niemieckiej nauce prawa socjalnego wyróżnia się wielość podmiotów i zróżnicowanie przedmiotu zabezpieczenia. W konsekwencji tego zapatrywania wyodrębnia się w sferze ubezpieczeniowej stosunek przezorności (*Sozialvorsorgeverhältnis*) oraz stosunek świadczeniowy (*Sozialleistungsverhältnis*). Pierwszy z nich dotyczy „kształtowania się ekspektatyw do świadczeń socjalnych w wyniku ponoszenia obowiązku składkowego”, zaś drugi – realizacji roszczenia o świadczenie socjalne w przypadku, w którym spełniono warunki do jego nabycia. Wyróżniona faza gwarancyjna jest według Autora zbliżona do niemieckiego stosunku członkostwa ubezpieczeń

¹³¹ W. Szubert, *Zagadnienia prawne ubezpieczenia społecznego*, PiP 1957/1, s. 44 i n.

¹³² K. Kolasiński, *Charakter prawny stosunku...*, *op. cit.*, s. 129-139.

¹³³ K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczenia emerytalnego i rentowych* (w:) PSUP, *Procedury...*, *op. cit.*, s. 55.

¹³⁴ K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Stosunki prawa zabezpieczenia społecznego jako kryterium wyodrębnienia spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Istota i przedmiot stosunków prawa zabezpieczenia społecznego* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

społecznych (*Mitgliedschaftsverhältnis*), przy czym Autor przyjmuje, że jest to „obligatoryjne uczestnictwo we wspólnocie ryzyka, przynależność do której stanowi podstawę dochodzenia w przyszłości prawa do świadczenia”. Z kolei z wystąpieniem zdarzenia ubezpieczeniowego czy ryzyka socjalnego (*Versicherungsfall*) wiąże się przejście w fazę realizacyjną wówczas, gdy dany podmiot zgłosi roszczenie o świadczenie (*Sozialleistungsanspruch*)¹³⁵.

Na treść **stosunków gwarancyjnych** składają się „prawa i obowiązki stron w przedmiocie zabezpieczenia prawidłowego formowania się uprawnień ubezpieczeniowych oraz egzekwowania obowiązków, od wykonania których w równym stopniu zależy zarówno jakość ochrony indywidualnej (konkretnego ubezpieczonego), jak i zbiorowej (całej wspólnoty ryzyka). Urzeczywistnieniu tej konstrukcji służą (...) materialne i formalne gwarancje prawne, tzn. osadzone w prawie materialnym i procesowym lub wynikające z wykładni dokonywanej przez sądy szeroko rozumiane uprawnienia (tj. wnioski, odwołania) przysługujące ubezpieczonym (rolnikom, żołnierzom, funkcjonariuszom) i świadczeniobiorcom oraz czynności i działania wykonawców zabezpieczenia socjalnego (stosowanie sankcji czy prowadzenie postępowań kontrolnych, wyjaśniających i egzekucyjnych) zmierzające do maksymalizacji ochrony ubezpieczeniowej (zaopatrzeniowej)”¹³⁶. Wśród stosunków fazy gwarancyjnej K. Antonów wyróżnia:

- 1/ stosunek podlegania ubezpieczeniom, pozostawania w służbie, członkostwa w OFE,
- 2/ stosunek opłacania składek.

Z kolei **stosunki realizacyjne** charakteryzują się tym, że są „uruchamiane wyłącznie w razie zajścia socjalnego ryzyka – są nośnikami praw, które podlegają zaspokojeniu w postaci roszczeń o świadczenia, przyznawanych przez ubezpieczyciela, organ państwa lub samorządu terytorialnego w związku ze spełnieniem obowiązku wynikającego z zaktualizowania się negatywnej sytuacji życiowej. Ochrona socjalna dotyczy tu zatem wyposażenia członków wspólnoty

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Stosunki prawa zabezpieczenia socjalnego jako kryterium wyodrębnienia spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Fazowość stosunków prawa zabezpieczenia socjalnego. Uwagi ogólne* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

w instrumenty dochodzenia i utrzymania uprawnień do świadczeń, nie jest zaś bezpośrednio związana z ustalaniem, ukształtowanego na etapie gwarancyjnym, poziomu zabezpieczenia społecznego”. Według K. Antonowa „złożone stosunki prawne dotyczące w fazie gwarancyjnej podlegania ubezpieczeniom i opłacania składek, a w fazie realizacyjnej – nabycia prawa do świadczeń, ustalania ich wysokości i warunków wypłaty są zbudowane z wielu prostszych (składowych), funkcjonalnie powiązanych (ale jednorodząjowych) relacji prawnych”¹³⁷. Wśród stosunków fazy realizacyjnej K. Antonów wyróżnia:

- 1/ stosunek ustalenia prawa do świadczeń i ich wysokości,
- 2/ stosunek wypłaty świadczeń.

W konkluzji wstępnej analizy stosunków zabezpieczenia społecznego Autor stwierdza: „Po pierwsze, w prawie zabezpieczenia społecznego mamy do czynienia ze zjawiskiem mnogości niejednorodnych stosunków prawnych. Po drugie, klasyfikacja zabezpieczeniowych więzi prawnych, ze względu na wielość podmiotów, jest oparta na wspólnym (jednolitym) przedmiocie, którego one dotyczą (ochrona socjalnego ryzyka). Po trzecie, ochrona socjalnego ryzyka, traktowana jako przewodni przedmiot stosunków zabezpieczeniowych, jest realizowana w ramach szczegółowych przedmiotów konkretnych relacji prawnych (np. opłacanie składki czy ustalanie prawa do świadczeń i ich wypłata). Po czwarte, przedmiotowe rozpatrywanie tych stosunków wiąże się z wyodrębnieniem złożonych (wieloelementarnych, ale jednorodząjowych) relacji prawnych w dwóch fazach zabezpieczenia (gwarancyjnej i realizacyjnej). Po piąte, na poszczególnych etapach zabezpieczenia ochrona socjalnego ryzyka polega na: w fazie gwarancyjnej – ochronie przed wystąpieniem ryzyk socjalnych, a w fazie realizacyjnej – ustaleniu i utrzymaniu prawa do świadczeń po wystąpieniu ryzyk socjalnych”¹³⁸.

Niewątpliwie poglądy te zasługują na szczególną uwagę. Obecny (skomplikowany) kształt stosunków prawnych ubezpieczenia społecznego, wyodrębnianych wśród stosunków zabezpieczenia społecznego, wymaga

¹³⁷ K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Stosunki prawa zabezpieczenia społecznego jako kryterium wyodrębnienia spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Istota i przedmiot stosunków prawa zabezpieczenia społecznego* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

¹³⁸ *Ibidem.*

wnikliwego podejścia. Podział na dwie fazy, przedstawiony przez K. Antonowa, jest o tyle zrozumiały, że przystaje do praktyki. Nie jest bowiem przykładowo tak, że zawsze osoba, która może domagać się określonych świadczeń w istocie będzie się ich domagać, a więc nie zawsze jest tak, że określone podmioty znajdują się w fazie realizacyjnej, mimo że bez wątpienia stosunek prawny łączy je w fazie gwarancyjnej (np. opłacanie składki). Powstaje jednak pytanie, czy – w żadnym wypadku nie odmawiając *implicite* słuszności wywodom K. Antonowa – można wypracować ogólniejszą koncepcję stosunku ubezpieczenia społecznego adekwatną z punktu widzenia procesu cywilnego. Jednocześnie powstaje bowiem pytanie, czy można przyjąć, aby to właśnie koncepcją zaprezentowaną przez Autora posłużył się ustawodawca przy redagowaniu przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

Należy wysunąć tezę, że charakter stosunku prawnego materialnego wpływa na sytuację procesową stron postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. W niniejszej rozprawie zostanie rozważone, czy i w jakim stopniu pozycja w ramach tego stosunku ma znaczenie dla rozróżnienia ubezpieczonego, innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, oraz zainteresowanego. Należy przy tym wskazać na wątpliwość, czy przedstawiona koncepcja K. Antonowa, mimo jej walorów, jest operatywna z punktu widzenia rozróżnienia stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Odpowiedź na to pytanie jest tożsama z odpowiedzią na pytanie, jaką konstrukcją posłużył się ustawodawca formułując stosowne przepisy kodeksu postępowania cywilnego.

Wydaje się, że całkowite zerwanie z koncepcją stosunku trójstronnego jako stosunku obejmującego „wszystkie trzy strony w jeden tzw. podstawowy lub macierzysty stosunek ubezpieczenia społecznego, czy też ‘ogólny stosunek ubezpieczeniowy’”¹³⁹ jest z tego punktu widzenia niecelowe. Upraszczając, należy zauważyć, że ubezpieczonego, płatnika składek i ZUS łączy sprzężone prawa i obowiązki – różne w różnych fazach stosunku ubezpieczenia społecznego – które niewątpliwie należy uznać za elementarnie związane z podstawowym celem

¹³⁹ R. Pacud, *Przedmiot badań. Stosunek ubezpieczenia społecznego. Koncepcje. Struktura stosunku ubezpieczenia społecznego* (w:) Tenże, *Stosunki...*, *op. cit.*

ubezpieczeń społecznych, tj. ochroną na wypadek zajścia ryzyka socjalnego. Są one konkretyzowane w decyzji organu rentowego. Ta zaś może wpływać na prawa i obowiązki danego podmiotu w różny sposób w zależności od tego, w jakiego rodzaju stosunku materialnoprawnym – z punktu widzenia ustawodawcy – pozostają strony. Zagadnienie to zostanie szczegółowe omówione w dalszych rozważaniach. Wydaje się, że wprowadzając do postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych ubezpieczonego oraz inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w przedstawionym w niniejszej rozprawie rozumieniu, ustawodawca sięgnął do koncepcji stosunku trójstronnego, lecz jednocześnie istotnie ją zmodyfikował. Stąd **operatywne z punktu widzenia przepisów dotyczących stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest wyróżnienie:**

1/ stosunków elementarnych ubezpieczenia społecznego dwustronnych i wielostronnych,

2/ stosunków dalszych ubezpieczenia społecznego.

Stosunki wyróżnione przez K. Antonowa w fazie gwarancyjnej i realizacyjnej (tj. stosunek podlegania ubezpieczeniom – pozostawania w służbie, członkostwa w OFE – opłacania składek, ustalenia prawa do świadczeń i ich wysokości, stosunek wypłaty świadczeń) należy uznać za **elementarne stosunki ubezpieczenia społecznego** w rozumieniu ustawodawcy. Jednym z nich jest stosunek trójstronny między organem rentowym, płatnikiem składek a ubezpieczonym (będący stosunkiem podstawowym w rozumieniu E. Modlińskiego). Składa się on ze stosunków zachodzących po pierwsze między organem rentowym a płatnikiem składek, po drugie między płatnikiem składek a ubezpieczonym, po trzecie zaś między organem rentowym a ubezpieczonym. W pierwszym przypadku wiąże się on z obowiązkiem opłacania składek. Drugi przypadek jest irrelevantny dla postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, bowiem nigdy nie jest tak, że ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym może wystąpić z roszczeniem przeciwko płatnikowi składek jako stronie pozwanej w ramach tego postępowania (i odwrotnie). Trzeci przypadek dotyczy kwestii podlegania ubezpieczeniom społecznym. Jednakże prawa i obowiązki stron są na tyle ze sobą sprzężone, że

opisaną relację należy pożytywać właśnie za jeden stosunek elementarny, w ramach którego wydana przez organ rentowy wobec jednego z podmiotów (płatnika składek albo ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym) w sposób wyraźny rzutuje na prawa drugiego podmiotu („dotyczy praw i obowiązków”). Najczęściej zaś decyzja organu rentowego jednoznacznie dotyczy obu tych podmiotów, jednocześnie rozstrzygając o ich prawach i obowiązkach oraz wskazując jako adresatów. To właśnie użycie przez ustawodawcę sformułowania, w świetle którego decyzja ma „dotyczyć” danego podmiotu, nakazuje zwrócić uwagę na kwestię szczególnie silnej więzi materialnej między organem rentowym a tym podmiotem. Elementarność wyróżnionych stosunków wynika z charakteru praw i obowiązków między ich stronami, które z całą pewnością można uznać za kluczowe z punktu widzenia systemu ubezpieczeń społecznych, tj. realizacji jego celów (ochrony na wypadek zajścia ryzyka socjalnego). W ich ramach organ rentowy wydaje decyzje określające prawa bądź obowiązki innych stron tych stosunków już powstałe z mocy prawa (decyzja deklaratoryjna).

Z kolei **stosunki dalsze** wiążą się z tym, że z już powstałych *ex lege* – według ZUS, co ten wyraża w wydanej decyzji – praw bądź obowiązków strony innej niż ZUS, mogą wynikać prawa lub obowiązki innego jeszcze podmiotu (nie tego, wobec którego ZUS wydał decyzję i nie tego, którego decyzja dotyczy). Innymi słowy, decyzja wydana przez ZUS w ramach stosunku elementarnego, w przypadku uprawomocnienia się, skutkuje wobec innych podmiotów, znajdujących się na zewnątrz stosunku elementarnego. Kwestie te będą szeroko omówione w dalszej części rozprawy, niemniej już w tym miejscu należy wskazać klasyczny przykład stosunku dalszego. W praktyce zdarzają się sytuacje, w których ZUS stwierdza, że dana osoba fizyczna podlegała w okresie X ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia przez podmiot, który nie opłacał za tę osobę fizyczną składek (podmiot A), nie będąc w tym samym okresie w zatrudnieniu u podmiotu, który opłacił za nią składki (podmiot B). Stosunek elementarny istnieje między ZUS, osobą fizyczną a podmiotem A, gdyż podmiot A według ZUS faktycznie zatrudniał osobę fizyczną, a zatem z mocy prawa jest płatnikiem składek w związku z jej zatrudnieniem. Podmiot B, mimo

że nie miał z mocy prawa obowiązku opłacania składek za osobę fizyczną, bowiem ta nie była w rzeczywistości zatrudniona przez ten podmiot, w przypadku uprawomocnienia decyzji będzie mógł domagać się zwrotu nienależnie uiszczonych składek. Między nim a ZUS istnieje zatem stosunek dalszy, zależny od stosunku elementarnego. Gdyby bowiem ZUS nie wydał decyzji o podleganiu przez osobę fizyczną ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia przez podmiot A, stosunek między ZUS a podmiotem B dotyczący możliwości żądania zwrotu nienależnie opłaconych składek w ogóle by nie powstał.

W istocie można wysunąć tezę, iż to treść decyzji organu rentowego wpływa na określenie podmiotów będących stronami stosunku ubezpieczeniowego elementarnego i dalszych poprzez ustalenie okoliczności powstałych z mocy prawa (decyzja deklaratoryjna), które w odmienny sposób rzutują na prawa i obowiązki różnych podmiotów. Z tego względu jest to podejście znacząco różniące się od przedstawionych koncepcji, kładące nacisk na problematykę **relacji procesowych**. Organ rentowy nie musi mieć bowiem racji stwierdzając, kto jest płatnikiem składek, ale od jego stwierdzenia (zawartego w decyzji) zależy ukształtowanie relacji materialnoprawnych stron, a także późniejsze ukształtowanie właśnie relacji procesowych. Dalsze rozważania mają za zadanie dowieść, że przyjęcie innej koncepcji stosunku ubezpieczeniowego uniemożliwia jednoznaczną i spójną klasyfikację stron postępowania. Jednocześnie autorka niniejszej rozprawy nie opowiada się stanowczo za słusznością którejkolwiek konstrukcji stosunku ubezpieczenia społecznego w rozumieniu materialnoprawnym – nie to jest przedmiotem pracy, zaś kwestię prawa materialnego i stosunków z niego wynikających należałoby poddać wnikliwym rozważaniom w wyodrębnionej monografii, jak to uczynił K. Antonów. Przedstawiono natomiast jedynie koncepcję umożliwiającą dystynkcję stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w ich obecnym kształcie, którą w mojej ocenie przyjął ustawodawca redagując przepisy dotyczące postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

ROZDZIAŁ 2

SĄD UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH I POSTĘPOWANIE PRZED TYM SĄDEM – UWAGI OGÓLNE

2.1. Rozwój sądownictwa ubezpieczeń społecznych w Polsce

Przy przedstawieniu charakterystyki stron postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, za niezbędne należy uznać określenie, czym w istocie jest sprawa z tego zakresu. Skoro stwierdzono, iż w ujęciu procesowym jest to sprawa poddana pod rozstrzygnięcie sądu ubezpieczeń społecznych, konieczne jest z kolei odniesienie się w aspekcie ogólnym właśnie do tego rodzaju sądu. Ukształtowanie procedury i sądów niewątpliwie rzutuje przy tym na prawa i obowiązki procesowe stron, zważywszy, że proces zmierza do urzeczywistnienia zagwarantowanych przez prawo materialne uprawnień bądź do realizacji przewidzianych tym prawem obowiązków. W toku rozwoju historycznego ukształtowanie to ulegało – co oczywiste – licznym zmianom, w wyniku których zmieniała się także pozycja stron postępowania, co ma wpływ na ich obecny charakter, a także na ich postrzeganie w doktrynie i judykaturze.

Rozważania dotyczące rozwoju sądownictwa ubezpieczeń społecznych w Polsce wypada zacząć od tego, że w roku 1795 miał miejsce trzeci rozbiór Polski, wskutek którego ziemie I Rzeczypospolitej Polskiej zostały podzielone między Rosję, Prusy i Austrię, zaś odzyskanie niepodległości nastąpiło 123 lata później, tj. w roku 1918. W niniejszym podrozdziale przedstawiono najważniejsze – z punktu widzenia charakterystyki stron postępowania – z liczących zmian w zakresie rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych od momentu odzyskania niepodległości do roku 1985.

W doktrynie wskazuje się, że ustawodawstwo ubezpieczeniowe materialne wykazywało największy stopień rozwoju na ziemiach dawnego zaboru pruskiego, mniejszy na ziemiach zaboru austriackiego, a najmniejszy na ziemiach zaboru

rosyjskiego¹⁴⁰. Zasady postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych cechowały się dużym stopniem zróżnicowania¹⁴¹ i podkreślenia wymaga, że postępowania tego dotyczyły regulacje prawne odmienne w poszczególnych państwach zaborczych¹⁴². Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w okresie dwudziestolecia międzywojennego należy podzielić na trzy rodzaje – na dotyczące **obowiązku ubezpieczenia, składek oraz świadczeń**. Na **ziemiach zaboru pruskiego** sprawy dotyczące zarówno składek, jak i świadczeń oraz samego obowiązku ubezpieczenia rozstrzygały dwuinstancyjne sądy ubezpieczeń społecznych¹⁴³. Funkcjonowały na tym obszarze działające przy administracji powiatowej urzędy ubezpieczeń oraz Wyższe Urzędy Ubezpieczeń (z siedzibami w Katowicach, Poznaniu i Toruniu), komisje rozjemcze działające w ramach organów samorządowych instytucji ubezpieczeniowych, a także komisje polubowne¹⁴⁴. S t r o n y w sporach mieszczących się w granicach właściwości administracji państwowej mogły zaskarżać ostateczne decyzje przed sądem administracyjnym. Z kolei na **ziemiach zaboru austriackiego** omawiane sprawy były rozpoznawane w różnych trybach, zależnie od ich rodzaju. Jednoinstancyjne sądy specjalne działające w ramach sądownictwa powszechnego, stosujące procedurę cywilną, były właściwe jedynie w sporach o świadczenia¹⁴⁵. Przewidzenie tylko jednej instancji było charakterystyczne dla ziem zaboru austriackiego. Jeśli zaś chodzi o sprawy dotyczące obowiązku ubezpieczenia i składek, były one rozpoznawane w toku postępowania administracyjnego, z możliwością zaskarżenia rozstrzygnięcia przed sądem administracyjnym¹⁴⁶. Wreszcie należy wskazać, że na **ziemiach**

¹⁴⁰ M. Cholewa-Klimek, *Ewolucja postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w Polsce. Okres międzywojenny (1918-1939)* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

¹⁴¹ Jest to pogląd T. Dyboskiego (T. Dyboski, *Nowy etap kodyfikacji prawa o ubezpieczeniu społecznym*, PUS 1938/6, s. 351 i n.) przywołany przez K. Kolasińskiego (K. Kolasiński, *Postępowanie w sprawach ubezpieczeniowych* (w:) C. Jackowiak (red.), *Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce, cz. I, Dwudziestolecie międzywojenne*, Wrocław 1991, s. 161).

¹⁴² Por. K. Kolasiński, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 161.

¹⁴³ W. Organiściak, *Prawo ubezpieczeń społecznych II Rzeczypospolitej (Szkielet dla celów dydaktycznych)* (w:) A. Lityński (red.), *Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Z dziejów prawa. Tom 3 (11)*, Katowice 2010, s. 156-157.

¹⁴⁴ W. Organiściak, *Prawo...*, *op. cit.*, s. 161-162.

¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 157.

¹⁴⁶ Por. E. Modliński, *Sądy ubezpieczeń społecznych jako szczególne sądy administracyjne*, Warszawa 1946, s. 15, K. Kolasiński, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 159-162, W. Organiściak, *Prawo...*, s. 157.

zaboru rosyjskiego brak ochrony ubezpieczeniowej pracowników ze względu na brak ustawodawstwa socjalnego w carskiej Rosji¹⁴⁷. Sprawy ubezpieczeniowe, w wyniku rozciągnięcia ochrony na obywateli zamieszkałych na ziemiach tego zaboru, były rozpoznawane przez sądy cywilne¹⁴⁸.

Tak ukształtowany system rozpoznawania spraw ubezpieczeniowych¹⁴⁹ został silnie naruszony dopiero **ustawą z 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym**¹⁵⁰ (dalej: ustawa scaleniowa). T. Dyboski¹⁵¹ podzielił reformę wynikającą z ustawy scaleniowej na kilka etapów:

- 1/ przekształcenie kas chorych zajmujących się dotąd realizacją świadczeń w **ubezpieczalnie społeczne**, które dokonywały czynności nie tylko w związku ubezpieczeniem chorobowym,
- 2/ zespolenie dzielnicowe instytucji ubezpieczeń długoterminowych, ich związków oraz związku kas chorych w cztery **zakłady centralne** – Zakład Ubezpieczenia na Wypadek Choroby, Zakład Ubezpieczenia od Wypadków, Zakład Ubezpieczenia Emerytalnego Robotników i Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych¹⁵²,
- 3/ utworzenie **Izby Ubezpieczeń Społecznych**, która miała za zadanie koordynację pracy ww. instytucji.

Należy przy tym nadmienić, że scalenie organizacyjne poszło o krok dalej wraz z pierwszą nowelizacją ustawy na mocy dekretu Prezydenta

¹⁴⁷ A. Malaka, *Ustawa scaleniowa – okoliczności jej uchwalenia i znaczenie dla rozwoju ubezpieczenia społecznego* (w:) Ł. Kucharczyk-Rok i in. (red.), *Ubezpieczenie społeczne – dawniej i dziś. W 80-lecie uchwalenia ustawy o ubezpieczeniu społecznym*, Wrocław 2013, s. 10. Autorka wskazuje przy tym, że na terenie dawnego zaboru rosyjskiego funkcjonowały przy niektórych fabrykach dobrowolne kasy ubezpieczeniowe, lecz nie miały one charakteru powszechnego ani też umocowania w szczególnym ustawodawstwie ubezpieczeniowym.

¹⁴⁸ Po. K. Kolasiński, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163.

¹⁴⁹ Jak podaje K. Kolasiński polskie regulacje ubezpieczeń społecznych w okresie od odzyskania niepodległości do wydania tzw. ustawy scaleniowej nie naruszały w zasadzie systemu środków odwoławczych przejętego po państwach zaborczych, przy czym akty prawne powstałe w tym czasie obejmowały zapowiedzi utworzenia poszczególnych organów w celu rozpoznawania odwołań od decyzji (K. Kolasiński, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163).

¹⁵⁰ Dz. U. 1933.51.396. Warto zauważyć, że obecna ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych powróciła do przedstawionej już w ustawie z 28 marca 1933 r. koncepcji podziału ubezpieczenia według rodzaju chronionego ryzyka na ubezpieczenie emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe (zob. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 77).

¹⁵¹ T. Dyboski, *Ubezpieczenia społeczne w Polsce w ostatnich latach. Podstawy ustawodawcze i organizacja*, Warszawa 1939, s. 9.

¹⁵² Por. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 39.

Rzeczypospolitej z 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym¹⁵³. W jego wyniku nastąpiło scalenie zakładów centralnych i Izby Ubezpieczeń Społecznych w jedną instytucję, tj. **Zakład Ubezpieczeń Społecznych**¹⁵⁴ administrujący systemem zabezpieczenia emerytalnego i wypadkowego, przy jednoczesnym utrzymaniu ubezpieczalni społecznych zajmujących się kwestiami związanymi z ubezpieczeniem chorobowym¹⁵⁵.

W art. 54 ustawy scaleniowej powołano specjalny organ do rozstrzygania odwołań od decyzji dyrektorów ubezpieczalni w sprawach o świadczenia z tytułu ubezpieczenia chorobowego oraz spraw dotyczących kar, mianowicie **komisje rozjemcze przy ubezpieczalniach społecznych**. W pierwszym okresie obowiązywania ustawy orzeczenia ostateczne tych ciał zapadały po przeprowadzeniu rozprawy. Komisje rozjemcze nie rozpatrywały spraw dotyczących składek ani obowiązku ubezpieczenia – wciąż pozostawały one w kognicji powiatowych i wyższych urzędów ubezpieczeń na ziemiach dawnego zaboru pruskiego, sądu cywilnego na ziemiach dawnego zaboru rosyjskiego i organów administracji ogólnej na ziemiach dawnego zaboru austriackiego¹⁵⁶. Warto odnotować, że komisje rozjemcze zostały uznane za sądy specjalne¹⁵⁷.

Wejście w życie omawianej ustawy skutkowało ujednoczeniem drogi postępowania przed organami instytucji ubezpieczeń społecznych, której podstawowym elementem stały się ubezpieczalnie społeczne¹⁵⁸. Zgodnie z art. 268 ust. 1 ustawy scaleniowej spory między **pracodawcami, ubezpieczonymi lub uprawnionymi do świadczeń** z jednej strony a **instytucjami ubezpieczeń społecznych** z drugiej strony, wynikłe z zastosowania ustawy, rozstrzygają specjalne organa, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, przy czym ich ustrój i postępowanie przed nimi określi osobna ustawa. Jeśli chodzi o wątpliwości w zakresie kształtu przyszłej regulacji systemu rozstrzygania omawianych sporów,

¹⁵³ Dz. U. R.P. 1934.95.855.

¹⁵⁴ T. Dyboski, *Ubezpieczenia...*, *op. cit.*, s. 9.

¹⁵⁵ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 38.

¹⁵⁶ W. Organiściak, *Prawo...*, *op. cit.*, s. 157, K. Kolasiński, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163.

¹⁵⁷ Wyrok NTA z 15 stycznia 1937 r., L. rej. 30/371 (PUS, dodatek z 1937 r., s. 134). Por. S. Graban, T. Gleixner, *Ubezpieczenie na wypadek choroby i macierzyństwa*, Warszawa 1948, s. 52.

¹⁵⁸ K. Kolasiński, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163-164.

sprowadzały się one do wyboru między wprowadzeniem szczególnych sądów cywilnych (koncepcja austriacka) a wprowadzeniem odrębnych sądów do rozstrzygnięcia tak spraw o świadczenia, jak i o obowiązek ubezpieczenia i składki (koncepcja pruska)¹⁵⁹. Za kamień milowy w dążeniu do całkowitego ujednoczenia systemu rozpatrywania wszystkich spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych należy uznać uchwalenie **ustawy z 28 lipca 1939 r. Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych**¹⁶⁰ (dalej: ustawa z 28 lipca 1939 r.). Miała ona wejść w życie 1 kwietnia 1940 r., co uniemożliwił wybuch drugiej wojny światowej.

Od 26 października 1939 r. obowiązywał podział ziem polskich pod okupacją niemiecką na tzw. **wcielone ziemie wschodnie** (*eingegliederte Ostgebiete*) – obejmujące m. in. Górny Śląsk z Zagłębiem Dąbrowskim i Zaolziem, Wielkopolskę, Pomorze, Suwalszczyznę, część Kujaw, Mazowsza i Białostoczczyznę – oraz tzw. **Generalne Gubernatorstwo** (*Generalgouvernement*)¹⁶¹. Należy zauważyć, że w Generalnym Gubernatorstwie obowiązywał dualizm sądownictwa polskiego i niemieckiego. Sędziowie niemieccy uzyskali możliwość sprawdzania prawomocnych wyroków sądów polskich, ich uchylania i przekazywania do rozpoznania sądowi niemieckiemu¹⁶². Z kolei wcielone ziemie wschodnie zamierzono ujednoczyć w zakresie prawnym i organizacyjnym z ziemiami III Rzeszy Niemieckiej, co na gruncie ubezpieczeń społecznych skutkowało tym, że ww. obszary weszły w zakres obowiązywania niemieckiego prawa ubezpieczeń społecznych¹⁶³. Nie istniało także na tych terenach polskie sądownictwo¹⁶⁴. Odnośnie do ludności polskiej na terenie Generalnego Gubernatorstwa, należy zauważyć, że na podstawie § 5 ust. 1 dekretu Führera i

¹⁵⁹ Por. T. Szymański, *Postępowanie przed sądami ubezpieczeń społecznych*, PUS 1938/6, s. 381-382 (za: K. Kolański, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 164).

¹⁶⁰ Dz. U. 1939.71.476.

¹⁶¹ Dekret Führera i Kanclerza Rzeszy Niemieckiej z 12 października 1939 r. o administracji okupowanych obszarów polskich (*Erlass des Führers und Reichkanzlers über die Verwaltung der besetzten polnischen Gebiete*, Dziennik Urzędowy Rzeszy Niemieckiej – *Reichsgesetzblatt* – I, s. 2077), który wszedł w życie 26 października 1939 r.

¹⁶² A. Wrzyszczyk, *Organizacja niemieckiego resortu sprawiedliwości w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939-1945*, AUMCS 2013/60/1, s. 124. Szerzej na temat sądownictwa na ziemiach Generalnego Gubernatorstwa w okresie drugiej wojny światowej zob. A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo niemieckie w Generalnym Gubernatorstwie 1939 – 1945*, Lublin 2008.

¹⁶³ M. Cholewa-Klimek, *Ewolucja postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w Polsce. Okres wojny i okupacji hitlerowskiej (1939-1945)* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

¹⁶⁴ A. Wrzyszczyk, *Organizacja...*, *op. cit.*, s. 124.

Kancelerza Rzeszy Niemieckiej o Administracji okupowanych obszarów polskich z 12 października 1939 r. wydano rozporządzenie z 7 marca 1940 r. o ubezpieczeniu społecznym w Generalnym Gubernatorstwie (*Verordnungsblatt für das Generalgouvernement*)¹⁶⁵. W świetle § 1 tego rozporządzenia pretensje do świadczeń z tytułu polskiego ubezpieczenia społecznego wygasły, a w ich miejsce wstąpiły od 1 marca 1940 r. zasiłki, do których nie było „pretensji prawnej” (tj. wobec których nie przysługiwało żadne roszczenie). W świetle powołanego przepisu obowiązywało to „bez względu na chwilę przypadku ubezpieczonego” (tj. chwilę zaistnienia zdarzeń uzasadniających prawo do świadczenia).

Dopiero na mocy **dekretu z 1 marca 1946 r. o zmianie ustawy Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych**¹⁶⁶ jej przepisy zostały wprowadzone do porządku prawnego, od 17 kwietnia 1946 r. W brzmieniu nadanym przez dekret ustawa obowiązywała do 31 grudnia 1974 r. (uchylono ją z dniem 1 stycznia 1975r. na mocy ustawy z 24 października 1974 r. o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych¹⁶⁷ – dalej także: ustawa z 24 października 1974 r.). W czasie obowiązywania tego aktu prawnego **sądy ubezpieczeń społecznych były szczególnym rodzajem sądów administracyjnych** – tworzyły osobny system specjalnego sądownictwa¹⁶⁸. Przy tym ww. regulacja jest oceniana jako bardziej konsekwentna od Ordynacji Ubezpieczeniowej Rzeszy Niemieckiej z 19 lipca 1911 r. (*Reichsversicherungsordnung*)¹⁶⁹, w której dla spraw ubezpieczeniowych przewidziano tryb uchwałodawczy. W polskim rozwiązaniu w szczególności sąd wydawał wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷⁰, w którym to wyroku zatwierdzał lub zmieniał zaskarżoną decyzję organu ubezpieczeniowego. Jednocześnie z wprowadzeniem sądownictwa ubezpieczeń społecznych uchylono kompetencję pozostałych organów odwoławczych. Wyjątek dotyczył jedynie komisji rozjemczych przy ubezpieczalniach społecznych, z tym że w poprzednim stanie prawnym rozstrzygały one sprawy z ubezpieczeń chorobowych w sposób

¹⁶⁵ Dziennik rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów, cz. I, s. 92 i n.

¹⁶⁶ Dz. U. 1946.12.76.

¹⁶⁷ Dz. U. 1974.39.231.

¹⁶⁸ M. Cholewa-Klimek, *Ewolucja postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w Polsce. Okres międzywojenny (1918-1939)* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

¹⁶⁹ RGBI I, s. 509.

¹⁷⁰ Por. K. Kolański, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 165, W. Organiściak, *Prawo...*, *op. cit.*, s. 158.

ostateczny, a w nowym – od ich orzeczeń przysługiwało odwołanie. W pozostałych sprawach odwołania przysługiwały bezpośrednio do sądu¹⁷¹.

Postępowanie przed sądami ubezpieczeń społecznych miało charakter dwuinstancyjny¹⁷², przy czym w obu instancjach sądy rozstrzygały sprawy merytorycznie¹⁷³. W pierwszej instancji orzekały **okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych**, w drugiej zaś – **Trybunał Ubezpieczeń Społecznych** (dalej: TUS), przy czym w sprawach, w których orzekały w pierwszej instancji komisje rozjemcze przy ubezpieczalniach społecznych, okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych orzekały w drugiej i zarazem ostatniej instancji¹⁷⁴. Co istotne, postępowanie przed sądami ubezpieczeń społecznych znalazło **pełną i autonomiczną regulację, bez bezpośrednich odesłań do kodeksu postępowania cywilnego czy przepisów dotyczących postępowania przed sądami administracyjnymi**¹⁷⁵. Procedura jest określana jako kompilacja procedury cywilnej i administracyjnej z przewagą pierwszej z wymienionych¹⁷⁶, mimo że sądy miały charakter szczególnych sądów administracyjnych.

Dalszą ewolucję postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych można podzielić na kilka etapów:

1/ wprowadzenie ustawy z 20 lipca 1950 r. o Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych¹⁷⁷. Na jej mocy nastąpiła likwidacja ubezpieczalni społecznych oraz rozbudowanie struktury organizacyjnej ZUS przez utworzenie jego oddziałów wojewódzkich i obwodowych.

2/ wydanie dekretu z 2 lutego 1955 r. o przekazaniu wykonywania ubezpieczeń społecznych związkom zawodowym¹⁷⁸. Na jego mocy zlikwidowano ZUS. Podążając za wzorem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, ubezpieczenia społeczne zostały podzielone na dwa piony – związkowy i państwowy (prezydium wojewódzkich rad narodowych). W pierwszym

¹⁷¹ K. Kolański, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 167.

¹⁷² Należy przy tym nadmienić, że w okresie międzywojennym sądy powszechne były trójinstancyjne, a sądy administracyjne – jednoinstancyjne.

¹⁷³ Art. 5 prawa o sądach ubezpieczeń społecznych.

¹⁷⁴ K. Kolański, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 167-168.

¹⁷⁵ *Ibidem*, s. 170.

¹⁷⁶ W. Organiściak, *Prawo...*, *op. cit.*, s. 159.

¹⁷⁷ Dz. U. 1950.36.333.

¹⁷⁸ Dz. U. 1955.6.31.

realizowano świadczenia krótkoterminowe (zasilki chorobowe i rodzinne określane jako świadczenia z ubezpieczenia społecznego) oraz rozwiązywano kwestie składowe i sprawy dotyczące obowiązku ubezpieczenia, zaś w drugim renty i emerytury (określane jako świadczenia z zaopatrzenia społecznego)¹⁷⁹. W konsekwencji zmieniono sposób dochodzenia roszczeń, m. in. odnośnie do postępowania odwoławczego¹⁸⁰. Jednocześnie to w okresie obowiązywania tego aktu prawnego przypadają rozważania A. Szuberta odnośnie do koncepcji dwu stosunków ubezpieczenia społecznego (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 1.6).

3/ wprowadzenie ustawy z 13 kwietnia 1960 r. o utworzeniu Komitetu Pracy i Płac oraz o zmianach właściwości w dziedzinie ubezpieczeń społecznych, rent, zaopatrzeń i opieki społecznej¹⁸¹ oraz wydanie przez Radę Ministrów rozporządzenia z 27 kwietnia 1960 r. o zakresie i trybie działania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych¹⁸². Należy zwrócić uwagę w szczególności na to, że przywrócono ZUS powierzając mu całość spraw ubezpieczeniowych.

4/ ustawa z 15 lutego 1962 r. o Sądzie Najwyższym¹⁸³. Sądowi Najwyższemu powierzono nadzór nad orzecznictwem sądów ubezpieczeń społecznych, a tym samym pozbawiono TUS możliwości sprawowania tego nadzoru, w wyniku czego stał się on wyłącznie sądem drugiej instancji. Jako pośredni skutek tych działań wskazuje się zbliżenie sądownictwa ubezpieczeń społecznych do sądownictwa powszechnego, w szczególności przez przejście swoistych reguł wykładni i stosowania prawa, ukształtowanych w sądownictwie powszechnym¹⁸⁴. W doktrynie podnoszono, że **postępowanie w sprawach ubezpieczeniowych wykazuje tak daleko idące podobieństwo z procesem cywilnym, że budzi wątpliwość sens dalszego utrzymywania odrębnej procedury w tej**

¹⁷⁹ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 40.

¹⁸⁰ M. Cholewa-Klimek, *Ewolucja postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w Polsce. Okres międzywojenny (1918-1939)* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.*

¹⁸¹ Dz. U. 1960.20.119.

¹⁸² Dz. U. 1960.23.134.

¹⁸³ Dz. U. 1962.11.54.

¹⁸⁴ M. Cholewa-Klimek, *Ewolucja postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w Polsce. Okres od roku 1946 do roku 1974* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.*

kategorii spraw¹⁸⁵. Przedstawiana była przy tym coraz wyraźniej potrzeba połączenia rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych i prawa pracy, która znajduje swe korzenie już w okresie dwudziestolecia międzywojennego¹⁸⁶.

5/ ustawa z 24 października 1974 r. o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych. Charakter zmian wprowadzonych tą ustawą określany jest jako radykalny¹⁸⁷. W jej wyniku w odrębnych okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych połączono rozpoznawanie spraw z zakresu stosunków pracy i ubezpieczenia społecznego, zaś TUS został zniesiony.

Powołane na mocy ustawy z 24 października 1974 r. **okręgowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych** to sądy szczególne, których zadaniem było sprawowanie wymiaru sprawiedliwości wyłącznie odnośnie do spraw pracowniczych oraz o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego (art. 2 ustawy z 24 października 1974 r.). Ustawa normowała ustrój i organizację omawianych sądów, zaś w świetle art. 72 w sprawach nieuregulowanych do postępowania przed sądami pracy i ubezpieczeń społecznych zastosowanie znajdowały przepisy kodeksu pracy, niektóre przepisy kodeksu postępowania cywilnego, a także przepisy o kosztach sądowych i inne przepisy dotyczące postępowania sądowego w sprawach cywilnych. Na mocy art. 2 ustawy z 24 października 1974 r. zmianie uległ zakres rozpoznawanych spraw – sądy pracy i ubezpieczeń społecznych rozpoznawały odwołania od orzeczeń w **sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego**. Należy zauważyć, do czego przyjdzie jeszcze powrócić, że było to rozwiązanie pokrewne z obowiązującym obecnie rozwiązaniem austriackim (por. podrozdział 14.3). Nadto wydaje się, że powołana ustawa nie pozostaje bez wpływu na ukształtowanie kategorii ubezpieczonego w rozumieniu procesowym na gruncie obecnego art. 477¹¹ k.p.c.

¹⁸⁵ Por. K. Kolasiński, *Charakter prawny sporów z zakresu ubezpieczenia społecznego*, Toruń 1974, s. 115. Tenże, *Charakter prawny stosunku...*, *op. cit.*, s. 136-139.

¹⁸⁶ M. Cholewa-Klimek, *Ewolucja postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w Polsce. Okres od roku 1946 do roku 1974* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.* i powołana tam literatura.

¹⁸⁷ W. Sanetra, *Właściwość sądów powszechnych (sądów pracy i ubezpieczeń społecznych) i sądów administracyjnych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) M. Błachucki (red.), T. Górzyńska (red.), *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, Warszawa 2011, s. 72.

Ustawa z 1974 r. została uchylona 1 lipca 1985 r. na mocy art. 11 **ustawy z 18 kwietnia 1985 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych**¹⁸⁸ (dalej: u.r.s.s.). Z kolei na mocy art. 1 ust. 2 tej ustawy rozpoznawanie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych powierzono sądom pracy i ubezpieczeń społecznych, a nadto w art. 1 ust. 3 postanowiono, że postępowanie w tych sprawach toczy się według przepisów **kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych**. Uchwalenie ww. ustawy poprzedziło bowiem uchwalenie ustawy z 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania cywilnego, na mocy której wprowadzono do kodeksu postępowania cywilnego przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

2.2. Sądy ubezpieczeń społecznych obecnie

W świetle art. 45 ust. 1 Konstytucji RP każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Na mocy art. 177 ustawy zasadniczej sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów. Prawidłowe ukształtowanie sądów i procedury przed nimi jest więc realizacją praw strony (w tym strony postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych) o randze konstytucyjnej. Uzasadnia to krótkie omówienie sądów ubezpieczeń społecznych w obecnym kształcie.

Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są rozpoznawane w postępowaniu odrębnym przez sądy powszechne – sądy pracy i ubezpieczeń społecznych – oraz Sąd Najwyższy w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Zgodnie z art. 12 § 1 p.u.s.p. **sąd rejonowy** dzieli się na wydziały cywilny i karny, przy czym w świetle art. 12 § 1a p.u.s.p. w sądzie rejonowym może zostać utworzony m. in. wydział pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych. Z kolei w art. 12 ust. 1b p.u.s.p. ustawodawca

¹⁸⁸ Dz. U. 1985.20.85.

przewidział, że rozpoznawanie spraw z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych, należących do właściwości sądu rejonowego, w którym nie utworzono wydziału do tych spraw, Minister Sprawiedliwości przekazuje innemu sądowi rejonowemu, w trybie określonym w art. 20. Kwestię wydziałów sądu okręgowego reguluje art. 16 p.u.s.p. **Sąd okręgowy** dzieli się na wydziały cywilny i karny, a przy tym w świetle art. 16 § 4a p.u.s.p. w sądzie okręgowym może zostać utworzony m. in. wydział pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych. Podobnie jak w przypadku sądów rejonowych, odnośnie do sądów okręgowych w art. 16 § 4b p.u.s.p. przewidziano przekazanie rozpoznawania spraw innemu sądowi okręgowemu w trybie art. 20. Zgodnie z kolei z art. 18 § 1 p.u.s.p. **sąd apelacyjny** dzieli się na wydziały cywilny, karny oraz pracy i ubezpieczeń społecznych. Wreszcie **Sąd Najwyższy** – w świetle art. 3 § 1 ustawy z 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym¹⁸⁹ – dzielił się na Izby Cywilną, Karną, **Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych**, a także Wojskową. W świetle art. 3 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym¹⁹⁰, która weszła w życie 3 kwietnia 2018 r., Sąd Najwyższy dzieli się na Izby Cywilną, Karną, **Pracy i Ubezpieczeń Społecznych**, Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, a także Dyscyplinarną. W doktrynie zauważono, że od 1985 r. nie funkcjonuje już obok sądownictwa powszechnego, sądownictwo w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, niemniej wydziały w sądach powszechnych zajmujące się sprawami z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych posiadają cechy swoiste, co znajduje swój wyraz w nazewnictwie (wydziały te są bowiem określane jako sąd pracy, sąd ubezpieczeń społecznych bądź sąd pracy i ubezpieczeń społecznych) oraz w przyjętych regułach postępowania sądowego (wszak postępowanie w ww. sprawach jest postępowaniem odrębnym)¹⁹¹.

Artykuł 12 § 4 p.u.s.p. – w brzmieniu nadanym ustawą z 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw¹⁹², która weszła w życie 7 października 2005 r. – obowiązujący do 27 marca

¹⁸⁹ Tekst jednolity z 22 lipca 2016 r.: Dz. U. 2016.1254.

¹⁹⁰ Dz. U. 2018.5 ze zm.

¹⁹¹ W. Sanetra, *Właściwość...*, *op. cit.*, s. 72.

¹⁹² Dz. U. 2005.169.1413.

2012 r.¹⁹³ przewidywał, że do orzekania w wydziałach pracy wyznacza się sędziów wykazujących szczególną znajomość problematyki spraw pracowniczych, zaś do orzekania w wydziałach ubezpieczeń społecznych albo wydziałach pracy i ubezpieczeń społecznych także sędziów wykazujących **szczególną znajomość celów ubezpieczenia i potrzeb osób ubezpieczonych**. Analogiczny wymóg stawiał art. 16 § 3 p.u.s.p. – w brzmieniu nadanym ustawą z 1 lipca 2005 r. – obowiązujący do 27 marca 2012 r.¹⁹⁴ odnośnie do sędziów orzekających w sądach okręgowych we wskazanych wydziałach. W obecnym stanie prawnym **brak takich szczególnych wymogów**.

Analizę kolejnego zagadnienia, **składu sądu** w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, należy rozpocząć od art. 182 Konstytucji RP, który stanowi, że udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa. Przepis ten tworzy ogólne ramy, gwarantujące obywatelom udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, nie narzucając jednocześnie szczegółowej jego formy. Znajduje ona regulację w art. 4 p.u.s.p., w świetle którego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej, a przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają równe prawa z sędziami i asesorami sądowymi. Regułą jest brak udziału ławników w postępowaniu cywilnym – zgodnie z art. 47 § 1 k.p.c. w pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Wyjątki przewidziano w § 2 tego artykułu – w pierwszej instancji sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników rozpoznaje sprawy z zakresu prawa pracy oraz ze stosunków rodzinnych szczegółowo wymienione w tym przepisie wyszczególnione w tym przepisie. **Ławnicy nie orzekają więc w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych**. Odnosząc się do poczynionych już rozważań, należy wskazać, że jest to sytuacja wyjątkowa w ujęciu historycznym, bowiem od momentu wejścia w życie ustawy z 28 lipca 1939 r., sprawy te były rozpoznawane w składach

¹⁹³ Uchylony na mocy art. 1 pkt 7 lit. c ustawy z 18 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011.203.1192).

¹⁹⁴ Uchylony na mocy art. 1 pkt 9 lit. b ustawy z 18 sierpnia 2011 r.

ławniczych aż do wejścia w życie art. 2 pkt 1 ustawy z 1 lipca 2005 r.¹⁹⁵ Należy odnotować, że brak udziału ławników rozpoznawaniu spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych wywołuje sprzeciw przedstawicieli doktryny¹⁹⁶, lecz zagadnienie to nie będzie szerzej omawiane w ramach niniejszych rozważań.

Z kolei pod pojęciem „**właściwości sądu**” należy rozumieć zakres jego uprawnień do rozpoznawania i rozstrzygania spraw w sądowym postępowaniu cywilnym oraz do dokonywania czynności w tym postępowaniu¹⁹⁷. W kodeksie postępowania cywilnego wyróżnia się jako rodzaje **właściwości ustawowej** właściwość **miejscową** (kompetencja sądu z danego terytorium do rozpoznania sprawy), **rzeczową** (kompetencja sądu danego rzędu do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji) oraz **funkcjonalną** (kompetencja do dokonania określonych czynności procesowych i prowadzenia postępowania w określonej sprawie przez konkretny sąd w pierwszej i w drugiej instancji).

W procesie cywilnym obowiązuje zasada ogólna *actor sequitur forum rei*¹⁹⁸. W postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych zasada ta doznaje istotnych odstępstw. Zgodnie bowiem z art. 461 § 2 k.p.c. w tym postępowaniu właściwy do rozpoznania sprawy jest **sąd, w którego okręgu ma miejsce zamieszkania strona odwołująca się od decyzji wydanej przez organ rentowy**, chyba że przepis odrębny stanowi inaczej¹⁹⁹. Przepisem

¹⁹⁵ Zob. przypis 317.

¹⁹⁶ K. Antonów, *Cywilnosądowa ochrona prawna w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.* W ocenie M. Cholewy-Klimek (Taż, *Sąd ubezpieczeń społecznych. Skład sądu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*) ławnicy, posiadający zweryfikowaną wiedzę z dziedziny ubezpieczeń społecznych, powinni wspierać sąd w dokonywaniu wykładni przepisów prawa oraz w ocenie skomplikowanych stanów faktycznych.

¹⁹⁷ Zob. R. Flejszar, *Komentarz do art. 15 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.

¹⁹⁸ Nie ulega to wątpliwości na gruncie art. 27 § 1 k.p.c., zgodnie z którym powództwo wytacza się przed sąd pierwszej instancji, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania.

¹⁹⁹ W świetle projektu z 27 listopada 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (UD309. Źródło: <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12305652/12474228/12474229/dokument318923.pdf>, dostęp: 23.04.2018) – dalej także: projekt z 27 listopada 2017 r. – przepis ten ma stanowić, iż właściwy jest sąd, w którego obszarze właściwości ma miejsce zamieszkania albo siedzibę strona odwołująca się od decyzji wydanej przez organ rentowy lub od orzeczenia wydanego przez wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności, jak również występująca z żądaniem w pozostałych sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wymienionych w art. 476 § 3. Jeżeli na tej podstawie nie można ustalić właściwego sądu, właściwy jest sąd, w którego obszarze właściwości ma siedzibę organ rentowy,

odrębnym, o którym mowa jest art. 90 ust. 1 u.o.f.f.e. – w sprawach o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami orzekają sądy ubezpieczeń społecznych właściwe dla miejsca zamieszkania członka funduszu. Nadto świetle art. 461 § 2¹ k.p.c. w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, w których wniesiono odwołanie od decyzji organu emerytalnego określonego przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, wojskowego organu emerytalnego albo organu emerytalnego właściwego w stosunku do funkcjonariuszy SW, właściwy jest **sąd, w którego okręgu ma siedzibę ten organ**²⁰⁰. W sprawach, w których nie można określić właściwości sądu według powołanych przepisów właściwy jest sąd, w którego okręgu ma siedzibę **organ rentowy** (art. 461 § 2² k.p.c.²⁰¹). Ogólna reguła procesu cywilnego ma więc zastosowanie, kiedy nie można określić właściwości według przepisów szczególnych, właściwych dla omawianego postępowania odrębnego.

Zasadą jest, że sądem właściwym rzeczowo do rozpoznawania spraw cywilnych w pierwszej instancji jest sąd rejonowy (art. 16 k.p.c.). Wyjątkowo właściwość zastrzeżona jest dla sądów okręgowych w sprawach wyszczególnionych w art. 17 k.p.c. W sprawach rozpoznawanych w postępowaniu odrębnym, jakim jest postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych **zasadą jest rozpoznawanie spraw w pierwszej instancji przez sąd okręgowy**. Zgodnie bowiem z art. 477⁸ § 1 k.p.c. do właściwości sądów okręgowych należą sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów rejonowych. Sprawy, do rozpoznania których **w pierwszej instancji właściwy jest sąd rejonowy** zostały wymienione w art. 477⁸ § 2 k.p.c.²⁰² Naruszenie przepisów o właściwości rzeczowej prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 6 k.p.c.). Sąd okręgowy jest bowiem właściwy do rozpoznania wszystkich

a w sprawie, w której występuje wymieniony w art. 476 § 3 organ inny, niż rentowy – ten organ.

²⁰⁰ Zgodnie z projektem z 27 listopada 2017 r. przepis ten ma zostać uchylony.

²⁰¹ Zgodnie z projektem z 27 listopada 2017 r. przepis ten ma zostać uchylony.

²⁰² Takie ukształtowanie właściwości rzeczowej sądów ubezpieczeń społecznych budzi zastrzeżenia przedstawicieli nauki prawa (zob. M. Cholewa-Klimek, *Sąd ubezpieczeń społecznych. Właściwość sądu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*), co jednak nie jest głównym przedmiotem rozważań w niniejszej pracy.

spraw, z wyjątkiem wymienionych w art. 477⁸ § 2 k.p.c., bez względu na wartość przedmiotu sporu²⁰³.

Odnosząc się do kwestii właściwości funkcjonalnej należy wskazać przede wszystkim na treść art. 477⁹ § 5 k.p.c. Przepis ten stanowi, że ubezpieczony lub osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności może również wnieść odwołanie²⁰⁴ – z wyłączeniem odwołania, o którym mowa w art. 477⁹ § 4 k.p.c.²⁰⁵ – do protokołu w sądzie właściwym do rozpoznania sprawy albo w sądzie właściwym dla miejsca zamieszkania ubezpieczonego lub osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu. Z funkcją polegającą na przyjęciu przez sąd właściwy dla miejsca zamieszkania ubezpieczonego odwołania do protokołu powiązany jest obowiązek niezwłocznego przekazania protokołu organowi lub zespołowi, który wydał zaskarżoną decyzję lub orzeczenie, chyba że sąd ten jest właściwy do jego rozpoznania. W takim przypadku przewodniczący niezwłocznie zażąda akt sprawy i nada bieg odwołaniu, przesyłając odpis protokołu organowi lub zespołowi, który wydał zaskarżoną decyzję lub orzeczenie (art. 477⁹ § 6 k.p.c.). Z kolei właściwość funkcjonalna w zakresie rozpoznawania środków odwoławczych nie doznaje odstępstw od ogólnych reguł postępowania. Wobec tego środki odwoławcze od orzeczeń sądów rejonowych rozpoznają sądy okręgowe, zaś od orzeczeń sądów okręgowych wydanych w pierwszej instancji – sądy apelacyjne (art. 16-19 p.u.s.p.)²⁰⁶.

²⁰³ Zob. np. wyrok SN z 7 marca 2006 r., I UK 142/05 (OSNAPiUS 2007/3-4/54).

²⁰⁴ Odwołaniem jest każda czynność podjęta przez ubezpieczonego na piśmie lub do protokołu w terminie do złożenia odwołania, z której wynika, że nie zgadza się on z decyzją organu rentowego (por. wyrok SN z 20 maja 2004 r., II UK 396/03, OSNP 2005/1/12, postanowienie SN z 8 lutego 2007 r., II UK 129/06, OSNP 2008/5-6/83 oraz postanowienie SN z 9 czerwca 2006 r., III UK 40/06, OSNP 2007/13-14/206).

²⁰⁵ W przepisie tym mowa o odwołaniu w przypadku niewydania odpowiednio decyzji przez organ rentowy lub orzeczenia przez wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności w terminie dwóch miesięcy od dnia zgłoszenia roszczenia w sposób przepisany.

²⁰⁶ Szerzej na temat właściwości sądów ubezpieczeń społecznych zob. R. Flejszar i M. Malczyk-Herdzina, *Pojęcia „sądu właściwego” i „organu właściwego” na gruncie przepisów k.p.c. normujących postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych*, Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej, Kraków 2011.

W polskim modelu postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych decyzje organu rentowego posiadają charakter prejurysdykcyjny²⁰⁷. Orzeczenia sądów można wprawdzie określić jako kasacyjno-reformatoryjne, lecz należy zwrócić uwagę, że w świetle przepisów kodeksu postępowania cywilnego **do uchylenia zaskarżonej decyzji organu rentowego bądź orzeczenia wojewódzkiego zespołu dochodzi w wyjątkowych przypadkach, na podstawie następujących przepisów:**

1/ art. 477¹⁴ § 4 k.p.c. W sprawie o świadczenie z ubezpieczeń społecznych, do którego prawo jest uzależnione od stwierdzenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji albo stwierdzenia stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, jeżeli podstawę do wydania decyzji stanowi orzeczenie lekarza orzecznika ZUS lub orzeczenie komisji lekarskiej ZUS i odwołanie od decyzji opiera się wyłącznie na zarzutach dotyczących tego orzeczenia, sąd nie orzeka co do istoty sprawy na podstawie nowych okoliczności dotyczących stwierdzenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji albo stwierdzenia stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, które powstały po dniu złożenia odwołania od tej decyzji. W tym przypadku sąd uchyla decyzję, przekazuje sprawę do rozpoznania organowi rentowemu i umarza postępowanie²⁰⁸. **Artykuł 477¹⁴ § 5 k.p.c.** przewiduje, że art. 477¹⁴ § 4 stosuje się odpowiednio w sprawach o świadczenia z ubezpieczenia społecznego rolników.

²⁰⁷ Wyrok TK z 19 lutego 2008 r., P 49/06 (OTK-A 2008/1/5).

²⁰⁸ W świetle projektu z 27 listopada 2017 r. art. 477¹⁴ ulegnie zmianie. Po § 2 ma zostać dodany § 2¹ w brzmieniu: „Jeżeli decyzja nakładająca na ubezpieczonego zobowiązanie, ustalająca wymiar tego zobowiązania lub obniżająca świadczenie została wydana z rażącym naruszeniem prawa, sąd uchyla tę decyzję i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania organowi rentowemu”, a także § 2² w brzmieniu: „Nie uchyla się z powodu wad określonych w art. 467 § 4 decyzji w przedmiocie emerytury lub renty, ustalenia stopnia niepełnosprawności ani ustalenia wysokości kapitału początkowego”. Obecnie art. 467 § 4 k.p.c. stanowi, że jeżeli w toku wstępnego badania sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych okaże się, że występują istotne braki w materiale, a przeprowadzenie jego uzupełnienia w postępowaniu sądowym byłoby połączone ze znacznymi trudnościami, przewodniczący lub wyznaczony przez niego sędzia może zwrócić organowi rentowemu akta sprawy w celu uzupełnienia materiału sprawy. To samo dotyczy wypadku, w którym decyzja organu rentowego nie zawiera podstawy prawnej i faktycznej, wskazania sposobu wyliczenia świadczenia, stosownego pouczenia o skutkach prawnych decyzji i trybie jej zaskarżenia. W świetle projektu ma on uzyskać brzmienie: „Jeżeli w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych okaże się, że występują istotne braki w materiale, a jego uzupełnienie w postępowaniu sądowym byłoby połączone ze znacznymi trudnościami, przewodniczący może zwrócić organowi rentowemu akta sprawy w celu uzupełnienia materiału sprawy. To samo dotyczy przypadku, w którym decyzja organu rentowego nie zawiera: 1) podstawy prawnej i faktycznej; 2) wskazania sposobu wyliczenia świadczenia; 3) stosownego

2/ **art. 477¹⁴ § 6 k.p.c.** W sprawie, w której wniesiono odwołanie od orzeczenia wojewódzkiego zespołu, sąd nie orzeka co do istoty sprawy na podstawie nowych okoliczności dotyczących niepełnosprawności, które powstały po dniu wniesienia odwołania od tego orzeczenia, lecz uchyla orzeczenie, przekazuje sprawę do rozpoznania wojewódzkiemu zespołowi i umarza postępowanie.

3/ **art. 477^{14a} k.p.c.** Sąd drugiej instancji uchylając wyrok i poprzedzając go decyzję organu rentowego może sprawę przekazać do ponownego rozpoznania bezpośrednio organowi rentowemu. Warto zauważyć, że rozstrzygnięcie sądu nie może *de lege lata* dotyczyć orzeczenia wojewódzkiego zespołu.

Jeśli zaś chodzi o **pozostałe rozstrzygnięcia sądu** wskazane w art. 477¹⁴ k.p.c. należy wymienić:

1/ oddalenie odwołania z przyczyny braku podstaw do jego uwzględnienia (art. 477¹⁴ § 1 k.p.c.),

2/ w przypadku uwzględnienia odwołania – zmiana decyzji organu rentowego bądź orzeczenia wojewódzkiego zespołu w całości lub w części i orzeczenie co do istoty sprawy (art. 477¹⁴ § 2 k.p.c.),

3/ jeżeli odwołanie wniesiono w związku z niewydaniem decyzji przez organ rentowy lub niewydaniem orzeczenia przez wojewódzki zespół – sąd w razie uwzględnienia odwołania zobowiązuje organ rentowy lub wojewódzki zespół do wydania decyzji lub orzeczenia w określonym terminie, zawiadamiając o tym organ nadrzędny, albo orzeka co do istoty sprawy, a przy tym jednocześnie sąd stwierdza, czy niewydanie decyzji przez organ rentowy nastąpiło z rażącym naruszeniem prawa (art. 477¹⁴ § 3 k.p.c.).

Artykuł 477⁹ k.p.c. przewiduje obowiązek **odrzućcia odwołania** w dwóch przypadkach. W świetle § 3 powołanego artykułu sąd odrzuci odwołanie wniesione po upływie terminu, chyba że przekroczenie terminu nie jest nadmierne i nastąpiło z przyczyn niezależnych od odwołującego się. Zgodnie z kolei z § 3¹ i § 3² powołanego artykułu sąd odrzuci odwołanie w sprawie o

pouczenia o skutkach prawnych decyzji i trybie jej zaskarżenia”. Z kolei w świetle projektowanego art. 476 § 6 k.p.c. „decyzją wydaną z rażącym naruszeniem prawa jest w szczególności decyzja niezawierająca oznaczenia stron, nie wskazująca sposobu obliczenia objętego nią świadczenia, wydana przez osobę do tego nie uprawnioną, wydana bez podstawy prawnej lub przedwczesna”.

świadczenie z ubezpieczeń społecznych, do którego prawo jest uzależnione od stwierdzenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji albo stwierdzenia stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, jeżeli podstawę do wydania decyzji stanowi orzeczenie lekarza orzecznika ZUS, a osoba zainteresowana nie wniosła sprzeciwu od tego orzeczenia do komisji lekarskiej ZUS i odwołanie jest oparte wyłącznie na zarzutach dotyczących tego orzeczenia. Jeżeli odwołanie opiera się także na zarzucie nierozpatrzenia wniesionego po terminie sprzeciwu od tego orzeczenia, a wniesienie sprzeciwu po terminie nastąpiło z przyczyn niezależnych od osoby zainteresowanej, sąd uchyla decyzję, przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania organowi rentowemu i umarza postępowanie. W takim przypadku organ rentowy kieruje sprzeciw do rozpatrzenia do komisji lekarskiej ZUS. Przepis ten, na mocy art. 477⁹ § 3¹ k.p.c., stosuje się odpowiednio w sprawach o świadczenia z ubezpieczenia społecznego rolników. Z kolei w świetle art. 477¹³ k.p.c. sąd **umarza postępowanie** w całości lub w części (z możliwością uczynienia tego na posiedzeniu niejawnym) w sytuacji zmiany przez organ rentowy zaskarżonej decyzji lub wojewódzki zespół zaskarżonego orzeczenia przed rozstrzygnięciem sprawy przez sąd – poprzez wydanie decyzji lub orzeczenia uwzględniającego w całości lub w części żądanie strony. Poza tym zmiana lub wykonanie decyzji lub orzeczenia nie ma wpływu na bieg sprawy. Jeśli zaś chodzi o rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji, zastosowanie znajdują przepisy ogólne (art. 385 i 386 k.p.c.).

ROZDZIAŁ 3

POJĘCIA „STRONY PROCESU CYWILNEGO” I „STRONY W SPRAWACH Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH”

3.1. Strona procesu cywilnego, jej przymioty i współuczestnictwo w sporze

3.1.1. Strona

Już w art. 3 k.p.c. ustawodawca wskazał, że podmioty biorące udział w postępowaniu cywilnym to **strony i uczestnicy postępowania**. W Części Pierwszej („Postępowanie rozpoznawcze”) Tytułu Wstępnego („Przepisy ogólne”) w Księdze Pierwszej („Proces”) w Tytule IV zawarto podstawowe unormowania dotyczące stron postępowania. Pojęcie „**strony**” w świetle poglądów doktryny i judykatury ma przede wszystkim dwa znaczenia:

1/ Stroną jest tylko ten podmiot, na rzecz którego (powód) albo przeciwko któremu (pozwany) toczy się postępowanie. W świetle tego zapatrywania strona występuje w imieniu własnym – co ma decydujące znaczenie – i dla rozumienia pojęcia „strony” irrelevantne pozostaje to, czy dany podmiot jest odpowiednio uprawniony bądź zobowiązany w wyniku określonego stosunku prawnego (na podstawie norm o charakterze materialnoprawnym). To, że powód ma uprawnienie do wystąpienia z danym roszczeniem znajdującym źródło w tych normach, do którego zaspokojenia zobowiązany jest pozwany ma wpływ na wynik procesu, a nie na przypisanie określonemu podmiotowi miana strony²⁰⁹.

2/ W świetle drugiego poglądu należy rozróżnić stronę procesową w znaczeniu formalnym od strony procesowej w znaczeniu materialnym. Przy tym strona w znaczeniu materialnym nie jest tym samym, co strona stosunku materialnoprawnego – można być stroną w tym znaczeniu, mimo że

²⁰⁹ Por. W. Siedlecki (w:) W. Siedlecki i Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 108-110.

sam stosunek materialnoprawny z udziałem danego podmiotu nie istnieje²¹⁰. W sensie materialnym stroną jest podmiot stosunków prawnych stanowiących przedmiot rozpoznania sądu, tj. osoba, w której interesie toczy się proces. Z kolei w sensie formalnym stroną jest także podmiot prowadzący proces w swoim imieniu, lecz w interesie innej osoby²¹¹.

Stroną procesu cywilnego może być osoba fizyczna, osoba prawa albo jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. W polskim procesie cywilnym obowiązuje **zasada dwustronności**²¹², w świetle której biorą w nim udział dokładnie dwie strony, określane jako powód i pozwany, będące odrębnymi podmiotami. Po każdej ze stron procesu może występować kilka podmiotów. Ma wówczas miejsce tzw. **kumulacja podmiotowa** określana jako współuczestnictwo w sporze. Realizacji tej zasady w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych poświęcono odrębny rozdział.

Co istotne, w uchwale z 20 kwietnia 2010 r. (III CZP 112/09)²¹³, nie dotyczącej wprost postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, wskazano, że **pojęcie „strony” ma znaczenie techniczno-procesowe** – stroną jest jedynie osoba uczestnicząca w procesie w tym charakterze, a nie osoba, która powinna lub może być stroną. Nie istnieje zatem status strony w ujęciu abstrakcyjnym, oderwanym od procesu.

3.1.2. Przymioty strony

Zgodnie z art. 64 § 1 k.p.c. każda osoba fizyczna i prawna ma zdolność występowania w procesie jako strona (**zdolność sądowa**). W świetle § 1¹ powołanego artykułu zdolność sądową mają także jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. W doktrynie przyjmuje się, że definicja legalna „zdolności sądowej” jest zbyt wąska, gdyż posiadają ją także inne podmioty występujące w postępowaniu cywilnym.

²¹⁰ Wyrok SN z 4 maja 1966 r., II CR 103/66 (OSNCP 1967/2/25).

²¹¹ Por. J. Jodłowski (w:) J. Jodłowski i in., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 192-194, W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2006, s. 133-134.

²¹² Nie obowiązuje ona w postępowaniu nieprocesowym – zob. art. 510 k.p.c.

²¹³ OSNC 2010/7-8/98.

Dlatego też zdolność sądową ujmuje się jako **zdolność do zajmowania pozycji podmiotu postępowania cywilnego**²¹⁴. Interpretacja pojęcia „zdolności sądowej” ściśle według art. 64 § 1 k.p.c. oznaczałaby uznanie, iż nie dotyczy ona postępowania nieprocesowego, egzekucyjnego i zabezpieczającego oraz że nie przysługuje ona w procesie np. interwientowi ubocznemu²¹⁵. Dlatego w doktrynie wskazuje się, że **zdolność sądowa to zdolność do bycia samodzielnym podmiotem uprawnień, obowiązków i ciężarów procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym**²¹⁶. W ocenie W. Broniewicza zdolność sądową należy traktować nie tyle jako przymiot, dzięki któremu dany podmiot może być stroną w procesie, co jako przymiot danego podmiotu pozwalający na przeprowadzenie z jego udziałem jako strony procesowej ważnego postępowania²¹⁷. Zakres zdolności sądowej jest zawsze taki sam, bez względu na to, czy chodzi o osoby fizyczne czy prawne lub inne podmioty, które zgodnie z przepisami tę zdolność posiadają.

W nauce prawa postępowania cywilnego przedstawiany jest przy tym pogląd, w świetle którego zdolność sądowa jest odpowiednikiem zdolności prawnej²¹⁸. Jest to porównanie przydatne ze względów pragmatycznych. Należy przypomnieć, że w świetle art. 8 k.c. każda osoba fizyczna ma zdolność prawną od chwili urodzenia. Granice czasowe posiadania przez daną osobę fizyczną zdolności prawnej, ale i zdolności sądowej rozciągają się od chwili jej urodzenia aż do śmierci, przy czym warunkową zdolność prawną i zdolność sądową w niektórych okolicznościach – np. w zakresie spadkobrania – posiada także dziecko poczęte, lecz jeszcze nienarodzone (*nasciturus*)²¹⁹. Zdolność prawna i

²¹⁴ E. Rudkowska-Ząbczyk, *Komentarz do art. 64 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2017 Legalis/El. Por. W. Broniewicz, *Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym*, NP 1966/5, s. 573.

²¹⁵ R. Flejszar, *Komentarz do art. 64 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.

²¹⁶ R. Flejszar, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*. Por. W. Broniewicz, *Zdolność...*, *op. cit.*, s. 577. M. Pazdan, *Podmioty stosunków cywilnoprawnych. Zagadnienia ogólne* (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 1033.

²¹⁷ W. Broniewicz, *Zdolność...*, *op. cit.*, s. 575 (zob. także H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012, s. 129). W. Broniewicz zauważył przy tym, że między ujęciem zdolności sądowej w art. 64 § 1 k.p.c. a ujęciem jej w takich przepisach jak art. 70, 199 § 1 pkt 3 i 369 pkt 2 k.p.c. zachodzi sprzeczność.

²¹⁸ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 166.

²¹⁹ Art. 446¹ k.c., art. 927 § 2 k.c., art. 972 k.c. oraz art. 75 k.r.o.

sądowa *nasciturusa* uzależniona jest od tego, czy dziecko narodzi się żywe²²⁰. Kwestia tego, kto poza osobami fizycznymi i prawnymi posiada zdolność prawną i zdolność sądową uznawana jest za szczególnie trudną²²¹. Jej omówienie wykraczałoby poza ramy niniejszej pracy, zważywszy na to, że ma ona na celu przedstawienie stron w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, które to strony zostały wymienione w stosownym przepisie i czynienie rozważań teoretycznoprawnych w oderwaniu od tej normy mijaloby się z przyjętym celem.

Zdolność sądowa to bezwzględna i dodatnia **przesłanka procesowa**, a jej brak w przypadku strony, która brała udział w postępowaniu, pociąga za sobą jego nieważność w rozumieniu art. 379 pkt 2 k.p.c. Jest to okoliczność brana pod uwagę przez sąd drugiej instancji oraz SN z urzędu w granicach zaskarżenia (art. 378 § 1 i art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Postępowanie dotknięte nieważnością z podanego względu, może być wznowione wskutek wniesienia stosownej skargi (art. 401 pkt 2 k.p.c.). Brak zdolności sądowej którejkolwiek ze stron sąd bierze pod rozważenie z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202 zd. 3 k.p.c.), bowiem skutkuje on odrzuceniem pozwu (art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c.), o ile ma charakter pierwotny. W przypadku następczego braku zdolności sądowej, sąd zawiesza postępowanie (art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.), a następnie podejmuje je z udziałem następcy prawnego bądź je umarza.

W świetle art. 65 § 1 k.p.c. zdolność do czynności procesowych (**zdolność procesową**) mają osoby fizyczne posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c. Osoba fizyczna ograniczona w zdolności do czynności prawnych ma zdolność procesową w sprawach wynikających z czynności prawnych, których może dokonywać samodzielnie (art. 65 § 2 k.p.c.). W doktrynie zdolność procesową określa się jako przymiot umożliwiający stronie bądź uczestnikowi postępowania **dokonanie osobiście bądź przez pełnomocnika skutecznych czynności procesowych** (takich jak popieranie powództwa czy zawarcie ugody

²²⁰ R. Flejszar, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*, a także wyrok SN z 7 października 1971 r., III CRN 255/71 (OSNC 1972/3/59).

²²¹ H. Pietrkowski, *Metodyka...*, *op. cit.*, s. 141.

sądowej), a także umożliwiającą innym podmiotom postępowania dokonywanie wobec strony bądź uczestnika postępowania takich czynności²²². Zdolność procesową ma każdy podmiot niebędący osobą fizyczną, a mający zdolność sądową²²³.

Tak jak zachodzi związek między zdolnością prawną a zdolnością sądową, tak należy wskazać na związek między zdolnością do czynności prawnych a zdolnością procesową²²⁴. H. Pietrzkowski uznaje, że osoba fizyczna ma zdolność procesową w takim zakresie, w jakim posiada zdolność do czynności prawnych, a więc może to być zdolność pełna bądź ograniczona²²⁵, przy czym rzecz jasna może także wystąpić brak tej zdolności. Ograniczoną zdolność procesową w świetle tego zapatrywania mają zatem osoby ograniczone w zdolności do czynności prawnych (osoby, które nie ukończyły trzynastego roku życia, osoby ubezwłasnowolnione całkowicie – art. 13 k.c., osoby ubezwłasnowolnione częściowo – art. 15 i 16 k.c., osoby, dla których ustanowiono doradcę tymczasowego – art. 549 § 1 k.p.c., a także w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa matka i ojciec dziecka mają zdolność procesową również wtedy, gdy są ograniczeni w zdolności do czynności prawnych, jeżeli ukończyli lat szesnaście – art. 453¹ k.p.c.). Z kolei K. Knoppek wskazuje, że gdyby miała istnieć częściowa zdolność procesowa, to należałoby przyjąć, że strona przykładowo może dokonywać czynności przed sądem pierwszej, ale już nie drugiej instancji²²⁶. W konsekwencji, na gruncie polskiego kodeksu postępowania cywilnego nie może być mowy o częściowej zdolności procesowej. W ocenie Autora osoby fizyczne przed ukończeniem trzynastego roku życia oraz osoby całkowicie ubezwłasnowolnione nie mają zdolności procesowej. Z kolei osoby fizyczne w wieku od trzynastu do osiemnastu lat oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo mają zdolność procesową (a nie częściową zdolność procesową) w sprawach wynikających z czynności prawnych, których mogą dokonywać samodzielnie.

²²² H. Pietrzkowski, *Metodyka...*, *op. cit.*, s. 145.

²²³ H. Pietrzkowski, *Metodyka...*, *op. cit.*, s. 145, K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 169.

²²⁴ *Ibidem*, s. 145, *ibidem*, s. 169.

²²⁵ H. Pietrzkowski, *Metodyka...*, s. 145 (por. M. Pazdan, *Podmioty...*, *op. cit.*, s. 1035-1036).

²²⁶ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 169.

Pogląd ten należy podzielić, dodając, że w tym przypadku nie może być mowy o częściowej zdolności procesowej, a jedynie o pełnej zdolności procesowej w określonym rodzaju spraw.

Zdolność procesowa jest bezwzględną dodatnią **przesłanką procesową** – tak jak zdolność sądowa – zaś jej brak w przypadku strony, która brała udział w postępowaniu pociąga za sobą jego nieważność w rozumieniu art. 379 pkt 2 k.p.c. Brak zdolności procesowej po stronie powoda sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202 zd. 3 k.p.c.). Pierwotny brak zdolności procesowej powoda skutkuje bowiem odrzuceniem pozwu (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.). Jeśli brak zdolności procesowej którejś ze stron ma charakter następczy, sąd zawiesza postępowanie z urzędu (art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.). Brak zdolności procesowej jest także brany pod uwagę z urzędu w granicach zaskarżenia przez sąd drugiej instancji oraz SN (art. 378 § 1 k.p.c. i art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Postępowanie dotknięte nieważnością z przyczyny braku zdolności procesowej może być wznowione wskutek wniesienia stosownej skargi (art. 401 pkt 2 k.p.c.)²²⁷.

W rezultacie podziału stron na strony w znaczeniu materialnym oraz w znaczeniu formalnym w nauce prawa przedstawiany jest podział legitymacji na materialną (*legitimitas ad causam*) oraz procesową (*legitimitas ad processum*)²²⁸. Pod pojęciem „**legitymacji materialnej**” rozumie się prawo do uzyskania ochrony prawnej bez prawa żądania takiej ochrony²²⁹ czy – w innym ujęciu – posiadanie przez daną osobę prawa podmiotowego bądź interesu prawnego, który może podlegać ochronie przed sądem²³⁰. Z kolei „**legitymacja procesowa**” to tytuł prawny do żądania sądowej ochrony prawnej w konkretnej sprawie cywilnej²³¹. Wskazuje się także, iż jest to uprawnienie do wytoczenia i popierania powództwa, aby uzyskać ochronę własnych lub cudzych praw podmiotowych²³². W konsekwencji za **stronę w znaczeniu materialnym** uważa się osobę, która

²²⁷ Warto zaznaczyć, że ostatnio na temat zdolności procesowej szeroko wypowiedział się P. Rawczyński (w:) Tenże, *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych*, Warszawa 2018.

²²⁸ R. Flejszar, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*

²²⁹ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163.

²³⁰ R. Flejszar, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*

²³¹ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163.

²³² R. Flejszar, *Komentarz do art. 64...*, *op. cit.*

posiada legitymację materialną, zaś za **stronę w znaczeniu procesowym** poczytuje się osobę, której przysługuje legitymacja procesowa. Autorzy opowiadający się za omawianym stanowiskiem przyjmują, że stroną w znaczeniu materialnym jest zawsze ta osoba, której służy legitymacja materialna, a stroną w znaczeniu formalnym – ta osoba, której służy legitymacja procesowa²³³. Zazwyczaj dana strona ma zarazem legitymację materialną i procesową, przy czym strona procesu musi mieć co najmniej drugą ze wskazanych legitymacji²³⁴.

Należy przy tym zwrócić uwagę na istotną dystynkcję. Mianowicie legitymacja procesowa jest **przesłanką materialną**, gdyż to normy prawa materialnego rozstrzygają o tym, kto może w konkretnej sprawie żądać od sądu udzielenia ochrony prawnej oraz przeciwko komu może być skierowane żądanie – z tego punktu widzenia wyróżnia się **legitymację procesową czynną** (powoda) oraz **legitymację procesową bierną** (pozwanego)²³⁵. H. Pietrzkowski przedstawił pogląd, zgodnie z którym udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy dany podmiot ma legitymację procesową jest zarazem odpowiedzią na pytanie, czy pozostaje w stosunku do przedmiotu postępowania w określonym przez prawo materialne stosunku. To właśnie z tego stosunku płynie bowiem uprawnienie danego podmiotu do wystąpienia przed sądem z konkretnym roszczeniem przeciwko innemu, określonemu podmiotowi²³⁶. Brak legitymacji procesowej czynnej albo biernej prowadzi do oddalenia powództwa w wyroku.

Zdolność postulacyjna jest zdolnością do osobistego dokonywania czynności procesowych²³⁷. W przypadku braku zdolności postulacyjnej strona musi być reprezentowana przez pełnomocnika procesowego. Klasycznym przykładem jest tu przymus adwokacko-radcowski przewidziany w art. 87¹ § 1 k.p.c. dotyczącym postępowania przed SN, a nieobowiązujący przed sądem pierwszej i drugiej instancji (przymus adwokacko-radcowski). Zdolności postulacyjnej nie mają także osoby, które z powodu różnych ułomności

²³³ J. Jodłowski i in., *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 202-205. Odmienny pogląd przedstawia W. Broniewicz: Tenże, *Pojęcie legitymacji procesowej* (w:) K. Korzan (red.), *Studia z procesu cywilnego*, Katowice 1986, s. 81 i n.

²³⁴ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 163.

²³⁵ *Ibidem*, s. 163.

²³⁶ H. Pietrzkowski, *Metodyka...*, *op. cit.*, s. 171.

²³⁷ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 171.

fizycznych lub psychofizycznych nie są w stanie dokonywać osobiście czynności procesowych, czy to w formie ustnej, czy pisemnej (np. wobec pozbawienia rąk, głuchoty, ślepoty czy niemoty). Wówczas muszą dokonywać tych czynności przez pełnomocnika²³⁸.

3.1.3. Współuczestnictwo procesowe

Współuczestnictwo procesowe ma miejsce wtedy, gdy po danej stronie procesu występuje więcej niż jeden podmiot, przy czym każdy współuczestnik jest stroną²³⁹. W doktrynie przedstawiane są różne podziały współuczestnictwa procesowego. W niniejszej rozprawie przyjęto podział zaproponowany przez K. Knoppka²⁴⁰, w świetle którego w polskim porządku prawnym występuje:

1/ współuczestnictwo materialne:

a/ jednolite:

- konieczne,

- dowolne,

b/ niejednolite (materialne zwykłe),

2/ współuczestnictwo formalne.

Zgodnie z art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c. kilka osób może w jednej sprawie występować w roli powodów lub pozwanych, jeżeli przedmiot sporu stanowią prawa lub obowiązki im wspólne lub oparte na t e j s a m e j podstawie faktycznej i prawnej (**współuczestnictwo materialne**). Z kolei art. 72 § 1 pkt 2 k.p.c. przewiduje, że kilka osób może w jednej sprawie występować w roli powodów lub pozwanych, jeżeli przedmiot sporu stanowią roszczenia lub zobowiązania jednego rodzaju, oparte na j e d n a k o w e j podstawie faktycznej i prawnej, jeżeli ponadto właściwość sądu jest uzasadniona dla każdego z roszczeń lub zobowiązań z osobna, jako też dla wszystkich wspólnie (**współuczestnictwo formalne**). Należy zauważyć, że w przypadku współuczestnictwa materialnego występuje jedno roszczenie wspólne dla kilku

²³⁸ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 171-172.

²³⁹ *Ibidem*, s. 173-174.

²⁴⁰ *Ibidem*, s. 175.

powodów bądź jedno zobowiązanie wspólne dla kilku pozwanych, zaś w przypadku współuczestnictwa formalnego ma miejsce wielość roszczeń lub zobowiązań w danej sprawie, przy czym są one jednorodnjajowe dla wszystkich współuczestników²⁴¹. Co istotne, współuczestnicy formalni mogą dochodzić roszczeń samodzielnie w odrębnych procesach albo być pozwanymi w oddzielnych postępowaniach.

Jeśli z istoty spornego stosunku prawnego lub z przepisu ustawy wynika, że wyrok w sprawie ma dotyczyć niepodzielnie wszystkich współuczestników sporu, wówczas występuje **współuczestnictwo jednolite**²⁴². Z kolei w przypadku **współuczestnictwa koniecznego** sprawa może toczyć się tylko łącznie na rzecz kilku osób lub przeciwko kilku osobom²⁴³.

Należy wskazać nadto na **współuczestnictwo konkurencyjne**. Nie odpowiada ono warunkom ustanowionym dla innych, przedstawionych już rodzajów współuczestnictwa. W doktrynie uważa się za nie przykładowo współuczestnictwo bierne powstałe przez wytoczenie powództwa interwencyjnego, o którym mowa w art. 75 k.p.c. W sytuacji, w której dana osoba występuje z roszczeniem o rzecz lub prawo, o które wcześniej wszczęto postępowanie między innymi osobami, osoba ta może pozwać obie strony tego postępowania. Wówczas strony wcześniej wszczętego postępowania staną się współuczestnikami konkurencyjnymi w procesie interwencyjnym²⁴⁴.

3.2. Uwagi ogólne o stronach postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych

Odnosząc się do ustawowego ujęcia stron w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w porządku chronologicznym, należy wskazać, że:

²⁴¹ *Ibidem*, s. 177.

²⁴² *Ibidem*, s. 178.

²⁴³ *Ibidem*, s. 180.

²⁴⁴ *Ibidem*, s. 175. Warto nadmienić, że ostatnio na temat interwencji głównej szeroko wypowiedział się P. Osowy (w:) Tenże, *Intervencja główna*, Warszawa 2017.

1/ Artykuł 106 ustawy z 28 lipca 1939 r. przewidywał, że stronami w postępowaniu przed sądami ubezpieczeń społecznych są **skarżący, instytucja pozwana i przy pozwany**. Przy tym – zgodnie z art. 107 tej ustawy – do zaskarżenia decyzji instytucji ubezpieczeń społecznych był uprawniony każdy, kto twierdził, że decyzja ta narusza jego prawa lub obciąża go obowiązkiem bez podstawy prawnej. W ustawie tej nie przedstawiono bliższej charakterystyki stron postępowania, lecz w art. 4 § 1 wskazano podmioty, którym przysługiwała skarga do sądu ubezpieczeń społecznych – przepis ten stanowił, że skargi można wnosić tylko na „decyzje instytucji ubezpieczeń społecznych, z których wynikają skutki prawne dla pracodawców, ubezpieczonych (zabezpieczonych) i ich rodzin oraz innych osób interesowanych, jak również w przypadkach przewidzianych w art. 208 § 3-5 ustawy²⁴⁵, jeżeli prawo niniejsze lub inne akty ustawodawcze prawa skargi nie wyłączają”. Na podstawie ustawy z 17 lutego 1960 r. o zmianie prawa o sądach ubezpieczeń społecznych²⁴⁶ w miejsce pojęcia „instytucji ubezpieczeniowej” wprowadzono pojęcie „**organ rentowy**”.

2/ Ustawa z 24 października 1974 r. wprowadziła odrębną **definicję stron** postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że w świetle art. 13 pkt 3 tej ustawy „świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego” to przewidziane przepisami emerytury, renty inwalidzkiej i rodzinnej, dodatki do emerytury lub renty, świadczenia rentowe z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, zasiłki pogrzebowe, zasiłki rodzinne, chorobowe lub pogodowe i inne wynikające ze stosunku ubezpieczenia społecznego, jak również świadczenia pieniężne wynikające z odrębnych systemów emerytalnych i rentowych oraz świadczenia odszkodowawcze z tytułu wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową lub służbą w Milicji Obywatelskiej albo w SW. W ustawie posłużono się pojęciem „**osoby ubiegającej się o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego**” jako osoby odwołującej się (zob. np. art. 32 § 2) będącej jedną z osób, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżone orzeczenie.

²⁴⁵ Tj. w przypadku niewydania decyzji w terminie sześciu miesięcy od dnia zgłoszenia roszczenia w sposób prawem przepisany.

²⁴⁶ Dz. U. 1960.11.70.

W art. 77 § 1 ustawy wskazano, że stronami są **osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżone orzeczenie, organ rentowy i zainteresowany**. Pojęcie „osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżone orzeczenie” wydaje się obejmować tak ubezpieczonego, jak i inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w rozumieniu obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego²⁴⁷. Definicja „organu rentowego” została przedstawiona w art. 13 pkt 2 – organ rentowy „oznacza jednostkę organizacyjną właściwą do ustalania świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia społecznego”. Zainteresowanym był – w świetle art. 77 § 2 – ten, kogo prawa lub obowiązki zależały od rozstrzygnięcia sprawy.

3/ Na mocy powołanej już ustawy z 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego nastąpiło wyodrębnienie w nowym art. 477¹¹ § 1 k.p.c. – obok już znanych w polskim porządku prawnym innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organu rentowego i zainteresowanego – pojęcia „**ubezpieczonego**” w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. W świetle wprowadzonej definicji ubezpieczonym była osoba ubiegająca się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych lub z ubezpieczenia rodzinnego albo o emeryturę lub rentę, ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu, świadczenia z funduszu alimentacyjnego lub o inne świadczenia w sprawach należących do właściwości ZUS, a także odszkodowanie przysługujące w razie wypadku i choroby pozostającej w związku ze służbą wojskową albo służbą w Milicji Obywatelskiej lub w Służbie Więziennej. Konstrukcyjnie definicja do chwili obecnej nie uległa zmianie, a jedynie zmienił się zakres świadczeń, o jakie może ubiegać się ubezpieczony w rozumieniu procesowym.

4/ Od 20 marca 2015 r.²⁴⁸ do katalogu stron wymienionych w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. dodano **osobę odwołującą się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności oraz wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności**.

²⁴⁷ Por. M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁴⁸ Na mocy ustawy z 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015.218).

W regulacji omawianego postępowania odrębnego przewidziano definicję „strony” opartą na wyliczeniu podmiotów, które ustawodawca za stronę w tym postępowaniu uznaje. W świetle art. 477¹¹ § 1 k.p.c. w aktualnym brzmieniu **stronami są ubezpieczony, osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy, wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności i zainteresowany.** Powołany przepis gwarantuje udział w postępowaniu sądowym wszystkim podmiotom stosunku ubezpieczenia społecznego, włączając te, które zostały pominięte w postępowaniu przesądowym²⁴⁹. Wywołuje on jednak spory w doktrynie i judykaturze, zwłaszcza w zakresie legitymacji procesowej oraz rozróżnienia poszczególnych podmiotów, a także odnośnie do zachowania zasady dwustronności procesu. Jak się wydaje wątpliwości mają swoje źródło w tym, że proces cywilny nie jest dostosowany do dochodzenia roszczeń z zakresu stosunków mających cechy administracyjnoprawne²⁵⁰. Nie ulega wątpliwości, że interesy poszczególnych podmiotów mogą być zbieżne, sprzeczne bądź krzyżować się²⁵¹. Jak wskazała B. Gudowska, w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych określenie stron uwzględnia ochronę praw wszystkich podmiotów pozostających w bezpośrednim stosunku do przedmiotu rozstrzygnięcia sprawy przez organ rentowy²⁵². Autorka nie wypowiedziała się przy tym na temat spraw osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności przeciwko temu zespołowi. Warto odnotować, że K. Kolasiński rozważając pozycję prawną zainteresowanego – o której będzie jeszcze mowa w szerokim zakresie – doszedł do przekonania, że stroną w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c. jest „nie tylko podmiot, który w imieniu własnym występuje do sądu z żądaniem ochrony prawnej, i podmiot, przeciwko któremu żądanie tej ochrony jest skierowane, a więc strona w znaczeniu formalnym, ale i osoba, o

²⁴⁹ K. Antonów, *Komentarz do art. 477¹¹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), A. Jabłoński (red.), *Kodeks...*, *op. cit.*

²⁵⁰ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁵¹ Postanowienia SN z 19 czerwca 2007 r., III CZP 25/07 (Legalis/El. nr 83954).

²⁵² B. Gudowska, *Zainteresowany, czyli kłopot (uwagi o art. 477¹¹ k.p.c.)* (w:) J. Gudowski (red.) oraz K. Weitz (red.), *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, Tom 1, Warszawa 2011, Lex/El.

której ochronę praw materialnych proces się toczy, a więc której dotyczą skutki procesu i zapadłego w nim wyroku, choćby nie uczestniczyła ona w postępowaniu – strona procesowa w znaczeniu materialnym, a także osoba, która ma interes prawny w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron – interwenient uboczny”²⁵³. Przy tym wydaje się, że Autor pisząc o interweniencie ubocznym miał na myśli zainteresowanego. Trafność syntetyzującej uwagi K. Kolasińskiego zostanie zbadana w ramach niniejszej rozprawy.

Istotne na gruncie dalszych rozważań jest zwrócenie uwagi na pogląd przedstawiony przez SN m. in. w postanowieniu z 26 kwietnia 2017 r.²⁵⁴ – zbieżny z poglądem przedstawionym w powołanej już uchwale z 20 kwietnia 2010 r. (zob. podrozdział 3.1.1) – w świetle którego stroną jest jedynie osoba uczestnicząca w procesie w tym charakterze, a nie osoba, która powinna lub może być stroną²⁵⁵, a nadto wadliwe postanowienie sądu nie może uczynić danego podmiotu stroną postępowania wówczas, gdy nie spełnia ona warunków do uznania go za stronę. Należy wskazać, że zważywszy konstrukcję art. 477¹¹ k.p.c. oznaczenie stron postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jako **powoda i pozwanego** należy uznać za nieprawidłowe²⁵⁶, z wyjątkiem spraw ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami – których art. 477¹¹ k.p.c. nie wymienia, zaś ustawa szczególna zastosowanie tego artykułu wyłącza – oraz niektórych spraw przekazanych do rozpoznania sądom pracy i ubezpieczeń społecznych na mocy przepisów szczególnych.

²⁵³ K. Kolasiński, *Rozpoznawanie...*, *op. cit.*, s. 85.

²⁵⁴ I UK 279/16, Legalis/El. nr 1629608.

²⁵⁵ Tak też uchwała SN 10 kwietnia 2010 r., III CZP 112/09 (OSNC 2010/7-8/98). Odmienne np. wyrok SN z 3 października 1996 r., II URN 36/96 (OSNAPiUS 1997/9/156) oraz uchwała SN z 29 lipca 1998 r., III ZP 20/98 (OSNAPiUS 1998/23/690).

²⁵⁶ K. Antonów, *Komentarz do art. 477¹¹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) tenże (red.), A. Jabłoński (red.), *Kodeks ...*, *op. cit.* Autor powołał w tym zakresie postanowienie SN z 10 stycznia 2001 r., II UKN 161/00 (Lex/El. nr 537006).

ROZDZIAŁ 4

STRONY W SPRAWACH O ROSZCZENIA ZE STOSUNKÓW PRAWNYCH MIĘDZY CZŁONKAMI OTWARTYCH FUNDUSZY EMERYTALNYCH A TYMI FUNDUSZAMI LUB ICH ORGANAMI

4.1. Uwagi ogólne

Ze względu na specyfikę postępowania w sprawach ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami – którego strony nie zostały wymienione w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. – uwagi odnośnie do stron tego postępowania należy przedstawić przed szerokim omówieniem podmiotów wyszczególnionych w powołanym przepisie. Jednocześnie rozważania nie zostaną dalece pogłębione ze względu na zaprezentowany już aspekt niewielkiego odsetka tych spraw (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 1.2.2) oraz z uwagi na to, że sednem przedmiotowej rozprawy jest przedstawienie istotnie kontrowersyjnej problematyki stron postępowania w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 i 2 u.o.f.f.e. **fundusz emerytalny** jest osobą prawną, zaś przedmiotem jego działalności jest gromadzenie środków pieniężnych i ich lokowanie z przeznaczeniem na wypłatę członkom funduszu emerytury po osiągnięciu przez nich wieku emerytalnego oraz emerytury częściowej (o których mowa w ustawie emerytalnej i rentowej) lub okresowej emerytury kapitałowej (o której mowa w ustawie o emeryturach kapitałowych). W świetle art. 3 u.o.f.f.e. organem funduszu jest **towarzystwo emerytalne** utworzone zgodnie z przepisami ustawy. Tworzy ono fundusz, zarządza nim i reprezentuje go w stosunkach z osobami trzecimi w sposób określony dla reprezentacji towarzystwa w jego statucie. **Otwartym funduszem emerytalnym** jest fundusz emerytalny, który został utworzony i jest zarządzany przez powszechne towarzystwo emerytalne (dalej także: PTE) będący organem OFE (art. 8 pkt 5 i 8 u.o.f.f.e.). Z kolei **członkiem OFE** jest osoba fizyczna, która uzyskała członkostwo w funduszu zgodnie z przepisami ustawy (art. 8 pkt 2 w

zw. z art. 81 u.o.f.f.e.). Z chwilą przystąpienia członka do funduszu, fundusz otwiera dla niego rachunek, na który są wpłacane składki oraz przekazywane wypłaty transferowe, które z reguły są przeliczane na jednostki rozrachunkowe (art. 98 w zw. z art. 99 ust. 1 u.o.f.f.e.).

Stosunek członkostwa łączący członka OFE i ten fundusz jest więzią prawną o charakterze złożonym i dwustronnie zobowiązującym. Do jej nawiązania dochodzi wskutek zawarcia umowy – o której mowa w art. 81 u.o.f.f.e. – dotyczącej świadczenia usług polegających na gromadzeniu i inwestowaniu środków pieniężnych pochodzących z części składki na ubezpieczenie emerytalne, która to składka jest finansowana ze środków członka OFE²⁵⁷. Wobec tego członek OFE może żądać wypłaty środków zgromadzonych na rachunku po osiągnięciu wieku emerytalnego, zaś OFE ma za zadanie gromadzić i inwestować środki pieniężne członka, aby uzyskać dla niego pożytki prawa. W zamian za to OFE pobiera ze środków członka określone opłaty będące rekompensatą wydatków i zarazem zyskiem PTE. Zgodnie z art. 81 ust. 2 u.o.f.f.e. OFE nie może odmówić zawarcia umowy, o ile osoba występująca z wnioskiem o przyjęcie do funduszu spełnia warunki określone w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych. Członek OFE nie może rozporządzać środkami zgromadzonymi na swoim rachunku (art. 107 ust. 1 u.o.f.f.e.), zaś na podstawie art. 110 u.o.f.f.e. kwestię warunków nabycia przez niego uprawnień do wypłaty środków zgromadzonych na jego rachunku oraz zasady wypłaty tych środków przekazano do uregulowania w odrębnych ustawach.

Charakter spraw o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami został omówiony w rozdziale poświęconym definicji „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” w świetle art. 476 § 3 k.p.c. Należy zauważyć, że przepis kodeksu postępowania cywilnego wymienia jako podmiot spraw jedynie członka OFE. Tymczasem w świetle ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych uprawnionymi ze stosunku członkostwa są także **małżonek członka OFE i następcy prawni**

²⁵⁷ K. Antonów, *Właściwości cywilnosądowej ochrony prawnej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa ubezpieczonego-członka OFE* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

tego członka. Powstaje zatem pytanie, czy mogą oni występować w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, a jeśli tak, to którą ze stron postępowania są.

Członkiem funduszu w rozumieniu powołanej ustawy jest osoba fizyczna, która uzyskała członkostwo zgodnie z przepisami ustawy (art. 8 pkt 2). Artykuł 83 ust. 1 u.o.f.f.e. stanowi, że zawierając umowę z OFE, osoba występująca z wnioskiem o przyjęcie do funduszu jest ponadto obowiązana złożyć pisemne oświadczenie o stosunkach majątkowych istniejących między nią a jej małżonkiem, a jeżeli między małżonkami nie istnieje wspólność ustawowa – udokumentować także sposób uregulowania tych stosunków. Obowiązek ten ciąży także na członku OFE, który zawarł związek małżeński po zawarciu umowy z funduszem. Nadto, zgodnie z art. 82 u.o.f.f.e. zawierając umowę z OFE, osoba występująca z wnioskiem o przyjęcie do funduszu może wskazać imiennie jedną lub więcej osób fizycznych, na których rzecz ma nastąpić, po jej śmierci, wypłata środków niewykorzystanych zgodnie z art. 131 u.o.f.f.e. Prawo to przysługuje również członkowi OFE.

Zgodnie z art. 31 § 2 pkt 3 ustawy z 25 lutego 1964 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy²⁵⁸ (dalej: k.r.o.) do majątku wspólnego małżonków należą środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków. O losach tych środków w przypadku ustania wspólności majątkowej w wyniku śmierci jednego z małżonków stanowi art. 131 ust. 1 u.o.f.f.e. – jeżeli w chwili śmierci członek OFE pozostawał w związku małżeńskim, fundusz dokonuje wypłaty transferowej połowy środków zgromadzonych na rachunku zmarłego na rachunek małżonka zmarłego w zakresie, w jakim środki te stanowiły przedmiot małżeńskiej wspólności majątkowej. Z kolei przypadku rozvodu lub unieważnienia małżeństwa dotyczy art. 126 u.o.f.f.e. – środki zgromadzone na rachunku członka OFE, przypadające byłemu współmałżonkowi w wyniku podziału majątku wspólnego małżonków, są przekazywane w ramach wypłaty transferowej na rachunek byłego współmałżonka w OFE. Nie tylko małżonek może być jednak następcą prawnym członka OFE. W świetle przepisów ustawy są nimi także osoby wskazane przez członka jako uprawnione do wypłaty niewykorzystanych

²⁵⁸ Tekst jednolity z 9 marca 2017 r.: Dz. U. 2017.682 ze zm.

środków na wypadek jego śmierci, w części, która nie przypada małżonkowi. W przypadku braku takich osób, środki są dziedziczone na zasadach wskazanych w kodeksie cywilnym²⁵⁹.

Brak podstaw prawnych, aby odmawiać osobom uprawnionym ze stosunku członkostwa prawa do wystąpienia na drogę sądową, mimo że przepis wymienia wśród spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych jedynie sprawy o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami. Inną kwestią jest natomiast to, jaki sąd powinien przedmiotowe sprawy rozpoznawać. Wydaje się, że uznanie, że powinny być one rozpoznawane przez sąd inny niż sąd ubezpieczeń społecznych jest podejściem niepragmatycznym. W świetle odmiennej interpretacji roszczenia ww. osób także są roszczeniami wynikającymi ze stosunku między członkiem OFE a tym funduszem lub jego organem.

Jeśli chodzi o drugą stronę omawianych stosunków prawnych, *verba legis* jest nią **OFE lub jego organ**. Ustawa o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych przewiduje, że organem funduszu jest towarzystwo emerytalne²⁶⁰ (art. 3 ust. 1). Otwarty fundusz oznacza otwarty fundusz emerytalny, który został utworzony i jest zarządzany przez powszechne towarzystwo (art. 8 pkt 5). Fundusz jest tworzony jako otwarty, pracowniczy lub dobrowolny (art. 9 ust. 1). M. Cholewa-Klimek²⁶¹ zauważyła – co pozostaje aktualne w obecnym stanie prawnym²⁶² – że stroną w tych sprawach może być w niektórych przypadkach także **Fundusz Gwarancyjny**. Jego odpowiedzialność ma bowiem charakter

²⁵⁹ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Strona w postępowaniu o roszczenia między członkami otwartych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.* Autorka przywołuje przy tym pogląd J. Góreckiego (Tenże, *Podział składek gromadzonych w otwartym funduszu emerytalnym po śmierci jego członka*, PiP 2001/1/64 i n.).

²⁶⁰ Szerzej na ten temat A. Chróścicki, *Odpowiedzialność powszechnego towarzystwa emerytalnego*, PiZS 2003/8, s. 28.

²⁶¹ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Strona w postępowaniu o roszczenia między członkami otwartych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁶² Autorka wskazała jako stronę także Skarb Państwa, lecz należy zwrócić uwagę, że art. 180 u.o.f.f.e., w świetle którego Skarb Państwa ponosił odpowiedzialność posiłkową w sytuacji braku środków Funduszu Gwarancyjnego obowiązywał do 1 lutego 2014 r. (został uchylony przez art. 4 pkt 33 ustawy z 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych – Dz. U. 2013.1717).

zastępczy (występuje zamiast odpowiedzialności towarzystwa emerytalnego²⁶³), a dotyczy szkód spowodowanych niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem obowiązków towarzystwa emerytalnego odnośnie do zarządzania i reprezentacji funduszu, powstałych z przyczyn niezależnych od tego towarzystwa, chyba że szkoda nastąpiła wyłącznie z winy poszkodowanego, o czym stanowi art. 48 ust. 3 u.o.f.f.e. Przepis ten stosuje się także w razie ogłoszenia upadłości powszechnego towarzystwa, jeżeli szkoda, za którą towarzystwo ponosi odpowiedzialność, nie może być pokryta z jego masy upadłości (art. 48 ust. 4 u.o.f.f.e.). W art. 48 ust. 5 u.o.f.f.e. przewidziano, że nie dotyczy on jednak dobrowolnego funduszu. Należy zauważyć, że odpowiedzialność OFE i PTE ma **charakter rozłączny**, a zatem nie będą one nigdy występowały razem po jednej stronie procesu²⁶⁴.

4.2. Konstrukcja stron postępowania

Nie może ująć uwadze, że zgodnie z art. 90 ust. 1 u.o.f.f.e., w sprawach o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami orzekają sądy ubezpieczeń społecznych właściwe dla miejsca zamieszkania członka funduszu, zaś w ust. 2 powołanego artykułu przewidziano, że do postępowania w tych sprawach stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, z wyjątkiem art. 460 § 1, art. 461 § 1 i 2, art. 463 § 1¹ i 3, art. 467 § 4, art. 476 § 1-2 i 4-5, art. 477¹ § 1¹-2, art. 477², art. 477⁶, art. 477⁹-477^{14a}. **Wyłączono zatem zastosowanie m. in. art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. zawierającego definicję „ubezpieczonego”, jak również art. 477¹¹ przewidującego definicję „strony” postępowania odrębnego w sprawach z**

²⁶³ Towarzystwo odpowiada wobec członków funduszu za wszelkie szkody spowodowane niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem swych obowiązków w zakresie zarządzania funduszem i jego reprezentacji, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie tych obowiązków jest spowodowane okolicznościami, za które towarzystwo nie ponosi odpowiedzialności i którym nie mogło zapobiec mimo dołożenia najwyższej staranności (art. 48 ust. 1 u.o.f.f.e.).

²⁶⁴ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Strona w postępowaniu o roszczenia między członkami otwartych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

zakresu ubezpieczeń społecznych. Artykuł 90 ust. 2 u.o.f.f.e. należy uznać za *lex specialis* w stosunku do ww. przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

Konsekwencje wprowadzenia art. 90 ust. 2 u.o.f.f.e. są daleko idące. Otóż w obrębie postępowania cywilnego, **w ramach postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych należałoby wyodrębnić inny rodzaj postępowania** właściwy dla spraw o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami. Co istotne z punktu widzenia niniejszych rozważań, odrębnie uregulowano w nim kwestię stron postępowania, jak również wyłączono szereg rozwiązań szczególnych. **Jest to więc sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych (por. art. 476 § 3 k.p.c.), w której występują inne jeszcze strony niż przewidziane w art. 477¹¹ k.p.c.,** a przy tym odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy kodeksu postępowania cywilnego, w tym dotyczące postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy.

Według przedstawicieli doktryny rozwiązanie zastosowane w art. 90 u.o.f.f.e. uzasadnia brak charakteru odwoławczego postępowania sądowego prowadzonego w tych sprawach (brak decyzji jako przedmiotu zaskarżenia)²⁶⁵. Nie można więc powiedzieć, że członek OFE jest osobą odwołującą się w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego. Strony występujące w sprawie o roszczenie ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami rozpoznawanej przez sąd ubezpieczeń społecznych należałoby określić mianem **powoda** oraz **pozwanego** (członek OFE bądź jego małżonek czy następcy prawni jako uprawnieni ze stosunku członkostwa mogą występować po obu stronach procesu²⁶⁶) ze względu na znajdujące zastosowanie ogólne przepisy kodeksu postępowania cywilnego. Jeśli chodzi o przyczyny takiego stanu rzeczy, należy wskazać, że w ocenie M. Cholewy-Klimek, celem sformułowania definicji „strony” w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń

²⁶⁵ M. Cholewa-Klimek, *Źródła regulacji postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ustawowe źródła regulacji postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Przepisy prawa materialnego z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op.cit.*, K. Antonów, *Właściwości cywilnosądowej ochrony prawnej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa ubezpieczonego-członka OFE* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

²⁶⁶ Tak: M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Strona w postępowaniu o roszczenia między członkami otwartych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

społecznych było „dostosowanie powiązań w stosunkach ubezpieczenia społecznego do reguł procesu cywilnego”. Z kolei wyłączenie zastosowania tej definicji w sprawach o roszczenia ze stosunków prawnych między OFE a tymi funduszami lub ich organami, jest w ocenie Autorki wyrazem założenia, że stosunków tych nie cechuje zbliżony stopień skomplikowania. Jednocześnie M. Cholewa-Klimek nie podziela tego przekonania ustawodawcy wskazując, że już choćby z uwagi na liczbę podmiotów uczestniczących w tych stosunkach są one bardziej złożone od typowych stosunków ubezpieczenia.

4.3. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego znajdujące zastosowanie do stron w omawianych sprawach

W art. 90 ust. 2 u.o.f.f.e. przewidziano odpowiednie zastosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, z wyjątkiem art. 460 § 1, art. 461 § 1 i 2, art. 463 § 1¹ i 3, art. 467 § 4, art. 476 § 1-2 i 4-5, art. 477¹ § 1¹-2, art. 477², art. 477⁶, art. 477⁹-477^{14a}. Jak trafnie wskazał SN w postanowieniu z 19 kwietnia 2012 r. (IV CZ 153/11)²⁶⁷: „Stosownie do ogólnie przyjętego w orzecznictwie i w doktrynie pojmowania zasad ‘odpowiedniego’ stosowania przepisów, niektóre z nich znajdują zastosowanie wprost, bez żadnych modyfikacji i zabiegów adaptacyjnych, inne tylko pośrednio, a więc z uwzględnieniem konstrukcji, istoty i odrębności postępowania, w którym znajdują zastosowanie, a jeszcze inne w ogóle nie będą mogły być wykorzystane. Stosowanie ‘odpowiednie’ oznacza w szczególności niezbędną adaptację (i ewentualnie zmianę niektórych elementów) normy do zasadniczych celów i form danego postępowania, jak również pełne uwzględnienie charakteru i celu danego postępowania oraz wynikających stąd różnic w stosunku do uregulowań, które mają być zastosowane”.

Należy zauważyć, za K. Antonowem²⁶⁸, że wyłączenie zastosowania niektórych przepisów kodeksu postępowania cywilnego jest w pełni zrozumiałe

²⁶⁷ Legalis/El. nr 966565.

²⁶⁸ K. Antonów, *Właściwości cywilnosądowej ochrony prawnej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa ubezpieczonego-członka OFE* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

ze względu na brak decyzyjnego charakteru postępowania przedsądowego (np. art. 460 § 1 k.p.c., art. 467 § 4 k.p.c., art. 477⁹ k.p.c., art. 477¹⁴ k.p.c. czy art. 477^{14a} k.p.c.). Część jednak należy ocenić odmiennie, w tym zwłaszcza tę odnoszącą się do przepisów stosowanych w sprawach z zakresu prawa pracy (art. 477¹ k.p.c., art. 477² k.p.c. oraz art. 477⁶ k.p.c.), zważywszy, że na mocy art. 476 § 3 k.p.c. omawiane postępowania mieszczą się w zbiorze spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, a przeto – jak się wydaje – przepisy dotyczące postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy w ogóle nie powinny mieć do nich zastosowania.

Odnosząc się do przedmiotowej regulacji, należy w szczególności wskazać, że zastosowanie znajduje art. 460 § 2 k.p.c., w świetle którego w razie potrzeby ustanowienia dla strony kuratora, postanowienie, o którym mowa w art. 69, może zapaść również z urzędu. Przy odpowiednim zastosowaniu art. 462 k.p.c., należy stwierdzić, że powództwo może być wytoczone przez organizację pozarządową działającą na rzecz członka OFE w zakresie jej zadań statutowych. Niedopuszczalne jest nadto odrzucenie pozwu z powodu niedopuszczalności drogi sądowej, gdy do rozpoznania sprawy właściwy jest inny organ (art. 464 § 1 i 2 k.p.c.). Członek OFE działający bez adwokata lub radcy prawnego może zgłosić treść powództwa ustnie do protokołu w sądzie właściwym, podobnie jak treść środków odwoławczych i innych pism procesowych (art. 466 k.p.c.). Zastosowanie znajdują także przepisy dotyczące wstępnego badania sprawy z wyłączeniem – co oczywiste – możliwości zwrócenia akt sprawy organowi rentowemu (art. 467 § 1-3 k.p.c.). W razie podjęcia czynności wyjaśniających lub zarządzenia osobistego stawiennictwa na rozprawę, pozwany powinien być reprezentowany przez osobę obeznaną ze stanem faktycznym sprawy i uprawnioną do zawarcia ugody (art. 468 i 470 k.p.c.). W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z udziałem członka OFE dopuszczalne jest bowiem zawarcie ugody (art. 477¹² k.p.c. został wyłączony). Przy tym sąd uzna zawarcie ugody, a także cofnięcie pozwu, sprzeciwu lub środka odwoławczego oraz zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia za niedopuszczalne także wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes członka OFE (art. 469 k.p.c.). Przewodniczący poucza członka OFE o roszczeniach wynikających z

przytoczonych przez niego faktów (art. 477 zd. 2 k.p.c.). W omawianych sprawach nie stosuje się także ograniczeń dopuszczalności dowodu ze świadków i z przesłuchania stron (art. 473 § 1 k.p.c.). Na strony może zostać nałożona grzywna, zgodnie z odpowiednio stosowanym art. 475 k.p.c.

Na podstawie stosowanego odpowiednio art. 477 zd. 1 k.p.c., w postępowaniu wszczętym z powództwa członka OFE, wezwania do udziału w sprawie, o którym mowa w art. 194 § 1 i 3 k.p.c., sąd może dokonać również z urzędu. W świetle tych przepisów, stosowanych odpowiednio, jeżeli okaże się, że powództwo nie zostało wniesione przeciwko osobie, która powinna być w sprawie stroną pozwaną, sąd może z urzędu wezwać tę osobę do wzięcia udziału w sprawie. Jeżeli okaże się, że powództwo o to samo roszczenie może być wytoczone przeciwko innym jeszcze osobom, które nie występują w sprawie w charakterze pozwanych, sąd może z urzędu wezwać te osoby do wzięcia udziału w sprawie. W świetle znajdującego zastosowanie art. 477⁷ k.p.c. przepisów art. 464, 467, 468, 470-473 k.p.c. nie stosuje się w sprawach, w których członek OFE jest stroną pozwaną. Wreszcie należy nadmienić, że art. 90 u.o.f.f.e. odsyła częściowo do uchylonego w całości na mocy art. 126 pkt 24 ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²⁶⁹ (dalej: u.k.s.c.) art. 463 k.p.c.

Do stron postępowania znajdują przy tym zastosowanie ogólne przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące procesu. Dopuszczalne jest zatem m. in. współuczestnictwo procesowe, a także interwencja uboczna czy przypozywanie. Konstrukcja stron postępowania jako powoda i pozwanego odzwierciedla ogólną zasadę dwustronności procesu, która nigdy nie zostanie w tych sprawach – upodobnionych do zwykłych spraw cywilnych z zastosowaniem niektórych przepisów postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych – przełamana.

²⁶⁹ Tekst jednolity z 11 stycznia 2018 r.: Dz. U. 2018.300.

ROZDZIAŁ 5

UBEZPIECZONY

5.1. Pojęcie „ubezpieczonego” na gruncie prawa materialnego

Przy analizie art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. zawierającego definicję „ubezpieczonego” w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego, należy uwzględnić akty prawne obejmujące **normy o charakterze materialnym**, także operujące pojęciem „ubezpieczonego”. W judykaturze wskazuje się, że drugie z wymienionych norm są podstawą roszczeń procesowych i oceny ich zasadności tak pod względem przedmiotowym, jak i podmiotowym²⁷⁰, a także wyznaczają dane role w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych²⁷¹. Zagadnienie to niewątpliwie wymaga pogłębionej analizy, do której konieczne jest omówienie definicji „ubezpieczonego” na gruncie prawa materialnego. Już w tym miejscu należy przywołać pogląd wyrażony przez SN, w świetle którego jeżeli adresat decyzji nie jest w świetle przepisów prawa materialnego zobowiązany do wykonania obowiązku nałożonego nań decyzją administracyjną w aspekcie podmiotowym (nie jest stroną stosunku materialnego), to taki stan nie pozbawia go statusu strony postępowania, a jedynie może prowadzić od uwzględnienia odwołania²⁷².

Wstępnie, odnosząc się do norm prawa materialnego, należy odróżnić ubezpieczonego od **osoby podlegającej ubezpieczeniom**. Według J. Jończyka różnica między osobą podlegającą ubezpieczeniom (osobą, której przypisano obowiązek ubezpieczenia) i ubezpieczonym (osobą, która w istocie podlega

²⁷⁰ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczony jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁷¹ Por. wyrok z 5 listopada 2012 r., II UZ 52/12 (Legalis/El. nr 637534).

²⁷² Postanowienie SN z 1 marca 2016 r., I UZ 38/15 (Legalis/El. nr 1430476). W uzasadnieniu tego orzeczenia SN przywołał uchwałę SN (7) z 23 marca 2011 r., I UZP 3/10 (OSNP 2011/17-18/233), w której wskazano, iż mimo że bezpośrednim przedmiotem postępowania w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych jest decyzja organu rentowego, to nie sposób rozpoznać tego przedmiotu bez bezpośredniego wglądu w treść stosunku prawnego ubezpieczenia społecznego.

ubezpieceniom) „ujawnia się w zakresie korzystania z ochrony ubezpieczeniowej: przysługuje ona bez zastrzeżeń ubezpieczonemu i (w określonych przypadkach) członkom rodziny ubezpieczonego, a nie osobie podlegającej ubezpieczeniom”²⁷³.

Pojęcie „ubezpieczonego” zostało wprowadzone do kodeksu postępowania cywilnego na użytek postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Można wysunąć tezę, że jest ono w tym kontekście rozumiane inaczej niż w prawie materialnym, z tym zastrzeżeniem, że w polskim ustawodawstwie nie przedstawiono pełnej i generalnej definicji „ubezpieczonego” na gruncie tego prawa²⁷⁴. Także bowiem w przypadku ustaw ubezpieczeniowych należy zauważyć, że sformułowane definicje powstały jedynie na ich użytek. Wśród aktów prawnych prawa materialnego zawierających definicję „ubezpieczonego” należy wymienić ustawę o systemie ubezpieczeń społecznych, ustawę emerytalną i rentową, ustawę chorobową, ustawę wypadkowo-chorobową, a także z pewnym zastrzeżeniem ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników. Odnosząc się kolejno do wskazanych aktów prawnych, należy wskazać, co następuje:

1/ Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. W art. 4 pkt 1 tej ustawy podano, że ubezpieczeni to osoby fizyczne podlegające **choćby jednemu z ubezpieczeń społecznych**, o których mowa w art. 1 – tj. emerytalnemu, rentowemu, w razie choroby i macierzyństwa lub z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych²⁷⁵. W doktrynie na gruncie tego przepisu zwrócono uwagę na to, że zakres podmiotowy ww. ubezpieczeń nie jest ściśle tożsamy. Wynika to z faktu, że można podlegać przykładowo ubezpieczeniu emerytalnemu, nie będąc zarazem osobą objętą ubezpieczeniem chorobowym²⁷⁶. Przy tym należy

²⁷³ J. Jończyk, *Pravo...*, *op. cit.*, s. 42.

²⁷⁴ J. Gudowski, *Komentarz do art. 476 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.

²⁷⁵ W sposób bardzo przejrzysty zakres podmiotowy obowiązku ubezpieczenia społecznego z poszczególnych tytułów przedstawiła I. Jędrasik-Jankowska (w:) I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 80-81.

²⁷⁶ Por. art. 6 u.s.u.s. dotyczący obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnego i rentowego, art. 7 u.s.u.s. odnoszący się do dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego i rentowego, art. 11 ust. 1 u.s.u.s. w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia chorobowego, art. 11 ust. 2 u.s.u.s. przewidujący dobrowolne ubezpieczenie chorobowe oraz art. 12 u.s.u.s. dotyczący obowiązkowego ubezpieczenia wypadkowego, a także art. 13 u.s.u.s. przewidujący, w jakich

nadmienić, że podleganie ubezpieczeniom wiąże się z o b o w i ą z k i e m objęcia nimi danej osoby. Obowiązek ten zostaje zrealizowany poprzez dokonanie zgłoszenia do ubezpieczenia (por. art. 36 u.s.u.s.)²⁷⁷. Z drugiej strony brak zgłoszenia nie skutkuje wyłączeniem z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych. Należy zauważyć, że mają one charakter p r z y m u s o w y, czego następstwem jest powstanie stosunku ubezpieczenia społecznego z mocy prawa od chwili powstania tytułu do ubezpieczenia²⁷⁸. Jednocześnie objęcie systemem ubezpieczenia społecznego następuje niezależnie od woli danej osoby²⁷⁹. Czym innym jest zatem obowiązek zgłoszenia, a czym innym przymus ubezpieczenia.

2/ Ustawa emerytalna i rentowa. Na gruncie art. 4 pkt 13 tej ustawy ubezpieczony to osoba podlegająca ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, określonym w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych (por. art. 6 u.s.u.s.), a także osoba, która przed dniem wejścia w życie ustawy (1 stycznia 1999r.) podlegała ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu, z wyłączeniem ubezpieczenia społecznego rolników. Należy zatem zauważyć, że definicja z art. 4 pkt 1 u.s.u.s. krzyżuje się z definicją z art. 4 pkt 13 ustawy emerytalnej i rentowej. W świetle definicji zawartej w ustawie emerytalnej i rentowej (odmiennie niż w przypadku ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych) ubezpieczonymi są także osoby podlegające ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu przed dniem wejścia w życie ustawy, a z kolei w rozumieniu ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych ubezpieczonymi są również osoby podlegające ubezpieczeniu w razie choroby i macierzyństwa lub z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Element dotyczący podlegania ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym jest tutaj wspólny.

Odnosząc się do poglądów orzecznictwa warto wymienić przykładowo wyrok SN

okresach poszczególne podmioty obowiązkowo podlegają ubezpieczeniom. Przepisy te zostaną omówione w dalszej części niniejszej rozprawy.

²⁷⁷ D. Lach, *Komentarz do art. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych* (w:) B. Gudowska (red.) i J. Strusińska-Żukowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Legalis/El.

²⁷⁸ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 36.

²⁷⁹ *Ibidem*, s. 75.

z 19 marca 2014 r.²⁸⁰, w świetle którego nabycie statusu emeryta (art. 4 pkt 1 ustawy emerytalnej i rentowej) wiąże się z utratą statusu ubezpieczonego (art. 4 pkt 13 ustawy emerytalnej i rentowej) tylko wtedy, jeżeli po przyznaniu prawa do emerytury emeryt nie podlega obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniom społecznym (art. 13 i 14 u.s.u.s.). Sąd Najwyższy podkreślił, że pojęcie „ubezpieczonego” z art. 4 pkt 13 ustawy emerytalnej i rentowej nie odnosi się do aktualnego statusu osoby ubiegającej się o emeryturę, gdyż podleganie ubezpieczeniom społecznym w dacie wniosku o emeryturę nie stanowi warunku przyznania prawa do tego świadczenia. Ubezpieczonym jest według SN osoba, która spełnia warunek podlegania – w jakimkolwiek okresie – ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu, określonym w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych, a także osoba, która przed dniem wejścia w życie ustawy emerytalnej i rentowej podlegała ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu, z wyłączeniem ubezpieczenia społecznego rolników.

W świetle art. 6 ust. 1 u.s.u.s. **obowiązkowo ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu** podlegają osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej (dalej także: RP) są:

- pracownikami, z wyłączeniem prokuratorów,
- osobami wykonującymi pracę nakładczą,
- członkami rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych,
- osobami wykonującymi pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia oraz osobami z nimi współpracującymi, chyba że są uczniami gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, szkół ponadpodstawowych lub studentami, do ukończenia 26 lat,
- osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność²⁸¹ oraz osobami z nimi

²⁸⁰ I UK 345/13, Legalis/El. nr 994507.

²⁸¹ W rozumieniu ustawy emerytalnej i rentowej za osobę prowadzącą pozarolniczą działalność uważa się: 1/ osobę prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą na podstawie przepisów o działalności gospodarczej lub innych przepisów szczególnych, 2/ twórcę i artystę, 3/ osobę prowadzącą działalność w zakresie wolnego zawodu w rozumieniu przepisów o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, a także działalność w zakresie wolnego zawodu, z której przychody są przychodami z działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych, 4/ wspólnika jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz wspólników spółki

współpracującymi,

- posłami i senatorami pobierającymi uposażenie oraz posłami do Parlamentu Europejskiego, o których mowa w art. 1 ust. 1 ustawy z 30 lipca 2004 r. o uposażeniu posłów do Parlamentu Europejskiego wybranych w Rzeczypospolitej Polskiej²⁸² (dalej: u.u.p.p.e.),

- osobami pobierającymi stypendium sportowe,

- pobierającymi stypendium słuchaczami Krajowej Szkoły Administracji Publicznej,

- osobami wykonującymi odpłatnie pracę, na podstawie skierowania do pracy, w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania,

- osobami pobierającymi zasiłek dla bezrobotnych, świadczenie integracyjne lub stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które zostały skierowane przez powiatowy urząd pracy,

- osobami pobierającymi stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które zostały skierowane przez inne niż powiatowy urząd pracy podmioty kierujące na szkolenie, staż lub przygotowanie zawodowe dorosłych,

- osobami pobierającymi stypendium na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w okresie odbywania studiów podyplomowych,

- duchownymi,

- żołnierzami niezawodowymi pełniącymi czynną służbę wojskową, z wyłączeniem żołnierzy pełniących służbę kandydacką,

- osobami odbywającymi służbę zastępczą,

- funkcjonariuszami Służby Celnej,

- osobami przebywającymi na urlopach wychowawczych lub pobierającymi zasiłek macierzyński albo zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego,

jawnej, komandytowej lub partnerskiej, 5/ osobę prowadzącą publiczną lub niepubliczną szkołę, inną formę wychowania przedszkolnego, placówkę lub ich zespół, na podstawie przepisów ustawy z 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. 2017.59) – zob. art. 8 ust. 6 ustawy emerytalnej i rentowej.

²⁸² Dz. U. 2004.187.1925.

- osobami pobierającymi świadczenia socjalne wypłacane w okresie urlopu oraz osobami pobierającymi zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia, a także osobami pobierającymi wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego albo w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie, wynikające z odrębnych przepisów lub układów zbiorowych pracy,
- osobami pobierającymi świadczenie szkoleniowe wypłacane po ustaniu zatrudnienia,
- członkami rad nadzorczych wynagradzanymi z tytułu pełnienia tej funkcji.

Z kolei prawo do dobrowolnego objęcia ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi przysługuje osobom, które nie spełniają warunków do objęcia tymi ubezpieczeniami obowiązkowo (art. 7 u.s.u.s.).

3/ Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. W świetle art. 1 ust. 1 powołanego aktu prawnego ubezpieczonym jest osoba objęta ubezpieczeniem społecznym w razie choroby i macierzyństwa określonym w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych. Jest to więc definicja odsyłająca do wyjaśnienia pojęcia przedstawionego w innym akcie prawnym. Przy tym jest ona węższa, wymieniając jedynie jedno z ubezpieczeń wskazanych w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych.

Zgodnie z art. 11 ust. 1 u.s.u.s. **obowiązkowo ubezpieczeniu chorobowemu** podlegają osoby fizyczne, które na obszarze RP są:

- pracownikami, z wyłączeniem prokuratorów,
- członkami rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych,
- osobami odbywającymi służbę zastępczą.

Z kolei **dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu** podlegają na swój wniosek osoby objęte obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi, które na obszarze RP są:

- osobami wykonującymi pracę nakładczą,
- osobami wykonującymi pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia oraz osobami z nimi

współpracującymi, chyba że są uczniami gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, szkół ponadpodstawowych lub studentami, do ukończenia dwudziestu sześciu lat,

- osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność oraz osobami z nimi współpracującymi,
- osobami wykonującymi odpłatnie pracę, na podstawie skierowania do pracy, w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania,
- duchownymi.

Widoczne jest zatem, że z woli ustawodawcy nie można podlegać ubezpieczeniu chorobowemu przymusowo ani dobrowolnie, nie podlegając zarazem ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym.

4/ Ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. W rozumieniu art. 2 pkt 11 tej ustawy ubezpieczony to osoba fizyczna podlegająca ubezpieczeniu wypadkowemu, a także osoba, która przed 1 stycznia 1999 r. podlegała ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu, z wyłączeniem osób podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników. Ubezpieczeniu wypadkowemu – w świetle art. 12 u.s.u.s. – **obowiązkowo podlegają** osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, a przy tym **nie podlegają mu:**

- bezrobotni pobierający zasiłek dla bezrobotnych lub świadczenie integracyjne,
- posłowie do Parlamentu Europejskiego (o których mowa w art. 1 ust. 1 u.u.p.p.e.),
- osoby wykonujące pracę nakładczą,
- żołnierze niezawodowi pełniący czynną służbę wojskową, z wyłączeniem żołnierzy pełniących służbę kandydacką,
- osoby przebywające na urloпах wychowawczych lub pobierające zasiłek macierzyński albo zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego,
- osoby pobierające świadczenia socjalne wypłacane w okresie urlopu oraz osoby pobierającymi zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia,
- osoby pobierające wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego albo w okresie korzystania ze stypendium na

przekwalifikowanie, wynikające z odrębnych przepisów lub układów zbiorowych pracy,

- osoby pobierające świadczenie szkoleniowe wypłacane po ustaniu zatrudnienia,
- członkowie rad nadzorczych wynagradzanymi z tytułu pełnienia tej funkcji,
- osoby sprawujące osobistą opiekę nad dzieckiem,
- osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym dobrowolnie.

Ustawa nie przewiduje przy tym **dobrowolnego ubezpieczenia wypadkowego**.

5/ Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników. W ustawie tej nie zawarto legalnej definicji „ubezpieczonego” na wzór ww. aktów prawnych, lecz w art. 1 określono zakres podmiotowo-przedmiotowy ustawy poprzez wskazanie, że ubezpieczenie społeczne rolników obejmuje, na zasadach określonych w ustawie, rolników i pracujących z nimi domowników, którzy posiadają obywatelstwo polskie (art. 1 ust. 1 pkt 1) lub przebywają na terytorium RP na podstawie wizej, zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE, zgody na pobyt ze względów humanitarnych, zgody na pobyt tolerowany lub w związku z uzyskaniem w RP statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej (art. 1 ust. 1 pkt 2), lub są obywatelami państw członkowskich UE, Konfederacji Szwajcarskiej lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym (art. 1 ust. 1 pkt 3). Przy tym ubezpieczenie obejmuje obywateli, o których mowa w ust. 1 pkt 3, jeżeli przepisy UE dotyczące stosowania systemów zabezpieczenia społecznego nie stanowią inaczej (art. 1 ust. 1a). W ubezpieczeniu wyodrębnia się ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie, a także ubezpieczenie emerytalno-rentowe (art. 1 ust. 2).

Można zauważyć, że prawo materialne wiąże bycie ubezpieczonym z podleganiem ubezpieczeniom społecznym, a zatem wydaje się dopuszczalne stwierdzenie, że **ubezpieczonym na gruncie prawa materialnego jest osoba fizyczna, która podejmując określoną aktywność, z reguły zawodową, podlega przymusowo albo dobrowolnie choćby jednemu z ubezpieczeń społecznych.**

5.2. Definicja procesowa „ubezpieczonego”

W dokrynie wskazuje się, że przedstawione definicje „ubezpieczonego” znajdujące swoje źródło w prawie materialnym są zbyt wąskie w porównaniu z tą, która została wprowadzona do kodeksu postępowania cywilnego²⁸³. Wydaje się jednak, że między nimi a definicją kodeksową nie występuje taka relacja. Dotyczą one bowiem innych płaszczyzn i nie można powiedzieć, że definicje prawa materialnego zawierają się w definicji procesowej (co zdaje się sugerować stwierdzenie, iż definicje prawa materialnego są zbyt wąskie²⁸⁴).

Legalną definicję „ubezpieczonego” na gruncie kodeksu postępowania cywilnego zawiera art. 476 § 5 pkt 2. Zgodnie z tym przepisem **ubezpieczonym jest osoba ubiegająca się o:**

- 1/ świadczenie z ubezpieczeń społecznych albo o emeryturę lub rentę (art. 476 § 5 pkt 2 lit. a),
- 2/ ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu (art. 476 § 5 pkt 2 lit. b),
- 3/ świadczenia w sprawach należących do właściwości ZUS (art. 476 § 5 pkt 2 lit. c),
- 4/ świadczenie odszkodowawcze przysługujące w razie wypadku lub choroby pozostające w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, SG, SM, SCS, PSP, BOR²⁸⁵, SOP, SW, ABW, AW, SKW, SWW oraz CBA (art. 476 § 5 pkt 2 lit. d).

O ile zatem definicje prawa materialnego skupiają się na fakcie podlegania ubezpieczeniom – i to także przymusowo, niezależnie od woli danej osoby – o tyle definicja procesowa wprowadza **element działania** (dotyczy osoby „ubiegającej się”). Należy zauważyć, że aby ubiegać się o dane świadczenie czy

²⁸³ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczony jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁸⁴ Pogląd, iż pojęcie ubezpieczonego w znaczeniu procesowym jest węższe (ze względu, że obejmuje osobę ubiegającą się o świadczenie) niż w znaczeniu materialnym – a zatem odwrotnie niż M. Cholewa-Klimek – wyraził K. Kolański dodając zarazem, że „jest ono szersze o tyle, że obejmuje także osoby ubiegające się o inne przyznawane przez ZUS świadczenia, niż uznawane za świadczenia z ubezpieczeń społecznych w regulacjach prawa materialnego” (Tenże, *Rozpoznawanie...*, *op. cit.*, s. 86)

²⁸⁵ Obecnie zlikwidowany – zob. przypis 11.

tym bardziej o ustalenie obowiązku ubezpieczenia, nie jest konieczne bycie ubezpieczonym w rozumieniu prawa materialnego. Fakt spełnienia przesłanek podlegania ubezpieczeniom może bowiem być dopiero weryfikowany w toku procesu cywilnego. Przykładowo należy w uproszczeniu wskazać sytuację, w której organ rentowy stwierdza w decyzji, że dana osoba nie podlega od określonego dnia ubezpieczeniom społecznym, zaś osoba ta składa odwołanie i podnosi, że od tego dnia podlega wskazanym ubezpieczeniom. Z kolei sąd po rozpoznaniu sprawy oddala odwołanie. Wówczas okazuje się, że osoba ubiegająca się o ustalenie istnienia obowiązku ubezpieczenia (faktu podlegania temu ubezpieczeniu) od początku procesu nie była ubezpieczonym w rozumieniu prawa materialnego.

Odnosząc się szerzej do poszczególnych **elementów ww. definicji procesowej** należy wskazać na następujące kategorie ubezpieczonych:

1/ Osoba ubiegająca się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych albo o emeryturę lub rentę²⁸⁶. Ubezpieczonym wymienionym w tym przepisie jest podmiot ubiegający się o świadczenie z ubezpieczenia emerytalnego, rentowego, chorobowego lub wypadkowego albo o emeryturę lub rentę z zaopatrzenia emerytalnego lub rentowego²⁸⁷. Należy zauważyć, że przepis ten wyraźnie nawiązuje do wymienionych w art. 476 § 2 pkt 1 i 2 k.p.c. rodzajów spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (spraw dotyczących ubezpieczeń społecznych oraz o emerytury i renty, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych). Jak wynika z poczynionych już rozważań sprawy o świadczenia nie wyczerpują pojęcia spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Nie oznacza to jednak, że definicja procesowa „ubezpieczonego” jest z tego względu niepełna, bowiem osoby odwołujące się w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych niebędących sprawami o świadczenia zostały ujęte w odrębnej jednostce

²⁸⁶ Przepis w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 7 lit. d ustawy z 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015.218), która weszła w życie 20 marca 2015 r. Wcześniej (od 1 lipca 1985 r. – zob. art. 1 pkt 18 ustawy z 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy - kodeks postępowania cywilnego) stanowił on, że ubezpieczonym jest osoba ubiegająca się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych lub z ubezpieczenia rodzinnego albo o emeryturę lub rentę – por. uwagi przedstawione w podrozdziale „Definicja sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w świetle art. 476 § 2 k.p.c.”

²⁸⁷ Por. uwagi przedstawione w podrozdziale „Definicja spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w świetle art. 476 § 2 k.p.c.”

redakcyjnej (art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c.).

Co interesujące, świadczeniem z ubezpieczeń społecznych jest także, jak wskazano w rozdziale 1, przykładowo zasiłek pogrzebowy, przysługujący osobie, która pokryła koszty pogrzebu, w tym także pracodawcy, domowi pomocy społecznej, gminie, powiatowi, osobie prawnej kościoła lub związku wyznaniowego (art. 78 ustawy emerytalnej i rentowej). Jeśli któryś z tych podmiotów wnieśnie odwołanie od decyzji organu rentowego, będzie ubezpieczonym w rozumieniu procesowym jako osoba ubiegająca się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych. Jest to pierwszy przykład **rozdzwieńku między definicjami prawa materialnego, w których ubezpieczonym jest osoba fizyczna a ujęciem procesowym pojęcia „ubezpieczony”**.

Jako sprawę o świadczenie należy rozumieć zarówno sprawę o ustalenie prawa do niego, jak i o ustalenie jego wysokości. Odwołujący się może bowiem akceptować decyzję ustalającą wobec niego prawo do emerytury (i zazwyczaj tak będzie), lecz kwestionować ustalenie jej wysokości. Sprawy o świadczenia w rozumieniu przepisów o postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych nie są klasycznymi sprawami o zapłatę, a o ustalenie w drodze decyzji organu rentowego – na podstawie prawomocnego wyroku sądu – prawa do świadczenia lub jego wysokości.

2/ Osoba ubiegająca się o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu. W tym kontekście należy mieć na uwadze rozdział 2 („Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym”) w odniesieniu do dwóch pierwszych z ww. żądań oraz w odniesieniu do ostatniego z nich – rozdział 3 („Zasady ustalania składek na ubezpieczenie społeczne”) ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Mowa tu o osobach, które odwołały się od decyzji w przedmiocie objęcia ich ubezpieczeniami społecznymi bądź wyłączenia z tych ubezpieczeń. Pod pojęciem „zakresu ubezpieczenia” należy rozumieć liczbę ubezpieczeń społecznych wymienionych w art. 1 u.s.u.s., którym dana osoba podlega. Z kolei żądanie ustalenia wymiaru składki dotyczy – w świetle ujęcia przedstawionego przez I. Jędrasik-Jankowską – wysokości miary udziału uczestnika społecznego procesu pracy w wytworzeniu tej części dochodu narodowego, która jest przeznaczona na

ubezpieczenia społeczne²⁸⁸. **Ubezpieczony w rozumieniu art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c. nie musi być rozumiany jako ubezpieczony na mocy przepisów prawa materialnego** (przykładem jest osoba domagająca się ustalenia nieistnienia obowiązku ubezpieczenia społecznego albo osoba domagająca się ustalenia tego obowiązku, której roszczenie nie znalazło uznania)²⁸⁹. Należy zauważyć, że na gruncie tego przepisu wyrażono akceptowany obecnie pogląd, że za ubezpieczonego należy pożytywać także pracodawcę – choćby nie miał osobowości prawnej – odwołującego się od decyzji organu rentowego w przedmiocie wymiaru składek z tytułu ubezpieczenia społecznego²⁹⁰. W rozumieniu prawa materialnego ubezpieczonym może zaś być, jak już wspomniano, jedynie osoba fizyczna, nie zaś osoba prawna czy jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. To kolejny przykład, który pokazuje, że **pojęcia „ubezpieczonego” na gruncie materialnoprawnym i procesowym nie mogą być utożsamiane**. Dochodzi tutaj przy tym do zatarcia różnicy między ubezpieczonym w rozumieniu art. 4 pkt 1 u.s.u.s. a płatnikiem składek. Oba podmioty mogą występować w procesie w różnych rolach, w tym w jednym postępowaniu jako podmioty przedstawiające odmienne stanowiska (np. płatnik składek domaga się ustalenia niepodlegania ubezpieczeniom w danym okresie, a ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym, zgadzając się z organem rentowym – ustalenia podlegania w tym okresie).

3/ Osoba ubiegająca się o świadczenia w sprawach należących do właściwości ZUS²⁹¹. Osobą taką jest podmiot, który wniósł odwołanie w sprawie o inne świadczenia należące do właściwości ZUS w rozumieniu art. 476 §

²⁸⁸ Por. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 52.

²⁸⁹ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczony jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁹⁰ Uchwała SN z 19 października 1994 r., II UZP 21/94 (OSNAPiUS 1994/12/197). Zob. także M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczony* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*, K. Gonera, *Komentarz do art. 476...*, *op. cit.*

²⁹¹ Przepis w brzmieniu obowiązującym od 1 maja 2004 r. nadany przez art. 34 pkt 1 lit. b ustawy z 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. 2003.228.2255). Wcześniej (od 1 lipca 1985 r. – zob. art. 1 pkt 18 ustawy z 18 kwietnia 1985 r.) przewidywał on, że ubezpieczonym jest osoba ubiegająca się o świadczenia z funduszu alimentacyjnego lub o inne świadczenia w sprawach należących do właściwości ZUS – por. uwagi przedstawione w podrozdziale „Definicja sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w świetle art. 476 § 2 k.p.c.”

2 pkt 4 k.p.c.²⁹² Należy zauważyć w szczególności, że zgodnie z art. 2 u.r.s. prawo do renty socjalnej przysługuje osobom posiadającym obywatelstwo polskie zamieszkującym na terytorium RP i cudzoziemcom spełniającym warunki określone w tym przepisie. Przy tym – w świetle art. 4 ust. 1 u.r.s. – renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało przed ukończeniem 18. roku życia, w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej – przed ukończeniem 25. roku życia lub w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej. Z kolei art. 10 ust. 1 tej ustawy przewiduje, że prawo do renty socjalnej zawiesza się w razie osiągnięcia przychodu z tytułu działalności podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. Przykład ten obrazuje rozdźwięk między definicjami prawa materialnego a definicją procesową, bowiem w przypadku osoby ubiegającej się o rentę socjalną z reguły faktycznie nie podlega i nigdy nie podlegała ona żadnemu z ubezpieczeń społecznych.

4/ Osoba ubiegająca się o świadczenie odszkodowawcze przysługujące w razie wypadku lub choroby pozostające w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, SG, SM, SCS, PSP, BOR²⁹³, SOP, SW, ABW, AW, SKW, SWW oraz CBA²⁹⁴. Należy przypomnieć, że kwestie dotyczące świadczeń odszkodowawczych dla tych podmiotów uregulowane są w ustawie z 11 kwietnia 2003 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową oraz w ustawie z 4 kwietnia 2014 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą. Wskazane akty prawne określają podmioty uprawnione do uzyskania świadczeń odszkodowawczych. I tak w świetle **art. 2 u.ś.o.w.** świadczenia odszkodowawcze określone w ustawie przysługują:

- żołnierzowi, który doznał stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu

²⁹² M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczony jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.* Por. zob. uwagi przedstawione w podrozdziale „Definicja sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w świetle art. 476 § 2 k.p.c.”.

²⁹³ Obecnie zlikwidowany – zob. przypis 11.

²⁹⁴ Przepis w brzmieniu nadanym art. 3 pkt 2 lit. b ustawy z 16 listopada 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę o krajowej administracji skarbowej (Dz. U. 2016.1948), który do rodzajów służb dodał Służbę Celno-Skarbową.

wskutek wypadku pozostającego w związku z pełnieniem czynnej służby wojskowej, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie albo wskutek choroby powstałej w związku ze szczególnymi właściwościami lub warunkami służby wojskowej,

- żołnierzowi, który poniósł szkodę majątkową wskutek wypadku,
- rodzinie żołnierza, który zmarł wskutek wypadku lub choroby,
- osobom powołanym do odbycia czynnej służby wojskowej i zwolnionym z tej służby, które uległy wypadkowi w drodze z miejsca zamieszkania do jednostki wojskowej lub z powrotem do miejsca zamieszkania,
- członkom rodzin osób zmarłych wskutek wypadku w drodze z miejsca zamieszkania do jednostki wojskowej lub z powrotem do miejsca zamieszkania.

Z kolei w świetle **art. 2 u.ś.o.s.** świadczenia odszkodowawcze przysługują funkcjonariuszowi Policji, SG, SM, PSP, SOP, ABW, AW, CBA oraz SCS, który doznał stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku albo choroby, a także członkom rodziny funkcjonariusza, który zmarł wskutek wypadku albo choroby.

Wymienione osoby nie podlegają ubezpieczeniom społecznym z tytułu pełnienia służby, co jest kolejnym wyrazem braku związku definicji materialnoprawnych z definicją procesową.

5.3. Stosunek między pojęciami „ubezpieczonego” w rozumieniu prawa materialnego i prawa procesowego

Według K. Antonowa pojęcie „ubezpieczonego” obejmuje tę kategorię osób, która na etapie postępowania przedsądowego jest określana mianem „osoby zainteresowanej”. Należy podzielić syntetyzującą, choć w świetle przedstawionych rozważań niepełną, uwagę Autora, w świetle której ubezpieczonym w rozumieniu procesowym może być ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym, rolnik, żołnierz lub funkcjonariusz, członek rodziny żołnierza lub funkcjonariusza, osoba występująca o świadczenie w sprawach należących do właściwości ZUS, świadczeniobiorca (emeryt, rencista lub inną osobą pobierającą świadczenie ubezpieczeniowe lub zaopatrzeniowe

albo świadczenie przekazane do wypłaty przez ZUS), a także w niektórych sytuacjach płatnik składek. Sumując przedstawione dotychczas rozważania można skrótowo stwierdzić, że **w świetle definicji prawa materialnego ubezpieczonym jest osoba fizyczna podlegająca chociażby jednemu z ubezpieczeń społecznych, zaś w rozumieniu prawa procesowego – osoba ubiegająca się o określone świadczenie bądź o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu.** Należy wyszczególnić następujące różnice między pojęciami „ubezpieczonego” na gruncie materialnoprawnym i procesowym:

- 1/ ubezpieczonym w rozumieniu prawa materialnego jest jedynie osoba fizyczna, zaś ubezpieczonym w rozumieniu procesowym może być osoba prawna bądź jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej,
- 2/ ubezpieczony w rozumieniu procesowym nie musi być rozumiany jako ubezpieczony na mocy przepisów prawa materialnego, bowiem przykładowo może domagać się ustalenia, że nie jest ubezpieczonym w rozumieniu prawa materialnego,
- 3/ może zdarzyć się sytuacja, w której ubezpieczony w rozumieniu procesowym nigdy nie był ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym (np. osoba ubiegająca się o rentę socjalną),
- 4/ ubezpieczony w rozumieniu procesowym z mocy prawa w ogóle nie podlega ubezpieczeniom społecznym (np. żołnierz zawodowy),
- 5/ ubezpieczonymi w rozumieniu procesowym mogą w ściśle określonych sytuacjach być spadkobiercy ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym, którzy sami nie muszą być ubezpieczonymi w tym rozumieniu²⁹⁵,
- 6/ ubezpieczony w rozumieniu prawa materialnego nigdy nie stanie się ubezpieczonym w rozumieniu prawa procesowego dopóki nie wystąpi o świadczenie bądź ustalenie przed sądem.

W doktrynie wskazuje się, że pojęcie „ubezpieczonego” w sensie procesowym powinno być definiowane w oparciu o **kryterium materialno-**

²⁹⁵ Uwagę tę należy poczynić wyprzedzając dalsze rozważania, zawarte w podrozdziale 5.4, gdzie omówienie charakteru i pozycji procesowej tych osób uznano za bardziej celowe w kontekście następstwa prawnego po ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym w ściśle określonych sytuacjach.

formalne. W aspekcie materialnym istotny jest zakres przedmiotowy roszczeń ubezpieczonego wskazany w art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. Podmiot ubiegający się o świadczenie może stać się ubezpieczonym w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego jedynie wówczas, gdy przedmiotem procesu jest jedno z roszczeń wymienionych w art. 476 § 2 i 3 k.p.c. Z kolei w aspekcie formalnym, konieczne jest dokonanie sformalizowanej czynności mającej na celu uzyskanie przed sądem zaspokojenia ww. roszczenia, tj. wniesienie odwołania od decyzji. W tym świetle osoba, w stosunku do której zrealizowało się kryterium materialnoprawne nie będzie ubezpieczonym w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego, jeśli nie wystąpi ze swoim roszczeniem przed sądem poprzez wniesienie odwołania od decyzji organu rentowego²⁹⁶. Można więc powiedzieć, że **ubezpieczony z znaczeniu materialnoprawnym** – aczkolwiek nie jest on jedynym podmiotem, który może skutecznie wnieść odwołanie – **stanie się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym z chwilą odwołania się od decyzji organu rentowego**²⁹⁷. Wskazuje na to już samo użycie w przepisie sformułowania o „ubieganiu się” przez daną osobę o świadczenie.

Z przedstawionych rozważań wynika, że **stwierdzenie, kto jest ubezpieczonym w rozumieniu procesowym nie wymaga badania, czy jest on ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym w celu przypisania mu legitymacji procesowej czynnej.** Dla nadania sprawie biegu przed sądem istotne jest bowiem istnienie decyzji organu rentowego, która dotyczy praw i obowiązków danej osoby wnoszącej odwołanie (strony stosunku elementarnego), a która ubiega się – poprzez to odwołanie – o świadczenie bądź o ustalenie. Legitymację procesową wyznacza w zasadzie decyzja organu rentowego – odwołanie może złożyć osoba, której praw i obowiązków dotyczy decyzja (legitymacja czynna) – nie chodzi tu przy tym o „inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja” w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c. Odwołanie skierowane będzie przeciwko organowi rentowemu, który wydał zaskarżoną decyzję (legitymacja bierna). Można wyobrazić sobie sytuację zupełnie

²⁹⁶ Por. M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczony jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

²⁹⁷ Por. wyrok SA w Łodzi z 8 kwietnia 2015 r., III AUa 728/14 (Legalis/El. nr 1285655).

abstrakcyjną, w której dana osoba wniosła przed organem rentowym o ustalenie podlegania ubezpieczeniom społecznym nie podejmując jakiegokolwiek aktywności i nie przedstawiając na poparcie swojego stanowiska żadnego tytułu podlegania ubezpieczeniom, zaś organ rentowy wydał decyzję, w której stwierdził, że osoba ta nie podlega ubezpieczeniom społecznym, z kolei ta osoba odwołała się od decyzji. Brak w takiej sytuacji podstaw do stwierdzenia niedopuszczalności odwołania czy braku legitymacji procesowej po stronie odwołującej się, zaś wskazana osoba niewątpliwie wypełniłaby przesłanki uznania jej za ubezpieczoną w rozumieniu procesowym ubiegając się o ustalenie istnienia obowiązku ubezpieczenia.

Z tego względu kwestia, kto jest ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym nie będzie w ramach niniejszej rozprawy bardziej zgłębianą. Należy jedynie nadmienić, że jako uzasadnienie braku kompleksowej definicji „ubezpieczonego” w prawie materialnym odpowiadającej definicji zawartej w kodeksie postępowania cywilnego wskazuje się samą konstrukcją sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych – definicja kodeksowa nawiązuje bowiem do definicji sprawy z tego zakresu²⁹⁸, lecz się z nią nie pokrywa. Dla nadania statusu ubezpieczonego w rozumieniu procesowym istotne jest więc jedynie to, że dana osoba występuje z roszczeniem o świadczenie bądź o ustalenie, którego zasadność jest dopiero badana w toku sprawy. Niewątpliwie więc **ubezpieczony jest odpowiednikiem powoda jako strony inicjującej proces cywilny, występując z roszczeniem w rozumieniu procesowym**. Jest przy tym jedynym podmiotem, który może być porównywany z powodem będąc stroną odwołującą się od decyzji organu rentowego. W świetle dotąd poczynionych rozważań, wydaje się, że ubezpieczonym w rozumieniu procesowym może przy tym stać się jedynie strona stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego, choć problem ten zostanie jeszcze zgłębiany w rozdziale poświęconym zainteresowanemu.

Odnosząc się do poglądów judykatury, należy wskazać, że w postanowieniu z 14 czerwca 2017 r. SN rozważał kwalifikację charakteru, w jakim

²⁹⁸ Por. M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczony jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

występują przed sądem ubezpieczeń społecznych osoby objęte materialnoprawnym stosunkiem podlegania ubezpieczeniom. W ocenie SN można w tych stosunkach wyróżnić trzy podmioty – ubezpieczonego, płatnika składek i organ rentowy (uprawniony do poboru składek z tytułu podlegania ubezpieczeniom). Postępowanie przed ZUS, mające na celu ustalenie bądź ukształtowanie stosunku podlegania albo jego realizacji może toczyć się z wniosku ubezpieczonego lub płatnika składek, jak i z urzędu. W konsekwencji SN stwierdził, że osoba, będąca ubezpieczonym z punktu widzenia prawa materialnego nie zawsze będzie ubezpieczonym w rozumieniu art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c., z czym należy się zgodzić. Jako uzasadnienie tego zapatrywania SN podał jednak, że ustawodawca w powołanym przepisie przewidział, że ubezpieczonym w rozumieniu procesowym jest jedynie osoba domagająca się ustalenia istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu, zaś w przypadku wszczęcia postępowania w przedmiocie istnienia obowiązku ubezpieczenia przez ZUS z urzędu, brak możliwości zakwalifikowania którejś ze stron ww. stosunku materialnoprawnego jako ubezpieczonego w znaczeniu procesowym. W ocenie SN osoba podlegająca ubezpieczeniu społecznemu w stosunku materialnoprawnym może być albo zainteresowanym, albo inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. W toku rozważań prawnych wykluczono pierwszą możliwość, stwierdzając, że „w sprawach o objęcie ubezpieczeniem społecznym, w których organ rentowy wydaje decyzję z urzędu (w wyniku przeprowadzonej u płatnika kontroli), pracownik, co do którego stwierdzono obowiązek podlegania ubezpieczeniom społecznym ma status innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy skarżona decyzja” (II UZ 23/17)²⁹⁹.

W mojej ocenie nie można zgodzić się z różnie uzasadnianymi poglądami, w świetle których ustawodawca definiując „ubezpieczonego” na gruncie procesu cywilnego sięga do jego swoiście rozumianej pozycji w toku postępowania przed ZUS czy innym podmiotem, który na etapie procesu stanie się organem rentowym. W tym ujęciu dana osoba jest ubezpieczonym, jeśli to z jej wniosku organ rentowy podjął działanie, zaś jeśli działał z urzędu, ta sama osoba jest inną

²⁹⁹ Legalis/El. nr 1682016.

osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja³⁰⁰. W mojej ocenie **rola procesowa danych podmiotów wynika zaś ściśle z przepisów kodeksu postępowania cywilnego** (tego, czy dana osoba ubiega się przed sądem o świadczenie albo ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu). Należy przypomnieć, że wedle art. 477¹¹ § 1 k.p.c. stronami są ubezpieczony, osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy, wojewódzki zespół i zainteresowany. Zważywszy na treść art. 1 k.p.c. – w świetle której kodeks postępowania cywilnego normuje **postępowanie sądowe** m. in. w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – przepis art. 477¹¹ § 1 k.p.c. odnosi się **j e d y n i e do postępowania cywilnego**. Podobnie, definicja „ubezpieczonego” z art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c., znajduje zastosowanie **jedynie na gruncie tego postępowania**. W tym świetle niezrozumiałe jest przekładanie definicji odnoszącej się do procesu na grunt postępowania go poprzedzającego. Niezależnie od tego, czy dana osoba wszczęła postępowanie przed ZUS czy też działał on z urzędu, jej rola procesowa klaruje się w momencie wniesienia odwołania. Jeśli wniesie odwołanie, stanie się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym (odpowiednikiem powoda), zaś jeśli go nie wniesie – a uczyni to odrębny podmiot stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego – stanie się inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, o ile jest stroną stosunku elementarnego. W konkluzji należy stwierdzić, że **kodeks postępowania cywilnego zawiera odrębną i niezależną od prawa materialnego czy od postępowania poprzedzającego proces cywilny definicję „ubezpieczonego”**. Wobec tego niewątpliwie ubezpieczonym w rozumieniu procesowym jest **osoba ubiegająca się p r z e d s ą d e m u b e z p i e c z e ń s p o ł e c z n y c h o wskazane w art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. świadczenie lub ustalenie istnienia bądź**

³⁰⁰ Por. wyrok SA w Szczecinie z 19 października 2017 r., III AUa 137/17 (Lex/El. nr 2379133), w którym wskazano: „Ubezpieczonym więc jest ten, kto występował o wydanie decyzji, kto swym wnioskiem wywołał aktywność organu rentowego. Z tej przyczyny jest on niekiedy nazywany w postępowaniu sądowym wnioskodawcą”. Podobnie SA w Gdańsku w wyroku z 12 stycznia 2017 r., III AUa 1366/16 (Lex/El. nr 2274398).

nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu, a więc taka, która wniosła przed tym sądem odwołanie („ubiegająca się”) od decyzji w zakresie tego świadczenia albo ustalenia³⁰¹.

Odnosząc się do relacji między pojęciami „ubezpieczonego” a „osoby odwołującej się”, należy wskazać, że w kodeksie postępowania cywilnego na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych użyto pojęcia „osoby odwołującej się” w dwóch przepisach. Pierwszy z nich – art. 461 § 2 k.p.c. – stanowi, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych właściwy do rozpoznania sprawy jest sąd, w którego okręgu ma miejsce zamieszkania **strona odwołująca się** od decyzji wydanej przez organ rentowy, chyba że przepis odrębny stanowi inaczej. Drugi z nich – art. 477⁹ § 3 k.p.c. – przewiduje, że sąd odrzuci odwołanie wniesione po upływie terminu, chyba że przekroczenie terminu nie jest nadmierne i nastąpiło z przyczyn niezależnych od **odwołującego się**. Osobą odwołującą się niewątpliwie jest osoba, która składa odwołanie, a przy tym w mojej ocenie ze względu na przedstawione już argumenty jest to ubezpieczony w rozumieniu procesowym (pojęcie „odwołującego się” i „ubezpieczonego” w znaczeniu procesowym są zamienne). Można argumentować, że skoro ustawodawca wprowadził pojęcie „odwołującego się”, to miał na myśli to, że proces zainicjować może nie tylko ubezpieczony w rozumieniu procesowym, ale i inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, czy zainteresowany (przy założeniu, że art. 477¹¹ § 1 k.p.c. wymienia strony w znaczeniu materialnym). Z poglądem tym nie można się jednak zgodzić nie tylko z przytoczonych już względów.

Treść pozostałych przepisów dotyczących postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych sprzeciwia się bowiem takiemu zapatrywaniu. Przykładowo w art. 477¹⁰ § 1 k.p.c. wskazano, że odwołanie powinno zawierać oznaczenie zaskarżonej decyzji lub orzeczenia, zwięzłe przytoczenie zarzutów oraz wniosków i ich uzasadnienie oraz podpis

³⁰¹ Nieco inaczej ujął tę kwestię SA w Poznaniu w wyroku z 9 stycznia 2013 r., III AUa 912/12 (Legalis/El. nr 733958), w uzasadnieniu którego stwierdził, że w sporze o świadczenia z ubezpieczenia społecznego wnoszący odwołanie od decyzji organu rentowego (art. 477⁸ k.p.c.), będący także tym, kto ubiegał się o świadczenie lub ustalenie prawa, nazywany jest ubezpieczonym (art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c.) i traktowany jak powód.

ubezpieczonego albo osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, albo przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika **ubezpieczonego** albo osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Ustawodawca wprost uznaje, że osobą składającą odwołanie jest ubezpieczony w rozumieniu procesowym (to jego podpisu wymaga pod odwołaniem). Także w art. 477⁹ § 5 k.p.c. **ubezpieczonego** wymienia się obok osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu jako – w mojej ocenie – dwa podmioty, które mogą zainicjować postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Także konstrukcja samego art. 477¹¹ § 1 k.p.c. uprawnia do przedstawionego wniosku – ubezpieczony został wymieniony bowiem jako pierwszy podmiot, bezpośrednio po którym umiejscowiono osobę odwołującą się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Należy zauważyć, że ubezpieczony w rozumieniu procesowym i osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu nigdy nie wystąpią w jednym postępowaniu (podobnie jak organ rentowy i wojewódzki zespół, ubezpieczony i wojewódzki zespół, organ rentowy i osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, i wojewódzki zespół itd.). Gdyby więc ustawodawca dopuszczał możliwość wniesienia odwołania przez podmiot inny niż ubezpieczony w rozumieniu procesowym, inna byłaby kolejność podmiotów wymienionych w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. Należałoby bowiem ułożyć je w dwie grupy (w pierwszej ubezpieczonego, inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy i zainteresowanego, w drugiej zaś osobę odwołującą się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu i wojewódzki zespół) według postępowań, w których występują razem. Tymczasem ustawodawca zastosował inny klucz. Wojewódzki zespół został wymieniony bezpośrednio po organie rentowym, zaś osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu bezpośrednio po ubezpieczonym, rozdzielając go od innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Wskazuje to, że ustawodawca pogrupował te podmioty według roli procesowej – ubezpieczony i osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu jako inicjatorzy procesu,

inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jako podmiot, który bierze w nim udział zawsze, gdy zaskarżona decyzja dotyczy jego praw i obowiązków, organ rentowy i wojewódzki zespół jako podmioty legitymowane biernie. Z kolei zainteresowany jako podmiot najluźniej związany z przedmiotem procesu, który – jak się wydaje, a co będzie jeszcze szeroko omówione (zob. podrozdział 10.3) – może brać udział także w postępowaniu wywołanym odwołaniem osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu. Warto zwrócić uwagę także na treść art. 469 k.p.c., w świetle którego sąd uzna m. in. cofnięcie pozwu (odpowiednio odwołania) za niedopuszczalne także wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika lub **ubezpieczonego**. Nie wymieniono tu innych podmiotów, w tym innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w rozumieniu art. 477¹¹ k.p.c. Oznacza to, że w przypadku przyjęcia zapatrywania, zgodnie z którym w sytuacji, gdy ZUS działa z urzędu, to ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym nawet wówczas, gdy złoży odwołanie, jest inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jego słuszny interes nie byłby chroniony tym przepisem. Brak uzasadnienia dla takiego różnicowania sytuacji osób znajdujących się w tożsamej sytuacji materialnoprawnej (będących ubezpieczonymi w rozumieniu prawa materialnego). Dodatkowo należy zauważyć, że brak przeszkód, aby art. 469 k.p.c. interpretować w ten sposób, że wymieniono w nim pracownika i ubezpieczonego jako dwa podmioty uprawnione do cofnięcia odpowiednio pozwu i odwołania, a których słuszne interesy zasługują na szczególną ochronę (uzasadniałoby to niewymienie pracodawcy, jako podmiotu, który w sprawach pracowniczych może wytaczać powództwa). Zapatrywanie to jest w pełni spójne z przyjętym poglądem, w świetle którego ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest odpowiednikiem powoda. Strona odwołująca się od decyzji organu rentowego (ubezpieczony w rozumieniu procesowym) zawsze jest podmiotem słabszym od swojego przeciwnika procesowego pod tym względem, że organ rentowy na etapie przedsądowym działał jako organ administracyjny, a z jego decyzji wypływają prawa i obowiązki danego podmiotu. Nieprzekonująca byłaby zatem argumentacja, w świetle której płatnik składek występujący w charakterze

ubezpieczonego w rozumieniu procesowym nie powinien być chroniony na mocy art. 469 k.p.c. w przeciwieństwie do ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym. Należy nadto zauważyć, że istnieje przepis postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, w którym ustawodawca odwołuje się do roli przedprocesowej, mianowicie art. 477⁹ § 3¹ k.p.c. Wówczas jednak rola ta określana jest jako „osoba zainteresowana”, mimo że w istocie mowa o ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym³⁰². Ustawodawca odróżnia więc na gruncie procesowym ubezpieczonego w rozumieniu procesowym (jako odpowiednika powoda) i ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym za pomocą dwóch różnych określeń.

Analizując przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące ubezpieczonego, należy w mojej ocenie czynić to **zawsze przez pryzmat jego definicji zawartej w art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c.** W jej świetle wyraźnie odróżniono ubezpieczonego w rozumieniu procesowym od ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym. Skoro właśnie tak ustawodawca określił ubezpieczonego na gruncie kodeksu postępowania cywilnego, nie do pogodzenia z tą definicją jest zapatrywanie, w świetle którego w pozostałych przepisach posługuje się pojęciem „ubezpieczonego” w rozumieniu materialnoprawnym. W takim bowiem wypadku wprowadzanie definicji procesowej jawi się jako całkowicie zbędne i bezcelowe, a więc nieracjonalne. Z art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. i pozostałych przepisów wynika, że tylko ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest odpowiednikiem powoda jako strony inicjującej proces, zaś w tej roli mogą występować różne strony stosunku o charakterze materialnoprawnym.

Przyczyny użycia pojęcia „ubezpieczonego” w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. i pozostałych przepisach w miejsce np. „osoby odwołującej się” jawią się jako niejasne. Należy jednak przypomnieć, że na gruncie ustawy z 24 października 1974 r. posłużono się pojęciem „osoby ubiegającej się o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego” jako osoby odwołującej się (zob. np. art. 32 § 2), ale będącej jedynie jedną z możliwych osób inicjujących proces, określonych

³⁰² Skoro osoba zainteresowana opiera odwołanie wyłącznie na zarzutach dotyczących orzeczenia lekarza orzecznika ZUS, oznacza to, że organ rentowy nie kwestionował faktu podlegania przez nią ubezpieczeniom społecznym, a zatem jest ona ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym.

zbiorną nazwą „osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżone orzeczenie”. W art. 77 § 1 tej ustawy wskazano, że stronami są osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżone orzeczenie, organ rentowy i zainteresowany. Ten akt prawny bezpośrednio poprzedzał wprowadzenie pojęcia „ubezpieczonego” (jako podmiotu obok innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja) rozumianego jako podmiot ubiegający się o świadczenie albo o ustalenie. Wydaje się, że w ten sposób ustawodawca chciał odróżnić podmiot wnoszący odwołanie od innego podmiotu, który musi być stroną procesu (por. uwagi przedstawione w rozdziale 7), ale odwołania nie wnosi (innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja). Brak bowiem racjonalnych przesłanek dla rozbijania pojęcia podmiotu inicjującego postępowanie sądowe (osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżone orzeczenie) – w którym mieściły się różne podmioty prawa materialnego – na dwa podmioty, które mogą zainicjować postępowanie sądowe (ubezpieczony i inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżone orzeczenie), przy jednoczesnym wyraźnym zdefiniowaniu jednego z nich właśnie jako osoby ubiegającej się o świadczenie albo o ustalenie. Należy przy tym pamiętać, że charakter postępowania normowanego na podstawie ustawy z 24 października 1974 r. należy określić jako administracyjny, zaś wprowadzenie pojęcia „ubezpieczonego” do kodeksu postępowania cywilnego nastąpiło w ramach koncepcji rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych jako spraw cywilnych w znaczeniu formalnym. Na tej podstawie można argumentować, że ustawodawca chciał rozróżnić podmiot inicjujący proces (odpowiednik powoda) od innych podmiotów, które powinny brać udział w tym postępowaniu, a znajdujących się w różnym stopniu powiązania z przedmiotem procesu. Wskazuje na to sformułowana definicja „ubezpieczonego”. Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że wyróżnienie tego podmiotu jest czasowo zbieżne z wprowadzeniem w Austrii stosownej ustawy, w ramach której także funkcjonuje pojęcie ubezpieczonego (*Versicherte*), z tym że ewidentnie w znaczeniu materialnym, zaś stronami są powód i pozwany. Do kwestii tej przyjdzie jeszcze powrócić w podrozdziale 14.3.

5.4. Spadkobiercy ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym a ubezpieczeni w rozumieniu procesowym

Należy także poruszyć kwestię dotyczącą tego, czy **spadkobiercy ubezpieczonego** w rozumieniu materialnoprawnym mogą występować w procesie, a jeśli tak, to w jakich sytuacjach i w jakich rolach procesowych. Zgodnie z przepisem ogólnym – art. 922 § 1 i 2 ustawy z 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny³⁰³ (dalej: k.c.) – prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą z chwilą jego śmierci na jedną lub kilka osób stosownie do przepisów księgi czwartej kodeksu cywilnego („Spadki”), a przy tym nie należą do spadku **prawa i obowiązki zmarłego ściśle związane z jego osobą**, jak również prawa, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami. Co do zasady prawa i obowiązki z zakresu ubezpieczeń społecznych są właśnie prawami i obowiązkami zmarłego ściśle związanymi z jego osobą. Niemniej przepisy szczególne dopuszczają wyjątki.

Na ww. ogólną zasadę wielokrotnie zwracano uwagę w orzecznictwie. Przykładowo można wskazać postanowienie SN z 26 kwietnia 2016 r. (I UZ 55/15)³⁰⁴, w świetle którego „do spadku nie należą prawa do świadczeń powtarzających się z zakresu ubezpieczeń społecznych i zabezpieczenia emerytalnego, zatem emerytury i renty, jako prawa zmarłego ściśle związane z jego osobą, nie są przedmiotem dziedziczenia”³⁰⁵. Podobnie, nie są przedmiotem dziedziczenia prawo ubezpieczonego do ustalenia wysokości przyszłych świadczeń z ubezpieczeń społecznych, a także jego obowiązek udziału w finansowaniu składek na te ubezpieczenia. Takie zapatrywanie SN przedstawił w postanowieniu z 22 marca 2016 r. (I UZ 42/15)³⁰⁶ wskazując ponadto, że w skład spadku nie wchodzi prawa do świadczeń powtarzających się z zakresu ubezpieczeń społecznych i zabezpieczenia emerytalnego, zaś emerytury i renty uznaje się za prawa ściśle związane z konkretną osobą. Przy tym zaległości

³⁰³ Tekst jednolity z 9 lutego 2017 r.: Dz.U. 2017.459 ze zm.

³⁰⁴ Legalis/El. nr 1472298.

³⁰⁵ Por. uchwała SN (7) z 26 lutego 1965 r., III PO 22/64 (OSNCP 1965/7-8/107), uchwała SN (7) z 9 grudnia 1968 r., III PZP 59/68 (OSNCP 1969/4/84), uzasadnienie wyroku TK z 12 listopada 2001 r., P 2/01 (OTK 2001/8/249).

³⁰⁶ OSNAPiUS 2017/10/139.

składkowe stanowią dług płatnika składek, a nie dług ubezpieczonych i dlatego nie przechodzą na ich spadkobierców.

Stwierdzając istnienie wyjątków od ogólnej reguły, należy zasygnalizować pogląd przedstawiony już przez Trybunał Ubezpieczeń Społecznych³⁰⁷. W jego świetle ubezpieczonym jest również osoba, na którą – po śmierci ubezpieczonego – z mocy przepisu szczególnego przeszło prawo do ubezpieczenia społecznego. Przy tym generalnie spadkobiercy zmarłego ubezpieczonego nie wstępują w jego prawa, które – jako prawa osobiste – nie wchodzi do spadku ani nie mogą być przenoszone pod innym tytułem. Wyrok oparty na tym zapatrywaniu został wydany co prawda w odmiennym stanie prawnym, lecz może stanowić punkt wyjścia dla rozważań dotyczących spadkobierców ubezpieczonego jako stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

Podstawowy wyjątek od przedstawionej zasady ogólnej przewidziano w **art. 136 ustawy emerytalnej i rentowej**. W świetle ust. 1 powołanego artykułu w razie śmierci osoby, która zgłosiła wniosek o świadczenia określone ustawą, świadczenia należne jej do dnia śmierci wypłaca się małżonkowi i dzieciom, z którymi prowadziła wspólne gospodarstwo domowe, a w razie ich braku – małżonkowi i dzieciom, z którymi osoba ta nie prowadziła wspólnego gospodarstwa domowego, a w razie ich braku – innym członkom rodziny uprawnionym do renty rodzinnej lub na których utrzymaniu pozostawała ta osoba. Osoby te mają prawo do udziału w dalszym postępowaniu o świadczenia, nieukończonym wskutek śmierci osoby, która o te świadczenia wystąpiła (art. 136 ust. 2). Roszczenia o wypłatę ww. świadczeń wygasają po upływie 12 miesięcy od dnia śmierci osoby, której świadczenia przysługiwały, chyba że przed upływem tego okresu zgłoszony zostanie wniosek o dalsze prowadzenie postępowania (art. 136 ust. 3). Zestawiając przedstawiony przepis z art. 922 k.c. można zauważyć, że pierwszy jest dla drugiego *lex specialis*, bowiem w sposób odmienny traktuje kwestię uprawnienia rodziny zmarłego do niezrealizowanych świadczeń emerytalnych i rentowych³⁰⁸.

³⁰⁷ Wyrok TUS z 20 stycznia 1971 r., II TR 1910/70 (PiZS 1972/4/69).

³⁰⁸ Por. K. Antonów, *Komentarz do art. 136 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (w:) Tenże (red.), *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, (w:) *Emerytury i renty z FUS. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe*.

Artykuł 136 ustawy emerytalnej i rentowej ma charakter materialno-procesowy. Jego pierwsza część określa krąg osób, którym przysługuje status następcy prawnego zmarłego ubezpieczonego, a przy tym krąg ten nie pokrywa się z jego spadkobiercami³⁰⁹. Przy tym w konsekwencji braku wymienionych w przepisie osób albo wygaśnięcia ich prawa do otrzymania świadczenia, niewypłacone świadczenia nie wchodzi do masy spadkowej³¹⁰ z tego względu, że – jak się wydaje – omawiany przepis ma na celu ochronę praw jedynie określonych w nim podmiotów. W świetle omawianego przepisu osoby uprawnione do świadczeń należnych ubezpieczonemu w rozumieniu prawa materialnego do dnia śmierci należy podzielić na trzy grupy:

- 1/ małżonek i dzieci, z którymi zmarły prowadził wspólne gospodarstwo domowe,
- 2/ małżonek i dzieci, z którymi zmarły nie prowadził wspólnego gospodarstwa domowego,
- 3/ inni członkowie rodziny uprawnieni do renty rodzinnej,
- 4/ członkowie rodziny, na których utrzymaniu pozostawał zmarły.

Użycie spójnika „lub”, nie zaś spójnika „i” nasuwa interpretację, w świetle której członkowie rodziny, na których utrzymaniu pozostawał zmarły nie muszą być zarazem uprawnieni do renty rodzinnej. Osoby wymienione w danej grupie są uprawnione do świadczeń, o ile nie ma osób uprawnionych w wyższej grupie³¹¹. Przy tym świadczenie w przypadku istnienia osób w pierwszej grupie, może być wypłacone jedynie im – świadczenie nie może być wówczas wypłacone osobom z kolejnych grup, nawet jeśli osoby z pierwszej grupy oświadczą, że rezygnują z przysługującego im prawa czy osoba wymieniona w innej grupie uprzedziła osobę wymienioną w pierwszej grupie w złożeniu stosownego

Komentarz, Warszawa 2014, Lex/El., K. Jankowska i I. Jędrasik-Jankowska, *Komentarz do art. 136 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (w:) K. Jankowska, I. Jędrasik-Jankowska, *Komentarz do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych* (w:) *Prawo do emerytury. Komentarz do ustaw z orzecznictwem*, Warszawa 2011, Lex/El., D. Ciszewska, *Następstwo prawne w świetle ustawy z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, MoP 2007/1, s. 51 i n., a także wyrok SA w Warszawie z 7 sierpnia 1997 r., III AUa 587/97 (Lex nr 30440), wyrok SA w Lublinie z 19 sierpnia 1999 r., III AUa 229/99 (OSA 2000/7-8/32).

³⁰⁹ Tę celną uwagę poczyniła D. Ciszewska, *Następstwo prawne w świetle ustawy z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, MoP 2007/1, s. 51 i n.

³¹⁰ K. Jankowska i I. Jędrasik-Jankowska, *Komentarz do art. 136 ...*, *op. cit.*

³¹¹ Por. K. Antonów, *Komentarz do art. 136...*, *op. cit.*

wniosku³¹². Krąg osób uprawnionych nie może być rozszerzany (w przepisie sformułowano katalog zamknięty i jest to przepis szczególny). W konsekwencji nie może budzić wątpliwości, że osób uprawnionych nie można poszukiwać wśród innych podmiotów niż członkowie rodziny zmarłego. Przykładowo placówka pielęgnacyjno-opiekuńcza, w której ubezpieczony przebywał do dnia swej śmierci i na rzecz której była potrącana z jego świadczenia należność za pobyt, nie jest osobą uprawnioną w rozumieniu powołanego artykułu³¹³.

Jeśli chodzi o **warunki skutecznego domagania się przez uprawnionego wypłaty świadczenia po zmarłym**, należy wymienić w szczególności:

1/ śmierć ubezpieczonego. W doktrynie przedstawiono pogląd, w świetle którego zaginięcie osoby, która wystąpiła z wnioskiem o przyznanie świadczenia nie może mieć wpływu na wstrzymanie lub ograniczenie prawa do niego, gdyż ustanie prawa może nastąpić tylko w przypadku śmierci osoby uprawnionej (art. 101 pkt 2 ustawy emerytalnej i rentowej)³¹⁴. Przy tym w sytuacji zaginięcia tej osoby powinno nastąpić jedynie wstrzymanie wypłaty świadczenia. Członkowie rodziny wymienieni w art. 136 ustawy emerytalnej i rentowej nie uzyskują prawa do wypłaty tej części świadczenia, jaka przysługiwałaby ubezpieczonemu do dnia jego zaginięcia³¹⁵.

2/ zgłoszenie przez zmarłego wniosku o świadczenie³¹⁶. Artykuł 136 ust. 2 ustawy emerytalnej i rentowej dotyczy jedynie tych zmarłych emerytów i rencistów, którzy nie pobierali świadczeń, lecz wystąpili z odpowiednim wnioskiem, bowiem przy innej interpretacji art. 136 ust. 1 *in fine* ustawy emerytalnej i rentowej należałoby uznać za bezprzedmiotowy, podobnie jak

³¹² Wyrok SA w Katowicach z 28 lutego 2006 r., III AUa 2981/04 (Lex/El. nr 217129), wyrok SA w Gdańsku z 11 sierpnia 2015 r., III AUa 1036/15 (Lex/El. nr 1793810), wyrok SA w Gdańsku z 15 czerwca 2016 r., III AUa 245/16 (Lex/El. nr 2073889), wyrok SO Warszawa-Praga w Warszawie z 28 listopada 2016 r., VII U 1164/16 (Lex/El. nr 2174520), wyrok SO w Łodzi z 18 sierpnia 2017 r., VIII U 856/17 (Lex/El. nr 2386265).

³¹³ Wyrok SA w Katowicach z 14 lipca 2011 r., III AUa 2657/10 (Lex/El. nr 1129827), wyrok SO w Bydgoszczy z 7 stycznia 2014 r., VI U 1234/13 (Lex/El. nr 1895476).

³¹⁴ A. Wypych-Żywicka, *Śmierć lub zaginięcie uprawnionego po złożeniu wniosku o rentę rodzinną z FUS*, PiZS 2007/5/27.

³¹⁵ *Ibidem*.

³¹⁶ Wyrok SN z 23 kwietnia 1997 r., II UKN 77/97 (OSNAPiUS 1998/2/55), wyrok SA w Gdańsku z 20 lipca 2011 r., III AUa 254/11 (Lex/El. nr 1087215), wyrok SA w Szczecinie z 13 września 2016 r., III AUa 1037/15 (Lex/El. nr 2208473).

rozwiązania przyjęte w ust. 2 i 3 powołanego przepisu, dotyczące dalszego prowadzenia postępowania nieukończonego wskutek śmierci ubezpieczonego³¹⁷ (nie sposób d a l e j prowadzić postępowania, którego w ogóle nie wszczęto). Innymi słowy członek rodziny zmarłego nie może domagać się świadczeń, o które zmarły uprzednio nie wystąpił, nawet jeśli spełniałby warunki do ich uzyskania i to niezależnie od przyczyn niezłożenia wniosku. Inną kwestią jest to, co należy rozumieć jako „postępowanie wszczęte na wniosek ubezpieczonego i nieukończone wskutek jego śmierci”, a przy tym, czy art. 136 ustawy emerytalnej i rentowej dotyczy jedynie tych świadczeń, odnośnie do których postępowanie nie zostało prawomocnie zakończone z przyczyny zgonu ubezpieczonego. W świetle poglądu przedstawianego w orzecznictwie „osobami, które złożyły wniosek o świadczenie” są tak ubezpieczeni, w postępowaniu z udziałem których nie zostało jeszcze wydane prawomocne orzeczenie ustalające prawo do renty lub emerytury, jak i ubezpieczeni, co do których orzeczenie wydano³¹⁸. Odmienne zapatrywanie przedstawiła D. Ciszewska³¹⁹ opierając się na literalnym brzmieniu art. 136 ustawy emerytalnej i rentowej i wskazując, że przepis nie dotyczy tych osób, które świadczenie już nabyły. Zapatrywanie to należy podzielić, bowiem brzmienie przepisu nie uprawnia do innego wniosku, a jako wyjątek od reguły (por. art. 922 k.c.) nie powinien on być odczytywany rozszerzająco.

3/ bycie osobą uprawnioną do renty rodzinnej w przypadku osób z grup pierwszej, drugiej i trzeciej³²⁰. Wynika to ze sformułowania art. 136 ust. 1 ustawy emerytalnej i rentowej – uprawnionym są małżonek, dzieci i inni członkowie rodziny uprawnieni do renty rodzinnej. W świetle art. 67 ust. 1 ustawy emerytalnej i rentowej do renty rodzinnej uprawnieni są dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione, przyjęte na wychowanie i

³¹⁷ K. Antonów, *Komentarz do art. 136...*, *op. cit.*

³¹⁸ Zob. uchwałę SN (7) z 26 lutego 1965 r. (III PO 22/64), która została wydana w odmiennym stanie prawnym (obowiązywał wówczas dekret z 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników), lecz stosowne przepisy mają pokrewne brzmienie (por. art. 23 ww. dekretu). Poprzez przyjęcie przedstawionego zapatrywania SN odszedł od poglądu przedstawionego przez TUS w wyroku z 9 kwietnia 1958 r. (IR 427/57).

³¹⁹ D. Ciszewska, *Następstwo...*, *op. cit.*, s. 51 i n.

³²⁰ Wyrok SA w Poznaniu z 10 września 1997 r., III AUa 1/97 (Lex/El. nr 31392), wyrok SA w Szczecinie z 13 września 2016 r., III AUa 1037/15 (Lex/El. nr 2208473), wyrok SO w Gorzowie Wielkopolskim z 24 maja 2017 r., VI U 181/17 (Lex/El. nr 2320053).

utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletniości wnuki, rodzeństwo i inne dzieci (z wyłączeniem dzieci przyjętych na wychowanie i utrzymanie w ramach rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka), małżonek (wdowa i wdowiec) oraz rodzice. Przy tym, zgodnie z art. 67 ust. 2 ustawy emerytalnej i rentowej za rodziców w rozumieniu ustawy uważa się również ojczyma i macochę oraz osoby przysposabiające. Nadto w świetle powołanego art. 67 ust. 1 ustawy osoby te muszą spełnić warunki określone w art. 68-71.

4/ w przypadku osób z czwartej grupy – pozostawanie przez zmarłego na ich utrzymaniu. Za osoby pozostające na czyimś utrzymaniu poczytuje się te, które nie posiadają żadnych własnych świadczeń emerytalnych i rentowych albo pobierają takie świadczenia, lecz w najniższej wysokości przewidzianej ustawą, a koszt zaspokajania ich usprawiedliwionych potrzeb jest znacznie wyższy³²¹. Udzielanie ubezpieczonemu doraźnej pomocy czy opieki nie oznacza, że pozostaje on na utrzymaniu osób podejmujących te czynności³²². Nadto ocena, czy dana osoba pozostawała na czyimś utrzymaniu wymaga nie tylko zbadania jej dochodów, ale także proporcji do usprawiedliwionych wydatków. Taki wniosek zdaje się wypływać z wyroku SA w Katowicach z 18 maja 2005 r. (III AUa 3524/03)³²³, w świetle którego sam fakt pobierania przez ubezpieczonego zasiłku dla bezrobotnych nie stanowi przeszkody do przyjęcia, że pozostawał on na utrzymaniu rodziców, a w konsekwencji nie pozbawia ich świadczenia należnego mu do dnia śmierci.

5/ wniosek został zgłoszony ściśle w terminie 12 miesięcy i to przez każdą osobę zainteresowaną z osobna³²⁴. Brak bowiem ustawowych przesłanek do przedłużania lub przywracania tego terminu, a zatem choćby drobne mu

³²¹ Wyrok SA we Wrocławiu z 11 lipca 2012 r., III AUa 516/12 (Lex/El. nr 1217827), wyrok SA w Szczecinie z 21 maja 2013 r., III AUa 20/13 (Lex/El. nr 1378797), wyrok SA w Gdańsku z 15 marca 2017 r., III AUa 1817/16 (Lex/El. nr 2287517).

³²² Wyrok SA w Katowicach z 22 marca 2011 r., III AUa 2026/10 (Lex/El. nr 1102954), wyrok SA w Białymstoku z 4 czerwca 2013 r., III AUa 1278/12 (Lex/El. nr 1324660), wyrok SA w Gdańsku z 15 marca 2017 r., III AUa 1817/16 (Lex/El. nr 2287517).

³²³ Lex/El. nr 448427. Zob. także wyrok SA w Katowicach z 19 stycznia 2005 r., III AUa 2766/03 (Lex/El. nr 448425), wyrok SA w Krakowie z 24 kwietnia 2013 r., III AUa 1439/12 (Lex/El. nr 1314760).

³²⁴ Wyrok SA w Katowicach z 14 września 2005 r., III AUa 865/04 (Lex/El. nr 164653), wyrok SA w Lublinie z 25 kwietnia 2013 r., III AUa 257/13 (Lex/El. nr 1314809). Należy przy tym zaznaczyć, że w wyroku z 12 listopada 2001 r., P 2/01 (OTK 2001/8/249) TK uznał, że art. 136 ust. 3 ustawy emerytalnej i rentowej za zgodny z konstytucyjną zasadą równości.

uchybie nie pozbawia daną osobę prawa do ubiegania się o wypłatę świadczeń.

6/ wniosek dotyczy jedynie świadczeń określonych ustawą. Na tle brzmienia art. 136 ustawy emerytalnej i rentowej nie ulega to wątpliwości. W konsekwencji dochodzenie prawa do innego świadczenia – nieokreślonego w tej ustawie – np. renty socjalnej przez następców prawnych osoby, która zgłosiła wniosek o to świadczenie nie jest dopuszczalne, a postępowanie w sprawie tego świadczenia powinno zostać umorzone.

Osoby uprawnione na podstawie art. 136 ustawy emerytalnej i rentowej w przypadku wstąpienia na drogę sądową będą w mojej ocenie **ubezpieczonym w rozumieniu 476 § 5 pkt 2 lit. a k.p.c.** jako osoby ubiegające się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych, na zasadzie współuczestnictwa (współuczestnictwo materialne po stronie odwołującej się będącej odpowiednikiem strony powodowej).

Należy nadto dodać, że w orzecznictwie podnosi się argument, że ani z istoty stosunku prawnego, będącego przedmiotem postępowania, ani z przepisu ustawy nie wynika, że wyrok dotyczyć ma niepodzielnie wszystkich współuczestników i to od oceny sądu opartej na weryfikacji spełnienia przez poszczególnych uczestników postępowania ustawowych przesłanek, zależy przyznanie prawa do świadczenia³²⁵.

5.5. Problem kompletności definicji procesowej „ubezpieczonego”

Już przy powierzchownej analizie definicji „ubezpieczonego” w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego w porównaniu z definicją „sprawy” na gruncie tego aktu prawnego – przedstawioną w szerokim zakresie w rozdziale 1 – można zauważyć, że nie wymieniono w niej osób odwołujących się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, osób ubiegających się o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami, a także osób występujących przed sądem w sprawie ze stosunków między emerytami lub osobami uposażonymi w rozumieniu przepisów o emeryturach kapitałowych a ZUS. Powstaje zatem

³²⁵ Postanowienie SN z 10 kwietnia 2008 r., III UZ 16/2007 (OSNP 2009/13-14/186).

pytanie, jakie role procesowe przypisać tym osobom. Istnieją dwie możliwości, mianowicie albo definicja z art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. jest niepełna w sposób niezamierzony (przepis nie używa sformułowania wskazującego na katalog otwarty), albo definicja jest pełna i z woli ustawodawcy osobom występującym w tych sprawach nie można przypisać statusu ubezpieczonych w rozumieniu procesowym (odpowiedników powodów) i należy im przypisać inny status.

Odnosząc się do pierwszej z ww. kategorii osób należy wskazać, że w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. jako stronę obok ubezpieczonego wymieniono **osobę odwołującą się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności**. W tym przypadku rzecz jest zatem oczywista, skoro sam ustawodawca wymienia ten podmiot w stosownym przepisie. Jeśli chodzi o dwie pozostałe grupy, *prima facie* nie ma w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. takiej strony, która by im odpowiadała. Ze względów oczywistych omawiane osoby nie mogą być poczytane ani za organ rentowy, ani za wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności. Nie można także uznać ich za zainteresowanych, co należy wskazać uprzedzając rozważania poświęcone tej stronie omawianego postępowania odrębnego w niniejszej rozprawie. Pozostają zatem dwie możliwości – zakładając zamknięty katalog stron w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – mianowicie inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, albo ubezpieczony.

Jak już wskazano, art. 477¹¹ k.p.c. w ogóle nie znajduje zastosowania do stron w sprawach o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami. Poczynione rozważania prowadzą do wniosku, że **definicja strony zawarta w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. jest niekompletna** z uwagi na brak możliwości przyporządkowania osób występujących w sprawach o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami do któregoś z podmiotów wyszczególnionych w tej definicji.

Przechodząc do zagadnienia dotyczącego roli procesowej **osób występujących przed sądem w sprawie ze stosunków między emerytami lub osobami uposażonymi w rozumieniu przepisów o emeryturach kapitałowych a ZUS**, należy zauważyć, że ustawa o emeryturach kapitałowych posługuje się pojęciem „ubezpieczonego” (zob. np. art. 2 czy art. 25 ust. 1),

mimo że nie wprowadza jego definicji. Zważywszy konstrukcję emerytur kapitałowych, należałoby uznać, że ubezpieczonym w rozumieniu tej ustawy jest osoba podlegająca ubezpieczeniu emerytalnemu (w świetle art. 4 u.e.k. emerytury kapitałowe przysługują osobom mającym ustalone prawo do emerytury z FUS). Nadto na gruncie tego aktu prawnego funkcjonuje pojęcie „osoby uposażonej”, która nie jest ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym, a osobą, na rzecz której po śmierci emeryta ma nastąpić wypłata jednorazowego świadczenia pieniężnego, tzw. „wypłata gwarantowana” (art. 25b ustawy emerytalnej i rentowej). Na mocy art. 6 pkt 3 ustawy z 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych³²⁶, która w tym zakresie weszła w życie 1 lutego 2014 r. dodano do ustawy emerytalnej i rentowej art. 25b ust. 2, w świetle którego do wskazania jako osoby uposażonej podmiotu niewymienionego w art. 67 ustawy emerytalnej i rentowej (spoza grona osób uprawnionych do renty rodzinnej) wymagana jest zgoda współmałżonka emeryta wyrażona w formie pisemnej. W ocenie T. Bińczyckiej-Majewskiej jest to bezsprzecznie próba zawężenia grona osób uposażonych do kręgu osób z reguły objętych ubezpieczeniem rentowym³²⁷. Należy nadmienić, że art. 25b ustawy emerytalnej i rentowej jest traktowany jako wyjątek od zasady, zgodnie z którą kwota podstawy obliczenia emerytury nie jest dziedziczona – zgodnie z art. 107 ust. 1 u.o.f.f.e. członek OFE nie może rozporządzać środkami zgromadzonymi na swoim rachunku, lecz (na podstawie art. 107 ust. 2 tej ustawy) nie dotyczy to m.in. rozrządzeń na wypadek śmierci.

Wydaje się, że definicja „ubezpieczonego” z art. 476 § 5 pkt 2 lit. c k.p.c. obejmuje osoby występujące przed sądem w sprawie ze stosunków między emerytami lub osobami uposażonymi w rozumieniu przepisów o emeryturach kapitałowych a ZUS.

Problematyczne jest nadto przyporządkowanie osób występujących w sprawach przekazanych do rozpoznania sądom ubezpieczeń społecznych na

³²⁶ Dz. U. 2013.1717.

³²⁷ T. Bińczycka-Majewska, *Podział składki kapitałowej w przypadku rozwodu, unieważnienia małżeństwa albo śmierci, a także możliwość jej dziedziczenia* (w:) Taż (red.), M. Włodarczyk (red.), *Współczesne problemy prawa emerytalnego*, Warszawa 2015, Lex/El.

mocy przepisów szczególnych (por. strona 45-46 niniejszej rozprawy) do ról procesowych określonych w art. 477¹¹ k.p.c., a w szczególności do roli ubezpieczonego w znaczeniu procesowym jako odpowiednika powoda w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Skoro tak, to – ze względu na zastosowanie ogólnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego – należy określić je co do zasady jako „powód” i „pozwany”. Przy tym wymaga podkreślenia, że omawiane sprawy – przekazane do rozpoznania sądom ubezpieczeń społecznych na mocy przepisów szczególnych – nie są *de lege lata* sprawami z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 476 k.p.c. Zagadnienie to nie będzie w ramach niniejszej rozprawy dalej zgłębiane z uwagi na to, że sedno rozprawy dotyczy stron postępowania w rozumieniu art. 477¹¹ k.p.c.

5.6. Płatnik składek jako ubezpieczony w rozumieniu procesowym

Wśród podmiotów, których definicje sformułowano na gruncie prawa materialnego na szczególną uwagę zasługuje płatnik składek. Może on bowiem w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych występować w kilku rolach, w tym – jak już wskazano w podrozdziale 5.2 – jako ubezpieczony w rozumieniu art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c. będący osobą fizyczną, osobą prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej w sprawach dotyczących obowiązku z zakresu ubezpieczeń społecznych (podlegania ubezpieczeniom czy składki)³²⁸. Precyzując pojęcie płatnika składek, należy wskazać, że w świetle art. 4 pkt 2 u.s.u.s. może nim być:

1/ pracodawca – w stosunku do pracowników i osób odbywających służbę zastępczą oraz jednostka organizacyjna lub osoba fizyczna pozostająca z inną osobą fizyczną w stosunku prawnym uzasadniającym objęcie tej osoby ubezpieczeniami społecznymi, w tym z tytułu przebywania na urlopie wychowawczym albo pobierania zasiłku macierzyńskiego, z wyłączeniem osób, którym zasiłek macierzyński wypłaca ZUS,

³²⁸ Por. uchwałę SN z 19 października 1994 r., II UZP 21/94 (OSNAPiUS 1994/12/97).

2/ jednostka wypłacająca świadczenia socjalne, zasiłki socjalne oraz wynagrodzenia przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego lub w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie – w stosunku do osób pobierających świadczenia socjalne wypłacane w okresie urlopu, osób pobierających zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia oraz osób pobierających wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego lub w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie,

3/ podmiot, na którego rzecz wykonywana jest odpłatnie praca w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania – w stosunku do osób, które ją wykonują, na podstawie skierowania do pracy, lub podlegają ubezpieczeniom społecznym z tytułu pobierania zasiłku macierzyńskiego, jeżeli zasiłek wypłaca ten podmiot,

4/ ubezpieczony zobowiązany do opłacenia składek na własne ubezpieczenia społeczne,

5/ Kancelaria Sejmu oraz Kancelaria Senatu – odpowiednio w stosunku do posłów i posłów do Parlamentu Europejskiego, o których mowa w art. 1 ust. 1 u.u.p.p.e. oraz do senatorów,

6/ duchowny niebędący członkiem zakonu albo przełożony domu zakonnego lub klasztoru w stosunku do członków swych zakonów lub, za zgodą ZUS, inna zwierzchnia instytucja diecezjalna lub zakonna – w stosunku do duchownych objętych tą zgodą,

7/ jednostka organizacyjna podległa Ministrowi Obrony Narodowej – w stosunku do żołnierzy niezawodowych pełniących czynną służbę wojskową, z wyłączeniem żołnierzy pełniących służbę kandydacką,

8/ ośrodek pomocy społecznej – w stosunku do osób rezygnujących z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie zamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem,

9/ powiatowy urząd pracy – w stosunku do osób pobierających zasiłek dla bezrobotnych lub stypendium,

- 10/ centrum integracji społecznej** – w stosunku do osób pobierających świadczenie integracyjne,
- 11/ powiatowy urząd pracy** – w stosunku do osób pobierających stypendium na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w okresie odbywania studiów podyplomowych,
- 12/ ZUS** – w stosunku do osób podlegających ubezpieczeniom społecznym z tytułu pobierania zasiłku macierzyńskiego albo zasiłku w wysokości zasiłku macierzyńskiego, jeżeli zasiłki te wypłaca ZUS oraz w stosunku do osób określonych w art. 6a ust. 1 i art. 6b ust. 1,
- 13/ podmiot wypłacający stypendium sportowe** – w stosunku do osób pobierających te stypendia,
- 14/ minister właściwy do spraw finansów publicznych oraz dyrektor izby administracji skarbowej** – w stosunku do funkcjonariuszy SCS,
- 15/ Krajowa Szkoła Administracji Publicznej im. Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego** – w stosunku do słuchaczy pobierających stypendium,
- 16/ osoba prowadząca pozarolniczą działalność** – w stosunku do osób współpracujących przy prowadzeniu tej działalności,
- 17/ wojewódzki urząd pracy** – w stosunku do osób, których świadczenia pracownicze finansowane są ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, jeżeli świadczenia te wypłacane są przez ten urząd,
- 18/ jednostka obsługi ekonomiczno-administracyjnej utworzona przez jednostkę samorządu terytorialnego** – jeżeli rozlicza i opłaca składki za ubezpieczonych wykonujących pracę w podlegających jej szkołach, przedszkolach i innych jednostkach organizacyjnych systemu oświaty,
- 19/ podmiot, w którym jest pełniona służba** – w odniesieniu do żołnierzy zawodowych i funkcjonariuszy oddelegowanych do pełnienia w nim służby, jeżeli podmiot ten wypłaca im uposażenie,
- 20/ wójt, burmistrz lub prezydent miasta** – w stosunku do osób otrzymujących świadczenie pielęgnacyjne albo specjalny zasiłek opiekuńczy, na podstawie przepisów o świadczeniach rodzinnych, oraz zasiłek dla opiekuna na podstawie przepisów o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów,

21/ podmiot, który wypłaca świadczenie szkoleniowe po ustaniu zatrudnienia – w stosunku do osób, którym wypłaca to świadczenie,

22/ inne niż powiatowe urzędy pracy podmioty kierujące – w stosunku do osób pobierających stypendium w okresie szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego – którymi są jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, z wyjątkiem wojewódzkich i powiatowych urzędów pracy, Ochotnicze Hufce Pracy, agencje zatrudnienia, instytucje szkoleniowe, instytucje dialogu społecznego, instytucje partnerstwa lokalnego, organizacje pozarządowe działające na rzecz rozwoju zasobów ludzkich i przeciwdziałania bezrobociu, jednostki naukowe, organizacje pracodawców, związki zawodowe, ośrodki doradztwa rolniczego, ośrodki poradnictwa zawodowego i psychologicznego, korzystające z publicznych środków wspólnotowych i publicznych środków krajowych na podstawie umowy o dofinansowanie projektu albo decyzji, o których mowa w przepisach ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju³²⁹ albo ustawy z 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju³³⁰,

22/ inne niż powiatowe urzędy pracy podmioty wypłacające stypendium w okresie szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego w ramach projektów lub programów finansowanych z udziałem środków funduszy strukturalnych Unii Europejskiej – w stosunku do osób pobierających stypendium w okresie szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego,

23/ podmiot, w którym działa rada nadzorcza – w stosunku do członków rad nadzorczych.

Teoretycznie wszystkie wymienione podmioty mogłyby stać się ubezpieczonymi w rozumieniu procesowym. Niemniej w praktyce nigdy jako płatnik składek w procesie cywilnym z pewnością nie wystąpi przykładowo ZUS. W istocie najczęściej to pracodawca będący płatnikiem składek bierze udział w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jako jego strona.

³²⁹ Tekst jednolity z 9 lutego 2018 r.: Dz. U. 2018.478.

³³⁰ Tekst jednolity z 22 czerwca 2017 r.: Dz. U. 2017.1376 ze zm.

Na gruncie kodeksu postępowania cywilnego nie pojawia się termin „płatnik składek”. W ocenie K. Antonowa³³¹ jest to następstwem „niedoceniań, zwłaszcza w okresie sprzed 1999 r., wagi stosunków prawnych, w których on uczestniczy” zarówno w sferze podmiotowej, jak i przedmiotowej. Autor sprecyzował, że płatnik składek wchodzi w fazie gwarancyjnej oraz realizacyjnej w relacje prawne tak z ubezpieczonym, jak i z ZUS. Podał przy tym w wątpliwość, czy z uwagi na – co do zasady – inny w stosunku do ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym status organizacyjno-gospodarczy płatnika składek i związane z nim konsekwencje (typu profesjonalnej obsługi prawnej), przyjęte rozwiązania adekwatnie kształtują pozycję prawną tego podmiotu. W jego ocenie tak nie jest, a ustawodawca nie uwzględnił „przedefiniowania [po 1989 r.] roli i pozycji dawnego uspołecznionego zakładu pracy, a obecnie najczęściej prywatnego, względnie publicznego, ale rzadko państwowego pracodawcy”. Na płaszczyźnie sporów między płatnikami składek a organami rentowymi uzasadnione jest w ocenie K. Antonowa stawianie płatnikom wyższych wymogów proceduralnych odnośnie do odwołań od decyzji organu rentowego i samego przebiegu postępowania.

Z jednej strony zapatrywanie to wydaje się słuszne. Z drugiej jednak strony należy zauważyć, że ZUS jest w stosunku do płatnika składek, podobnie jak do ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym organem władzy publicznej, który w drodze decyzji ustala jego sytuację prawną. Założenie, że płatnik składek jako podmiot profesjonalny jest zawsze w lepszej sytuacji od ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym – ze względu np. na obsługę prawną – w wielu przypadkach należałoby uznać za kontrfaktyczne. Nie można przy tym pominąć, iż ZUS jest instytucją wysoce wyspecjalizowaną w zakresie spraw dotyczących ubezpieczeń społecznych. Kwestia tego, czy płatnik składek jest chroniony zbyt silnie (tak samo jak ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym) jest stąd w mojej ocenie drugorzędna wobec kwestii tego, czy ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym jest chroniony dostatecznie.

³³¹ K. Antonów, *Właściwości cywilnosądowej ochrony prawnej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa płatnika* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

5.7. Przepisy proceduralne odnoszące się do ubezpieczonego w rozumieniu procesowym

5.7.1. Odwołanie

Ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest stroną inicjującą proces poprzez wniesienie odwołania, który ma charakter środka względnie dewolutywnego (istnieje możliwość autokontroli po stronie organu rentowego i uznania odwołania za zasadne) oraz suspensywnego (odwołanie wstrzymuje uprawomocnienie się decyzji)³³². W świetle art. 477¹⁰ § 1 k.p.c. powinno ono zawierać oznaczenie zaskarżonej decyzji, zwięzłe przytoczenie zarzutów oraz wniosków i ich uzasadnienie oraz podpis ubezpieczonego albo przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika ubezpieczonego. Odwołanie musi oczywiście spełniać warunki pisma procesowego przewidziane w art. 126 i n. k.p.c.³³³, przy czym elementy objęte art. 126 § 1 k.p.c. powołany art. 477¹⁰ k.p.c. reguluje w § 1 samodzielnie³³⁴. Odwołanie nie musi przy tym czynić zadość wymogom przewidzianym dla pozwu³³⁵, mimo że w judykaturze podnosi się, że pełni ono rolę pozwu³³⁶. Żaden przepis kodeksu postępowania cywilnego nie zawiera przy tym katalogu dopuszczalnych zarzutów, w konsekwencji więc odwołujący może opierać swoje odwołanie na dowolnych okolicznościach. Jednocześnie za odwołanie uznaje się każdą czynność podjętą przez ubezpieczonego w rozumieniu procesowym na piśmie lub do protokołu w ustawowo określonym terminie, w której daje on wyraz niezadowoleniu z rozstrzygnięcia organu rentowego i wyraża wolę uzyskania rozstrzygnięcia o innej treści³³⁷. W orzecznictwie przedstawiono przy tym interesujący pogląd, w świetle którego w

³³² K. Antonów, *Komentarz do art. 477¹⁰ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.

³³³ M. Wójcik, *Komentarz do art. 477¹⁰ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Jakubicki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, Lex/El. 2018. Por. K. Antonów, *Komentarz do art. 477¹⁰...*, *op. cit.*

³³⁴ J. Gudowski, *Komentarz do art. 477¹⁰ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.

³³⁵ Postanowienie SN z 26 września 2005 r., II UZ 52/05 (OSNP 2006/15-16/254).

³³⁶ M. in. postanowienie SN z 19 czerwca 1998 r., II UKN 105/98 (OSNAPiUS 1999/16/529).

³³⁷ Wyrok SN z 20 maja 2004 r., II UK 396/03 (OSNPUSiSP 2005/1/12).

odwołaniu od decyzji organu rentowego w przedmiocie wymiaru emerytury ubezpieczony w rozumieniu procesowym ma prawo zakwestionować wszystkie jej elementy, tzn. również te, które nie zostały zmienione w porównaniu do poprzednich decyzji – ich wcześniejsze niezakwestionowanie nie wyklucza podniesienia stosownych zarzutów w odwołaniu od następnej decyzji³³⁸.

Jednym z wymogów formalnych pisma procesowego, przewidzianym w art. 128 k.p.c., jest dołączenie jego odpisu. W opinii J. Gudowskiego, jeśli ubezpieczony w rozumieniu procesowym działający bez profesjonalnego pełnomocnika nie dołączy odpisu, w tym po wezwaniu go do usunięcia tego braku w wyznaczonym terminie, to odwołanie nie może być z tej przyczyny zwrócone, a przewodniczący wydziału powinien zarządzić sporządzenie odpisu przez sekretariat³³⁹. Wydaje się, że jest to jednak zbyt daleko idące zapatrywanie.

Co istotne, w świetle art. 477¹⁰ § 2 k.p.c., jeżeli ubezpieczony zgłosił **nowe żądanie**, dotychczas nierozpoznane przez organ rentowy, sąd przyjmuje to żądanie do protokołu i przekazuje je do rozpoznania organowi rentowemu. Żądanie to nie musi być zgłoszone w odwołaniu. Między innymi z powołanego przepisu wywodzona jest reguła, w świetle której przed sądem nie można zgłaszać skutecznie żądania, dotąd nierozpoznanego przez organ rentowy w tym sensie, że nie stanie się ono przedmiotem rozpoznania sądu w trwającym postępowaniu. Przedmiotem zaskarżenia jest bowiem zawsze decyzja organu rentowego i to ona wyznacza ramy postępowania cywilnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych³⁴⁰ (za wyjątkiem omówionych już spraw o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami i niektórych spraw przekazanych do rozpoznania sądom ubezpieczeń społecznych na mocy przepisów szczególnych) – nie dotyczy to jednak odwołania w związku z beczynnością organu rentowego³⁴¹. Przykładowo, jeśli w toku postępowania drugoinstancyjnego ubezpieczony podnosi, że jego stan zdrowia uległ pogorszeniu, co nastąpiło po wydaniu

³³⁸ Wyrok SN z 6 września 1994 r., II URN 26/94 (OSNAPiUS 1994/12/198).

³³⁹ J. Gudowski, *Komentarz do art. 477¹⁰...*, *op. cit.*

³⁴⁰ Postanowienie SN z 13 maja 1999 r., II UZ 52/99 (OSNAPiUS 2000/15/601), a także wyrok SA w Warszawie z 26 czerwca 2009 r., III AUa 61/09 (Lex/El. nr 1645815) i wyrok SN z 9 września 2010 r., II UK 84/10 (Lex/El. nr 661518).

³⁴¹ Wyrok SN z 23 listopada 1999 r., II UKN 204/99 (OSNP 2001/5/169).

wyroku przez sąd pierwszej instancji, sąd drugiej instancji powinien potraktować twierdzenia odwołującego jako nowe żądanie, dotychczas nierozpoznane przez organ rentowy, i przekazać je do rozpoznania temu organowi³⁴².

5.7.2. Zgłaszanie pism procesowych w formie ustnej

Odnosząc się kolejno do przepisów kodeksu postępowania cywilnego, należy wskazać, że zgodnie z art. 466 k.p.c. ubezpieczony działający bez adwokata lub radcy prawnego może **zgłosić w sądzie właściwym ustnie do protokołu treść środków odwoławczych i innych pism procesowych**. W świetle art. 477⁹ § 5 k.p.c. ubezpieczony może również **wnieść odwołanie** – z wyłączeniem odwołania, o którym mowa w § 4 (odwołanie w przypadku bezczynności organu rentowego) – **do protokołu w sądzie właściwym do rozpoznania sprawy albo w sądzie właściwym dla miejsca zamieszkania ubezpieczonego**. Jeśli chodzi o relację między art. 466 k.p.c. a art. 477⁹ § 5 k.p.c., należy wskazać, że pierwszy z przepisów odnosi się jedynie do odwołania w wyniku niewydania decyzji przez organ rentowy³⁴³. Wynika to ze sformułowania drugiego z przepisów, który wyłącza zastosowanie art. 466 k.p.c.³⁴⁴ Przy tym art. 477⁹ § 5 k.p.c. jest uznawany za *lex specialis* w stosunku do art. 466 k.p.c.³⁴⁵

Szczegółowa regulacja **przyjęcia odwołania** znajduje się w § 27 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej³⁴⁶. Zgodnie z tym przepisem w przypadku sporządzenia protokołu ustnego zgłoszenia powództwa, wniosku o przyznanie zwolnienia od kosztów sądowych, o ustanowienie adwokata lub innego ustnego wniosku, poza

³⁴² Postanowienie SN z 21 lutego 2007 r., III UZ 1/07 (OSNP 2008/7-8/117).

³⁴³ K. Antonów, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) tenże (red.), A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El., M. Manowska, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505(38)*, Warszawa 2015, Lex/El., J. Iwułski, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) H. Dolecki (red.), T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37)*, Warszawa 2013, Lex/El.

³⁴⁴ K. Antonów, *Komentarz do art. 466...*, *op. cit.*

³⁴⁵ M. Manowska, *Komentarz do art. 466...*, *op. cit.*

³⁴⁶ Dz. Urz. MS z 31 grudnia 2003 r. (2003.5.22) ze zm.

wskazaniem czasu i miejsca sporządzenia protokołu oraz osób uczestniczących w jego spisaniu, należy zamieścić w protokole oznaczenie stron, dokładnie określone żądanie, istotne okoliczności faktyczne sprawy i zawnioskowane dowody na poparcie poszczególnych twierdzeń, a przy roszczeniach majątkowych niepieniężnych również wartość przedmiotu sprawy. Protokół podpisuje osoba zgłaszająca żądanie oraz pracownik sporządzający protokół. Należy go sporządzić w miarę potrzeby z odpowiednią liczbą odpisów dla osób uczestniczących w sprawie. Drugi z istotnych w tej mierze przepisów – § 190 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych³⁴⁷ – przewiduje, że w razie dokonania przez pracownika lub ubezpieczonego, działającego bez adwokata lub radcy prawnego, zgłoszenia w trybie art. 466 k.p.c., zgłoszenie przyjmuje kierownik sekretariatu, przez zapisanie danych osobowych pracownika lub ubezpieczonego oraz treści zgłoszonego żądania ze wskazaniem, przeciwko komu jest skierowane, i przedstawia je niezwłocznie przewodniczącemu wydziału. Sąd, do którego wniesiono odwołanie niezwłocznie przekazuje protokół organowi lub zespołowi, który wydał zaskarżoną decyzję lub orzeczenie, chyba że sąd ten jest właściwy do jego rozpoznania. W takim przypadku przewodniczący niezwłocznie zażąda akt sprawy i nada bieg odwołaniu, przesyłając odpis protokołu organowi lub zespołowi, który wydał zaskarżoną decyzję lub orzeczenie (art. 477⁹ § 6 k.p.c.).

Pod pojęciem środków odwoławczych w polskim systemie prawnym należy rozumieć apelację (art. 367-391 k.p.c.) i zażalenie (art. 394-398 k.p.c.). Artykuł 466 k.p.c. umożliwia ich zgłoszenie ustnie do protokołu. Zarządzenie z 12 grudnia 2003 r. nie reguluje jednak tej kwestii. W doktrynie przyjmuje się, że pracownik administracyjny sądu powinien sporządzić protokół zgłoszenia, odpowiadający wymogom stawianym przez art. 368 k.p.c.³⁴⁸ Artykuł 466 k.p.c. nie znajduje przy tym zastosowania do skargi kasacyjnej i do postępowania przed SN wywołanego jej wniesieniem (art. 475¹ k.p.c.³⁴⁹)³⁵⁰. Nadto w orzecznictwie

³⁴⁷ Dz. U. 2015.2316 ze zm.

³⁴⁸ Por. K. Antonów, *Komentarz do art. 466...*, *op. cit.*

³⁴⁹ Należy zaznaczyć, że w świetle projektu z 27 listopada 2017 r. przepisów art. 466, 467, 470 i 471 nie stosuje się do skargi kasacyjnej i do postępowania przed Sądem Najwyższym, wywołanego jej wniesieniem.

podnosi się, że przepis ten nie dotyczy ubezpieczonego będącego adwokatem lub radcą prawnym³⁵¹, a przy tym osoby parające się tymi zawodami nie mogą także zgłosić do protokołu ustnego wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem, zaś wniosek zgłoszony uznaje się za bezskuteczny³⁵². Jako funkcję powołanej normy wskazuje się bowiem udzielenie pomocy proceduralnej ubezpieczonemu nieporadnemu, który nie jest w stanie dokonać należycie pewnych czynności procesowych sam, a nie odciążenie strony umiejącej sobie radzić³⁵³.

Należy zauważyć, że art. 477⁹ § 5 k.p.c. nie uzależnia możliwości wniesienia odwołania od braku profesjonalnego pełnomocnika. W oparciu o to spostrzeżenie K. Antonów³⁵⁴ wskazał, że nie podziela poglądu, zgodnie z którym na gruncie art. 477⁹ § 5 k.p.c. wyjątkowo dopuszczalne jest, aby termin wymagany do złożenia we właściwym sądzie apelacji był zachowany w razie złożenia jej w sądzie niewłaściwym³⁵⁵. Powołany artykuł w ogóle nie dotyczy bowiem pism innych niż zawierające odwołanie.

5.7.3. Czynności naruszające słuszny interes ubezpieczonego

Trzecim przepisem odnoszącym się bezpośrednio do ubezpieczonego jest art. 469 k.p.c. W jego świetle sąd uzna zawarcie ugody, cofnięcie pozwu, sprzeciwu lub środka odwoławczego oraz zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia za niedopuszczalne także wówczas, gdyby czynność ta **naruszała słuszny interes ubezpieczonego**. Na wstępie należy zaznaczyć, że

³⁵⁰ J. Gudowski, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Erciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.

³⁵¹ Postanowienie SN z 11 stycznia 2000 r., I PKN 579/99 (OSNAPiUS 2001/15/488), postanowienie SN z 21 kwietnia 2005 r., I PZ 44/04 (OSNPUSiSP 2006/1-2/16).

³⁵² Postanowienie SN z 1 czerwca 2012 r., II UZ 20/12 (Lex/El. nr 1235845), postanowienie SN z 10 maja 2012 r., II UZ 13/12, (Lex/El. nr 1222160) oraz postanowienie SN z 1 czerwca 2012 r., II UZ 19/12 (Lex/El. nr 1235844).

³⁵³ M. Manowska, *Komentarz do art. 466...*, *op. cit.*

³⁵⁴ K. Antonów, *Komentarz do art. 477⁹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.

³⁵⁵ Por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej i Administracyjnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN z 28 listopada 1987 r., III CZP 33/87 (OSNCAPiUS 1988/6/73).

zastosowanie art. 469 k.p.c. jest możliwe jedynie wówczas, gdy odwołanie zostanie cofnięte przed sądem, a nie przed organem rentowym³⁵⁶.

Wobec tego, że ww. przepis dotyczy także postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy, częściowo nie może odnosić się do ubezpieczonych (zawarcie ugody w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, wobec treści art. 477¹² k.p.c. w ogóle nie jest dopuszczalne). Przedstawiony artykuł mówi przy tym jedynie o cofnięciu pozwu, lecz należy przyjąć, że dotyczy także cofnięcia odwołania, co zdaje się nie budzić kontrowersji³⁵⁷. W doktrynie podnosi się, że w sprawach z ubezpieczeń społecznych nie może być mowy – podobnie jak o zawarciu ugody – o zrzeczeniu się lub ograniczeniu roszczenia³⁵⁸. Jak wywodzi K. Antonów, na gruncie art. 469 k.p.c. czynności te są niedopuszczalne z uwagi na ich niezgodność z „naturą socjalnych stosunków prawnych kształtowanych przez przepisy bezwzględnie obowiązujące wyłączające modyfikowanie ich treści swobodną wolą stron”.

Artykuł 469 k.p.c. nakłada na sąd obowiązek zbadania – obok przesłanek z art. 203 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. – także tego, czy cofnięcie odwołania lub środka odwoławczego przez ubezpieczonego nie narusza jego słusznego interesu. Rezygnacja ubezpieczonego z żądania rozstrzygnięcia sprawy przez sąd nie może wynikać z niewłaściwej wykładni prawa materialnego dokonanej przez organ odwoławczy przed wyrokowaniem³⁵⁹. Pod pojęciem „słusznego interesu ubezpieczonego” rozumie się w orzecznictwie szybkie i skuteczne nabycie świadczeń³⁶⁰. Precyzując sytuacje, w których cofnięcie odwołania naruszałoby słuszny interes ubezpieczonego należy wskazać przede wszystkim na układ, w

³⁵⁶ Postanowienie SA w Lublinie z 12 sierpnia 1998 r., III AUz 27/98 (OSA 1998/4/24).

³⁵⁷ T. Ereciński, *Komentarz do art. 469 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El. Jeśli chodzi o orzecznictwo, np. w postanowieniu z 19 czerwca 1998 r., II UKN 105/98 (OSNP 1999/16/529), SN przedstawił zapatrywanie, zgodnie z którym gdy sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych o to samo roszczenie między tymi samymi stronami została już prawomocnie osądzona, sąd odrzuca odwołanie na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. z tego względu, że odwołanie jako pismo wszczynające postępowanie jest funkcjonalnie zbliżone do pozwu.

³⁵⁸ T. Ereciński, *Komentarz do art. 469...*, *op. cit.*

³⁵⁹ Postanowienie SN z 18 kwietnia 2007 r., I UK 325/06 (Legalis/El nr 176178).

³⁶⁰ Postanowienie SN z 13 maja 1999 r., II UKN 614/98 (OSNAPiUS 2000/14/563). W orzeczeniu tym wskazano, że zaniechanie ustalenia prawdziwości przyczyny, dla której ubezpieczony rezygnuje z uzyskania zmiany niekorzystnej dla niego decyzji, stanowi naruszenie powołanego przepisu.

którym rozważenie przez sąd wszystkich okoliczności sprawy doprowadziło do wniosku, że po jej rozpoznaniu ubezpieczony uzyskałby pozytywne dla niego rozstrzygnięcie³⁶¹. Jednocześnie jednak sąd nie może dokonać merytorycznej oceny odwołania, zaś jego rolą jest sprawdzenie, czy rezygnacja z ochrony prawnej nie jest efektem błędnego przekonania ubezpieczonego, że dochodzone uprawnienie mu nie przysługuje lub że będzie mógł jeszcze o nie wystąpić w przyszłości. Nadto w orzecznictwie wskazuje się, że ocena słusznego interesu ubezpieczonego jest prawidłowa jedynie wówczas, gdy została oparta na odpowiedniej wykładni prawa materialnego, a odwołanie nie może być uwzględnione³⁶². Z drugiej strony należy zauważyć, że w postanowieniu z 4 września 2012 r. (I UK 141/12)³⁶³ SN stwierdził, że cofnięcie odwołania narusza słuszny interes ubezpieczonego, gdy odwołanie jest oczywiście uzasadnione.

Artykuł 469 k.p.c. znajduje zastosowanie nie tylko przed sądem pierwszej instancji, ale i w **postępowaniu apelacyjnym**³⁶⁴. Przy tym cofnięcie apelacji jest dopuszczalne wówczas, gdy nie narusza słusznego interesu ubezpieczonego, a zarazem czynność ta nie jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego i nie zmierza do obejścia prawa (art. 203 § 4 k.p.c.). Jako uzasadnienie tego poglądu wskazuje się to, że mimo iż art. 203 § 4 k.p.c. nie przewiduje takiej czynności jak cofnięcie apelacji, to art. 391 § 1 k.p.c.³⁶⁵ stanowi o jego odpowiednim stosowaniu³⁶⁶. Z kolei poglądy odnośnie do możliwości cofnięcia **skargi kasacyjnej** nie są jednolite. Z jednej strony wskazuje się, że nie podlega ono kontroli sądu i pociąga za sobą umorzenie postępowania wywołanego wniesieniem skargi³⁶⁷. Z drugiej zaś strony w sprawach z zakresu

³⁶¹ Postanowienie SN z 4 września 2012 r., I UK 141/12 (OSNAPiUS 2013/17-18/214). Por. także postanowienie SN z 17 stycznia 1997 r., I PKN 74/96 (OSNAPiUS 1997/17/318) oraz postanowienie SN z 13 maja 1999 r., II UKN 614/98 (OSNAPiUS 2000/14/563).

³⁶² Postanowienie SN z 18 kwietnia 2007 r., I UK 325/06 (Legalis/El nr 176178).

³⁶³ OSNP 2013/17-18/214.

³⁶⁴ Zob. np. postanowienie SA w Szczecinie z 26 lutego 2014 r., III AUa 1210/13 (Legalis/El. 815858) oraz postanowienie SA w Szczecinie z 15 kwietnia 2014 r., III AUa 822/13 (Legalis/El. nr 1241064).

³⁶⁵ Zgodnie z tym artykułem jeżeli nie ma szczególnych przepisów o postępowaniu przed sądem drugiej instancji, do postępowania tego stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Przepisy art. 194-196 i 198 nie mają zastosowania.

³⁶⁶ Zob. postanowienie SA w Poznaniu z 3 października 2013 r., III AUa 1339/12 (Lex/El. nr 1391966), wyrok SA w Gdańsku z 13 marca 2013 r., III AUa 740/12 (Lex/El. nr 1294744).

³⁶⁷ Postanowienie SN z 17 października 2008 r., I CSK 552/07 (Lex/El. nr 494147).

ubezpieczeń społecznych, SN stosuje art. 469 k.p.c. jako odstępstwo od tej reguły³⁶⁸. Należy zauważyć, że art. 469 k.p.c. mówi jedynie o cofnięciu środka odwoławczego, nie zaś nadzwyczajnego środka zaskarżenia, jakim jest skarga kasacyjna i wydaje się, że z tego względu nie powinien być stosowany³⁶⁹. Jednakże słuszne jest spostrzeżenie, że nie został on wymieniony w art. 475¹ k.p.c.

5.7.4. Złagodzenie rygoru odrzucenia odwołania

W świetle art. 477⁹ § 3 k.p.c. sąd odrzuci odwołanie wniesione po upływie terminu, chyba że przekroczenie terminu nie jest nadmierne i nastąpiło z przyczyn niezależnych od odwołującego się. Na podstawie art. 477⁹ § 1 k.p.c. termin na wniesienie odwołania wynosi miesiąc. Przy tym, jak już wskazano, w orzecznictwie przyjmuje się, że każda czynność podjęta przez daną osobę na piśmie lub do protokołu w terminie do złożenia odwołania, z której wynika, że nie zgadza się ona z decyzją organu rentowego, należy traktować jako odwołanie od decyzji³⁷⁰. Co interesujące, w postanowieniu z 8 lutego 2007 r.³⁷¹ SN przyjął, że w przypadku nierozpoznania przez sąd całości żądań zawartych w odwołaniu, w sytuacji braku wniosku o uzupełnienie wyroku, datą wniesienia odwołania od decyzji organu rentowego jest data pierwotnego odwołania, nie zaś złożenia wniosku o orzeczenie co do jego nierozpoznanej części.

Ze względu na treść ww. przepisu w doktrynie podnosi się, że do strony odwołującej się nie mają zastosowania przepisy o przywróceniu terminu na zasadach ogólnych (art. 168 i n. k.p.c.)³⁷², a zatem w przypadku odrzucenia odwołania na podstawie art. 477⁹ k.p.c., odwołującemu nie przysługuje wniosek o

³⁶⁸ Wyrok SN z 18 marca 1999 r., II UKN 527/98 (OSNAPiUS 2000/10/398), postanowienie SN z 4 lutego 2011 r., I UK 366/10 (Legalis/El. nr 496772), postanowienie SN z 24 marca 2011 r., I UK 385/10 (Legalis/El. nr 479084).

³⁶⁹ Tak K. Antonów, *Komentarz do art. 469 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.

³⁷⁰ Zob. np. wyrok SN z 20 maja 2004 r., II UK 396/03 (OSNP 2005/1/12).

³⁷¹ II UK 129/06 (OSNP 2008/5-6/83).

³⁷² J. Gudowski, *Komentarz do art. 477⁹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El., E. Stefańska, *Komentarz do art. 477⁹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505(38)*, Warszawa 2015, Lex/El., postanowienie SN z 1 czerwca 2010 r., II UK 404/09 (Lex/El. nr 611422).

przywrócenie terminu na podstawie art. 168 k.p.c.³⁷³ Budowa art. 477⁹ § 3 k.p.c. wskazuje, że aby możliwe było przyjęcie odwołania do rozpoznania, wskazane w nim przesłanki muszą być spełnione łącznie, co ma obowiązek wykazać odwołujący się³⁷⁴, zaś sąd może przeprowadzić w celu ich ustalenia postępowanie wyjaśniające³⁷⁵.

Opóźnienie powinno być liczone od końca terminu na wniesienie odwołania³⁷⁶. To, czy przekroczenie terminu jest **nadmierne** zależy od oceny sądu³⁷⁷ i wiąże się z określoną kwalifikacją okoliczności mających wpływ na przekroczenie terminu³⁷⁸. Przykładowo w postanowieniu z 29 września 1999 r.³⁷⁹ SN wskazał, że wniesienie odwołania od decyzji organu rentowego po upływie 18 miesięcy od dnia doręczenia odpisu jest nadmiernie spóźnione i uzasadnia jego odrzucenie. Także stwierdzenie, czy wniesienie odwołania po terminie nastąpiło z **przyczyn niezależnych od odwołującego się** nie da się uogólnić i wymagana jest analiza konkretnego przypadku. Przykładowo za działania pracowników upoważnionych do odbioru korespondencji odpowiedzialność ponosi pracodawca, który ich zatrudnia i błędne podanie daty odbioru korespondencji przez pracownika nie jest okolicznością niezależną od strony³⁸⁰. Nadto ubezpieczonemu można postawić zarzut braku należytej staranności przy zachowaniu terminu do złożenia odwołania, jeśli można mu przypisać odpowiedzialność za posłużenie się pośrednictwem przy nadaniu przesyłki w budynku operatora pocztowego w ostatnim dniu terminu³⁸¹. Zasadność

³⁷³ Postanowienie SA w Gdańsku z 28 lutego 2013 r., III AUz 24/13 (Lex/El. nr 1317881). M. Manowska, *Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Odrębności postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2010, Lex/El.

³⁷⁴ Zob. np. postanowienie SA w Rzeszowie z 27 września 2012 r., III AUz 73/12 (Lex/El. nr 1217762), postanowienie SA we Wrocławiu z 7 sierpnia 2012 r., III AUz 174/12 (Lex/El. nr 1216432) oraz postanowienie SA we Wrocławiu z 27 marca 2012 r., III AUz 77/12 (Lex/El. nr 1164697).

³⁷⁵ J. Gudowski, *Komentarz do art. 477⁹...*, *op. cit.*

³⁷⁶ Wyrok SN z 14 marca 2014 r., II UK 340/13 (Lex/El. nr 1446448).

³⁷⁷ Zob. np. wyrok SN z 21 marca 2006 r., III UK 168/05 (Lex/El. nr 277825), postanowienie SA w Szczecinie z 26 lutego 2014 r., III AUz 12/14 (Lex/El. nr 1459025).

³⁷⁸ Zob. np. wyrok SN z 17 czerwca 1969 r., II CR 168/69 (OSNCP 1970/3/48, postanowienie SN z 22 kwietnia 1997 r., II UKN 61/97 (OSNAPiUS 1998/3/104).

³⁷⁹ II UKN 490/99 (OSNP 2001/2/57).

³⁸⁰ Wyrok SN z 18 stycznia 2017 r., III UK 48/16 (Legalis/El. nr 1598991).

³⁸¹ Postanowienie SA w Gdańsku z 6 października 2015 r., III AUa 689/15 (Legalis/El. nr 1352400).

dokonanej przez sąd oceny, że wniesienie odwołania po terminie nastąpiło z przyczyn zależnych od odwołującego się lub było nadmierne podlega kontroli sądu drugiej instancji w związku z rozpoznaniem zażalenia na postanowienie o odrzuceniu odwołania.

5.7.5. Koszty postępowania

Zgodnie z art. 96 ust. 1 pkt 4 u.k.s.c. nie ma obowiązku uiszczania kosztów sądowych strona wnosząca odwołanie do sądu ubezpieczeń społecznych, z zastrzeżeniem art. 36. Przewiduje on, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych i w sprawach odwołań rozpoznawanych przez sąd pracy i ubezpieczeń społecznych pobiera się opłatę podstawową w kwocie 30 zł wyłącznie od apelacji, zażalenia, skargi kasacyjnej i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia³⁸². Przepis ten należy wyklądać ściśle. Stąd w orzecznictwie nie budzi wątpliwości przykładowo to, że skarga na naruszenie prawa do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki wniesiona przez ubezpieczonego w sprawie odwołania rozpoznawanego przez sąd pracy i ubezpieczeń społecznych jest wolna od opłat³⁸³. Należy także wskazać, że w judykaturze pojawił się problem naruszenia prawa ubezpieczonego do sądu poprzez obowiązek uiszczenia opłaty podstawowej od pism wskazanych w art. 36 u.k.s.c.³⁸⁴ Sąd Najwyższy opowiedział się za poglądem, iż ww. obowiązek nie narusza wskazanego prawa³⁸⁵. Należy nadmienić, że ustanowienie dla strony w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych pełnomocnika z urzędu na podstawie art. 117 § 6 k.p.c. nie jest

³⁸² Należy nadmienić, że uchylony na mocy art. 463 u.k.s.c. od 2 marca 2006 r. art. 463 k.p.c. przewidywał w § 1, że pracownik dochodzący roszczeń z zakresu prawa pracy oraz ubezpieczonego nie mają obowiązku uiszczania opłat sądowych.

³⁸³ Uchwała SN z 6 września 2006 r., III SPZP 2/06 (OSNAP 2007/11-12/176).

³⁸⁴ Problem zwolnienia od opłat sądowych był stosunkowo szeroko rozważany także w Niemczech, aczkolwiek z innej perspektywy – czy strona wszczynająca spór nie powinna jednak ponosić kosztów z uwagi na to, że opłaty sądowe stanowią efektywny instrument redukcji liczby wpływu spraw do sądu (P. Hietanen-Kunwald, *Comparative perspectives on judicial protection in social security matters*, Helsinki 2015, s. 56).

³⁸⁵ Postanowienie SN z 17 października 2006 r., II UZ 23/06 (OSNAP 2007/19-20/299). Pogląd ten został podzielony w orzecznictwie sądów powszechnych (zob. postanowienie SA w Krakowie z 9 września 2013 r., III AUz 158/13, Legalis/El. nr 736052).

tożsame ze zwolnieniem tej osoby od obowiązku uiszczenia opłaty podstawowej w wysokości 30 zł od pism procesowych wymienionych w art. 36 u.k.s.c.³⁸⁶

Interesujący jest przypadek wniesienia odwołań od co najmniej dwóch decyzji i połączenia spraw wywołanych tymi odwołaniami do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia. Wówczas od każdej apelacji w sprawie zainicjowanej odwołaniem od decyzji organu rentowego ubezpieczony, co do zasady, winien uiścić opłatę 30 zł. Występuje bowiem faktycznie dwie (lub więcej) spraw i nie zmienia tego ich techniczne połączenie. Zakresy dwóch zaskarżonych decyzji nadal wyznaczają dwa przedmioty postępowania, a sąd w wyroku odnosi się do obu odwołań ubezpieczonego. Nie modyfikuje tego stanu rzeczy także wniesienie odwołań i następnie apelacji w jednym piśmie procesowym. Użyte w art. 3 ust. 1 u.k.s.c. pojęcie „pisma” należy bowiem interpretować przez pryzmat funkcjonalności, a w konsekwencji jako czynność procesową sporządzoną w formie pisma procesowego, nie zaś w znaczeniu technicznym (jeden dokument). Wobec tego jedno pismo w znaczeniu technicznym (dokument) może obejmować kilka czynności procesowych (np. środków odwoławczych) dokonanych w formie pisemnej³⁸⁷.

Zgodnie z art. 98 u.k.s.c. w toku postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wydatki ponosi Skarb Państwa. Należy zauważyć, że mimo iż dosłowne brzmienie przepisu może prowadzić do wniosku, że wydatki są ponoszone jedynie w toku postępowania, a następnie rozliczane w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie, sytuacja wygląda inaczej. Ustawodawca nie wprowadził bowiem odnośnie do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych przepisu analogicznego do art. 97 u.k.s.c. (dotyczącego spraw z zakresu prawa pracy). W świetle tego przepisu wydatki obciążające pracownika ponosi tymczasowo Skarb Państwa, przy czym sąd pracy w orzeczeniu kończącym postępowanie w instancji rozstrzyga o tych wydatkach, stosując odpowiednio przepisy art. 113 u.k.s.c., z tym że obciążenie pracownika wydatkami może nastąpić w wypadkach szczególnie uzasadnionych. Prowadzi to do wniosku, że w przypadku spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych wydatki Skarb Państwa

³⁸⁶ Postanowienie SN z 28 sierpnia 2007 r., II UZ 27/07 (OSNAP 2008/21-22/333).

³⁸⁷ Postanowienie SA w Szczecinie z 22 sierpnia 2012 r., III AUz 76/12 (Legalis/El. nr 744616).

ponosi ostatecznie, a przy tym nie może być nimi obciążony organ rentowy, nawet jeśli przegra sprawę³⁸⁸.

Zasady ponoszenia kosztów postępowania należnych stronie przeciwnej (zob. art. 98 i n. k.p.c.) nie doznają odstępstw, a zatem przykładowo ubezpieczony w rozumieniu procesowym przegrywający proces zobowiązany jest w szczególności do zwrotu kosztów zastępstwa procesowego organu rentowego.

³⁸⁸ Zob. A. Zieliński, *Komentarz do art. 98 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych* (w:) Tenże, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Art. 98-124 KPC. Komentarz*, Warszawa 2015, Legalis/El.

ROZDZIAŁ 6
OSOBA ODWOŁUJĄCA SIĘ OD ORZECZENIA
WOJEWÓDZKIEGO ZESPOŁU DO SPRAW ORZEKANIA O
NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

6.1. Strony postępowania przed wojewódzkim zespołem a osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c.

Rozważania dotyczące osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu wypada rozpocząć od przypomnienia, że pod pojęciem „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych” rozumie się także od 1 stycznia 1999 r. (tj. od wejścia w życie art. 25 pkt 2 ustawy z 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa³⁸⁹) sprawy, w których wniesiono odwołanie od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności (do 20 marca 2015 r. – stopniu niepełnosprawności). Niemniej aż do 20 marca 2015 r.³⁹⁰ definicja strony zawarta w art. 477¹¹ k.p.c. nie obejmowała osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu.

Należy wskazać, że ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przewiduje dwa zespoły orzekające o niepełnosprawności, mianowicie powiatowy zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności jako pierwsza instancja oraz wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności jako druga instancja, o których będzie mowa w rozdziale poświęconym wojewódzkiemu zespołowi jako stronie postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Co istotne z punktu widzenia sedna niniejszego podrozdziału, w świetle powołanej ustawy powiatowe zespoły

³⁸⁹ Dz. U. 1998.106.668.

³⁹⁰ Zob. art. 1 pkt 11 ustawy z 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015.218).

orzekają **na wniosek osoby zainteresowanej** lub jej **przedstawiciela ustawowego** albo, za ich zgodą, na wniosek **ośrodka pomocy społecznej**, a przy tym ostatni z wymienionych podmiotów może uczestniczyć na prawach strony w sprawach, w których orzekają powiatowe zespoły (art. 6b ust. 1 i 2 u.z.r.s.). Przepis ten wymienia dwa z trzech podmiotów, które mogą być nie tylko stroną postępowania przed powiatowym zespołem, ale i złożyć odwołanie do wojewódzkiego zespołu i *de facto* – odwołanie do sądu ubezpieczeń społecznych. Wobec tego należy wskazać, że **osobą odwołującą się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c. może być:**

1/ osoba zainteresowana w rozumieniu art. 6b ust. 1 u.r.z.s., przez którą należy rozumieć osobę, która złożyła wniosek o wydanie orzeczenia przez powiatowy zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności, działając w swoim imieniu i na swoją rzecz.

2/ przedstawiciel ustawowy ww. osoby zainteresowanej, a więc osoba umocowana do działania w cudzym imieniu na podstawie ustawy (art. 96 k.c.). Precyzując, w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych może to być rodzic w stosunku do dziecka pozostającego pod jego władzą rodzicielską (art. 98 § 1 k.r.o.), opiekun (art. 145 k.r.o.), kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (art. 181 k.r.o.) oraz kurator osoby niepełnosprawnej (art. 183 k.r.o.).

Należy zauważyć, że jako przedstawiciela ustawowego w doktrynie wymienia się także **współmałżonka** w zakresie określonym w art. 29 k.r.o.³⁹¹, przy czym dopuszczalność wniesienia przez niego odwołania nasuwa wiele wątpliwości. W świetle art. 29 *in principio* k.r.o. w razie przemijającej przeszkody, która dotyczy jednego z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu, drugi małżonek może za niego działać w sprawach *z w y k l e g o z a r z ą d u*, w szczególności może bez pełnomocnictwa pobierać przypadające należności, chyba że sprzeciwia się temu małżonek, którego przeszkoda dotyczy. Ustawa nie mówi wprost, czym są czynności zwykłego zarządu. W doktrynie wskazuje się natomiast, że są to

³⁹¹ Ze względów oczywistych nie wchodzi w tych sprawach w grę wspólnik spółki cywilnej jako przedstawiciel ustawowy pozostałych wspólników (art. 866 k.c.) czy wspólnik spółki osobowej ani też kurator osoby nieobecnej (art. 184 k.r.o.) czy osoby prawnej (art. 42 k.c.).

czynności zmierzające do zachowania substancji majątku w stanie niezmienionym, wymiana typowych składników masy majątkowej bez zmiany jej przeznaczenia, bieżące naprawy składników majątku czy zawieranie umów związanych z zaspokajaniem bieżących potrzeb rodziny³⁹². J. Pawliczak pogrupował te czynności w cztery zbiory, tj. sprawy bieżące, związane z racjonalnym gospodarowaniem, sprawy, które współmałżonek załatwia w sposób stale praktykowany i powtarzający się, sprawy do chwili powstania przeszkody niepojawiające się lub pojawiające się rzadko (choćby jednorazowo), o ile można zasadnie założyć, że współmałżonek załatwiłby je według powtarzającego się schematu, a także sprawy związane z normalnym korzystaniem z majątku i jego poszczególnych składników oraz z zachowaniem substancji majątku w stanie nie pogorszonym³⁹³. Wydaje się nie budzić wątpliwości, że czynnościami zwykłego zarządu mogą być zarówno czynności faktyczne, jak i prawne³⁹⁴. Jako przykłady czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu wskazuje się z kolei nabycie, zbycie lub istotne obciążenie nieruchomości, istotny remont lub przebudowę budynku, ustanowienie odrębnej własności lokalu czy dokonanie podziału nieruchomości³⁹⁵. Co szczególnie istotne, pojęcie zwykłego zarządu odnosi się do majątku³⁹⁶, zaś – jak już wskazano – sprawy dotyczące ustalenia niepełnosprawności nie są sprawami majątkowymi. Z tego właśnie względu w mojej ocenie **wniesienie odwołania przez współmałżonka jako przedstawiciela ustawowego w zakresie art. 29 k.r.o. nie jest dopuszczalne**. Jeśli zaś chodzi o **kuratora osoby niepełnosprawnej** w rozumieniu art. 183 k.r.o. należy zauważyć, że w zakresie stwierdzenia niepełnosprawności sąd opiekuńczy przeprowadza postępowanie dowodowe na ogólnych zasadach³⁹⁷, a więc nie jest konieczne uprzednie stwierdzenie niepełnosprawności przez

³⁹² J. Gajda, *Komentarz do art. 29 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (w:) H. Pietrkowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2018, Legalis/El.

³⁹³ J. Pawliczak, *Komentarz do art. 29 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2018, Legalis/El.

³⁹⁴ Tak też J. Pawliczak, *Komentarz do art. 29...*, *op. cit.*, J. Gajda, *Komentarz do art. 29...*, *op. cit.*

³⁹⁵ J. Gajda, *Komentarz do art. 29...*, *op. cit.*

³⁹⁶ J. Pawliczak, *Komentarz do art. 29...*, *op. cit.*, J. Gajda, *Komentarz do art. 29 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (w:) H. Pietrkowski (red.), *Kodeks...*, *op. cit.*

³⁹⁷ G. Matusik, *Komentarz do art. 183 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2018, Legalis/El.

powiatowy czy wojewódzki zespół. W konsekwencji kurator może brać udział w postępowaniu przed powiatowym i wojewódzkim zespołem, a także wnieść odwołanie.

Z kolei **ośrodek pomocy społecznej** nie został wymieniony w § 16 ust. 1 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności, w świetle którego od orzeczenia powiatowego zespołu osobie zainteresowanej lub jej przedstawicielowi ustawowemu przysługuje odwołanie do wojewódzkiego zespołu, za pośrednictwem powiatowego zespołu, który wydał orzeczenie w terminie 14 dni od doręczenia orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności. Co istotne, *de lege lata*, **ośrodki pomocy społecznej mogą uczestniczyć na prawach strony jedynie w sprawach, w których orzekają powiatowe zespoły.**

6.2. Pozycja procesowa osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu

Osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu inicjuje proces cywilny, podobnie jak ubezpieczony w rozumieniu procesowym, będąc odpowiednikiem powoda. Konstrukcyjnie jej pozycja nie budzi wątpliwości. Z reguły jest to strona faktycznie słabsza od wojewódzkiego zespołu (odpowiednika pozwanego) – podobnie jak ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest uznawany za stronę słabszą od organu rentowego. Stron stosunku prawnego między osobą odwołującą się a wojewódzkim zespołem nie można określić jako równe sobie, bowiem drugi działał jako podmiot nierównorzędny wobec pierwszego na etapie przedsądowym w postępowaniu zmierzającym do wydania wiążącego go orzeczenia. Jest to układ stron pokrewny relacji między ubezpieczonym w rozumieniu procesowym a organem rentowym. Stąd wydaje się, że regulacje procesowe powinny być dla obu tych stron – ubezpieczonego w rozumieniu procesowym i osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu – tożsame.

Artykuł 477⁹ § 5 k.p.c. dotyczy obok ubezpieczonego także osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu. Oznacza to, że **osoba odwołująca się od orzeczenia tego zespołu może również wnieść odwołanie** – z wyłączeniem odwołania w sytuacji niewydania orzeczenia przez wojewódzki zespół w terminie miesiąca – **do protokołu w sądzie właściwym do rozpoznania sprawy albo w sądzie właściwym dla miejsca zamieszkania**. Odwołanie – tak samo jak w przypadku ubezpieczonego – powinno zawierać oznaczenie zaskarżonego orzeczenia, zwięzłe przytoczenie zarzutów oraz wniosków i ich uzasadnienie oraz podpis osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu albo przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika (art. 477¹⁰ § 1 k.p.c.). Także w sprawach z udziałem osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu **nie jest dopuszczalne zawarcie ugody** (art. 477¹² k.p.c.).

Należy zauważyć, że **art. 466 k.p.c. nie obejmuje osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu** przewidując, że jedynie pracownik lub ubezpieczony działający bez adwokata lub radcy prawnego może zgłosić w sądzie właściwym ustnie do protokołu powództwo oraz treść środków odwoławczych i innych pism procesowych. Brak zastosowania tego przepisu do osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu budzi wątpliwości, zważywszy na to, że jak już wskazano pozycja procesowa tej strony i ubezpieczonego w rozumieniu procesowym są istotnie zbliżone. Podobną uwagę należy poczynić w stosunku do treści **art. 469 k.p.c. nieobejmującego osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu**. Należy przypomnieć, że w świetle tego przepisu sąd uzna zawarcie ugody, cofnięcie pozwu, sprzeciwu lub środka odwoławczego oraz zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia za niedopuszczalne także wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika lub ubezpieczonego. Treść **art. 477¹⁰ § 2 k.p.c.** wskazuje, że osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu nie może zgłosić takiego nowego żądania, które skutkowałoby przyjęciem go do protokołu i przekazania go do rozpoznania wojewódzkiemu zespołowi.

Należy zauważyć, że tak **art. 96 ust. 1 pkt 4 u.k.s.c.**, jak i **art. 36 u.k.s.c.** dotyczą także osoby odwołującej od orzeczenia wojewódzkiego zespołu, a zatem

nie ma ona obowiązku uiszczania opłat sądowych, za wyjątkiem opłaty od apelacji, zażalenia, skargi kasacyjnej i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Ogólne zasady ponoszenia kosztów należnych stronie przeciwnej (art. 98 i n. k.p.c.) nie doznają odstępstw.

Konkludując, należy wskazać, że przepisy dotyczące pozycji procesowej ubezpieczonego i osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu jedynie częściowo się pokrywają, co nie wydaje się racjonalne, zważywszy daleko idące podobieństwa między tymi dwoma podmiotami w relacji do ich przeciwników procesowych.

ROZDZIAŁ 7

INNA OSOBA, KTÓREJ PRAW I OBOWIĄZKÓW DOTYCZY ZASKARŻONA DECYZJA

7.1. Ubezpieczony w rozumieniu procesowym a inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja

W przeciwieństwie do ubezpieczonego w rozumieniu procesowym, w kodeksie postępowania cywilnego brak legalnej definicji „innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja” (dalej także: inna osoba). Zważywszy konstrukcję definicji „strony” przedstawioną w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. niewątpliwie jest to podmiot inny od ubezpieczonego³⁹⁸ (nazwę strony można doprecyzować jako inną od ubezpieczonego w rozumieniu procesowym – a zatem od odwołującego się – osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja).

W orzecznictwie wskazuje się, że podstawowa **różnica** między dwiema ww. stronami – ujawniająca się na etapie postępowania przed organem rentowym – sprowadza się do tego, że organ ten działa na wniosek ubezpieczonego, zaś wobec innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, działa z urzędu³⁹⁹ (wskazuje się także, iż pozbawienie ww. podmiotów możliwości obrony ich praw pociąga za sobą nieważność postępowania⁴⁰⁰). Jako uzasadnienie tego zapatrywania podaje się treść definicji „ubezpieczonego” z art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. charakteryzującego się tym, że ubiega się on o określone świadczenie bądź ustalenie. Wśród decyzji, wydawanych przez organ rentowy w wyniku działania z urzędu wymienia się m. in. decyzje wydawane w sprawach o ustalenie istnienia ubezpieczenia i obowiązku uiszczenia składek z tego tytułu, wymiaru składek,

³⁹⁸ Por. wyrok SA w Szczecinie z 19 października 2017 r., III AUa 137/17 (Lex/El. nr 2379133).

³⁹⁹ Por. wyrok SN z 15 lipca 1999 r., II UKN 52/99 (OSNAPiUS 2000/22/826), wyrok SA w Gdańsku z 12 stycznia 2017 r., III AUa 1366/16 (Lex/El. nr 2274398), wyrok SA w Szczecinie z 19 października 2017 r., III AUa 137/17 (Lex/El. nr 2379133).

⁴⁰⁰ Por. wyrok SA w Łodzi z 8 kwietnia 2015 r., III AUa 728/14 (Legalis/El. nr 1285655)

wstrzymania wypłaty świadczeń, o ustalenie obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, o ponowne ustalenie prawa do świadczeń lub przyznanie prawa do świadczeń wyższych po stwierdzeniu błędu organu rentowego lub odwoławczego⁴⁰¹.

Jak już jednak wskazano przy omawianiu definicji „ubezpieczonego” w rozumieniu procesowym, pogląd ten jest nieuprawniony (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 5.3). W mojej ocenie różnica między ubezpieczonym w rozumieniu procesowym a inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, sprowadza się do tego, że **ubezpieczony jest stroną odwołującą się, zaś inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, podmiotem, którego decyzja dotyczy jako strony stosunku elementarnego, ale która nie złożyła odwołania. Nie można więc powiedzieć, że inna osoba ubiega się przed sądem ubezpieczeń społecznych o świadczenie bądź o ustalenie.** Skoro bowiem nie ulega wątpliwości, że inna osoba jest podmiotem różnym od ubezpieczonego, zaś ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest odpowiednikiem powoda, to jednoznaczny jest wniosek, że inna osoba nie jest odpowiednikiem powoda (nie wnosi odwołania).

Należy wskazać, że strona stosunku elementarnego staje się inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, a więc stroną procesu, w momencie doręczenia jej odwołania (przy czym doręcza się zarazem odpowiedź na odwołanie). W świetle art. 192 pkt 1 k.p.c. z chwilą doręczenia pozwu (odpowiednio odwołania) nie można w toku sprawy wszcząć pomiędzy tymi samymi stronami nowego postępowania o to samo roszczenie. Powstaje zatem stan **zawisłości sporu**. Należy uznać, że skuteczne doręczenie odwołania innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, czyni ją *de facto* stroną procesu. Strona stosunku elementarnego, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, **musi stać się stroną procesu wszczętego przez inną stronę stosunku elementarnego** zawsze poprzez doręczenie jej odwołania. Wniosek ten wynika z porównania art. 477¹¹ § 1 z art. 477¹¹ § 2 k.p.c.

⁴⁰¹ M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.*

W przypadku bowiem osoby zainteresowanej, która może stać się zainteresowanym w znaczeniu procesowym, ustawodawca obecnie wymaga zawiadomienia jej o toczącym się postępowaniu. Uprzedzając dalsze rozważania, należy wskazać, że dopiero z chwilą przystąpienia do sprawy, staje się ona stroną – zainteresowanym. Brak wymogu tak rozumianego zawiadomienia innej osoby oraz nieprzewidzenie przez ustawodawcę możliwości jej przystąpienia bądź nieprzystąpienia do sprawy, pociąga za sobą dwa wnioski. Po pierwsze prawdopodobnie wie ona o postępowaniu sądowym (brała udział w postępowaniu przed organem rentowym). Po drugie nawet jeśli o nim nie wie, nie może do niego przystąpić albo nie przystąpić mocą swojej woli, bowiem niezależnie od woli musi stać się stroną procesu wskutek doręczenia jej odwołania. W judykaturze wskazuje się, że zarówno ubezpieczony, jak i inna osoba są stronami postępowania sądowego bez potrzeby dokonania przez sąd szczególnej czynności procesowej, czyli zbędne jest wydawanie wobec nich jakiegokolwiek postanowienia o wezwaniu do udziału w sprawie⁴⁰² albo o zawiadamianiu jej o postępowaniu (jak w przypadku zainteresowanego). Konieczne dla uzyskania statusu strony jest w mojej ocenie jedynie doręczenie jej odwołania, a więc umożliwienie jej powzięcia wiadomości o toczącym się procesie, którego musi być stroną.

Na marginesie należy zwrócić uwagę także na samo brzmienie nazwy omawianej kategorii podmiotów – w kodeksie postępowania cywilnego mowa bowiem o innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy *z a s k a r ż o n a* decyzja. Jest to więc strona, która statuuje się już po wniesieniu odwołania przez inną stronę – ubezpieczonego w rozumieniu procesowym. W innym bowiem przypadku adekwatne byłoby użycie sformułowania „inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy decyzja”. Skoro zaś wprowadzono przymiotnik „zaskarżona”, oznacza to, że już doszło do aktu wniesienia odwołania. Niemniej widoczna pewnego rodzaju niekonsekwencja ustawodawcy w zakresie redakcji

⁴⁰² Zob. np. wyrok SA w Krakowie z 5 listopada 2015 r., III AUa 1821/14 (Legalis/El. 1370745) oraz wyrok SA w Gdańsku z 12 stycznia 2017 r., III AUa 1366/16 (Lex/El. nr 2274398). Należy przy tym nadmienić, że w przedstawionych orzeczeniach sądy wyszły z założenia, że ubezpieczonym jest ten podmiot, na wniosek którego ZUS wszczął postępowanie, zaś inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jest ten podmiot, w stosunku do którego wszczęto postępowanie z urzędu.

przepisów dotyczących postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, nie pozwala na uznanie tego argumentu za szczególnie istotny.

Jeśli chodzi o dalsze **podobieństwa** między ubezpieczonym oraz inną osobą, należy w pierwszej kolejności wskazać na pogląd obecny w doktrynie, zgodnie z którym oba podmioty są adresatami decyzji organu rentowego⁴⁰³. Należałoby dodać, że jest tak w prawidłowo prowadzonym przed organem rentowym postępowaniu, bowiem niewymienienie danej osoby jako adresata decyzji nie pozbawia jej na etapie procesu statusu strony (innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja). W mojej ocenie należy sprecyzować, że obie strony są objęte treścią decyzji bądź w przypadku obu stron decyzja oddziałuje na ich prawa i obowiązki jako stron stosunku elementarnego. W doktrynie i judykaturze podaje się, że decyzja wywołuje skutki w sferze praw i obowiązków obu podmiotów, którym można nadać przymiot bezpośrednich⁴⁰⁴, tj. bez ogniw pośrednich, wprost. W mojej ocenie jest to kryterium częściowo trafne.

M. Cholewa-Klimek zaproponowała wykorzystanie dla zdefiniowania „innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja” dorobku wypracowanego na gruncie art. 28 k.p.a. Przepis ten przewiduje, że stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek. Wobec tego Autorka wskazała, że „**prawa**” omawianej osoby należy rozumieć jako „indywidualny, osobisty, własny interes prawny, kształtowany w drodze decyzji, która wpływa na sytuację prawną tej osoby”, przy czym wskazany interes musi być nadto konkretny, obiektywny, aktualny, posiadając podstawę prawną w odpowiednim przepisie. Z kolei „**obowiązki**” tej osoby nałożone na mocy decyzji „indywidualne, konkretne, wynikające z przepisów prawa zobowiązanie

⁴⁰³ M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.*

⁴⁰⁴ Wyrok SA w Szczecinie z 19 października 2017 r., III AUa 137/17 (Lex/El. nr 2379133). M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.*

do określonego zachowania się”⁴⁰⁵. Na gruncie tak opisanych pojęć praw i obowiązków nie sposób byłoby jednak odróżnić innej osoby od zainteresowanego. Dlatego też należy dodać, że ww. interes (podobnie jak obowiązki) jest kształtowany w przypadku innej osoby jako strony stosunku elementarnego. Prawa i obowiązki innej osoby zawsze są **prawami i obowiązkami związanymi z ubezpieczeniami społecznymi**, bowiem tylko do takich odnosi się decyzja organu rentowego. Innymi słowy, skoro nazwa strony to „inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja”, to nie można zasadnie przyjąć, że jej prawa i obowiązki znajdują się poza sferą ubezpieczeń społecznych.

Konkludując, w mojej ocenie podmioty, które na etapie procesu staną się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym oraz inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, łączy to, że oba są stronami materialnoprawnego stosunku elementarnego (w tym zwłaszcza stosunku wyróżnianego jako podstawowy przez E. Modlińskiego) i oba są legitymowane czynnie do złożenia odwołania. Różnica dotyczy zaś tego który z nich odwołanie w istocie złoży – ten, który odwoła się od decyzji organu rentowego stanie się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym, a wówczas drugi z tych podmiotów stanie się inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Ta podstawowa różnica rzutuje zaś rzecz jasna na ukształtowanie ich pozycji procesowej, o czym szerzej w dalszej części rozważań.

7.2. Płatnik składek jako inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja

Wśród kilku ról, w których może występować w postępowaniu przed sądem ubezpieczeń społecznych płatnik składek, w praktyce najczęstszą wydaje się inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. W doktrynie podnosi się, że przez inną osobę należy rozumieć w pierwszym rzędzie właśnie płatnika składek, z tym że takiego, który nie jest zarazem osobą

⁴⁰⁵ Zob. M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

ubezpieczoną w rozumieniu materialnoprawnym⁴⁰⁶. Należy przy tym przypomnieć, że istnieje taka grupa osób ubezpieczonych, które opłacają składki na własne ubezpieczenia społeczne (art. 4 pkt 2 lit. d u.s.u.s.).

W tym miejscu należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 468 k.p.c. sąd podejmie **czynności wyjaśniające**, jeżeli przemawiają za tym wyniki wstępnego badania sprawy, a także gdy sprawa nie była przedmiotem postępowania przed komisją pojednawczą, chyba że czynności te nie przyspieszą postępowania lub są oczywiście niecelowe z innych przyczyn (§ 1). Czynności wyjaśniające mają na celu usunięcie braków formalnych pism procesowych, w tym w szczególności dokładniejsze określenie zgłoszonych żądań, ustalenie, jakie z istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności są sporne między stronami oraz czy i jakie dowody należy przeprowadzić w celu ich wyjaśnienia, a także wyjaśnienie innych okoliczności, mających znaczenie dla prawidłowego i szybkiego rozstrzygnięcia sprawy (§ 2 pkt 1, 3 i 4)⁴⁰⁷. W świetle poglądu K. Antonowa nie ma przeszkód, aby **decyzję wydaną w wyniku przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego** traktować jak decyzję wydaną przez ZUS w indywidualnej sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 83 ust. 1 u.s.u.s.). Stosuje się do niej zatem ogólne zasady odwoławcze. Wówczas, gdy płatnik składek odwoła się od decyzji wydanej po podjęciu czynności wyjaśniających przez sąd, stanie się według Autora inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja⁴⁰⁸. W świetle poczynionych już uwag zapatrywanie to wydaje się jednak nieuprawnione, bowiem wówczas płatnik składek stanie się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym.

W doktrynie wskazuje się, że płatnik składek występując, czy to jako ubezpieczony w rozumieniu procesowym, czy jako inna osoba, której praw i

⁴⁰⁶ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁴⁰⁷ Zgodnie z projektem z 27 listopada 2017 r. przepis ten ma uzyskać brzmienie: „Jeżeli w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych okaże się, że występują istotne braki w materiale, a jego uzupełnienie w postępowaniu sądowym byłoby połączone ze znacznymi trudnościami, przewodniczący może zwrócić organowi rentowemu akta sprawy w celu uzupełnienia materiału sprawy. To samo dotyczy przypadku, w którym decyzja organu rentowego nie zawiera: 1) podstawy prawnej i faktycznej; 2) wskazania sposobu wyliczenia świadczenia; 3) stosownego pouczenia o skutkach prawnych decyzji i trybie jej zaskarżenia”.

⁴⁰⁸ K. Antonów, *Właściwości przedsądowych postępowań decyzyjnych. Rodzaje przedsądowych postępowań decyzyjnych. Postępowania fazy gwarancyjnej* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jest adresatem decyzji. K. Antonów zgadza się z poglądem, zgodnie z którym płatnik składek staje się inną osobą wówczas, gdy organ rentowy podjął wobec niego działanie z urzędu, a w szczególności w przypadku zakończenia zainicjowanego przez ubezpieczonego postępowania wyjaśniającego w razie wykrycia przez ZUS nieprawidłowości w dokumentach ubezpieczeniowych sporządzanych przez płatników składek. Jest tak w ocenie Autora dlatego, że decyzja organu rentowego w obu przypadkach wywołuje bezpośrednie skutki prawne w dziedzinie praw i obowiązków płatnika, z tym że decyzja skierowana do płatnika w efekcie przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego nie zostaje wydana z urzędu. Co interesujące, w ocenie K. Antonowa, w opisanej sytuacji ubezpieczonemu w rozumieniu materialnoprawnym przysługiwałby status „osoby zainteresowanej” z uwagi na to, że rozstrzygnięcie sprawy (np. stwierdzenie, że ubezpieczony niezasadnie nie został zgłoszony do ubezpieczeń) bezpośrednio rzutuje na jego pozycję prawną. Jak wskazał Autor: „w razie zainicjowania postępowania przedsądowego przez samego płatnika (spór na tle obowiązków ubezpieczeń społecznych) ZUS wydaje decyzję nie tylko jemu, lecz także osobie zainteresowanej (art. 38 ust. 1 u.s.u.s.). Za taką osobę niewątpliwie można uznać ubezpieczonego w sensie materialnoprawnym (np. kwestionującego zasadność (nie)zgłoszenia do ubezpieczenia), co oznacza, że rozstrzygnięcie organu rentowego w kwestii (nie)podlegania ubezpieczeniom może zostać zaskarżone do sądu ubezpieczeń społecznych również przez ubezpieczonego w ujęciu proceduralnym w związku z domaganiem się ustalenia istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia (art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c.)”. Jednocześnie K. Antonów postuluje „umocowanie prawne płatnika-strony procesowej w przepisach odrębnej procedury cywilnej”. Jako uzasadnienie tego postulatu Autor wskazuje „szczególnie istotny z punktu widzenia zabezpieczenia interesów ubezpieczonych, którzy aktualnie, w razie sporu z płatnikiem na tle wykonywania jego obowiązków ze sfery gwarancyjnych i realizacyjnych stosunków prawnych (współfinansowanie składek, zgłoszenie do ubezpieczenia, dokumentowanie uprawnień), są zmuszeni do poszukiwania ochrony prawnej poza postępowaniem w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (np. pracownicy-ubezpieczeni

przed sądem pracy), choć charakter takich sporów jest właściwy przedmiotowi zabezpieczeniowych stosunków prawnych (ochrona ubezpieczeniowa). Zmienione od 1999 r. warunki podlegania ubezpieczeniom społecznym i opłacania składek z tego tytułu wymagają wprowadzenia do obowiązującego modelu relacji procesowych nowego elementu konstrukcyjnego, w ramach którego byłoby możliwe rozwiązywanie konfliktów między ubezpieczonym a płatnikiem przed sądem ubezpieczeń społecznych⁴⁰⁹.

Z przedstawionymi poglądami odnośnie do tego, kiedy płatnik składek stanie się inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, nie można się bez zastrzeżeń zgodzić. Jedyną prawidłową dystynkcją jest bowiem w mojej ocenie to, czy złożył on odwołanie (stał się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym), czy też go nie złożył (stając się właśnie inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja). Należy przy tym zauważyć, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby od tej samej decyzji organu rentowego odwołał się zarówno ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym, jak i płatnik składek. Będą to jednak dwie odrębne sprawy cywilne w znaczeniu formalnym, rejestrowane pod dwiema odrębnymi sygnaturami. Oba podmioty będą wówczas ubezpieczonymi w rozumieniu procesowym w każdej sprawie, a jednocześnie innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, odnośnie do sprawy, w której odwołania nie złożyły. Postępowania w tych sprawach będą toczyć się niezależnie od siebie – nawet jeśli płatnik składek wycofa odwołanie w swojej sprawie, decyzja może zostać zmieniona wskutek uwzględnienia odwołania wniesionego przez ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym w przez niego zainicjowanej sprawie. Płatnik składek nie musi jednak w ogóle kwestionować decyzji organu rentowego i wówczas jako inna osoba – popierać stanowisko procesowe tego organu.

W celu ugruntowania dotychczasowych rozważań należy posłużyć się przykładem. W sprawie o podleganie ubezpieczeniom społecznym, w której ZUS stwierdza, że dana osoba nie podlegała ubezpieczeniom, stosunek elementarny występuje między ZUS, płatnikiem składek a ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym. Jeśli od decyzji dotyczącej podlegania ubezpieczeniom

⁴⁰⁹ *Ibidem*.

społecznym odwoła się płatnik składek, ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym stanie się inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Jest tak z tego względu, że decyzja dotyczy jego praw i obowiązków wynikających ze stosunku zatrudnienia przez płatnika, zaś okres podlegania ubezpieczeniom (okres składkowy) w sposób jednoznaczny przekłada się na jego uprawnienia do świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Jest on stroną stosunku podstawowego (w ujęciu E. Modlińskiego). Jeśli z kolei od decyzji odwoła się ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym, płatnik składek stanie się inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, bowiem podobnie decyzja dotyczy jego praw i obowiązków (np. obowiązku zgłoszenia pracownika do ubezpieczeń), zaś prawomocne stwierdzenie faktu podlegania ubezpieczeniom w danym okresie, w sposób jednoznaczny będzie pociągało za sobą konieczność opłacenia składek za ten okres. Jeśli zaś płatnik opłacił składki, a prawomocnie zostanie stwierdzone, że dana osoba nie podlegała ubezpieczeniom społecznym przez opłacony okres, płatnik będzie mógł żądać zwrotu składek (art. 24 ust. 6a u.s.u.s.).

Warto odnotować przedstawiony w orzecznictwie pogląd, zgodnie z którym śmierć innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, będącej ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym nie skutkuje niedopuszczalnością kontynuowania procesu ani nie dezaktualizuje obowiązku zapłaty zaległych składek przez płatnika. Skoro bowiem został ujawniony tytuł do ubezpieczeń społecznych, to na płatniku składek spoczywa ciężar odprowadzenia należności. Obowiązek ten nie jest w żaden sposób powiązany z utratą zdolności sądowej przez przykładowo pracownika (inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja), a zatem musi być ostatecznie rozstrzygnięty w sytuacji, gdy płatnik składek neguje swoje powinności⁴¹⁰ (jako ubezpieczony w rozumieniu procesowym).

Płatnik składek będący stroną stosunku elementarnego wynikającego z faktu zatrudniania pracownika (ubezpieczonego w rozumieniu prawa

⁴¹⁰ Tak SN w postanowieniu z 14 września 2017 r., II UZ 41/17 (Legalis/El. nr 1692589). Podobny pogląd został przedstawiony także w wyroku SN z 5 września 2017 r., II UK 360/16 (Legalis/El. nr 1683863).

materialnego) zawsze więc będzie inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w sytuacji, gdy ubezpieczony w znaczeniu materialnoprawnym złoży odwołanie od decyzji dotyczącej podlegania ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia przez tego płatnika.

7.3. Inne niż płatnik składek podmioty uznawane za inne osoby, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja

Wśród podmiotów mieszczących się w pojęciu „innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja” ze względu na – nieadekwatne w mojej ocenie – kryterium podjęcia przez ZUS postępowania z urzędu, wymienia się obok płatnika także osoby, w stosunku do których wydano decyzję ustalającą obowiązek zwrotu nienależnego świadczenia, decyzję o ponownym ustaleniu prawa do świadczeń czy decyzję o przyznaniu prawa do świadczeń niższych po stwierdzeniu błędu organu rentowego⁴¹¹. Należy zauważyć, że osoba odwołująca się od decyzji ustalającej obowiązek zwrotu świadczenia w istocie ubiega się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych (o jego utrzymanie), podobnie jak osoba odwołująca się od decyzji o ponownym ustaleniu prawa do świadczeń (o jego utrzymanie w dotychczasowej wysokości) i decyzji o przyznaniu prawa do świadczeń niższych (o jego utrzymanie na poziomie wyższym). Chodzi tutaj o ubieganie się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych w szerokim rozumieniu tego pojęcia. Osoba ta jest zatem – w przypadku złożenia odwołania – ubezpieczonym w rozumieniu procesowym.

Wymaga podkreślenia, że w mojej ocenie jedynym adekwatnym kryterium wyróżnienia innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jest kryterium kształtu stosunku ubezpieczenia społecznego (ścisłość powiązań praw i obowiązków) i fakt złożenia odwołania przez inny podmiot tego stosunku. W tym rozumieniu przykładem innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jest **osoba współuprawniona do renty rodzinnej** w sytuacji, kiedy inna osoba uprawniona złoży odwołanie od decyzji w przedmiocie

⁴¹¹ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

tej renty. Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 65 ust. 1 ustawy emerytalnej i rentowej, renta rodzinna przysługuje uprawnionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy lub spełniała warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń. Z kolei na podstawie art. 66 zd. 1 ustawy emerytalnej i rentowej, renta rodzinna przysługuje także uprawnionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci pobierała zasiłek przedemerytalny, świadczenie przedemerytalne lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne. Na podstawie art. 67 ust. 1 ww. ustawy, do renty rodzinnej uprawnieni są następujący członkowie rodziny spełniający warunki określone w art. 68-71 – dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione, przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, z wyłączeniem dzieci przyjętych na wychowanie i utrzymanie w ramach rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka, małżonek (wdowa i wdowiec) oraz rodzice (za rodziców w rozumieniu ustawy uważa się również ojczyma i macochę oraz osoby przysposabiające). W świetle art. 73 ust. 1 ustawy emerytalnej i rentowej, renta rodzinna wynosi dla jednej osoby uprawnionej – 85% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu, dla dwóch osób uprawnionych – 90% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu, dla trzech lub więcej osób uprawnionych – 95% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu. Kluczowy z punktu widzenia niniejszych rozważań art. 74 ust. 1 zd. 1 i 2 ustawy emerytalnej i rentowej stanowi, że wszystkim uprawnionym członkom rodziny przysługuje **jedna łączna renta rodzinna**, a przy tym renta podlega p o d z i a ł o w i na równe części między uprawnionych. Należy zauważyć, że skoro wszystkim uprawnionym przysługuje jedna łączna renta rodzinna, to im więcej uprawnionych, tym mniejsza kwota przypadająca na każdego z nich.

W chwili śmierci osoby, która miała ustalone np. prawo do emerytury, powstaje stosunek materialnoprawny między ZUS a osobami, które mogą domagać się renty rodzinnej, będący stosunkiem fazy gwarancyjnej (uprawnienie do żądania renty rodzinnej ze względu na więź o charakterze rodzinnym ze zmarłym). W przypadku złożenia przez daną osobę wniosku i pozytywnego jego rozpatrzenia, stosunek między nią a ZUS przekształca się w stosunek wypłaty

świadczeń. Z kolei osoby, które mogłyby otrzymać rentę ze względu na więź o charakterze rodzinnym albo te osoby i osoby już otrzymujące rentę, łączy materialnoprawny stosunek współuprawnienia do jednego i tego samego świadczenia. Jest to wielopodmiotowy stosunek elementarny, w którym prawa i obowiązki stron są bezpośrednio ze sobą sprzężone ze względu na to, że przysługuje im jedno łączne świadczenie.

Warto wyobrazić sobie układ, w którym istnieją osoby, którym renta jest wypłacana (np. dziecko własne) oraz osoby, którym renta mogłaby być wypłacana ze względu na więź rodzinną ze zmarłym przy spełnieniu pozostałych warunków (dzieci drugiego małżonka, dzieci przysposobione, przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, wdowa albo wdowiec, rodzice, ojczym, macocha, osoby przysposabiające). W przypadku złożenia wniosku o rentę rodzinną przykładowo przez dziecko własne, wszystkie pozostałe osoby będą osobami zainteresowanymi przed ZUS, zaś w przypadku złożenia przez to dziecko odwołania od decyzji odmawiającej prawa do renty rodzinnej – pozostałe osoby będą innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Jeszcze wyraźniej zależność jest widoczna, kiedy dana osoba (np. dziecko własne) otrzymuje już rentę rodzinną, zaś wniosek o tę rentę, a następnie odwołanie od decyzji odmownej, złoży przykładowo wdowiec. Wówczas dziecko własne będzie inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja (bowiem przyznanie renty wdowcowi będzie powodowało obniżenie jego świadczenia), podobnie jak pozostałe ww. osoby (bowiem przyznanie renty wdowcowi będzie powodowało uszczuplenie kwoty renty, której mogłyby się domagać, gdy same złożyły wniosek o świadczenie – w przypadku jego przyznania będzie ono niższe, aniżeli w sytuacji, gdyby wdowcowi nie przyznano renty rodzinnej).

Można argumentować także, iż innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w przypadku złożenia odwołania od decyzji odmownej w przedmiocie renty rodzinnej, będą tylko te osoby, którym renta już jest wypłacana (a nie także takie, które dopiero mogłyby się jej domagać), bowiem jedynie wówczas decyzja rzutuje bezpośrednio na prawa i obowiązki. W takim przypadku pozostałe osoby (którym renta jedynie może być

wypłaca) byłyby zainteresowanymi. Rozstrzygająca jest jednak w moim rozumieniu ocena stosunku materialnoprawnego. Wydaje się, że jego opisany wyżej kształt nie pozwala na takie różnicowanie pozycji procesowej uprawnionych osób. Sąd w sprawie z odwołania od decyzji w przedmiocie renty rodzinnej powinien zatem ustalić, czy zmarły posiadał żyjące dzieci własne, dzieci drugiego małżonka, dzieci przysposobione, dzieci przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności, małżonka lub rodziców (ojczyma, macochę, osoby przysposabiające). Warto zauważyć, że jest to **określony w przepisie prawa zamknięty krąg osób**.

Przedstawiony przykład obrazuje pewną ogólną zasadę – zawsze w sytuacji, gdy dane osoby są współuprawnione do **jednego łącznego świadczenia**, zależności między ich prawami i obowiązkami są tak daleko idące, że w przypadku złożenia przez jedną z nich odwołania, pozostałe będą innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. W innym ujęciu tego zagadnienia, należy wskazać, że wówczas decyzja bezpośrednio rzutuje na ich wzajemne prawa i obowiązki. W wyróżnieniu stosunków elementarnych wskazana ścisła zależność jest elementem kluczowym. Istotne jest bowiem, aby odkodowując wolę ustawodawcy zwrócić uwagę na to, że stwierdza on istnienie co najmniej dwóch podmiotów, których praw i obowiązków decyzja dotyczy, a więc istnienie daleko idącej, ścisłej więzi między nimi. Nie jest to bliżej nieokreślona zależność (jak w ujęciu „osoby, której prawa i obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy”), ale jednoznaczne powiązanie między treścią decyzji a prawami i obowiązkami danej osoby bądź odnoszenie się przez decyzję do tych praw i obowiązków.

Innym przykładem tak daleko idących zależności jest przypadek postępowania w sprawie stwierdzenia zaległości składkowych spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji, spółki akcyjnej lub spółki akcyjnej w organizacji. Na podstawie art. 31 u.s.u.s. do należności z tytułu składek stosuje się odpowiednio wymienione w tym artykule przepisy ustawy Ordynacja podatkowa, w tym art. 116 § 1. W świetle tego przepisu za zaległości podatkowe spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji, spółki akcyjnej lub spółki

akcyjnej w organizacji **odpowiadają solidarnie** całym swoim majątkiem członkowie jej zarządu, jeżeli egzekucja z majątku spółki okazała się w całości lub w części bezskuteczna, a członek zarządu:

1/ nie wykazał, że:

- we właściwym czasie zgłoszono wniosek o ogłoszenie upadłości lub w tym czasie zostało otwarte postępowanie restrukturyzacyjne w rozumieniu ustawy z 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne⁴¹² albo zatwierdzono układ w postępowaniu o zatwierdzenie układu, o którym mowa w tej ustawie, albo

- niezgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości nastąpiło bez jego winy;

2/ nie wskazuje mienia spółki, z którego egzekucja umożliwi zaspokojenie zaległości podatkowych spółki w znacznej części.

Zgodnie z art. 116 § 2 u.o.p. odpowiedzialność członków zarządu obejmuje zaległości podatkowe z tytułu zobowiązań, których termin płatności upływał w czasie pełnienia przez nich obowiązków członka zarządu, oraz zaległości wymienione w art. 52 oraz art. 52a powstałe w czasie pełnienia obowiązków członka zarządu.

W przypadku, gdy ZUS w decyzji stwierdza zaległości składowe spółki za dany okres, a następnie spółka odwołuje się od decyzji, osoby, które w tym okresie pełniły funkcje członków zarządu są innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Spółkę i ZUS łączy na etapie gwarancyjnym stosunek opłacania składek. Normy materialnoprawne kształtują jednak ten stosunek elementarny w ten sposób, że subsydiarnie za zobowiązania spółki odpowiadają członkowie jej zarządu. Zaległość spółki aktualizuje więc – po spełnieniu dalszych warunków – odpowiedzialność tych członków. Zakład Ubezpieczeń Społecznych tak od spółki, jak i następnie od członka zarządu domaga się składek z dokładnie tego samego tytułu za ten sam okres. Z kolei odpowiedzialność solidarna członka zarządu oznacza, że w przypadku uregulowania należności składowych, będzie on mógł dochodzić zapłaty od spółki⁴¹³. Spółkę, członka zarządu i ZUS łączy więc wielopodmiotowy stosunek

⁴¹² Tekst jednolity z 12 lipca 2017 r.: Dz. U. 2017.1508 ze zm.

⁴¹³ W świetle art. 376 § 1 k.c. jeżeli jeden z dłużników solidarnych spełnił świadczenie, treść istniejącego między współdłużnikami stosunku prawnego rozstrzyga o tym, czy i w jakich częściach może on żądać zwrotu od współdłużników. Jeżeli z treści tego stosunku nie wynika

elementarny ubezpieczenia społecznego. Odmienne, niż w przypadku osób współuprawnionych do renty rodzinnej (*quasi-solidarność wierzycieli*), występuje tu współodpowiedzialność za zobowiązanie (*solidarność dłużników*). Wymaga podkreślenia, że odpowiedzialność członka zarządu nie zaistnieje bez uprzedniego stwierdzenia zadłużenia spółki, zaś stwierdzenie zadłużenia spółki nieuchronnie pociąga za sobą przeniesienie odpowiedzialności na członka zarządu, po spełnieniu dodatkowych przesłanek.

Należałoby rozważyć, czy decyzja ta nie rzutuje na obowiązki członka zarządu jedynie pośrednio, bowiem do stwierdzenia jego odpowiedzialności konieczne jest jeszcze stwierdzenie bezskuteczności egzekucji z majątku spółki w całości lub w części⁴¹⁴, a także dodatkowych przesłanek wymienionych w art. 116 § 1 u.o.p. Innymi słowy, konieczne jest rozważenie, czy to właśnie kryterium bezpośredniości skutku decyzji ma kluczowe znaczenie dla przypisania danej osobie roli innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. W mojej ocenie kształt stosunku materialnoprawnego ubezpieczenia społecznego ma znaczenie przeważające. Nie jest tak, że zależnie od woli członka zarządu będzie on mógł ponosić odpowiedzialność za zobowiązania spółki, bowiem będzie to jego prawnie ukształtowanym obowiązkiem. Jeśliby przy tym zważyć na samą istotę podstawy odpowiedzialności członka zarządu – wszak to on miał obowiązek uiszczania w imieniu spółki składek lub zgłoszenia w odpowiednim czasie wniosku o ogłoszenie upadłości spółki – wydaje się oczywiste, że decyzja o stwierdzeniu zaległości składkowych spółki wprost dotyczy jego praw i obowiązków. Konieczność stwierdzenia dodatkowych przesłanek nie zmienia tutaj samej istoty kształtu stosunku materialnoprawnego stron. W konsekwencji poglądu, w świetle którego inną osobę od zainteresowanego odróżnia to, że decyzja bezpośrednio dotyczy jej praw i obowiązków wydaje się kryterium nie zawsze adekwatnym.

nic innego, dłużnik, który świadczenie spełnił, może żądać zwrotu w częściach równych.

⁴¹⁴ Szerzej na ten temat zob. U. Moszczyńska, *Pojęcie bezskuteczności egzekucji i jej znaczenie na gruncie norm prawa materialnego w praktyce sądowej*, PPE 2018/3, s. 23-47.

7.4. Pozycja procesowa innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja

Z poczynionych już w niniejszej pracy rozważań wynika jednoznaczny wniosek, że inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, nigdy nie jest stroną wnoszącą odwołanie. Jest natomiast podmiotem, który bierze udział w sprawie bez konieczności wydawania przez sąd odrębnego postanowienia o wezwaniu do udziału w sprawie czy też zawiadomieniu o postępowaniu. Wynika to z faktu, że jest on stroną stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego. W praktyce postanowienia takie rzeczywiście nie są wydawane, zaś sąd doręcza odpis odwołania (i zarazem odpis odpowiedzi na odwołanie) podmiotowi, który wskutek dokonania skutecznego doręczenia powinien być określany jako inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, i wobec którego z chwilą doręczenia powstaje stan zawisłości sporu (art. 192 pkt 1 k.p.c.). Należy w tym miejscu postawić dwa pytania – po pierwsze, jakie skutki ma brak oznaczenia innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w samej decyzji oraz w odwołaniu od niej, a po drugie, jakie skutki ma brak aktywności innej osoby w postępowaniu sądowym.

W celu udzielenia odpowiedzi na pierwsze pytanie, należy sięgnąć do art. 195 k.p.c. Zgodnie z jego § 1 „jeżeli okaże się, że nie występują w charakterze powodów lub pozwanych wszystkie osoby, których łączny udział w sprawie jest konieczny, sąd wezwie stronę powodową, aby oznaczyła w wyznaczonym terminie osoby niebiorące udziału w taki sposób, by ich wezwanie lub zawiadomienie było możliwe, a w razie potrzeby, aby wystąpiła z wnioskiem o ustanowienie kuratora”. W świetle § 2 art. 195 k.p.c. „sąd wezwie osoby niezapozwane do wzięcia udziału w sprawie w charakterze pozwanych. Osoby, których udział w sprawie w charakterze powodów jest konieczny, sąd zawiadomi o toczącym się procesie. Osoby te mogą w ciągu dwóch tygodni od doręczenia zawiadomienia przystąpić do sprawy w charakterze powodów”. Przepis ten niewątpliwie umożliwia wezwanie odwołującego się przez sąd do oznaczenia w wyznaczonym terminie osoby niebiorącej udziału w sprawie w taki sposób, by jej zawiadomienie (poinformowanie o procesie) było możliwe – a więc za pomocą

imienia i nazwiska, ze wskazaniem adresu – a w razie potrzeby, do wystąpienia z wnioskiem o ustanowienie kuratora. Gdy zatem okaże się, że w procesie muszą występować nie tylko ubezpieczony w rozumieniu procesowym i organ rentowy, będące na gruncie prawa materialnego stronami stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego, ale i inna jeszcze strona stosunku elementarnego, sąd musi ustalić tożsamość tej osoby (imię i nazwisko) oraz jej adres, tak aby dopełnić obowiązku umożliwienia jej wzięcia udziału w sprawie (por. w szczególności przedstawiony w podrozdziale 7.4. przykład spraw o rentę rodzinną). Wynika to z samej, opisaney już konstrukcji innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Skoro podmiot, którego decyzja dotyczy musi być stroną, to sąd ma zarazem obowiązek ustalić, czy występują takie podmioty (strony stosunków elementarnych) i jaka jest ich tożsamość. Inna wykładnia art. 477¹¹ § 1 i 2 k.p.c. określającego strony postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych wydaje się nieracjonalna.

Przechodząc do odpowiedzi na drugie pytanie, należy wskazać, że inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, po doręczeniu jej odwołania nie musi przejawiać jakiegokolwiek aktywności. W istocie może nie przysłać do sądu żadnego pisma i nie stawić się na żadne posiedzenie. Mimo tego obowiązkiem sądu jest doręczanie jej – po doręczeniu odwołania i odpowiedzi na odwołanie – pism procesowych stron oraz zawiadamianie o podejmowanych czynnościach, w tym w szczególności o terminach rozpraw. Tak jak w klasycznym procesie cywilnym pozwany może w ogóle nie reagować na kierowane do niego pisma i zawiadomienia, tak bierną postawę może przyjąć inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. W przypadku pozwanego w zwykłym procesie brak reakcji ma daleko idące konsekwencje – zgodnie bowiem z art. 339 k.p.c., jeżeli pozwany nie stawił się na posiedzenie wyznaczone na rozprawę albo mimo stawienia się nie bierze udziału w rozprawie, sąd wyda wyrok zaoczny (§ 1). W tym wypadku przyjmuje się za prawdziwe twierdzenie powoda o okolicznościach faktycznych przytoczonych w pozwie lub w pismach procesowych doręczonych pozwanemu przed rozprawą, chyba że budzą one uzasadnione wątpliwości albo zostały przytoczone w celu obejścia

prawa (§ 2). Bierna postawa innej osoby w postępowaniu przed sądem ubezpieczeń społecznych nie pociąga za sobą takich skutków. W przypadku przyjęcia biernej postawy nie jest wiadome choćby to z którą ze stron jej stanowisko byłoby zbieżne w całości bądź częściowo. Jediną konsekwencją jej braku aktywności może być wydanie wyroku (ale nie wyroku zaocznego), który okaże się wbrew jej interesom. Jej praw i obowiązków dotyczy bowiem zaskarżona decyzja.

Warto zwrócić przy tym szczególną uwagę na treść ww. art. 195 § 2 k.p.c. Ustawodawca nie przewidział środków przymuszenia strony do aktywności procesowej rozumianej jako zajmowanie stanowiska w sprawie i przedstawianie dowodów w celu ochrony jej interesów. Leży to w gestii wyłącznie strony. W konsekwencji tak jak nie można wymóc na współpowodach koniecznych czynnego udziału w postępowaniu, tak nie można wymóc na innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jakiegokolwiek działania – mającego na celu ochronę jej interesów – w procesie, którego jest stroną.

Wyjątek od zasady, w świetle której sąd w ogóle nie może wymóc na stronach jakiegokolwiek aktywności w toku procesu stanowi, na gruncie postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych, jedynie art. 475 k.p.c. Dotyczy on możliwości skazania strony na grzywnę w przypadku niewykonania postanowień lub zarządzeń sądu (polegających w praktyce najczęściej na nieprzedstawieniu istotnych dla sprawy dokumentów). Przepis ten jest jednak bliższy konstrukcji art. 251 zd. 1 k.p.c.⁴¹⁵, aniżeli jakiegokolwiek konstrukcji wymuszenia na stronie czynnego udziału w procesie – rozumianego tu jako zajmowanie stanowiska, przedstawianie faktów i dowodów na ich poparcie w celu ochrony własnych interesów – na jej własną korzyść. Artykuł 475 k.p.c. ma w istocie na celu umożliwienie sądowi należytego rozstrzygnięcia sporu zaistniałego między dwiema stronami, którym należy przypisać miano stron podstawowych – odwołującym się oraz organem rentowym (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 11.2). Nie służy więc pewnego rodzaju wymuszeniu na innej osobie,

⁴¹⁵ Przepis ten stanowi, że za nieuzasadnioną odmowę przedstawienia dokumentu przez osobę trzecią sąd, po wysłuchaniu jej oraz stron co do zasadności odmowy, skáže osobę trzecią na grzywnę.

której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja aktywności procesowej, takiej, która leży w jej własnym interesie.

Nawet jeśli inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, przyjmuje postawę pasywną, nie traci przez to statusu strony (tak jak nie traci go bierny pozwany w klasycznym procesie cywilnym). Jedyłą konsekwencją takiej postawy będzie opisana możliwość wydania wyroku sprzecznego z jej interesami (*volenti non fit iniuria*). Jeśli inna osoba przyjmuje jednak postawę aktywną, może **popierać stanowisko ubezpieczonego w rozumieniu procesowym (osoby odwołującej się) albo organu rentowego, jak i popierać oba stanowiska częściowo**. Jeśli chodzi o ostatnią możliwość, należy wskazać, że przykładowo w sprawie o podleganie ubezpieczeniom w okresie od A do C, ubezpieczony w rozumieniu procesowym twierdzi, że podlegał ubezpieczeniom w całym okresie od A do C, zaś organ rentowy twierdzi, że ubezpieczony w ogóle im nie podlegał w tym okresie. Inna osoba – będąca w przedstawianym przykładzie płatnikiem składek – może utrzymywać, że ubezpieczony podlegał ubezpieczeniom społecznym w okresie od A do B, ale już nie w okresie od B do C, a więc popierać oba stanowiska częściowo.

Jeśli zatem istnieje taki podmiot, którego zaskarżona decyzja dotyczy jako strony stosunku elementarnego, niezależnie od jego woli i rzeczywistej chęci brania udziału w sprawie, jest on stroną procesu wskutek doręczenia mu odpisu odwołania, zaś sąd ma obowiązek je doręczyć. Niedoręczenie temu podmiotowi odpisu odwołania, a także dalszych pism procesowych stron i orzeczeń sądu, oraz niezawiadamianie go o terminach rozpraw, a zatem uniemożliwienie zajęcia stanowiska w sprawie, przedstawiania dowodów i wnoszenia środków zaskarżenia prowadzi, jak się wydaje, do pozbawienia go możliwości obrony praw, a zatem do nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c., co jest podstawą jego wznowienia, o której mowa w art. 401 pkt 2 k.p.c. (szerzej na ten temat w podrozdziale 13.3).

Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, nie może ingerować w czynności dyspozytywne odwołującego i organu rentowego. Truizmem będzie powiedzenie, że nie może przykładowo cofnąć odwołania, bowiem nie ona je złożyła (nie ona domagała się przed sądem ochrony wskutek

wniesienia odwołania od decyzji) ani nie może zmienić zaskarżonej decyzji. To ubezpieczony w rozumieniu procesowym pozostaje, podobnie jak powód w klasycznym procesie cywilnym, podstawowym podmiotem w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, któremu przeciwstawia się organ rentowy jako odpowiednik pozwanego. Ustawodawca nie wyposażył innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w żadne instrumenty realnego wpływu na zakończenie procesu (to ubezpieczony w rozumieniu procesowym może cofnąć odwołanie, zaś organ rentowy może w całości zmienić swoją decyzję). Należy zatem przyjąć, że inna osoba po pierwsze ma prawo do zajęcia stanowiska w sprawie i przedstawiania dowodów. Po drugie powinna być przesłuchana jako strona postępowania w ramach dowodu ze stron, nie zaś jako świadek. Po trzecie może składać zwyczajne oraz nadzwyczajne środki zaskarżenia. Jak się wydaje, możliwa jest zatem przykładowo sytuacja, w której dany podmiot wskutek uchybienia sądu poweźmie wiedzę o postępowaniu już po wydaniu wyroku i wniesie apelację podnosząc zarzut nieważności postępowania z uwagi na pozbawienie go możliwości obrony praw (szerzej na ten temat zob. podrozdział 13.3).

Wreszcie należy wskazać, że omawiana kategoria stron jest o tyle specyficzna, iż nie występuje w każdej sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych. Nie wszystkie bowiem stosunki elementarne obejmują więcej niż dwa podmioty, z których jeden zawsze jest organem rentowym. Istnieją przy tym sprawy, w których innych osób, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jest wiele (por. przedstawiony w podrozdziale 7.3. przykład spraw o rentę rodzinną).

ROZDZIAŁ 8

ORGAN RENTOWY

8.1. Uwagi ogólne

W postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych pozycję strony ma **organ rentowy** (art. 477¹¹ § 1 k.p.c.). Wstępnie należy zauważyć, że na mocy art. 460 § 1 k.p.c. organ rentowy ma w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych **zdolność sądową oraz procesową**. Zgodnie z art. 476 § 4 k.p.c. przez organy rentowe rozumie się:

- 1/ jednostki organizacyjne ZUS określone w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych, właściwe do wydawania decyzji w sprawach świadczeń,
- 2/ wojskowe organy emerytalne oraz organy emerytalne resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości, a także inne organy wojskowe i organy resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości właściwe do wydawania decyzji w sprawach, o których mowa w art. 476 § 2 k.p.c.,
- 3/ Prezesa KRUS.

Należy nadmienić, że do 20 marca 2015 r.⁴¹⁶ do organów rentowych ww. przepis zaliczał także kolejowe jednostki organizacyjne. Działały one na podstawie ustawy z 28 kwietnia 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin⁴¹⁷, która została uchylona 1 stycznia 1999 r. przez ustawę emerytalną i rentową. Na podstawie art. 117 u.s.u.s. kolejowe jednostki organizacyjne zostały przejęte przez ZUS na zasadach i w trybie określonym w rozporządzeniu Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z 15 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przejęcia przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych kolejowych jednostek organizacyjnych właściwych do

⁴¹⁶ Zob. art. 1 pkt 7 lit c. ustawy z 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015.218).

⁴¹⁷ Tekst ogłoszony: Dz. U. 1983.23.99. Ustawa ta została uchylona 1 stycznia 1999 r. na mocy ustawy emerytalnej i rentowej.

ustalenia i wypłaty świadczeń emerytalno-rentowych⁴¹⁸.

Organ rentowy występuje we wszystkich sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – za wyjątkiem spraw, w których wniesiono odwołania od orzeczenia wojewódzkiego zespołu i spraw o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami – mimo że nazwa nasuwa myśl, iż chodzi jedynie o sprawy rentowe. Należy zauważyć, że nazewnictwo organu sięga ustawy z 28 lipca 1939 r., w brzmieniu nadanym przez ustawę z 17 lutego 1960 r.⁴¹⁹ Onegdaj organy rentowe rozpatrywały jedynie sprawy dotyczące rent i zaopatrzeń emerytalnych⁴²⁰, a więc nazwa organu znajdowała pewne uzasadnienie w tej materii. Nie ulega wątpliwości, że bardziej adekwatną nazwą obecnie byłby np. organ ubezpieczeniowy⁴²¹ czy instytucja ubezpieczeniowa. Należy odnotować, że proponuje się także określenie „instytucji pozwanej”⁴²². Postulując przyjęcie pojęcia „instytucji pozwanej” w miejsce „organu rentowego” jako strony w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, M. Cholewa-Klimek poddała w wątpliwość zasadność formułowania definicji organu rentowego w sposób kazuistyczny z uwagi na nieadekwatność do stanu prawnego. Pojęcie „instytucji pozwanej” objęłoby natomiast pozwanego w sprawach o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami⁴²³.

Na mocy art. 66 ust. 1 u.s.u.s. ZUS jest **państwową jednostką organizacyjną i posiada osobowość prawną**, zaś jego siedzibą jest miasto stołeczne Warszawa. Pozostałe organy rentowe osobowości prawnej nie posiadają, niemniej na mocy ww. art. 460 § 1 k.p.c. mogą działać w postępowaniu

⁴¹⁸ Dz.U. 1998.154.1013.

⁴¹⁹ Ustawa z 17 lutego 1960 r. o zmianie prawa o sądach ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 1960.11.70).

⁴²⁰ Ustawa z 28 lipca 1939 r. w pierwotnym brzmieniu używała pojęcia „instytucji ubezpieczenia społecznego” (art. 2 § 1 pkt 2, art. 4 § 1) oraz „instytucji pozwanej” (art. 106) jako strony postępowania przed sądami ubezpieczeń społecznych. W art. 109 wprowadzono definicję tej strony – instytucją pozwaną jest instytucja, której decyzja została zaskarżona. Warto zauważyć, że na gruncie austriackiej ASGG obecnie funkcjonuje pojęcie „instytucji ubezpieczenia społecznego” (*Versicherungsträger*).

⁴²¹ Tak: J. Mazurek, *Zakres ochrony cywilnosądowej w sprawach ubezpieczeń społecznych*, Lublin 1989, s. 12.

⁴²² M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy* (w: *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.*

⁴²³ *Ibidem*.

samodzielnie – nie zaś jako przedstawiciele Skarbu Państwa⁴²⁴. Ze względu na konstrukcję spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (tryb odwoławczy od decyzji organu rentowego⁴²⁵), organ rentowy zawsze będzie odpowiednikiem strony pozwanej w procesie, tzn. tej strony, która nie zainicjowała sporu przed sądem, a jedynie broni się przed żądaniem zgłoszonym przez stronę odwołującą się (ubezpieczonego w rozumieniu procesowym) w związku z wydaną przez siebie decyzją.

8.2. Organy rentowe

8.2.1. Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Jak już wskazano, ZUS został utworzony w Polsce w roku 1934 na mocy dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym. Obecnie działa na podstawie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i innych ustaw regulujących poszczególne zakresy jego działalności⁴²⁶, a także na podstawie statutu, nadanego rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 13 stycznia 2011 r. w sprawie nadania statutu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych⁴²⁷ (dalej: rozporządzenie z 13 stycznia 2011 r.). Do zakresu działania ZUS należy m. in. realizacja przepisów o ubezpieczeniach społecznych (art. 68 ust. 1 pkt 1 u.s.u.s.), wykonywanie zadań powierzonych na podstawie innych ustaw oraz wykonywanie innych zleconych zadań z dziedziny ubezpieczeń lub zabezpieczenia społecznego (art. 71 ust. 1 i 2 u.s.u.s.).

Należy zauważyć, że w art. 476 § 4 pkt 1 k.p.c. mowa jest o **jednostkach organizacyjnych ZUS**, określonych w przepisach o systemie ubezpieczeń

⁴²⁴ Szerzej na ten temat: M. Dziurda, *Szczególność zdolność sądowa organów państwowych oraz państwowych jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej*, PPC 2010/1, s. 41.

⁴²⁵ Z wyjątkiem spraw ze stosunków prawnych między członkami OFE a tymi funduszami lub ich organami.

⁴²⁶ Są to m. in. art. 30 ustawy z 13 lipca 2006 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy (tekst jednolity z 22 lipca 2016 r.: Dz. U. 2016.1256), art. 15 ustawy wypadkowej, art. 10-12 ustawy z 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach.

⁴²⁷ Dz. U. 2011.18.93. Rozporządzenie to obowiązuje od 11 lutego 2011 r.

społecznych, właściwych do wydania decyzji w sprawach świadczeń. Jednakże przepisy powołanych ustaw nie określają takich jednostek. W art. 67 u.s.u.s. wskazano, że w skład ZUS wchodzi centrala i terenowe jednostki organizacyjne. Nadto zgodnie z art. 83 ust. 1 u.s.u.s. to ZUS (a nie jego terenowe jednostki organizacyjne) wydaje decyzje w zakresie indywidualnych spraw dotyczących w szczególności zgłaszania do ubezpieczeń społecznych, ustalania płatnika składek, przebiegu ubezpieczeń, ustalania wymiaru składek i ich poboru, a także umarzania należności z tytułu składek, ustalania wymiaru składek na FEP i ich poboru, a także umarzania należności z tytułu tych składek, ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych oraz wymiaru świadczeń z ubezpieczeń społecznych. W tym kontekście powstaje pytanie, czy to jednostki organizacyjne ZUS czy też jedynie ZUS jest organem rentowym w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego.

Stanowisko, w świetle którego to ZUS jest organem rentowym zaprezentował SN w postanowieniu z 16 maja 2002 r. (II UKN 462/01)⁴²⁸. Zapatrywanie to spotkało się z krytyką doktryny⁴²⁹ – zarówno M. Klimas, jak i M. Cholewa-Klimek wskazują, że na podstawie art. 74 ust. 5 u.s.u.s. kwestia zakresu rzeczowego działania centrali i terenowych jednostek organizacyjnych ZUS została przekazana do uregulowania w statucie ZUS nadanym, w drodze rozporządzenia, przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, na wniosek Prezesa ZUS, zaopiniowany przez Radę Nadzorczą ZUS. W konsekwencji pojęcie „jednostek organizacyjnych ZUS” należy definiować na podstawie statutu ZUS nadanego przez rozporządzenie z 13 stycznia 2011 r.

W świetle § 8 statutu ZUS terenowymi jednostkami organizacyjnymi ZUS są **oddziały** oraz podlegające im **inspektoraty** i **biura terenowe**, a przy tym oddziałem kieruje dyrektor, zaś inspektoratem i biurem terenowym – kierownik (odpowiednio: inspektoratu albo biura terenowego). Zgodnie z § 9 statutu szczegółową organizację terenowych jednostek organizacyjnych określa

⁴²⁸ OSNP 2004/1/11.

⁴²⁹ M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*, M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

regulamin organizacyjny ZUS. **Zakres rzeczowy działania** omawianych jednostek został uregulowany w § 10 statutu ZUS, zawierającym katalog otwarty, zgodnie z którym obejmuje on w szczególności:

- 1/ stwierdzanie i ustalanie obowiązku ubezpieczeń społecznych,
- 2/ ustalanie uprawnień do świadczeń z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz innych świadczeń zleconych ZUS,
- 3/ wypłatę świadczeń z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz innych świadczeń zleconych ZUS do wypłaty,
- 4/ dochodzenie zwrotu nienależnie pobranych świadczeń,
- 5/ dochodzenie należnych składek i opłat,
- 6/ orzecznictwo lekarskie na potrzeby ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych,
- 7/ realizację umów i porozumień międzynarodowych w dziedzinie ubezpieczeń społecznych,
- 8/ wprowadzanie danych do systemu informatycznego,
- 9/ przetwarzanie danych na potrzeby działalności ZUS,
- 10/ szkolenie pracowników i klientów.

Jednocześnie w świetle powołanego przepisu szczegółowy zakres rzeczowy działania terenowych jednostek organizacyjnych określa Prezes ZUS w aktach wewnętrznych.

Wobec przedstawionych uwag, art. 476 § 4 pkt 1 k.p.c. należy uznać za sformułowany prawidłowo. Mimo że jednostki organizacyjne ZUS nie mają osobowości prawnej mogą występować w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z uwagi na treść art. 460 § 1 k.p.c. **Jednostkami organizacyjnymi ZUS właściwymi do wydawania decyzji w sprawach świadczeń są bowiem terenowe jednostki ZUS opisane w statucie ZUS nadanym na podstawie delegacji zawartej w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych**⁴³⁰.

⁴³⁰ Por. M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*, a także M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.* Druga z wymienionych Auterek zajęła takie stanowisko na gruncie poprzednio obowiązującego statutu ZUS nadanego przez rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 18 lutego 2008 r. w sprawie nadania statutu Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. 2008.28.164), lecz nie straciło ono aktualności.

Zapatrywanie to znajduje potwierdzenie także w orzecznictwie. Przykładowo w postanowieniu z 28 listopada 2002 r. (III AUz 348/02)⁴³¹ SA w Warszawie wskazał, że nie jest organem rentowym w rozumieniu art. 476 § 4 pkt 1 k.p.c. centrala ZUS i jej departamenty. W konsekwencji sąd stwierdził, że Departament Rent i Emerytur ZUS nie ma uprawnienia do wydawania decyzji w przedmiocie przyznawania prawa do emerytur i rent oraz ustalania wysokości tych świadczeń.

Istotna jest także zaistniała w praktyce kwestia błędnego zawiadomienia przez sąd o terminie rozprawy oddziału ZUS, który nie wydawał zaskarżonej decyzji, a następnie rozstrzygnięcie sprawy z jego udziałem (oznaczenie go jako strony w komparycji wyroku). W wyroku z 17 czerwca 2014 r.⁴³² SA w Katowicach doszedł do przekonania, że taka sytuacja nie powoduje nieważności postępowania ze względu na pozbawienie organu rentowego możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Nie zmienia to jednak oceny, że „istota sporu – odwołanie od decyzji wydanej przez właściwy oddział ZUS – nie została rozpoznana”, co uzasadnia uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji i przekazanie mu sprawy do ponownego rozpoznania. Sąd Apelacyjny w Katowicach stwierdził, że zarzut nieważności postępowania byłby zasadny, gdyby został postawiony w apelacji oddziału ZUS, który wydał zaskarżoną decyzję.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych jako organ rentowy będący stroną postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest zwolniony od opłat sądowych na podstawie art. 114 ust. 4 u.s.u.s.⁴³³ Zwolnienie to obejmuje także opłatę podstawową określoną w art. 36 u.k.s.c.⁴³⁴ Omawiany podmiot nigdy nie inicjuje postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, posiadając w nich jedynie **legitymację bierną**. Na etapie przedsądowym wydaje decyzję deklaratoryjną dotyczącą praw i obowiązków innych podmiotów więzi ubezpieczeniowej.

Ogólna reguła właściwości miejscowej ZUS została określona w art. 115 ust. 1 ustawy emerytalnej i rentowej. W świetle tego przepisu decyzje w sprawach

⁴³¹ OSA 2003/3/9.

⁴³² III AUa 2171/13, Legalis/El. nr 1180344.

⁴³³ Przy tym w świetle tego przepisu w zakresie prowadzonej działalności określonej w ustawie ZUS nie ponosi nie tylko opłat sądowych, ale i opłat skarbowych.

⁴³⁴ Zob. postanowienie SN z 12 października 2006 r., I UZ 24/06 (OSNAP 2007/17-18/264).

świadczeń wydają i świadczenia te wypłacają, z uwzględnieniem ust. 2-4, organy rentowe właściwe ze względu na miejsce zamieszkania osoby zainteresowanej. Zgodnie z ust. 2 art. 115 ustawy emerytalnej i rentowej, wyznaczone przez Prezesa ZUS jednostki organizacyjne wydają decyzje w sprawie świadczeń i świadczenia te wypłacają:

- 1/ osobom zamieszkałym za granicą w państwie, z którym łączy Rzeczpospolitą Polską umowa międzynarodowa w dziedzinie ubezpieczeń społecznych,
- 2/ osobom, którym przy ustalaniu prawa i wysokości emerytury lub renty uwzględniono okresy ubezpieczenia za granicą.

Artykuł 115 ust. 3 stanowi zaś o tym, że osobom zamieszkałym za granicą w państwie, z którym nie łączy Rzeczpospolitą Polską umowa międzynarodowa w dziedzinie ubezpieczeń społecznych, decyzje w sprawach świadczeń wydają i świadczenia te wypłacają organy rentowe właściwe ze względu na ostatnie miejsce zamieszkania w Polsce osoby zainteresowanej (ubezpieczonego).

Na gruncie poczynionych rozważań powstaje interesujący problem, czy można pozwać ZUS, a nie jego oddział i w jakich sytuacjach. Należy wykluczyć obecność ZUS jako pozwanego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, bowiem organem rentowym obecnym na gruncie tego postępowania jest jedynie jednostka organizacyjna ZUS. Niemniej ZUS może występować jako pozwany w procesie zwykłym, bowiem jak powiedziano posiada osobowość prawną. Trafnie kwestię tę ujął SN w postanowieniu z 2 marca 2012 r. (I UZ 48/11)⁴³⁵ przytaczając stanowisko sądu apelacyjnego: „Możliwość działania przed sądem przez pełnomocnika będącego pracownikiem, istnieje dla ZUS tylko w sprawach cywilnych, w których pozwy są skierowane przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych jako osobie prawnej posiadającej – zgodnie z art. 64 § 1 k.p.c. – zdolność sądową. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych stroną pozwaną nie jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych, będący osobą prawną, lecz organ rentowy, tj. zgodnie z art. 476 § 4 k.p.c. oddział ZUS, będący jednostką organizacyjną właściwą do wydawania decyzji w sprawach świadczeń i w innych sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z art. 476 § 2 k.p.c. Poszczególne Oddziały ZUS nie mają osobowości prawnej, a jedynie zdolność sądową z art.

⁴³⁵ Legalis/El. nr 486756.

460 § 1 k.p.c., niezależnie od zdolności sądowej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jako osoby prawnej”.

8.2.2. Wojskowe organy emerytalne oraz organy emerytalne resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości, a także inne organy wojskowe i organy resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości właściwe do wydawania decyzji w sprawach, o których mowa w art. 476 § 2 k.p.c.

Należy zauważyć, że organami rentowymi w rozumieniu art. 476 § 4 pkt 3 k.p.c. jest wiele podmiotów, które należy podzielić na trzy grupy:

- 1/ wojskowe organy emerytalne,
- 2/ organy emerytalne resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości,
- 3/ inne organy wojskowe i organy resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości właściwe do wydawania decyzji w sprawach, o których mowa w art. 476 § 2 k.p.c., a więc w sprawach ubezpieczeń społecznych, emerytur i rent, innych świadczeń w sprawach należących do właściwości ZUS, a także świadczeń odszkodowawczych przysługujących w razie wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, SG, SM, SCS, PSP, BOR⁴³⁶, SOP, SW, ABW, AW, SKW, SWW oraz CBA. Konstrukcja tego przepisu wydaje się błędna i należy stwierdzić, że inne organy wojskowe i organy resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości są właściwe do wydawania decyzji jedynie w sprawach, o których mowa w art. 476 § 2 pkt 2 i 5 k.p.c. (por. uwagi przedstawione w rozdziale 1)

Zbadanie, o jakich dokładnie podmiotach mowa w ww. artykule wymaga sięgnięcia do **przepisów szczególnych**. Poniżej przedstawiono katalog tych podmiotów oraz wskazano przepisy, na podstawie których przypisano im status organów rentowych w rozumieniu art. 476 § 4 pkt 3 k.p.c.:

- 1/ **Dyrektor Wojskowego Biura Emerytalnego**. W świetle art. 3 ust. 1 pkt 13 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, wojskowym organem emerytalnym jest organ emerytalny właściwy w sprawach ustalania prawa do zaopatrzenia emerytalnego i wysokości świadczeń pieniężnych

⁴³⁶ Obecnie zlikwidowany – zob. przypis 11.

z tytułu tego zaopatrzenia, określony przez Ministra Obrony Narodowej. W § 2 ust. 1 rozporządzenia 10 lutego 2012 r. w sprawie trybu postępowania i właściwości organów w sprawach zaopatrzenia emerytalnego żołnierzy zawodowych oraz uprawnionych członków ich rodzin⁴³⁷, określono, że wojskowym organem właściwym do ustalania prawa do zaopatrzenia emerytalnego i wysokości świadczeń pieniężnych z tytułu tego zaopatrzenia oraz ich wypłaty jest właśnie dyrektor wojskowego biura emerytalnego. Dyrektor – na podstawie art. 31 ust. 1 u.z.e.ż.z.r. ustala w formie decyzji prawo do zaopatrzenia emerytalnego i wysokość świadczeń pieniężnych z tytułu tego zaopatrzenia. Działa przy tym jedynie na wniosek (art. 31 ust. 3 u.z.e.ż.z.r.).

2/ Dyrektor Zakładu Emerytalno-Rentowego MSWiA. Jest on organem właściwym do ustalania prawa do zaopatrzenia emerytalnego funkcjonariuszy Policji, ABW, AW, CBA, SW, BOR i PSP, wysokości świadczeń pieniężnych z tytułu tego zaopatrzenia na podstawie § 2 w zw. z § 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 18 października 2004 r. w sprawie trybu postępowania i właściwości organu w zakresie zaopatrzenia emerytalnego funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu i Państwowej Straży Pożarnej oraz ich rodzin⁴³⁸.

3/ Dyrektor Biura Emerytalnego SW. Jest on organem właściwym do ustalania prawa do zaopatrzenia emerytalnego funkcjonariuszy SW oraz uprawnionych członków ich rodzin i wysokości świadczeń pieniężnych z tytułu tego zaopatrzenia oraz ich wypłaty na podstawie § 2 w zw. z § 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 30 stycznia 2004 r. w sprawie trybu postępowania i właściwości organu w sprawach zaopatrzenia emerytalnego funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz uprawnionych członków ich rodzin⁴³⁹.

4/ Szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego wyznaczony przez Szefa Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych albo Ministra Obrony Narodowej. Jest on właściwy w sprawie ustalenia w drodze decyzji świadczenia odszkodowawczego

⁴³⁷ Dz. U. 2012.194 ze zm.

⁴³⁸ Tekst jednolity z 14 lipca 2015 r.: Dz. U. 2015.1148 ze zm.

⁴³⁹ Dz. U. 2004.27.241.

żołnierza⁴⁴⁰, rodziny żołnierza, który zmarł wskutek wypadku lub choroby, osoby powołanym do odbycia czynnej służby wojskowej i zwolnionej z tej służby, która uległa wypadkowi w drodze z miejsca zamieszkania do jednostki wojskowej lub z powrotem do miejsca zamieszkania i wysokości odszkodowania lub członka rodziny osoby zmarłej wskutek takiego wypadku – na podstawie art. 22 ust. 1 w zw. z art. 2 u.ś.o.w. Przy tym, jeśli wypadkowi uległ szef wojewódzkiego sztabu wojskowego lub jego zastępca, decyzję wydaje szef innego wojewódzkiego sztabu wojskowego wyznaczony przez Ministra Obrony Narodowej (art. 22 ust. 2 pkt 1). Należy także zauważyć, że w świetle § 18 ust. 1 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 15 września 2003 r. w sprawie postępowania w razie wypadku lub ujawnienia choroby, pozostających w związku z pełnieniem czynnej służby wojskowej, właściwość szefa wojewódzkiego sztabu wojskowego do ustalenia prawa do odszkodowania określa się, co do zasady, według stałego miejsca stacjonowania jednostki wojskowej:

- w której żołnierz pełnił służbę w dniu wypadku albo w dniu ustalenia przez wojskową komisję lekarską stopnia uszczerbku na zdrowiu wskutek choroby,
- w której żołnierz pełnił ostatnio służbę, jeżeli stopień uszczerbku na zdrowiu wskutek choroby został ustalony lub śmierć wskutek choroby nastąpiła po zwolnieniu ze służby,
- w której żołnierz wyznaczony do pełnienia służby w jednostce organizacyjnej poza resortem obrony narodowej otrzymywał zaopatrzenie wojskowe,
- z której żołnierz został skierowany do pełnienia służby poza granicami państwa,
- na której zaopatrzeniu wojskowym żołnierz wyznaczony do pełnienia służby poza granicami państwa pozostawał.

Wyjątek przewidziany został w § 18 ust. 2, zgodnie z którym jeżeli wypadkowi uległ szef wojewódzkiego sztabu wojskowego lub jego zastępca, Szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego wskazuje szefa innego wojewódzkiego sztabu wojskowego jako właściwego dla danej sprawy.

⁴⁴⁰ Takiego, który doznał stalego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku pozostającego w związku z pełnieniem czynnej służby wojskowej, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie albo wskutek choroby powstałej w związku ze szczególnymi właściwościami lub warunkami służby wojskowej, jak również takiego, który poniósł szkodę majątkową wskutek wypadku.

5/ Minister Obrony Narodowej. W świetle art. 22 ust. 1 pkt 2 ustawy z 11 kwietnia 2003 r. jeśli wypadkowi uległ Szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Dowódca Generalny Rodzajów Sił Zbrojnych, Dowódca Operacyjny Rodzajów Sił Zbrojnych, Dowódca Wojsk Obrony Terytorialnej, dowódca (szef) jednostki organizacyjnej bezpośrednio podporządkowanej Ministrowi Obrony Narodowej lub nadzorowanej przez Ministra Obrony Narodowej albo ich zastępcy decyzję w sprawie świadczenia odszkodowawczego i jego wysokości wydaje Minister Obrony Narodowej.

6/ Prezes Rady Ministrów, minister właściwy do spraw wewnętrznych, minister właściwy do spraw finansów publicznych, Szef Kancelarii Sejmu, Szef ABW, Szef AW, Szef CBA, Komendant Główny Policji, Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji (dalej: CBŚP), komendanci wojewódzcy (Stołeczny) Policji, Komendant-Rektor Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie oraz komendanci szkół policyjnych, dyrektor instytutu badawczego Policji, Komendant Główny SG, komendanci oddziałów SG, komendanci ośrodków szkolenia SG, komendanci ośrodków SG, Komendant Główny PSP, komendanci wojewódzcy PSP, komendanci powiatowi (miejscy) PSP, komendanci szkół PSP, dyrektor instytutu badawczego PSP, dyrektor Centralnego Muzeum Pożarnictwa (dalej: CMP), Szef Wojskowej Ochrony Przeciwożarowej (dalej: WOP), szefowie delegatur WOP, właściwy terytorialnie szef delegatury WOP, Komendant SOP, kierownik jednostki organizacyjnej SCS. Są oni właściwi w sprawach ustalania w drodze decyzji prawa do świadczeń odszkodowawczych funkcjonariusza, który doznał stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku albo choroby oraz członka rodziny funkcjonariusza, który zmarł wskutek wypadku albo choroby, a także wysokości tych świadczeń (art. 34 ust. 1 w zw. z art. 2 u.ś.o.s.). W przypadku funkcjonariusza zwolnionego ze służby przed ustaleniem uszczerbku na zdrowiu doznanego wskutek choroby oraz funkcjonariusza zaginionego decyzję, wydaje kierownik jednostki organizacyjnej, w której funkcjonariusz ostatnio pełnił służbę (art. 34 ust. 3). W art. 34 ust. 2 powołanej ustawy przewidziano, który organ rentowy jest właściwy do wydania decyzji dotyczącej poszczególnych funkcjonariuszy:

- **Prezes Rady Ministrów** w stosunku do Szefa ABW, Szefa AW, Szefa CBA i ich zastępców oraz członków ich rodzin,
- **minister właściwy do spraw wewnętrznych** w stosunku do Komendanta Głównego Policji i jego zastępców, Komendanta Głównego SG i jego zastępców, Komendanta Głównego PSP i jego zastępców, Szefa BOR i jego zastępców oraz członków ich rodzin, funkcjonariuszy oddelegowanych do pełnienia zadań służbowych w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz członków ich rodzin,
- **minister właściwy do spraw finansów publicznych** w stosunku do Szefa Krajowej Administracji Skarbowej i jego zastępców oraz członków ich rodzin,
- **Szef Kancelarii Sejmu** w stosunku do Komendanta SM, jego zastępców, funkcjonariuszy SM oraz członków ich rodzin,
- **Szef ABW** w stosunku do funkcjonariuszy ABW oraz członków ich rodzin,
- **Szef AW** w stosunku do funkcjonariuszy AW oraz członków ich rodzin,
- **Szef CBA** w stosunku do funkcjonariuszy CBA oraz członków ich rodzin,
- **Komendant Główny Policji** w stosunku do dyrektorów biur (równorzędnych) Komendy Głównej Policji i ich zastępców, Komendanta CBŚP i jego zastępców, komendantów wojewódzkich (Stołeczny) Policji i ich zastępców, Komendanta-Rektora Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Zastępcy Komendanta-Prorektora Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Kanclerza Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, komendantów szkół policyjnych i ich zastępców oraz dyrektora instytutu badawczego Policji i jego zastępców, a także członków ich rodzin, funkcjonariuszy pełniących służbę w Komendzie Głównej Policji oraz członków ich rodzin,
- **Komendant CBŚP** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w CBŚP oraz członków ich rodzin,
- **komendanci wojewódzcy (Stołeczny) Policji** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę na terenie ich działania oraz członków ich rodzin,
- **Komendant-Rektor Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie oraz komendanci szkół policyjnych** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w podległych im szkołach oraz członków ich rodzin,
- **dyrektor instytutu badawczego Policji** w stosunku do funkcjonariuszy

pełniących służbę w instytucie oraz członków ich rodzin,

- **Komendant Główny SG** w stosunku do dyrektorów komórek organizacyjnych Komendy Głównej SG i ich zastępców, komendantów oddziałów SG i ich zastępców, komendantów ośrodków szkolenia SG i ich zastępców, komendantów ośrodków SG i ich zastępców oraz członków ich rodzin, funkcjonariuszy pełniących służbę w Komendzie Głównej SG oraz członków ich rodzin,

- **komendanci oddziałów SG, komendanci ośrodków szkolenia SG, komendanci ośrodków SG** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę na terenie ich działania oraz członków ich rodzin,

- **Komendant Główny PSP** w stosunku do komendantów wojewódzkich PSP i ich zastępców, komendantów szkół PSP i ich zastępców, dyrektora instytutu badawczego PSP i jego zastępców, dyrektora Centralnego Muzeum Pożarnictwa oraz członków ich rodzin, funkcjonariuszy pełniących służbę w Komendzie Głównej PSP oraz członków ich rodzin,

- **komendanci wojewódzcy PSP** w stosunku do komendantów powiatowych (miejskich) PSP i ich zastępców, funkcjonariuszy pełniących służbę w podległych im komendach wojewódzkich PSP oraz członków ich rodzin,

- **komendanci powiatowi (miejscy) PSP** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w podległych im komendach powiatowych (miejskich) PSP oraz członków ich rodzin,

- **komendanci szkół PSP** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w podległych im jednostkach organizacyjnych szkół oraz członków ich rodzin,

- **dyrektor instytutu badawczego PSP** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w instytucie oraz członków ich rodzin,

- **dyrektor CMP** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w tej jednostce oraz członków ich rodzin,

- **Szef WOP** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w Inspektoracie WOP oraz członków ich rodzin,

- **szefowie delegatur WOP** w stosunku do funkcjonariuszy pełniących służbę w podległych im delegaturach oraz członków ich rodzin,

- **właściwy terytorialnie szef delegatury WOP** w stosunku do funkcjonariuszy

- pełniących służbę w wojskowych strażach pożarnych oraz członków ich rodzin,
- **Komendant SOP** w stosunku do funkcjonariuszy SOP oraz członków ich rodzin,
 - **kierownik jednostki organizacyjnej SCS** w stosunku do funkcjonariuszy SCS oraz członków ich rodzin.

7/ Minister Sprawiedliwości, Dyrektor Generalny SW, dyrektor okręgowy, dyrektor zakładu karnego, dyrektor aresztu śledczego, Komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia SW, komendant ośrodka doskonalenia kadr SW. Są oni właściwi w sprawach przyznawania i wypłaty odszkodowań przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą więzienną na rzecz funkcjonariusza, który wskutek wypadku pozostającego w związku z pełnieniem służby albo wskutek choroby powstałej w związku ze szczególnymi właściwościami lub warunkami służby doznał uszczerbku na zdrowiu lub poniósł szkodę w mieniu albo na rzecz pozostałych po funkcjonariuszu członków rodziny⁴⁴¹ w razie jego śmierci w związku z pełnieniem służby albo wskutek choroby powstałej w związku ze szczególnymi właściwościami lub warunkami służby (art. 118 ust. 1 ustawy z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej⁴⁴²). Na podstawie delegacji zawartej w art. 118 ust. 15 ustawy o Służbie Więziennej, Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie z 22 lipca 2010 r. w sprawie postępowania dotyczącego przyznawania odszkodowań i zwrotu kosztów zaopatrzenia w wyroby medyczne funkcjonariuszom Służby Więziennej⁴⁴³. W jego § 2 wskazano, że **kierownik jednostki organizacyjnej SW** jest przełożonym właściwym do przyznawania odszkodowań oraz zwrotu kosztów zaopatrzenia w wyroby medyczne będące przedmiotami ortopedycznymi i środki pomocnicze w stosunku do:

- funkcjonariusza SW, który pełnił stale służbę i pobierał uposażenie w dniu wypadku albo w dniu ustalenia przez komisję lekarską stopnia uszczerbku na zdrowiu wskutek choroby, w podległej mu jednostce organizacyjnej SW,

⁴⁴¹ Chodzi tu przy tym o małżonka funkcjonariusza, który pozostawał z nim we wspólnym pożyciu, a w dalszej kolejności o dzieci oraz rodziców funkcjonariusza, jeżeli w dniu śmierci funkcjonariusza spełniali warunki do uzyskania renty rodzinnej (por. art. 118 ust. 1 w zw. z art. 101 ust. 3 ustawy z 22 lipca 2010 r.)

⁴⁴² Tekst jednolity z 24 lutego 2017 r.: Dz. U. 2017.631 ze zm.

⁴⁴³ Dz. U. 2010.142.957.

- funkcjonariusza, który pełnił ostatnio służbę w podległej mu jednostce organizacyjnej, jeżeli stopień uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku lub choroby został ustalony po zwolnieniu ze służby lub śmierć wskutek wypadku lub choroby nastąpiła po zwolnieniu ze służby.

Z kolei organem odszkodowawczym właściwym do przyznawania odszkodowań i zwrotu kosztów zaopatrzenia w wyroby medyczne będące przedmiotami ortopedycznymi i środki pomocnicze funkcjonariuszowi zajmującemu wyższe stanowisko kierownicze w SW jest prełożony, o którym mowa w art. 63 ust. 2 ustawy o Służbie Więziennej. Artykuł 63 ust. 2 powołanej ustawy przewiduje, że prełożonym funkcjonariusza zajmującego wyższe stanowisko kierownicze w SW – tzn. stanowisko Dyrektora Generalnego, zastępcy Dyrektora Generalnego, dyrektora okręgowego, zastępcy dyrektora okręgowego, dyrektora zakładu karnego i dyrektora aresztu śledczego, zastępcy dyrektora zakładu karnego i zastępcy dyrektora aresztu śledczego, Komendanta Centralnego Ośrodka Szkolenia SW, komendanta ośrodka szkolenia SW i komendanta ośrodka doskonalenia kadr SW, zastępcy Komendanta Centralnego Ośrodka Szkolenia SW, zastępcy komendanta ośrodka szkolenia SW i zastępcy komendanta ośrodka doskonalenia kadr SW (art. 63 ust. 1) – jeżeli przepisy ustawy nie stanowią inaczej, jest:

- **Minister Sprawiedliwości** – w odniesieniu do Dyrektora Generalnego,
- **Dyrektor Generalny** – w odniesieniu do zastępcy Dyrektora Generalnego, dyrektora okręgowego, Komendanta Centralnego Ośrodka Szkolenia SW, komendanta ośrodka szkolenia SW oraz komendanta ośrodka doskonalenia kadr SW bezpośrednio mu podległego,
- **dyrektor okręgowy** – w odniesieniu do zastępcy dyrektora okręgowego, dyrektora zakładu karnego i dyrektora aresztu śledczego oraz komendanta ośrodka doskonalenia kadr SW,
- **dyrektor zakładu karnego i dyrektor aresztu śledczego, Komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia SW, komendant ośrodka szkolenia SW i komendant ośrodka doskonalenia kadr SW** – w odniesieniu do swoich zastępców.

Wszystkie te, liczne i zróżnicowane, podmioty będące organami rentowymi mają zdolność sądową i zdolność procesową na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Należy przy tym zauważyć, że przepis określający właściwość miejscową sądu (art. 461 § 2¹ k.p.c.) i przepis określający organy rentowe wskazują inne podmioty – ten drugi wymienia bowiem wojskowe organy emerytalne oraz organy emerytalne resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości, a także **inne** (tj. inne niż emerytalne) **organy wojskowe i organy resortów spraw wewnętrznych i sprawiedliwości** właściwe do wydawania decyzji w sprawach, o których mowa w art. 476 § 2 k.p.c. (a więc m. in. w sprawach świadczeń odszkodowawczych). Powstaje zatem pytanie o **wzajemny stosunek pojęć „organ emerytalny” i „organ rentowy”**. W świetle powołanych przepisów ww. organy emerytalne stanowią podzbiór organów rentowych. Należy uznać to za daleko idącą niekonsekwencję pojęciową.

8.2.3. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

W myśl art. 476 § 4 k.p.c. organem rentowym jest także Prezes KRUS. Zgodnie z art. 2 ust. 2 u.u.s.r. jest on jest centralnym organem administracji rządowej, podległym ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi. Przy tym należy zauważyć, że ubezpieczenie społeczne rolników – w świetle art. 2 ust. 1 u.u.s.r. – realizuje KRUS. Niemniej jedynym podmiotem uprawnionym do wydawania decyzji jest Prezes KRUS. Jego pozycja jest przez to inna, od pozycji Prezesa ZUS, który wydaje jedynie decyzje przyznające świadczenie w drodze wyjątku. Warto przy tym dodać, że Prezes KRUS może upoważnić pracowników KRUS do wydawania decyzji, a nadto Prezes KRUS i Prezes ZUS mogą wspólnie postanowić, że określone decyzje będą wydawane z upoważnienia Prezesa KRUS przez pracowników ZUS (art. 36 ust. 2 u.u.s.r.).

Prezesem KRUS jest **osoba fizyczna**. Powołuje go i odwołuje Prezes Rady Ministrów, z tym że powołanie następuje na wniosek ministra właściwego do spraw rozwoju wsi (art. 59 ust. 1 u.u.s.r.). Prezes kieruje KRUS oraz wykonuje zadania przewidziane w ustawie i zadania wynikające z odrębnych przepisów (art.

59 ust. 2 u.u.s.r.). W art. 59 ust. 4 u.u.s.r. przewidziano wymogi, jakie musi spełniać Prezes KRUS – są to:

- 1/ posiadanie tytułu zawodowego magistra lub równorzędnego,
- 2/ posiadanie obywatelstwa polskiego,
- 3/ korzystanie z pełni praw publicznych,
- 4/ brak skazania prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe,
- 5/ posiadanie kompetencji kierowniczych,
- 6/ posiadanie co najmniej 6-letniego stażu pracy, w tym co najmniej 3-letniego stażu pracy na stanowisku kierowniczym,
- 7/ posiadanie wykształcenie i wiedzy z zakresu spraw należących do właściwości Prezesa KRUS.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 u.u.s.r. **Prezes KRUS wydaje decyzje w sprawach:**

- 1/ podlegania ubezpieczeniu oraz ustania ubezpieczenia, a także wysokości należności z tytułu składek na ubezpieczenie,
- 2/ zmiany warunków ubezpieczenia, a także stwierdzenia obowiązku opłacania składki miesięcznej w wysokości dwukrotności 10% emerytury podstawowej przez rolnika lub domownika, który podlegając ubezpieczeniu w pełnym zakresie z mocy ustawy nieprzerwanie przez co najmniej 3 lata, rozpocznie prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej lub rozpocznie współpracę przy prowadzeniu tej działalności przy spełnieniu pozostałych warunków, o których mowa w art. 5a u.u.s.r. (por. art. 17 ust. 1 i 2 u.u.s.r.),
- 3/ stwierdzenia obowiązku opłacania dodatkowej składki miesięcznej przez rolnika, którego gospodarstwo rolne obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 50 ha przeliczeniowych,
- 4/ przedłużenia prawa do renty rolniczej szkoleniowej,
- 5/ ustalenia prawa do świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia i ich indywidualnego wymiaru,
- 6/ zawieszenia prawa do świadczeń,
- 7/ zawieszenia lub wstrzymania wypłaty świadczeń oraz wznowienia zawieszonych lub wstrzymanej wypłaty,

- 8/ zwrotu nienależnie pobranych świadczeń,
- 9/ przyznania odsetek za opóźnienie w wypłacie świadczeń,
- 10/ potrącenia składek na ubezpieczenie lub innych należności ze świadczeń z ubezpieczenia,
- 11/ wymierzania i pobierania składek na ubezpieczenie zdrowotne w sprawach spornych (por. art. 36 ust. 1a),
- 12/ odroczenia terminu płatności, rozłożenia na raty i umorzenia należności,
- 13/ emerytury lub renty przyznawanej w drodze wyjątku.

Należy zwrócić uwagę na pogląd przedstawiony przez SN w wyroku z 8 lipca 2008 r. (II UK 336/07)⁴⁴⁴, zgodnie z którym w postępowaniu o świadczenia z rolniczego ubezpieczenia społecznego, Prezes KRUS może działać przy pomocy dyrektorów oddziałów regionalnych, mających zdolność procesową na podstawie art. 477¹¹ § 1 w zw. z art. 476 § 4 k.p.c. W realiach sprawy Prezes KRUS imiennie upoważnił bowiem tych dyrektorów do wydawania i podpisywania w jego imieniu decyzji. W ocenie SN „skarżący trafnie podniósł, że stroną postępowania powinien być Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, nie dostrzegł jednak, że to ten właśnie podmiot podejmował czynności procesowe w sposób wynikający z ustroju KRUS, określonego właściwymi przepisami oraz – w zakresie w tych przepisach przewidzianym – statutem”. W mojej ocenie niezależnie od tego, kto wydał decyzję – a nie ulega wątpliwości, że Prezes KRUS może do tego upoważnić pracowników czy też dyrektorów oddziałów regionalnych – organem rentowym (odpowiednikiem strony pozwanej) w procesie zawsze będzie Prezes KRUS, bowiem art. 477¹¹ § 1 w zw. z art. 476 § 4 k.p.c. nie uprawnia do innego wniosku. Decyzja wydana z upoważnienia Prezesa KRUS zawsze jest przy tym decyzją tego Prezesa, zaś nikt inny poza nim nie posiada zdolności procesowej jako organ rentowy.

8.3. Pozycja procesowa organu rentowego

Organ rentowy występuje w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych zawsze po stronie biernej, zaś legitymację procesową

⁴⁴⁴ Legalis/El. nr 181258.

bierną posiada ten organ, który wydał zaskarżoną decyzję. Organ rentowy przyjmuje odwołanie i niezwłocznie przekazuje je wraz z aktami sprawy do sądu (art. 477⁹ § 2 *in principio* k.p.c.). Może uznać odwołanie w całości za słuszne w ramach autokontroli, a w wyniku dojścia do takiego przekonania – zmienić lub uchylić zaskarżoną decyzję. Wówczas odwołaniu nie nadaje się dalszego biegu (por. art. 477⁹ § 2 *in fine* k.p.c.). W sytuacji jedynie **częściowej zmiany decyzji** organ rentowy ma zatem obowiązek przekazać odwołanie do sądu. Jeśli chodzi o inne czynności przewidziane przez ustawodawcę towarzyszące wniesieniu odwołania, należy wskazać, że na mocy art. 477⁹ § 2¹ k.p.c.⁴⁴⁵, jeżeli w odwołaniu od decyzji organu rentowego wskazano nowe okoliczności dotyczące niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji albo stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, które powstały po dniu wydania orzeczenia przez lekarza orzecznika ZUS, od którego nie wniesiono sprzeciwu, lub orzeczenia komisji lekarskiej ZUS, organ rentowy nie przekazuje odwołania do sądu, lecz kieruje do lekarza orzecznika ZUS do ponownego rozpatrzenia. Organ rentowy uchyła decyzję, rozpatruje nowe okoliczności i wydaje decyzję, od której przysługuje odwołanie do sądu. Przepis ten stosuje się także wówczas, gdy nie można ustalić daty powstania wskazanych w odwołaniu nowych okoliczności. W przypadku zaś zmiany decyzji w toku postępowania sądowego przed jej rozstrzygnięciem przez sąd poprzez wydanie decyzji uwzględniającej w całości lub w części żądanie strony powoduje umorzenie postępowania w całości i w części, lecz poza tym zmiana lub wykonanie decyzji nie ma wpływu na bieg sprawy (art. 477¹³ k.p.c.).

Jak słusznie zauważył SN w wyroku z 30 marca 2000 r. (II UKN 444/99)⁴⁴⁶, w związku z tym, że organ rentowy ma w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych pozycję strony, powinien przejawiać odpowiednią **aktywność dowodową**, rozumianą zarówno jako wskazywanie dowodów lub ustosunkowywanie się do wniosków dowodowych drugiej strony lub dowodów inicjowanych przez sąd z urzędu, a także wypowiedzanie się co do

⁴⁴⁵ Dodany ustawą z 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2004.121.1264), która weszła w życie 1 stycznia 2005 r.

⁴⁴⁶ OSNP 2001/17/543.

treści przeprowadzonych dowodów, pod rygorem specyficznie rozumianego „poniesienia negatywnych skutków procesowych”. Warto zwrócić uwagę także na wyrok SN z 17 maja 2007 r. (III UK 4/07)⁴⁴⁷, w którym uznano, że art. 477¹⁴ § 4 k.p.c. nie ma zastosowania w sprawie o rentę socjalną, w której decyzja została wydana przed 1 stycznia 2005 r. (przed dniem wejściem w życie powołanego przepisu). Jednocześnie stwierdzono, iż sąd drugiej instancji może orzec o przyznaniu renty socjalnej za okres po wyroku sądu pierwszej instancji, ze względu na to, że organ rentowy z pozycji organu administracji wydającego decyzję staje się stroną postępowania w sprawie cywilnej (art. 1 i art. 477¹¹ § 1 k.p.c.).

Jak wskazała M. Cholewa-Klimek, pozycja procesowa organu rentowego nie budzi wątpliwości⁴⁴⁸, z czym należy się zgodzić. Wobec tego rozważania w tej mierze należy podsumować stwierdzeniem, że organ rentowy stroną postępowania występującym zawsze po stronie biernej (odpowiednikiem pozwanego) ze wszelkimi tego konsekwencjami. To między nim a ubezpieczonym w rozumieniu procesowym w pierwszej kolejności dochodzi do sporu na tle wydanej decyzji.

Na marginesie należy zwrócić uwagę, że skoro nie budzi wątpliwości, że kodeksowa definicja „organu rentowego” jest definicją stworzoną na potrzeby postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, to nie powinno budzić wątpliwości, że dokładnie taką samą funkcję ma definicja „ubezpieczonego” i posługiwanie się pojęciem ubezpieczonego na gruncie tych przepisów nie nawiązuje do jego definicji materialnoprawnej. Konstruując definicję organu rentowego ustawodawca w istocie wymienił podmioty, które mogą stać się odpowiednikami strony pozwanej. Podobnie konstruując definicję procesową ubezpieczonego ustawodawca wymienił podmioty, które mogą stać się w istocie odpowiednikami strony powodowej.

⁴⁴⁷ OSNP 2008/13-14/200.

⁴⁴⁸ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

ROZDZIAŁ 9

WOJEWÓDZKI ZESPÓŁ DO SPRAW ORZEKANIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

9.1. Uwagi ogólne

Na mocy art. 460 § 1 k.p.c. w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności ma – podobnie jak organ rentowy – **zdolność sądową oraz procesową**. W definicji zawartej w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. podmiot ten znalazł się od 20 marca 2015 r. na mocy art. 1 pkt 11 powołanej już ustawy z 15 stycznia 2015 r. Należy zauważyć, że wojewódzki zespół nie jest organem rentowym. Do czasu umieszczenia omawianego podmiotu w ww. definicji w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych występował **wojewoda** (definicja spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych objęła sprawy, w których wniesiono odwołanie od orzeczenia wojewódzkiego zespołu już 1 stycznia 1999 r.). Niemniej kontrowersyjne było, czy miał on uprawnienia do reprezentacji wojewódzkiego zespołu⁴⁴⁹. Ze względu na nieaktualność problemu nie będzie to przedmiotem rozważań.

Wojewódzki zespół **powołuje i odwołuje wojewoda**, po zasięgnięciu opinii Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych (art. 6a ust. 4 u.r.z.s.). Należy zauważyć, że na podstawie art. 6 ust. 1 u.r.z.s. powołane zostały następujące zespoły orzekające o niepełnosprawności:

- 1/ powiatowe zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako pierwsza instancja;
- 2/ wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako druga instancja.

⁴⁴⁹ Szerzej na ten temat: Opinia zawarta w piśmie Minister Pracy i Polityki Społecznej z 22 listopada 2012 r., źródło: <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//1/73700/73706/73709/dokument56867.pdf>, dostęp: 23.04.2018. Odmienne K. Gajda-Roszczyńska, *Komentarz do art. 477¹¹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.

Powiatowy zespół nigdy nie będzie stroną postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, bowiem od jego orzeczeń przysługuje odwołanie do wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności i dopiero po wyczerpaniu tego środka otwiera się droga sądowa wskutek zaskarżenia orzeczenia wojewódzkiego zespołu. Powiatowy zespół orzeka w przedmiocie ustalenia niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności (art. 6b ust. 3 u.r.z.s.). Ustala się trzy stopnie niepełnosprawności – znaczny, umiarkowany i lekki⁴⁵⁰ – i stosuje się je do realizacji celów określonych ustawą (art. 3 ust. 1 u.r.z.s.). Nadto orzeczenie ustalające stopień niepełnosprawności stanowi także podstawę do przyznania ulg i uprawnień na podstawie odrębnych przepisów (art. 3 ust. 2 u.r.z.s.). W świetle art. 6b ust. 3 u.r.z.s. w orzeczeniu powiatowego zespołu, poza ustaleniem niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, powinny być zawarte wskazania dotyczące w szczególności:

- 1/ odpowiedniego zatrudnienia uwzględniającego psychofizyczne możliwości danej osoby,
- 2/ szkolenia, w tym specjalistycznego,
- 3/ zatrudnienia w zakładzie aktywności zawodowej,
- 4/ uczestnictwa w terapii zajęciowej,
- 5/ konieczności zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze oraz pomoce techniczne, ułatwiające funkcjonowanie danej osoby,

⁴⁵⁰ Do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji (art. 4 ust. 1 u.r.z.s.), do umiarkowanego stopnia – osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych (art. 4 ust. 2 u.r.z.s.), zaś do lekkiego stopnia – osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne (art. 4 ust. 3 u.r.z.s.). Przy tym przez niezdolność do samodzielnej egzystencji należy rozumieć naruszenie sprawności organizmu w stopniu uniemożliwiającym zaspokajanie bez pomocy innych osób podstawowych potrzeb życiowych, za które uważa się przede wszystkim samoobsługę, poruszanie się i komunikację (art. 4 ust. 4 u.r.z.s.).

- 6/ korzystania z systemu środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji, przez co rozumie się korzystanie z usług socjalnych, opiekuńczych, terapeutycznych i rehabilitacyjnych świadczonych przez sieć instytucji pomocy społecznej, organizacje pozarządowe oraz inne placówki,
- 7/ konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji,
- 8/ konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji,
- 9/ spełniania przez osobę niepełnosprawną przesłanek określonych w art. 8 ust. 3a pkt 1 i 2 ustawy z 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym⁴⁵¹, przy czym w przypadku osób niepełnosprawnych zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności spełnienie tych przesłanek może zostać stwierdzone jedynie w przypadku ustalenia przyczyny niepełnosprawności oznaczonej symbolem 04-O (choroby narządu wzroku), 05-R (upośledzenie narządu ruchu) lub 10-N (choroba neurologiczna).

Wojewódzki zespół orzeka zatem jako druga instancja od orzeczenia powiatowego zespołu. Od jego orzeczenia przysługuje odwołanie, lecz nie oznacza to, że sąd ubezpieczeń społecznych orzeka w sensie proceduralnym „w trzeciej instancji”. Jest, rzecz jasna, instancją pierwszą, mimo że jako trzeci podmiot rozstrzyga w sprawie osoby ubiegającej się o orzeczenie o niepełnosprawności o konkretnej treści.

9.2. Krótka charakterystyka działalności wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności

Właściwość miejscową wojewódzkiego zespołu (tak jak zespołu powiatowego) reguluje art. 6 ust. 2 u.r.z.s., w świetle którego ustala się ją według miejsca stałego pobytu w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności⁴⁵². Z kolei

⁴⁵¹ Tekst jednolity z 8 czerwca 2017 r.: Dz. U. 2017.1260.

⁴⁵² Ustawa z 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (tekst jednolity z 10 marca 2017 r.: Dz. U. 2017.657 ze zm.) przewiduje w art. 25 ust. 1 i 2, że pobytem stałym jest zamieszkanie w określonej miejscowości pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego przebywania, zaś pobytem czasowym jest przebywanie bez zamiaru zmiany miejsca pobytu stałego w innej

według miejsca pobytu (nie zaś „stałego pobytu”) właściwość miejscową ustala się w przypadku osób bezdomnych, przebywających poza miejscem stałego pobytu ponad dwa miesiące ze względów zdrowotnych lub rodzinnych, przebywających w zakładach karnych i poprawczych, a także przebywających w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej (art. 6 ust. 3 u.r.z.s.)

Zgodnie z art. 6c ust. 9 u.r.z.s. do określenia przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w drodze rozporządzenia przekazano m. in. **szczegółowe zasady** wydawania orzeczeń, orzekania o niepełnosprawności i o stopniu niepełnosprawności, uwzględniając tryb postępowania przy orzekaniu oraz skład i sposób powoływania i odwoływania członków zespołów orzekających, a także sposób działania tych zespołów. W świetle § 2 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności, wojewódzkie zespoły (tak jak i powiatowe zespoły) wydają orzeczenia o:

- 1/ niepełnosprawności osób, które nie ukończyły 16 roku życia;
- 2/ stopniu niepełnosprawności osób, które ukończyły 16 rok życia;
- 3/ wskazaniach do ulg i uprawnień osób posiadających orzeczenia o inwalidztwie lub niezdolności do pracy, o których mowa w art. 5 i 62 u.r.z.s.

Naruszenie sprawności organizmu uważa się za trwale (stałe) – jeżeli według wiedzy medycznej stan zdrowia nie rokuje poprawy, zaś za okresowe – jeżeli według wiedzy medycznej może nastąpić poprawa stanu zdrowia (§ 3 ust. 4 ww. rozporządzenia), przy czym **stopień niepełnosprawności** osoby zainteresowanej orzeka się na czas określony lub na stałe (§ 3 ust. 5 ww. rozporządzenia), zaś niepełnosprawność dziecka orzeka się na czas określony, jednak na okres nie dłuższy niż do ukończenia przez dziecko 16 roku życia (§ 3 ust. 6 ww. rozporządzenia). W postępowaniu odwoławczym przed wojewódzkim zespołem, w sprawach o ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, stosuje się odpowiednio tryb postępowania przed powiatowym zespołem (§ 17 ww. rozporządzenia).

miejscowości pod oznaczonym adresem lub w tej samej miejscowości, lecz pod innym adresem.

9.3. Pozycja procesowa wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności

Wojewódzki zespół podejmuje czynności tożsame jak organ rentowy w sytuacji wniesienia odwołania, o czym stanowi art. 477⁹ § 1 i 2 k.p.c. Mianowicie niezwłocznie przekazuje odwołanie wraz z aktami sprawy do sądu. Jeśli podmiot ten uzna odwołanie w całości za słuszne, może zmienić lub uchylić zaskarżone orzeczenie. Wówczas odwołaniu nie nadaje się dalszego biegu. Wojewódzki zespół może zmienić zaskarżone orzeczenie przed rozstrzygnięciem sprawy przez sąd poprzez wydanie orzeczenia uwzględniającego w całości lub w części żądanie strony, co powoduje umorzenie postępowania w całości lub w części (zob. art. 477¹³ k.p.c.).

Należy zauważyć, że wyrok sądu może ograniczyć się jedynie do modyfikacji orzeczenia wojewódzkiego zespołu w zakresie daty powstania niepełnosprawności lub jej stopnia. Wówczas wojewódzki zespół nie wydaje ponownie orzeczenia uwzględniając rozstrzygnięcie sądu. W konsekwencji do udokumentowania stopnia niepełnosprawności, jej przyczyny itd. jest niezbędne posiadanie i orzeczenia wojewódzkiego zespołu i wyroku sądowego⁴⁵³.

Wojewódzki zespół tak jak organ rentowy jest odpowiednikiem pozwanego na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych i zawsze jest **legitymowany jedynie biernie** w tym postępowaniu, przy czym jego przeciwnikiem procesowym jest zawsze osoba odwołująca się od jego orzeczenia (nigdy nie będzie to ubezpieczony w rozumieniu procesowym). Tak jak organ rentowy, jako strona, ma obowiązek przejawiania odpowiedniej inicjatywy dowodowej i przedstawiania swojego stanowiska. Jego pozycja procesowa nie budzi wątpliwości i jak dotąd nie wywoływała sporów w doktrynie czy orzecznictwie. Z tego względu nie wymaga pogłębionej analizy na gruncie niniejszej rozprawy.

⁴⁵³ Tak: M. Paluszkiwicz, *Komentarz do art. 6c ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* (w:) M. Włodarczyk (red.), *Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Komentarz*, Warszawa 2015, Lex/El.

ROZDZIAŁ 10

ZAINTERESOWANY

10.1. Uwagi wstępne

Należy przypomnieć, że pojęciem „zainteresowanego” w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jako pierwsza posługiwała się ustawa z 24 października 1974 r. W jej art. 77 § 2 przewidziano, że **zainteresowanym jest ten, czyje prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy**. W odniesieniu do tego przepisu przedstawiono pogląd, w świetle którego zainteresowany był szczególnego rodzaju interwenientem ubocznym, przypozywany⁴⁵⁴. Nie można jednak pominąć, że już ustawa z 28 lipca 1939 r. posługiwała się pojęciem „przypozanego” w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, którym był „ten, kogo prawa lub obowiązki zależały od rozstrzygnięcia sprawy” (por. art. 110 § 1 tej ustawy)⁴⁵⁵. W doktrynie wskazywano, że na gruncie powołanego aktu prawnego dostrzeżono szczególną pozycję przypozanego jako podmiotu jedynie pośrednio zainteresowanego wynikiem postępowania⁴⁵⁶. Przedstawiono także zapatrywanie, zgodnie z którym art. 95 tej ustawy jedynie wskazywał podmioty, którym przysługiwała zdolność sądowa w postępowaniu przed sądami ubezpieczeń społecznych⁴⁵⁷.

Pogląd, w świetle którego zainteresowany jest interwenientem ubocznym, mimo przekształcenia terminologicznego (z „przypozanego” na „zainteresowanego”) podtrzymał A. Zieliński⁴⁵⁸ argumentując, że zmiana

⁴⁵⁴ F. Rusek i A. Zieliński, *Ustawa o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 234.

⁴⁵⁵ Na marginesie należy także wskazać, że w art. 110 § 2 ustawy z 28 lipca 1939 r. przewidziano, że sąd dopuszcza przypozanego do udziału w sprawie bądź z urzędu, bądź na wniosek jego samego lub innej strony, przy czym powinien baczyć, aby wszyscy przypozwani mogli wziąć udział w sprawie.

⁴⁵⁶ Por. S. Garlicki, E. Szeremeta, *Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 1962, s. 72, 77-78.

⁴⁵⁷ S. Garlicki i E. Szeremeta, *Prawo...*, *op. cit.*, s. 71.

⁴⁵⁸ F. Rusek i A. Zieliński, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 234.

nazewnictwa nastąpiła, aby odróżnić omawiany podmiot od przypozwanego w rozumieniu przyjętym już w kodeksie postępowania cywilnego.

10.2. Przesłanki uznania danego podmiotu za zainteresowanego

Obecnie zainteresowany jest jedną ze stron postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c., co nie może budzić wątpliwości z tego względu, że ustawodawca wyraźnie wskazuje go jako stronę. Chcąc odmówić zainteresowanemu w obecnym stanie prawnym statusu strony w znaczeniu procesowym można by pozbawić go także przykładowo organ rentowy czy jakikolwiek inny podmiot wymieniony w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. Nie zmienia to faktu, że zainteresowany jest stroną specyficzną.

Jest to trzeci podmiot, obok ubezpieczonego i organu rentowego, zdefiniowany na gruncie ustawy procesowej – w art. 477¹¹ § 2 k.p.c. przewidziano, że w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego **zainteresowanym jest ten, czyje prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy**. Ustawodawca nie odszedł więc od definicji zawartej w ustawie 24 października 1974 r. Należy podkreślić, że **zainteresowany nie jest stroną stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego, nie pozostaje w relacji bezpośredniej do przedmiotu procesu⁴⁵⁹ i nie musi brać udziału w postępowaniu przed organem rentowym**. W doktrynie podnosi się, że decyzja organu rentowego nie dotyczy b e z p o ś r e d n i o praw i obowiązków zainteresowanego⁴⁶⁰, a wobec faktu, że nie jest on stroną stosunku materialnoprawnego (elementarnego w przedstawianym w niniejszej rozprawie rozumieniu) w żadnym razie nie może ona rozstrzygać w przedmiocie tych obowiązków w sposób inny niż pośredni⁴⁶¹. Należy przy tym zwrócić uwagę na

⁴⁵⁹ Por. K. Kolasiński, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, ZNIBPS 1987/26/40, Tenże, *Rozpoznawanie spraw...*, s. 91–92, M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁴⁶⁰ M. Manowska, *Postępowania odrębne...*, s. 72.

⁴⁶¹ Por. M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*. Autorka na poparcie tego stanowiska, zgodnie z którym decyzja nie dotyczy praw i obowiązków zainteresowanego bezpośrednio przywołała pogląd A. Kurzycha (*Udział pracodawcy w sprawach o rentę wypadkową lub jednorazowe*

pogląd, w świetle którego „przymiot zainteresowanego ma strona, której praw i obowiązków decyzja wprawdzie dotyczy, jednak w taki tylko sposób, że na nie wpływa pozytywnie lub negatywnie”, zaś decyzja organu rentowego nie narusza prawa zainteresowanego ani nie obciąża go bezpośrednio obowiązkiem prawnym⁴⁶².

Należy jednak wskazać, że w orzecznictwie szeroko przedstawiany jest **pogląd odmienny**, w świetle którego decyzja organu rentowego i wynik procesu oddziałują na prawa i obowiązki zainteresowanego w sposób bezpośredni⁴⁶³. W postanowieniu z 7 czerwca 2017 r.⁴⁶⁴ SN wskazał, że „związek zależności musi mieć charakter bezpośredni, co oznacza, że z samej mocy wydanej decyzji muszą płynąć dla zainteresowanego prawa lub obowiązki wynikające z prawa ubezpieczeń społecznych, które mogą być podtrzymane w wyroku sądu ubezpieczeń społecznych przez oddalenie odwołania bądź też uchylone przez zmianę decyzji. W konsekwencji tylko wtedy, gdy wynik postępowania prowadzi do stworzenia indywidualnej normy prawnej, oddziałującej nie tylko na adresata decyzji, lecz także na inny podmiot, można uznać, że prawa lub obowiązki tego podmiotu zależą od rozstrzygnięcia sprawy”.

Niemniej nie można powiedzieć, że orzecznictwo jest w tym względzie jednolite. Przeciwnie zapatrywanie wyraził bowiem SN m. in. w postanowieniu z 8 czerwca 2017 r. W uzasadnieniu tego orzeczenia wskazano, że z § 2 art. 477¹¹ k.p.c. należy wywieść wniosek, że w wyniku aktywności organu rentowego zainteresowany może brać udział w postępowaniu jeszcze przed wniesieniem odwołania do sądu, a także może być wymieniony jako zainteresowany w decyzji organu rentowego. Jeżeli przed wniesieniem odwołania do sądu zainteresowany nie brał udziału w sprawie, sąd ma obowiązek zawiadomienia go o toczącym się postępowaniu. Osoba zainteresowana może nie przystąpić do sprawy w charakterze strony, może także złożyć jednoznaczne oświadczenie o odmowie występowania w sprawie. Zwolnienie z obowiązku uczestniczenia w

odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy – glosa – I UK 8/07, MPP 2009/12/662).

⁴⁶² B. Gudowska, *Zainteresowany...*, *op. cit.*

⁴⁶³ Tak SN w wyroku z 5 czerwca 2008 r., III UK 5/08 (Legalis/El. nr 512919) oraz w postanowieniu z 26 kwietnia 2017 r., I UK 279/16 (ZNSA 2017/6).

⁴⁶⁴ I UK 356/16 (Legalis/El. nr 1675546). Tego samego dnia wydano także analogiczne postanowienie w sprawie o sygn. akt I UK 354/16 (Legalis/El. nr 1675545).

postępowaniu osoby zainteresowanej, gdy nie przystąpi on do sprawy, jest akceptowalne pod warunkiem uznania, że decyzja organu rentowego nie wywiera bezpośredniego wpływu na jego prawa i obowiązki. Sąd nie ma wtedy obowiązku zawiadomiania go o dalszych terminach rozpraw i może go przesłuchać w charakterze świadka (II UZ 22/17)⁴⁶⁵.

Należy nadto zauważyć, że art. 477¹¹ § 2 k.p.c. nie przewiduje, jakoby orzeczenie w sprawie miało wywrzeć bezpośrednie skutki w sferze prawnej zainteresowanego. Nie przewiduje tego jednak także w stosunku do innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. W mojej ocenie kluczowe jest to, że osoba zainteresowana, która może stać się zainteresowanym w rozumieniu procesowym **nie jest stroną stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego, a jedynie stroną stosunku dalszego albo też w niektórych sytuacjach ogóle nie jest stroną stosunku ubezpieczenia społecznego.**

Zainteresowanego od ubezpieczonego w rozumieniu procesowym odróżnia to, że nie jest podmiotem ubiegającym się poprzez wniesienie odwołania⁴⁶⁶ o świadczenie z ubezpieczenia społecznego ani też nie domaga się ustalenia obowiązku ubezpieczenia społecznego, jego zakresu czy też wymiaru składki. Należy zasygnalizować obecny w doktrynie pogląd, że udział osoby zainteresowanej w procesie determinowany jest stwierdzeniem przez sąd po jej stronie interesu prawnego w uzyskaniu rozstrzygnięcia o określonej treści⁴⁶⁷. Można powiedzieć, że *de facto* od aktywności sądu zależy to, czy osoba zainteresowana będzie brała udział w postępowaniu sądowym jako jego strona.

W doktrynie podnosi się, że zainteresowany może tak wnieść odwołanie⁴⁶⁸, jak i wstąpić do postępowania sądowego, a przy tym pierwsze

⁴⁶⁵ Legalis/El. nr 1651508.

⁴⁶⁶ Jak wskazała B. Gudowska zainteresowany „wezwany do udziału w postępowaniu rentowym i w związku z tym wymieniony w decyzji organu rentowego może wnieść od niej odwołanie, przy czym wniesienie odwołania daje mu przed sądem status ubezpieczonego, czyli – stosownie do art. 476 § 5 k.p.c. – osoby ubiegającej się o świadczenie lub ustalenie” (Taż, *Zainteresowany...*, *op. cit.*).

⁴⁶⁷ M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁴⁶⁸ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa podmiotów definiowanych jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

uprawnienie wynika z samego faktu przypisania mu statusu strony procesu⁴⁶⁹. Z zapatrywaniem tym w mojej ocenie nie można się zgodzić⁴⁷⁰. Jeśli dana osoba („osoba zainteresowana” w rozumieniu postępowania przedsądowego) odwoła się od decyzji organu rentowego stanie się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym. Odrębną kwestią jest to, czy odwołać się od decyzji może zarówno strona stosunku elementarnego, jak i strona stosunku dalszego czy też osoba niebędąca stroną stosunku ubezpieczenia społecznego. Zainteresowany to strona, która statuuje się w toku już trwającego postępowania, za czym przemawia treść art. 477¹¹ § 2 k.p.c. – zainteresowany jest tym, kogo prawa lub obowiązki zależą od r o z s t r z y g n i ę c i a s p r a w y , a zatem sprawa musiała uprzednio zawisnąć przed sądem. W innym przypadku przepis stanowiłby, że zainteresowanym jest ten, czyje prawa lub obowiązki zależą od decyzji organu rentowego (nie: zaskarżonej decyzji).

Zainteresowanego od innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, odróżnia przede wszystkim to, że nie musi być stroną postępowania sądowego (co wynika z art. 477¹¹ § 2 zd. 2 *in principio* k.p.c.) nie będąc stroną stosunku elementarnego (a jedynie – lecz nie zawsze – stosunku dalszego). Prawa i obowiązki zainteresowanego, które zależą od rozstrzygnięcia sprawy **nie muszą mieć związku z ubezpieczeniami społecznymi**, odmiennie niż w przypadku innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Należy podkreślić przedstawianą w orzecznictwie dystynkcję, w świetle której wydana przez ZUS decyzja wywołuje jedynie pośrednio skutki w sferze uprawnień lub obowiązków zainteresowanego, podczas gdy wobec innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, wywołuje skutki bezpośrednie⁴⁷¹.

W doktrynie wskazuje się, że zainteresowany jest podmiotem, który odmiennie niż inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja,

⁴⁶⁹ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*, M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*, uzasadnienie wyroku SN z 8 grudnia 2000 r., II UKN 128/00 (OSNP 2002/15/368).

⁴⁷⁰ Pogląd, zgodnie z którym zainteresowany nie może wnieść odwołania wyraził także K. Kolasiński, *Rozpoznawanie spraw...*, *op. cit.*, s. 91-92.

⁴⁷¹ Tak SN w postanowieniu z 8 czerwca 2017 r., II UZ 22/17 (Legalis/El. nr 1651508).

nie jest adresatem decyzji ani stroną postępowania przed organem rentowym⁴⁷². Z zapatrywaniem tym nie można się bezkrytycznie zgodzić z podobnych względów, dla których przypisanie danej osobie statusu ubezpieczonego w rozumieniu procesowym albo innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, nie zależy od tego, czy organ rentowy działał na wniosek czy z urzędu. Należy zauważyć, że w świetle art. 477¹¹ k.p.c. decydujące jest to, w jaki sposób zaskarżona decyzja wpływa na obowiązki danej osoby jako strony stosunku materialnoprawnego, a nie jej pozycja w postępowaniu przed ZUS, które zresztą cechuje się innym ukształtowaniem stron postępowania. Tym samym wymienienie zainteresowanego w decyzji jako jej adresata nie czyni go inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, a niewymienienie innej osoby nie czyni jej zainteresowanym.

Warto zwrócić uwagę także na różnice widoczne w samych sformułowaniach kodeksowych. Z jednej bowiem strony występuje „inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja”, z drugiej zaś „ten, czyje prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy”. Pierwsze nasuwające się spostrzeżenie dotyczy tego, że zainteresowany zdefiniowany jest jedynie na gruncie postępowania cywilnego, bowiem przepis niewątpliwie dotyczy sprawy cywilnej. Po drugie to od rozstrzygnięcia sprawy (wyroku co do istoty) zależą jego prawa i obowiązki. Po trzecie „dotyczyć kogoś lub czegoś” oznacza „odnosić się do kogoś lub do czegoś”⁴⁷³, zaś „zależec od kogoś lub czegoś” oznacza „być uzależnionym od czyjegoś postępowania lub funkcjonowania czegoś”⁴⁷⁴. W konsekwencji uprawnione wydaje się stwierdzenie, że **zainteresowany jest stroną, której prawa i obowiązki są uzależnione od wyniku sprawy, mimo że zaskarżona decyzja nie odnosi się do niego.**

W postanowieniu z 8 czerwca 2017 r. w dużej mierze zbieżne z moim zapatrywaniem wyraził SN wskazując, że osoba, wobec której organ rentowy stwierdza istnienie więzi ubezpieczeniowej nie jest jedynie zainteresowanym (podmiotem, którego prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy).

⁴⁷² M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.* i powołana tam literatura.

⁴⁷³ Źródło: <https://sjp.pwn.pl/sjp/dotyczyc;2453816.html>, dostęp: 23.04.2018.

⁴⁷⁴ Źródło: <https://sjp.pwn.pl/sjp/zalezec;2542902.html>, dostęp: 23.04.2018.

Wówczas bowiem zależność jest dalej idąca, sprowadzając się do relacji zachodzącej między prawami i obowiązkami a treścią zaskarżonej decyzji („której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja”). W ujęciu SN prawodawca „wprowadza linię demarkacyjną” odrębnie wyznaczając sytuację procesową, gdy istnieje zależność między prawami i obowiązkami a rozstrzygnięciem, a inaczej określa ją, gdy decyzja wprost dotyczy praw i obowiązków danej osoby. Rozróżnienie to staje się w ocenie SN zrozumiałe, jeśli weźmie się pod uwagę, że zależność, o której mowa w art. 477¹¹ § 2 k.p.c., może być zróżnicowana w zależności od czynników indywidualnych. Z kolei w stosunku do innych osób niepewność tego rodzaju nie występuje, bowiem w ich wypadku decyzja bezpośrednio kształtuje ich prawa i obowiązki, a nie tylko zależą one od tej decyzji⁴⁷⁵ czy *stricte* rozstrzygnięcia sprawy (II UZ 21/17)⁴⁷⁶.

Orzeczenie to stanowi jednocześnie jeden z licznych przykładów na to, że czynione w niniejszej pracy rozważania nie mają charakteru li tylko akademickiego. W przedmiotowej sprawie trafność rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji – który uchylił zaskarżony wyrok, zniósł postępowanie w zakresie dotkniętym w jego ocenie nieważnością (z uwagi na brak udziału innych osób w tej roli procesowej) i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania – zależała w ocenie SN od oceny tego, czy podmioty, którym sąd ten przypisał status innych osób, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w istocie nimi były czy też należało uznać je za zainteresowanych. O kwestiach tych będzie szczegółowa mowa w rozdziale 13. W tym miejscu kluczowe jest to, że w opisywanym orzeczeniu SN podzielił zapatrywanie przyjęte już wcześniej, w postanowieniu SN z 28 czerwca 2016 r.⁴⁷⁷. W postanowieniu tym wskazano, że osoba wobec której organ rentowy stwierdza istnienie więzi ubezpieczeniowej nie jest j e d y n i e zainteresowanym. Warto tu przytoczyć wypowiedź SN zawartą w postanowieniu z powołanym orzeczeniu *in extenso*: „Zwolnienie z obowiązku uczestniczenia w postępowaniu zainteresowanych, gdy nie przystąpią oni do sprawy, jest akceptowalne, jeśli zważy się, że decyzja może mieć określony wpływ

⁴⁷⁵ Por. wyrok SN z 19 kwietnia 2017 r., II UK 155/16 (Legalis/El. nr 1606115) oraz wyrok SA w Szczecinie z 19 października 2017 r., III AUa 137/17 (Legalis/El. nr 1692655).

⁴⁷⁶ Legalis/El. nr 1630218.

⁴⁷⁷ II UZ 18/16 (Legalis/El. nr 1508321).

na ich prawa i obowiązki, choć wprost ich nie dotyczy. Mechanizm ten nie przystaje jednak do sytuacji, gdy określony podmiot jest adresatem decyzji, czyli między nim a Zakładem Ubezpieczeń Społecznych powstaje bezpośrednia i władcza relacja prawna. W takim wypadku spór mający charakter adjukacyjny musi toczyć się z jej udziałem. W przeciwnym razie rozstrzygnięcie mające uporządkować niepewność prawną, mogłoby być kontestowane przez tę osobę”.

Należy nadto zauważyć, że **wadliwe zawiadomienie osoby uznanej za zainteresowanego** o postępowaniu nie może wywołać skutku procesowego i uczynić podmiot nieuprawnioną stroną postępowania⁴⁷⁸. Przy tym to, czy dana osoba jest zainteresowanym w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c. zależy nie od subiektywnego przekonania tego podmiotu, a rzeczywistego wpływu zaskarżonej decyzji na prawa lub obowiązki tej osoby⁴⁷⁹ z tego względu, że rozstrzygnięcie sprawy powoduje zmianę w sferze prawnej zainteresowanego, która może polegać na uzyskaniu prawa bądź jego utracie albo na pojawieniu się powinności, ewentualnie jej wygaśnięciu⁴⁸⁰.

W mojej ocenie ustawodawca rozróżnił dwa podmioty o różnym stopniu powiązania z przedmiotem procesu – inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, oraz osobę, której praw lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy (zainteresowanego). Nakazuje to wzięcie pod uwagę stopnia zależności między prawami i obowiązkami różnych podmiotów, na które decyzja oddziałuje. Skoro decyzja „dotyczy” danego podmiotu, oznacza to, że w stosunku o charakterze materialnym jego prawa i obowiązki są ściśle związane z prawami i obowiązkami innych stron tego stosunku. Użyte sformułowanie wskazuje na daleko idącą więź. Inaczej jest w przypadku zainteresowanego, gdzie wskazano na „zależność” praw i obowiązków od rozstrzygnięcia sprawy, a więc słabsze powiązanie. Grupa innych osób, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jest stosunkowo łatwo identyfikowalna. Inną osobą jest bowiem albo druga strona stosunku, stanowiącego źródło stosunku

⁴⁷⁸ Postanowienie SN z 26 kwietnia 2017 r., I UK 279/16 (Legalis/El. nr 1629608), postanowienie SN z 7 czerwca 2017 r. I UK 356/16 (Legalis/El. nr 1675546).

⁴⁷⁹ Uchwała SN z 29 lipca 1998 r., III ZP 20/98 (OSNP 1998/23/690), postanowienie SN z 7 czerwca 2017 r., I UK 356/16 (Legalis/El. nr 1675546).

⁴⁸⁰ Wyrok SN z 2 października 2008 r., I UK 79/08 (OSNP 2010/7-8/99).

ubezpieczenia społecznego (np. stosunku pracy), albo podmiot wyszczególniony w konkretnym przepisie (jak w przypadku osób uprawnionych do renty rodzinnej), albo podmiot, na którym spoczywało prawo lub obowiązek, w związku z którym wydana została decyzja (np. członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością). Grupa zainteresowanych w ten jednoznaczny sposób zidentyfikować się nie da, bowiem ich prawa lub obowiązki mogą znajdować się nawet poza sferą ubezpieczeń społecznych.

W orzecznictwie wypracowano **katalog osób uznawanych za zainteresowanych w konkretnych rodzajach spraw**. Poniżej wskazano przykłady judykatów, które należy poprzedzić pewnym zastrzeżeniem – przedstawiono poglądy orzecznictwa, które muszą w mojej ocenie zostać zrewidowane przez pryzmat opisanych już różnic między zainteresowanym a inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Nie omówiono wszystkich zaprezentowanych przykładów, bowiem doprowadziłoby to do konieczności powielania już zaprezentowanych uwag. Niemniej przedstawione zestawienie wydaje się przydatne ze względów badawczych i pozwala na zgłębienie poglądów dotyczących tego, jakie podmioty powinny występować w poszczególnych sprawach⁴⁸¹, nawet jeśli w dotychczasowym dorobku przypisywano im błędnie daną rolę procesową. Zainteresowanym w świetle tego dorobku jest:

1/ małżonek pracownika, który zmarł wskutek wypadku przy pracy w sprawie z odwołania od decyzji organu rentowego stwierdzającej, że zmarły nie podlegał ubezpieczeniom społecznym⁴⁸². W konkretnej sprawie analizowanej przez SN w

⁴⁸¹ Należy zgodzić się z poglądem przedstawionym m.in. przez SA w Poznaniu w wyroku z 9 stycznia 2013 r., III AUa 912/12 (Legalis/El. nr 733958), zgodnie z którym w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych powinny w interesie ogólnym brać udział wszystkie strony tego stosunku.

⁴⁸² Wyrok SN z 28 marca 2008 r., II UK 159/07 (OSNAPiUS 2009/13-14/180). W orzeczeniu tym SN zaprezentował sprzeczny wewnętrznie pogląd następującej treści: „wnioskodawczyni, mimo że nie jest adresatem zaskarżonej decyzji i że decyzja ta nie dotyczy (bezpośrednio) jej praw i obowiązków, to jednak prawa i obowiązki wnioskodawczyni (prawo do renty rodzinnej i prawo do jednorazowego odszkodowania) zależą wprost i bezpośrednio od rozstrzygnięcia sprawy podlegania zmarłego wskutek wypadku przy pracy małżonka wnioskodawczyni ubezpieczeniom społecznym i ubezpieczeniu zdrowotnemu”. Nie jest więc jasne, czy uznał małżonka za zainteresowanego ze względu na pośrednią zależność jego praw i obowiązków od rozstrzygnięcia sprawy. Zob. także wyrok SA w Łodzi z 13 października 2015 r., III AUa 221/15 (Legalis/El. nr 1399269).

wyroku z 28 marca 2008 r. ww. małżonek był osobą, która złożyła odwołanie, a zatem ubezpieczonym w rozumieniu procesowym, w pełni legitymowanym do jego wniesienia. Należy stwierdzić, że małżonek ten jest zainteresowanym w sytuacji wniesienia odwołania przez inny podmiot, nie podzielać jednak wywodów SN w tej mierze, a mając na uwadze treść norm o charakterze materialnoprawnym. W ich świetle prawo małżonka do renty rodzinnej i do jednorazowego odszkodowania w związku ze śmiercią jego małżonka w wyniku wypadku przy pracy zależą od stwierdzenia podlegania przez zmarłego ubezpieczeniom społecznym.

2/ osoby uprawnione do renty rodzinnej w sprawie o rentę rodzinną (np. wdowa po dziadku w sprawie z odwołania wnuczki)⁴⁸³. W mojej ocenie osoby te będą innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, co zostało już wskazane w rozdziale poświęconym tej stronie.

3/ małżonek zmarłego ubezpieczonego lub innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w przedmiocie podlegania ubezpieczeniom społecznym i składek na ubezpieczenie społeczne w postępowaniu sądowym wszczętym po 30 kwietnia 2011 r.⁴⁸⁴ Sąd Najwyższy w wyroku z 19 kwietnia 2017 r.⁴⁸⁵ oraz w postanowieniu z 28 czerwca 2016 r.⁴⁸⁶ przedstawił pogląd, zgodnie z którym w procesie toczącym się na skutek odwołania płatnika składek od wydanej z urzędu przez ZUS decyzji o objęciu ubezpieczeniami społecznymi z tytułu wykonywania pracy na podstawie umowy o świadczenie usług (art. 750 k.c.), zleceniobiorca ma status innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, a płatnik składek jest zainteresowanym. W przedmiotowej sprawie SN wyraził pogląd, że status strony niebędącej zainteresowanym miała tak osoba wykonująca usługi na rzecz płatnika składek, jak i płatnik składek, przy czym oba te podmioty były adresatami decyzji. Udział małżonka zmarłego ubezpieczonego w postępowaniu, zarówno przed organem rentowym, jak i przed sądem można w ocenie SN rozpatrywać w

⁴⁸³ Uchwała SN z 19 lutego 1988 r., III UZP 1/88 (OSNCP 1989/11/172), wyrok SN z 15 lipca 1999 r., II UKN 52/99 (OSNP 2000/22/826), wyrok SN z 26 listopada 2013 r., III AUa 320/13 (Legalis/El. nr 1045054).

⁴⁸⁴ Postanowienie SN 8 czerwca 2017 r., II UZ 22/17 (Legalis/El. nr 1651508).

⁴⁸⁵ II UK 155/16 (Legalis/El. nr 1606115).

⁴⁸⁶ II UZ 18/16 (Legalis/El. nr 1508321).

kategorii następstwa prawnego po zmarłym, wynikającego z własnego interesu prawnego zainteresowanego małżonka, który zaktualizował się po śmierci ubezpieczonego („koincydencja wysokości renty rodzinnej i podstawy wymiaru składki zmarłego ubezpieczonego”). Interes ten powstaje wraz ze śmiercią ubezpieczonego, ale nie w wyniku sukcesji praw, gdyż niewątpliwie wysokość zgromadzonych składek na koncie ubezpieczonego ma wpływ na wysokość renty rodzinnej po zmarłym, a więc dotyczy praw własnych.

4/ osoby, za które pracodawca bądź zleceniodawca powinien być uiścić składki w sprawie dotyczącej składek za te osoby. W wyroku z 14 maja 2013 r.⁴⁸⁷ SA w Białymstoku stwierdził, że osoby te powinny zostać wskazane w decyzji z imienia i nazwiska, zaś stosownie do art. 477¹¹ § 2 k.p.c. przynajmniej na etapie postępowania przed sądem pierwszej instancji winny być wezwane do udziału w sprawie w charakterze zainteresowanych z tego względu, że prawa pracowników oraz zleceniobiorców zależą od rozstrzygnięcia sprawy dotyczącej ustalenia wysokości zaległych składek na ich ubezpieczenia społeczne. Pogląd ten wynika w mojej ocenie z przyjęcia odmiennego zapatrywania co do różnic między inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, a zainteresowanym. Według mnie ww. podmioty byłyby innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja (por. rozdział poświęcony tej stronie).

5/ pracownik w sprawie pracodawcy o zwrot organowi rentowemu wypłaconego pracownikowi zasiłku pielęgnacyjnego jako świadczenia nienależnego⁴⁸⁸. W mojej ocenie w przedmiotowej sprawie pracownik niewątpliwie jest inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja.

6/ pracownik w sprawie z odwołania pracodawcy od decyzji dotyczącej objęcia ubezpieczeniami społecznymi i ustalenia składek⁴⁸⁹, a także **pracodawca** w sprawach o tym samym przedmiocie zainicjowanej przez pracownika⁴⁹⁰. Także w

⁴⁸⁷ III AUa 1155/12 (Legalis/El. nr 998977).

⁴⁸⁸ Uchwała SN z 29 lipca 1998 r., III ZP 20/97 (OSNAPiUS 1998/23/690).

⁴⁸⁹ Wyrok SN z 8 grudnia 2000 r., II UKN 128/00 (OSNP 2003/3/30), uchwała SN z 6 września 2006 r., III UZP 4/05 (OSNP 2007/3-4/51), wyrok SN z 6 stycznia 2009 r., I UK 157/08 (OSP 2011/5/51), wyrok SN z 14 stycznia 2010 r., I UK 252/09

⁴⁹⁰ Wyrok SN z 28 października 2004 r., II UK 159/07 (OSNP 2009/13-14/180).

tym przypadku podmioty te są innymi osobami, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, co zostało już w niniejszej rozprawie omówione.

Z kolei w **świetle orzecznictwa zainteresowanym nie jest:**

1/ konkubina w procesie o nieopłacone składki na ubezpieczenie społeczne między organem rentowym a rodzicami przyjmującymi spadek wprost po zmarłym synu⁴⁹¹.

2/ pracownik w sprawie o ustalenie wysokości składki na ubezpieczenie wypadkowe⁴⁹².

3/ urząd gminy w sprawie z odwołania od decyzji Prezesa KRUS dotyczącej zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, bowiem ustalenie, czy i w jakiej wysokości urząd odpowiada za nieprawidłowe informacje przekazane za jego pośrednictwem do ZUS w przedmiocie pobierania przez odwołującą świadczeń z ubezpieczenia społecznego wymaga wydania wobec niego stosownej decyzji organu rentowego, która będzie podlegała odrębnemu zaskarżeniu⁴⁹³.

4/ członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, co do którego zapadł prawomocny wyrok dotyczący jego zobowiązania z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne w sprawie odpowiedzialności innego członka zarządu na podstawie art. 116 § 1 u.o.p., za zobowiązania z tytułu składek za ten sam okres⁴⁹⁴.

⁴⁹¹ Wyrok SN z 4 października 2007 r., I UK 137/07 (OSNP 2008/23-24/356).

⁴⁹² Wyrok SN z 4 czerwca 2013 r., I UK 526/12 (Legalis/El. nr 712215).

⁴⁹³ Wyrok SN z 5 czerwca 2008 r., III UK 5/08 (Legalis/El. nr 512919).

⁴⁹⁴ Wyrok SA w Katowicach z 26 lutego 2009 r., III AUa 3525/08 (Legalis/El. nr 227151). Z kolei w wyroku SA w Katowicach z 27 kwietnia 2017 r. III AUa 963/16 (Legalis/El. nr 1636969) wskazano, że wskazano, że solidarna odpowiedzialność płatnika składek z osobami trzecimi istnieje niezależnie od tego, czy został on wskazany w podstawie decyzji organu rentowego. Z tych samych powodów, z jakich nie jest konieczne wskazanie w decyzji organu rentowego płatnika składek, jako podmiotu ponoszącego solidarną odpowiedzialność z członkami zarządu spółki za jej zaległości składkowe, niekonieczne jest też wezwanie płatnika składek do udziału w postępowaniu sądowym w charakterze zainteresowanego. Por. wyrok SN z 26 marca 2013 r., II UK 200/12 (Legalis/El. nr 734547) oraz uchwałę SN (7) z 15 października 2009 r., I UZP 3/09 (OSNP 2011/1-2/13). Odmienne SA we Wrocławiu w wyroku z 17 lipca 2012 r., III AUa 529/12 (Legalis/El. nr 1045324), w którym stwierdził, że odpowiedzialność członków zarządu za zobowiązania składkowe spółki jest solidarna wraz ze spółką, a na podstawie art. 116 § 1 u.o.p. solidarna również wobec członków zarządu. W postępowaniu dotyczącym ustalenia, czy wnioskodawca pełniący funkcję prezesa zarządu w spółce powinien ponieść odpowiedzialność za zobowiązania spółki z tytułu składek zainteresowanym jest nie tylko spółka, ale również drugi członek zarządu, co do którego organ rentowy wydał decyzję w zakresie odpowiedzialności za składki.

5/ żona rolnika, który ubiega się o objęcie ubezpieczeniem rolniczym, w okresie, w którym była ona pracownikiem⁴⁹⁵.

W mojej ocenie konieczne jest zbadanie, czy i w jaki sposób prawa i obowiązki danego podmiotu zależą od rozstrzygnięcia sprawy przez pryzmat stosunków materialnoprawnych. Przedstawione przykłady podmiotów uznawanych za zainteresowanych w judykaturze w większości znajdują swoje źródło z koncepcji, w świetle której ubezpieczonym jest osoba, wobec której organ rentowy działał na wniosek, zaś inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja – podmiot, wobec którego organ rentowy działał z urzędu (w takiej sytuacji każdy inny podmiot związany z przedmiotem procesu jest zainteresowanym). W niniejszej rozprawie starano się dowieść nieprawidłowości tego zapatrywania. Przy wyraźnym określeniu ubezpieczonego w znaczeniu procesowym jako odpowiednika powoda (por. rozdział dotyczący tej strony postępowania), jak tego chciał ustawodawca wprowadzając obowiązującą definicję tej strony postępowania, konieczne jest staranne rozróżnienie innych podmiotów o różnym stopniu powiązania z przedmiotem procesu (por. rozdział 7).

Interesujący jest przypadek wydania przez ZUS decyzji o zadłużeniu, która jest podstawą do wpisu hipoteki, o czym była już mowa w podrozdziale 1.2.1. W przedstawianym przykładzie została ona wydana w stosunku do ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym, opłacającego składki na własne ubezpieczenie. W sytuacji, w której nieruchomości, na której ma zostać wpisana hipoteka jest przedmiotem współwłasności dłużnika i jego małżonka, powstaje pytanie, jaką rolę przypisać temu małżonkowi w sytuacji wniesienia odwołania przez dłużnika (który stał się wobec tego ubezpieczonym w rozumieniu procesowym). Z jednej bowiem strony nie jest on stroną więzi o charakterze elementarnym, z drugiej jednak strony można powiedzieć, że w pewnym sensie decyzja dotyczy jego praw i obowiązków bezpośrednio (jako podstawa wpisu do hipoteki na nieruchomości, której jest współwłaścicielem). W mojej ocenie kształt stosunku materialnoprawnego jest tu przeważający i małżonek nie będzie inną osobą, a zainteresowanym. Jego interes nie jest związany z prawami i

⁴⁹⁵ Wyrok SN z 8 lipca 2008 r., I UK 412/07.

obowiązkami z zakresu ubezpieczeń społecznych. Dotykające go skutki prawne wynikają bowiem nie z jego własnej więzi z organem rentowym, a z więzi jego małżonka-dłużnika, dla której jest on podmiotem zewnętrznym. Przykład ten obrazuje istotę czynionych w niniejszej rozprawie dystynkcji.

Wydaje się, że można wskazać, że podmiot, którego prawa i obowiązki zaktualizują się w wyniku śmierci ubezpieczonego w rozumieniu procesowym albo innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, zawsze jest zainteresowanym (por. przykład przedstawiony w niniejszym podrozdziale w pkt. 3 na stronach 213-214). Nadto zainteresowanym zawsze jest podmiot, który opłacił składki za pracownika, a który w wyniku uprawomocnienia się decyzji organu rentowego o podleganiu ubezpieczeniu z tytułu zatrudnienia przez inny podmiot, będzie mógł domagać się ich zwrotu (por. przykład w podrozdziale 1.6.). W grupie zainteresowanych należy także wymienić wszystkie podmioty stosunkowo luźno powiązane z przedmiotem procesu (nie umniejszając subiektywnie rozumianej wagi ich praw i obowiązków). Rozważenia wymaga przy tym – aczkolwiek z punktu widzenia teoretycznoprawnego – możliwość występowania zainteresowanego w sprawie z odwołania od orzeczenia wojewódzkiego zespołu przeciwko temu zespołowi, o czym częściowo traktuje następny podrozdział.

10.3. Płatnik składek jako zainteresowany

Omówiono już w ramach niniejszej rozprawy kwestię klucza, według którego ułożono kolejność podmiotów wymienionych w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. (por. podrozdział 5.3). Zainteresowany umiejscowiony został na końcu tego przepisu, a więc po wymienieniu dwóch możliwych odpowiedników strony powodowej (ubezpieczonego i osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu), innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, a następnie dwóch podmiotów będących odpowiednikami strony pozwanej (organu rentowego i wojewódzkiego zespołu). Znamienne przy tym, że inna osoba nie została wymieniona po wojewódzkim zespole, będąc osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona d e c y z j a , a zatem nie orzeczenie

wojewódzkiego zespołu. Prowokuje to wniosek, że zainteresowany może brać udział zarówno w postępowaniu, którego przedmiotem jest decyzja organu rentowego, jak i w postępowaniu, którego przedmiotem jest orzeczenie wojewódzkiego zespołu. Wszak jego prawa i obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy, zaś sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych jest nie tylko ta wywołana odwołaniem od decyzji, ale i odwołaniem od orzeczenia wojewódzkiego zespołu. Rozważania te należy określić jako czysto teoretycznoprawne, bowiem wydaje się, że w praktyce jak dotąd omawiany problem nie wystąpił. Wydaje się jednak zarazem, że można podać przykład takiego zainteresowanego, czyli takiej osoby, której prawa i obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy dotyczącej orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Byłby nim pracodawca w sprawie z odwołania pracownika, który utrzymuje, że stał się niepełnosprawny w wyniku wypadku przy pracy u tego pracodawcy. Orzeczenie o niepełnosprawności jest bowiem jednym z dowodów, którym pracownik będzie dysponował w ewentualnym procesie przeciwko pracodawcy o zadośćuczynienie za doznane krzywdy. Pracodawca jest więc zainteresowany w takim rozstrzygnięciu, w świetle którego jego pracownik nie stał się osobą niepełnosprawną w wyniku wypadku przy pracy. Na marginesie, wydaje się, że podobnie należałoby usytuować go w sprawach o rentę z tytułu niezdolności do pracy w związku z wypadkiem przy pracy, gdzie pracodawcy może zależeć na stwierdzeniu, że jego pracownik nie stał się niezdolny do pracy w wyniku wypadku, a przykładowo z tzw. ogólnego stanu zdrowia. W podanych przykładach prawa i obowiązki pracodawcy nie mają przy tym charakteru ubezpieczeniowego. Przyjmując to zapatrywanie należałoby jednak zerwać z przedstawionym już poglądem, w świetle którego na mocy rozstrzygnięcia aktualizuje się konkretne prawo bądź konkretny obowiązek osoby zainteresowanej, zaś zainteresowany w znaczeniu procesowym zbliżałby się do zainteresowanego w znaczeniu potocznym. Jest to kwestia, którą należy pozostawić dyskusji doktryny przy uprzednim przyjęciu pozycji osoby, która może zostać zainteresowanym jako, na gruncie materialnoprawnym, strony stosunku dalszego ubezpieczenia społecznego albo osoby znajdującej się poza stosunkiem ubezpieczenia społecznego. Wydaje się, że uznanie pracodawcy za

zainteresowanego w ww. rodzaju spraw byłoby dopuszczalne jedynie przy szerokim rozumieniu zależności praw i obowiązków od rozstrzygnięcia sprawy.

Przyjmując, że płatnik składek może występować jako ubezpieczony w rozumieniu procesowym albo inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, należy zbadać także to, czy może występować jako zainteresowany w sprawach, w których odpowiednikiem strony pozwanej jest organ rentowy. Orzecznictwo udziela na to pytanie odpowiedzi twierdzącej, dostarczając jednak innych od zaprezentowanych przeze mnie przykładów. W świetle poglądów judykatury płatnik składek jest zainteresowanym przykładowo w sprawie **o wyłączenie pracownika z pracowniczego ubezpieczenia społecznego** jako podmiot zobowiązany do zgłoszenia pracowników do ubezpieczenia (art. 4 pkt 2 lit. a i art. 36 ust. 2 u.s.u.s.) oraz do obliczania i przekazywania składek z tytułu tego ubezpieczenia (art. 17 u.s.u.s.)⁴⁹⁶. W mojej ocenie jest on jednak wówczas inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Z kolei, zgodnie z poglądami judykatury, płatnik składek **nie jest zainteresowanym** w sprawie:

1/ z odwołania pracownika od decyzji dotyczącej emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy, a także w sprawie o rentę z tytułu wypadku przy pracy lub o jednorazowe odszkodowanie⁴⁹⁷. Wydaje się jednak, że w świetle przedstawionych uwag w przypadku sprawy o rentę z tytułu wypadku przy pracy lub jednorazowe odszkodowanie, płatnikowi składek przysługuje status zainteresowanego.

2/ z odwołania ubezpieczonego przeciwko organowi rentowemu o wydanie zaświadczenia o podleganiu ubezpieczeniom społecznym w przypadku wykonywania przez niego pracy za granicą⁴⁹⁸.

⁴⁹⁶ Tak SN w wyroku z 28 października 2004 r., II UK 66/04 (OSNP 2005/10/49). W wyroku z 28 kwietnia 2005 r., I UK 236/04 (OSNP 2006/1-2/28) SN stwierdził natomiast, że pracodawca nie zawsze jest stroną w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych (zainteresowanym w rozumieniu art. 477¹¹ k.p.c.), nawet gdy kwestionowana jest ważność umowy o pracę ubezpieczonego.

⁴⁹⁷ Postanowienie SN z 17 lipca 2001 r., II UKN 531/00 (OSNAPiUS 2001/22/5), Wyrok SN z 2 października 2008 r., I UK 79/08 (OSNP 2010/7-8/99), wyrok SN z 5 czerwca 2007 r., I UK 8/07 (OSNP 2008/15-16/228).

⁴⁹⁸ Wyrok SN z 14 lipca 2016 r., II UK 297/15 (Legalis/El. nr 1515100).

10.4. Moment stania się stroną procesu – zainteresowanym

W świetle art. 477¹¹ § 2 zd. 2-4 w zw. z art. 477¹¹ § 3 k.p.c. jeżeli zainteresowany nie bierze udziału w sprawie, sąd zawiadomi go – za pomocą doręczenia postanowienia o zawiadomieniu – o toczącym się postępowaniu. Zainteresowany może przystąpić do sprawy w ciągu dwóch tygodni od dnia doręczenia zawiadomienia. Do zainteresowanego art. 174 § 1 k.p.c. nie stosuje się. Przepis przewiduje zatem dwie sytuacje – w pierwszej zainteresowany bierze udział w sprawie od samego jej początku, w drugiej zaś nie bierze w niej udziału i wówczas obowiązkiem sądu jest zawiadomienie go o toczącym się postępowaniu. Pierwsza kategoria budzi wątpliwości, bowiem jak już wskazano zainteresowany nie może wnieść odwołania – jeśli osoba zainteresowana rozstrzygnięciem w rozumieniu innym niż na gruncie art. 477¹¹ § 2 zd. 1 k.p.c. wnieśnie odwołanie, stanie się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym.

Jak już wskazano, zainteresowany nie ma obowiązku przystąpić do sprawy („może” to uczynić), lecz jeśli przejawia taką wolę, powinien zawiadomić o tym sąd w ciągu **dwóch tygodni od dnia doręczenia zawiadomienia**. Powstaje pytanie, czy dana osoba może stać się zainteresowanym poprzez przystąpienie do sprawy po upływie dwutygodniowego terminu. Wydaje się, że jest to niedopuszczalne. W innym bowiem wypadku nie byłoby racjonalne zakreślanie terminu, zaś możliwość wstąpienia osoby zainteresowanej w każdym – i niedającym się przewidzieć – czasie, mogłaby doprowadzić do dezorganizacji procesu. Wskazany termin dwóch tygodni ma charakter ustawowy⁴⁹⁹, a zatem jest nieprzekraczalny. W konsekwencji uchybienie temu terminowi pociąga za sobą bezskuteczność dokonanej czynności⁵⁰⁰. Wydaje się, że termin ten podlega przywróceniu na zasadach ogólnych (zob. art. 168 i n. k.p.c.).

Należy odnotować, że art. 477¹¹ § 2 zd. 2 k.p.c. **uległ zmianie od 20 marca 2015 r.** W poprzednim brzmieniu przewidywał on, że jeżeli

⁴⁹⁹ Jeżeli termin jest ustanowiony przepisem ustawy jest określane właśnie mianem terminu ustawowego, w przeciwieństwie do terminu ustawowionego decyzją sądu, który jest określany mianem terminu sądowego. Obok nich wyróżnia się także terminy umowne wynikające z porozumienia stron (zob. K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 253-254).

⁵⁰⁰ Por. K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 254.

zainteresowany nie został wezwany do udziału w sprawie przed organem rentowym, sąd wezwie go do udziału w postępowaniu bądź z urzędu, bądź na jego wniosek lub na wniosek jednej ze stron. Według B. Gudowskiej⁵⁰¹, która swój pogląd wyraziła właśnie w poprzednim stanie prawnym, w sytuacji, w której osoba zainteresowana została wezwana do postępowania i nie wzięła w nim udziału, nie stała się stroną. W jej ocenie zainteresowany w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 i 2 k.p.c. nie istnieje w momencie wniesienia odwołania, a statuuje się dopiero po jego wezwaniu i przystąpieniu do postępowania (obecnie po zawiadomieniu i przystąpieniu do sprawy). Powołując się na przedstawioną już w niniejszej rozprawie uchwałę SN z 20 kwietnia 2010 r. (por. podrozdział 3.1.1), Autorka wskazała, że pojęcie „strony” ma znaczenie techniczno-procesowe, a zatem stroną jest jedynie osoba uczestnicząca w procesie w tym charakterze, a nie osoba, która powinna lub może być stroną. W konsekwencji, do chwili wezwania do udziału w sprawie (obecnie zawiadomienia) przez sąd, zainteresowany jest tylko „osobą zainteresowaną”, a dopiero po wezwaniu (zawiadomieniu) jego status ulega zmianie i z osoby zainteresowanej staje się stroną procesu.

Zapatrywanie to należy podzielić także w aktualnym stanie prawnym, wskazując na rozdzwięk między treścią § 1 i § 2 art. 477¹¹ k.p.c. W istocie § 2 powołanego artykułu powinien posługiwać się pojęciem „osoby zainteresowanej”, co byłoby zdecydowanie bardziej trafne wobec treści przepisu. Oto bowiem ustawodawca stwierdza, że stroną jest m. in. zainteresowany (§ 1). Za chwilę zaś wskazuje, że strona ta może nie brać udziału w sprawie (§ 2). Jest więc stroną, ale jednocześnie nie musi do sprawy przystąpić. Prawidłowe brzmienie § 2 powinno być zatem – *de lege ferenda* – następujące: „Osobą zainteresowaną jest ta, czyjej prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy. Jeżeli osoba zainteresowana nie bierze udziału w sprawie, sąd zawiadomi ją o toczącym się postępowaniu. Może ona przystąpić do sprawy w charakterze zainteresowanego w ciągu dwóch tygodni od dnia doręczenia zawiadomienia. Do zainteresowanego przepisu art. 174 § 1 nie stosuje się”. Z pewnością przy tym właśnie tak ten przepis należy odczytywać.

⁵⁰¹ B. Gudowska, *Zainteresowany...*, *op. cit.*

Wydaje się przy tym, że osoba zainteresowana z woli ustawodawcy może brać udział w sprawie od samego jej początku, o ile – jak się wydaje – uczestniczyła w postępowaniu przed organem rentowym. Wskazuje na ten wniosek porównanie art. 477¹¹ przed i po ww. nowelizacji. W poprzednim stanie prawnym osoba zainteresowana mogła zostać wezwana do udziału w sprawie przed organem rentowym. Wydaje się, że obecnie taka osoba może być zawiadomiona o postępowaniu przed organem rentowym i przystąpić do tego postępowania. Wówczas, w sytuacji wniesienia odwołania przez inny podmiot, staje się stroną procesu – zainteresowanym – w momencie doręczenia jej odwołania (por. art. 192 § 1 k.p.c.). Jeśli zaś osoba zainteresowana nie brała udziału w postępowaniu przed organem rentowym, a przeto nie mogła brać udziału w sprawie sądowej od jej początku (stając się stroną w znaczeniu procesowym z chwilą doręczenia odwołania) i została o niej zawiadomiona przez sąd, staje się stroną z chwilą przystąpienia do sprawy. Przy tym może do niej przystąpić w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia zawiadomienia.

10.5. Zainteresowany a interwenient uboczny i przypozywany

Rozważając podobieństwo zainteresowanego do interwenienta ubocznego i przypozwanego, należy w pierwszej kolejności sięgnąć do przepisów opisujących dwa ostatnie z wymienionych podmiotów. W świetle art. 76 k.p.c., kto ma interes prawny w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron, może w każdym stanie sprawy aż do zamknięcia rozprawy w drugiej instancji przystąpić do tej strony (**interwencja uboczna**). W doktrynie wyróżnia się dwa rodzaje interwencji ubocznej:

1/ samoistną – występuje, gdy z istoty stosunku prawnego lub na mocy ustawy orzeczenie wydane w tej sprawie odniesie bezpośredni skutek w stosunku między interwenientem ubocznym a przeciwnikiem strony, do której on przystępuje; wówczas do stanowiska interwenienta w procesie stosuje się odpowiednio przepisy o współuczestnictwie jednolitym (art. 81 k.p.c.),

2/ **niesamoistną** – występuje, gdy oddziaływanie orzeczenia będzie miało tylko charakter pośredni⁵⁰².

Z kolei zgodnie z art. 84 k.p.c. (znajdującym się w dziale IV – „**Przypozwanie**”) strona, której w razie niekorzystnego dla niej rozstrzygnięcia przysługiwałoby roszczenie względem osoby trzeciej albo przeciwko której osoba trzecia mogłaby wystąpić z roszczeniem, może zawiadomić taką osobę o toczącym się procesie i wezwać ją do wzięcia w nim udziału. W tym celu strona wnosi do sądu pismo procesowe wskazujące przyczynę wezwania i stan sprawy. Pismo to doręcza się niezwłocznie osobie trzeciej, która może zgłosić swe przystąpienie do strony jako interwenient uboczny.

Należy wskazać, że w piśmiennictwie występuje rozbieżność poglądów na temat pozycji procesowej zainteresowanego. K. Kolasiński⁵⁰³ wskazał, że zainteresowany może jedynie przystąpić do toczącego się postępowania w charakterze **interwenienta ubocznego**, a wówczas „stosuje się do niego przepisy o interwencji ubocznej, z modyfikacją przewidzianą w art. 477¹¹ k.p.c., polegającą na wezwaniu go do udziału w postępowaniu sądowym także z urzędu”⁵⁰⁴ (obecnie przepis ten obowiązuje w innym brzmieniu, o czym wielokrotnie była już mowa w niniejszej rozprawie).

Odmienne zapatrywanie wyraziła M. Klimas podnosząc, że w świetle art. 477¹¹ k.p.c. w poprzednim brzmieniu zainteresowany jest stroną, a tymczasem interwenient uboczny nią nie jest i nie ma możliwości skutecznego dokonania czynności o charakterze dyspozytywnym. Nadto interwenient uboczny nie ma roszczenia, którego dochodzenie byłoby możliwe na drodze samodzielnego powództwa czy wniesienia pozwu interwencyjnego. Można mu jedynie przypisać interes prawny w rozstrzygnięciu na korzyść jednej ze stron już trwającego procesu. Jest to w ocenie Autorki cecha wspólna interwenienta ubocznego i zainteresowanego, przy czym drugi z wymienionych podmiotów ze względu na swoją pozycję procesową może złożyć odwołanie od decyzji. W świetle ostatniego z przedstawionych przez M. Klimas argumentów, udział interwenienta

⁵⁰² K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie cywilne. Pytania*, Warszawa 2015, s. 43.

⁵⁰³ K. Kolasiński, *Strony...*, *op. cit.* s. 40, Tenże, *Rozpoznawanie spraw...*, *op. cit.*, s. 91-92.

⁵⁰⁴ Obecnie przepis przewiduje jedynie zawiadomienie o toczącym się postępowaniu.

ubocznego w postępowaniu cywilnym ma charakter dobrowolny, zaś ustawa nie przewiduje negatywnych skutków niewzięcia przez niego udziału w sprawie. Z kolei w przypadku zainteresowanego brak udziału w postępowaniu pociąga za sobą jego nieważność. Uwagi te są częściowo nieaktualne w obecnym stanie prawnym.

Według M. Cholewy-Klimek⁵⁰⁵, która także wyraziła swój pogląd w poprzednim stanie prawnym, pozycja zainteresowanego w procesie daje się opisać w sposób najbardziej adekwatny poprzez przyrównanie jej do pozycji **przypozwanego**. Autorka wskazała, że tak zainteresowany, jak i przypozwany popierają stanowisko jednej ze stron procesu. Nadto definicja legalna zainteresowanego jest zasadniczo zbieżna z definicją interwenienta ubocznego. Przy tym tak interesy przypozwanego, jak i zainteresowanego nie zależą bezpośrednio – a jedynie pośrednio – od rozstrzygnięcia sprawy, zaś wynik postępowania ma wpływ na stosunek prawny między przypozwanym czy zainteresowanym a daną stroną postępowania. M. Cholewa-Klimek zauważyła przy tym, że zarówno zgłoszenie interwencji ubocznej, jak i przypozwanie są w przypadku zainteresowanego zbędne, bowiem jest on stroną procesu. Krytycznie do tego poglądu odniosła się M. Klimas⁵⁰⁶ wskazując, że „samo przypozwanie nie czyni interwenientem ubocznym”. W konsekwencji udział przypozwanego w postępowaniu (tak jak interwenienta ubocznego) jest dobrowolny, zaś jego niewezwanie do udziału w sprawie nie pociąga za sobą nieważności postępowania. Także w judykaturze poglądy były rozbieżne. W części orzecznictwa wskazywano, że instytucje interwencji ubocznej i przypozwania nie występują w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych⁵⁰⁷. W części zaś porównanie zainteresowanego do interwenienta ubocznego było obecne⁵⁰⁸.

⁵⁰⁵ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*, M. Cholewa, *Glosa do wyroku SN z dnia 8 grudnia 2000 r., II UKN 128/00, OSP 2003/3/30.*

⁵⁰⁶ M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) M. Klimas, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁵⁰⁷ Uzasadnienie wyroku SN z 11 września 2014 r., II UK 581/13 (OSNAPiUS 2016/1/12).

⁵⁰⁸ Przykładowo w wyroku 4 czerwca 2013 r., I UK 526/12 (Legalis/El. nr 712215) SN wskazał, że zainteresowany tak jak interwenient uboczny nie dochodzi w procesie żadnych praw własnych, ale wynik procesu ma „bezpośredni wpływ na jego sytuację prawną”, a zatem

Z kolei P. Rylski⁵⁰⁹ – czyniąc swoje uwagi w aktualnym stanie prawnym – wskazał, że pozycja zainteresowanego różni się od pozycji interwenienta z tego względu, że ma on status strony procesu oraz jego udział jest obowiązkowy, skoro sąd ma obowiązek zawiadomić go o toczącym się postępowaniu. Pogląd ten wydaje się jednak zbyt prostym uproszczeniem. Udziału zainteresowanego nie można bowiem uznać za obowiązkowy, skoro może on nie przystąpić do sprawy.

W mojej ocenie wymaga podkreślenia, że zainteresowany – z woli ustawodawcy – ma **status strony** w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Przeto nie jest ani interwenientem ubocznym, ani przypozwanym, zaś jego rola w procesie nabiera innego charakteru od roli dwóch ww. podmiotów. Zainteresowany w przeciwieństwie do interwenienta ubocznego nie może przystąpić do jednej ze stron aż do zamknięcia rozprawy w drugiej instancji. Jak bowiem powiedziano, zainteresowany ma możliwość przystąpienia do sprawy w terminie dwóch tygodni od zawiadomienia go przez sąd. Jednocześnie nie jest tak, że zainteresowany musi przystąpić do jednej ze stron. Ustawodawca nie stawia takiego wymogu – w samym przepisie nie ma mowy o przystąpieniu do strony, a jedynie o przystąpieniu do sprawy. Może on w ogóle nie zająć stanowiska w sprawie, a także reprezentować stanowisko oderwane od interesu którejkolwiek ze stron. Z kolei zainteresowanego od przypozwanego odróżnia to, że przypozwany jest o procesie zawiadamiany z inicjatywy strony, po czym może zgłosić swe przystąpienie do strony jako interwenient uboczny. Zainteresowany może zostać zawiadomiony o procesie niezależnie od woli stron. Jednocześnie należy podkreślić, że ani interwenient uboczny, ani przypozwany nie są stronami, w przeciwieństwie do zainteresowanego. Ustawodawca w żaden sposób nie odsyła przy tym do stosowania przepisów dotyczących interwenienta ubocznego czy przypozwanego w odniesieniu do zainteresowanego.

przedmiotem postępowania są także jego prawa i obowiązki, które zostaną ukształtowane przez wyrok sądu.

⁵⁰⁹ P. Rylski, *Pojęcie uczestnika postępowania nieprocesowego. Pojęcie strony lub uczestnika w innych postępowaniach opartych na zasadzie uczestnictwa. Postępowania procesowe cywilne oparte na zasadzie uczestnictwa* (w:) Tenże, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – Zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, Lex/El. W przypadku monografii P. Rylskiego zastosowano taki sam sposób konstruowania przypisów jak w przypadku K. Antonowa (zob. przypis 2).

Tym samym nie jest dopuszczalne zgłoszenie opozycji przeciwko wstąpieniu zainteresowanego na podstawie stosowanego odpowiednio art. 78 § 1 k.p.c. (samo postanowienie sądu o zawiadomieniu zainteresowanego o postępowaniu jest niezaskarżalne). Zawiadomienie zainteresowanego leży bowiem w gestii sądu – który czuwa nad prawidłowym podmiotowym ukształtowaniem procesu – i nie musi wynikać z aktywności stron. Zważywszy, że zainteresowany ma na mocy ustawy pozycję strony z chwilą przystąpienia do sprawy w terminie dwóch tygodni od doręczenia zawiadomienia, żadne czynności pozostałych stron procesu nie mogą tego zmienić. Czynności i oświadczenia zainteresowanego mogą pozostawać w sprzeczności z czynnościami i oświadczeniami pozostałych stron postępowania (por. art. 79 k.p.c.), bowiem zainteresowany jest autonomiczną stroną i nie przystępuje do żadnej ze stron procesu, a jedynie – *verba legis* – do sprawy. Brzmienie art. 477¹¹ § 2 k.p.c. w żaden sposób nie uprawnia do odmiennego wniosku. Samo orzeczenie nie może odnieść bezpośredniego skutku między zainteresowanym a którąkolwiek ze stron (por. art. 81 k.p.c.), co wynika z tego, że rozstrzygnięcie sprawy oddziałuje na prawa i obowiązki zainteresowanego jako strony stosunku dalszego albo stosunku poza ubezpieczeniowego, o czym była już mowa w niniejszej rozprawie. Zainteresowany w żadnym wypadku nie może wejść w miejsce którejkolwiek strony (por. art. 83 k.p.c.). Nie sposób wyobrazić sobie bowiem sytuacji, w której zainteresowany przykładowo po wyrażeniu stanowiska zbieżnego z organem rentowym przy zajęciu określonych przesłanek wstępowałby w miejsce tej strony procesu czy domagał się świadczenia zamiast ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym. Należy zwrócić uwagę na przedstawiany w doktrynie pogląd, zgodnie z którym jeśli osoba, która mogłaby wejść w danym postępowaniu w rolę zainteresowanego w rozumieniu procesowym nie została zawiadomiona o tym postępowaniu, ma możliwość podniesienia w innym postępowaniu *exceptio male gesti processus*, którego zostaje pozbawiona wskutek skutecznego zawiadomienia⁵¹⁰. W mojej ocenie jest to zapatrywanie nieuprawnione, zaś przepisy dotyczące

⁵¹⁰ P. Rylski, *Zainteresowany w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – założenia konstrukcyjne na tle ogólnych założeń postępowania cywilnego*, Przegląd Prawa i Administracji 2017/109, s. 109.

interwencji ubocznej i przypoźwania w żaden sposób nie przystają do pozycji procesowej zainteresowanego. Nawet w sytuacji, gdyby strona zwróciła sądowi uwagę na potrzebę zawiadomienia podmiotu mogącego wstąpić w rolę zainteresowanego o postępowaniu, sąd nie musi takiego zawiadomienia skierować, stwierdziwszy, że podmiot ten zainteresowanym być nie może. Niezależnie od tego, czy zapatrywanie sądu byłoby prawidłowe, zawiadomienie zainteresowanego i spowodowanie jego wstąpienia do sprawy leży poza granicą możliwości procesowych stron (por. art. 84 k.p.c., w świetle którego – *verba legis* – to strona zawiadamia przypoźwanego o toczącym się postępowaniu poprzez wniesienie pisma do sądu). Zainteresowany nie może też za pomocą własnej aktywności stać się stroną postępowania. Jeśli nie brał w nim udziału, konieczne jest, z mocy art. 477¹¹ § 2 k.p.c., dokonanie przez sąd zawiadomienia. Kluczowe w niniejszych rozważaniach jest to, iż jedynie sąd władny jest stwierdzić, czy dany podmiot może stać się zainteresowanym w konkretnym procesie.

W ocenie B. Gudowskiej istnieje pewne podobieństwo zainteresowanego w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych do przypoźwanego lub interwenienta ubocznego w postępowaniu zwykłym, lecz powoływanie się na nie jest nieprecyzyjne i zasadniczo zbędne⁵¹¹. Pogląd ten w świetle przedstawionych uwag jest akceptowalny.

Należy przy tym nadmienić, że kwestia tego, czy w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych może brać udział interwenient uboczny – a więc podmiot, który nie jest stroną – była przedmiotem rozważań przedstawicieli doktryny. M. Klimas zauważyła istniejące w tym zakresie kontrowersje w literaturze⁵¹². Autorka wskazała, że interwenient uboczny nie jest stroną procesu i nie ma roszczenia, którego mógłby dochodzić w drodze samodzielnego powództwa, a jedynie interes prawny, by rozstrzygnięcie zapadło na korzyść jednej ze stron. Nadto Autorka wymieniła cechy odróżniające interwenienta ubocznego od zainteresowanego, które przemawiają w jej ocenie za możliwością udziału pierwszego ze wskazanych podmiotów w omawianym

⁵¹¹ B. Gudowska, *Zainteresowany...*, *op. cit.*

⁵¹² Zob. M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) Tąż, *Postępowanie...*, *op. cit.* i powołana tam literatura.

postępowaniu odrębnym. Z kolei M. Cholewa-Klimek w poprzednim stanie prawnym wskazał, że „w postępowaniu tym jest zbędna instytucja interwencji ubocznej, albowiem definiowany według przepisów ogólnych interwenient uboczny w tym postępowaniu otrzymał pozycję mocniejszą, dającą mu więcej uprawnień, tj. pozycję strony”⁵¹³. Przeciwno udziałowi interwenienta ubocznego w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych opowiedział się także P. Ryłski⁵¹⁴.

W mojej ocenie nad wyraz trudno byłoby znaleźć podmiot, który w przedmiotowym postępowaniu mógłby występować jako interwenient uboczny, zważywszy rozbudowaną konstrukcję stron postępowania, w tym wprowadzenie zainteresowanego, którego prawa i obowiązki mogą być nawet bardzo luźno powiązane z przedmiotem procesu⁵¹⁵.

10.6. Pozycja procesowa zainteresowanego

Zainteresowany nie jest podmiotem wnoszącym odwołanie, a jedynie – *verba legis* – biorącym udział w sprawie. Może popierać stanowisko ubezpieczonego w rozumieniu procesowym, innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, albo organu rentowego⁵¹⁶, popierać te stanowiska częściowo, jak i nie zająć stanowiska w sprawie. Można wyobrazić sobie sytuację, w której zainteresowanemu będzie zależało na tym, aby sąd ustalił prawdę materialną i w tym celu może przedkładać dowody zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść ubezpieczonego w rozumieniu procesowym. Przykładowo pracodawcy w sprawie o zwrot zasiłku chorobowego z uwagi na wykorzystywanie zwolnienia lekarskiego niezgodnie z jego celem, może zależeć właśnie na ustaleniu, czy w istocie było tak, że pracownik postępował wbrew potrzebie

⁵¹³ M. Cholewa-Klimek, *Strona postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa podmiotów definiowanych jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁵¹⁴ P. Ryłski, *Pojęcie uczestnika postępowania nieprocesowego. Pojęcie strony lub uczestnika w innych postępowaniach opartych na zasadzie uczestnictwa. Postępowania procesowe cywilne oparte na zasadzie uczestnictwa* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, *op. cit.*

⁵¹⁵ Por. wyrok SN z 11 września 2014 r., II UK 581/13 (Legalis/El. nr 1073323).

⁵¹⁶ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

odzyskania zdrowia (a zatem i powrotowi do pracy) nie wiedząc z góry, która strona ma rację i przeto nie przychyłając się do żadnej ze stron.

Rola zainteresowanego w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych sprowadza się w istocie do **zajmowania stanowiska w sprawie i przedstawiania dowodów, może on przy tym składać zwyczajne oraz nadzwyczajne środki zaskarżenia**. Żaden przepis nie przewiduje szczególnych praw i obowiązków tej strony. Niewątpliwie nie jest ona dysponentem odwołania, bowiem go nie składa, zaś proces może toczyć się bez jej aktywności po przystąpieniu do sprawy. Rzecz jasna zainteresowany nie występuje w każdej ze spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, będąc w tej mierze konstrukcyjnie podobnym do innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Nie każdy bowiem stosunek elementarny ubezpieczenia społecznego ma znaczenie dla jakichkolwiek podmiotów wobec niego zewnętrznych.

Jak stanowi art. 366 k.p.c., wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Konsekwencją przypisania zainteresowanemu statusu strony na gruncie postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych pod warunkiem przystąpienia do sprawy jest to, że powaga rzeczy osądzonej powstała wskutek wydania orzeczenia dotyczy także jego. Wobec tego zainteresowanemu nie przysługuje skuteczne żądanie ponownego rozpoznania tej samej sprawy w granicach określonych przez *res iudicata*, którą wyznacza przedmiot postępowania i podstawa faktyczna rozstrzygnięcia oraz tożsamość stron postępowania⁵¹⁷.

Sąd, do którego wpłynęło odwołanie i przed którym sprawie został nadany bieg ma obowiązek ustalić, czy ze względu na przedmiot postępowania należy zawiadomić o nim określony podmiot umożliwiając mu przystąpienie do sprawy w charakterze zainteresowanego (art. 477¹¹ § 2 zd. 2 i 3 k.p.c.). Według M. Cholewy-Klimek nie jest istotne, czy zainteresowany ma rzeczywisty interes prawny w tym, aby wziąć udział w postępowaniu w tym sensie, że sąd nie bada,

⁵¹⁷ Tak też M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

czy i jaką korzyść zainteresowany odniesie wskutek zmiany decyzji, przy czym mogą powstać sytuacje, gdy zmiana decyzji będzie nawet wbrew jego interesom⁵¹⁸.

10.7. Udział w postępowaniu następców prawnych zainteresowanego

W sprawie o sygn. akt I UZ 55/15 zakończonej postanowieniem z 26 kwietnia 2016 r.⁵¹⁹ SN wskazał, że prawo ubezpieczonego w zakresie wysokości przyszłych świadczeń czy obowiązek współfinansowania składek na ubezpieczenia społeczne, których dotyczy postępowanie sądowe w sprawie o ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne wywołane odwołaniem płatnika składek, nie są dziedziczne czy zbywalne. W konsekwencji przyjęto, że w przypadku śmierci zainteresowanego (którym w sprawie był ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym będący pracownikiem) nie ma możliwości dalszego prowadzenia procesu z udziałem jego następców prawnych. Przy tym śmierć tego podmiotu w ocenie SN nie pociąga za sobą skutku niedopuszczalności lub bezprzedmiotowości rozstrzygnięcia sprawy między odwołującym się a organem rentowym. Wynika to z faktu, że śmierć ubezpieczonego pracownika nie sprawia, że obowiązek zapłaty zaległych składek po stronie płatnika przestaje istnieć. Sąd Najwyższy za R. Spyt⁵²⁰ przyjął, że wówczas, gdy śmierć zainteresowanego miała miejsce przed wydaniem wyroku, w którego komparycji zmarły został wymieniony, lecz dojdzie do wiadomości sądu po jego wydaniu, nie zachodzi nieważność postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 2 k.p.c., bowiem po stronie zainteresowanego nastąpiła bezsukcesyjna utrata zdolności sądowej – wyrok nie dotyczy praw i obowiązków zainteresowanego, bowiem te wygasły definitywnie. Wskazanie go w komparycji wyroku, w świetle przedstawianego orzeczenia, należałoby potraktować jako oczywistą niedokładność pisarską podlegającą sprostowaniu w trybie art. 350 k.p.c.

⁵¹⁸ *Ibidem*.

⁵¹⁹ Legalis/El. nr 1472298.

⁵²⁰ R. Spyt, *Zainteresowany jako strona postępowania w sprawach o ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne* (w:) B. Cudowski (red.) i J. Iwulski (red.), *Z aktualnych zagadnień prawa pracy i zabezpieczeń społecznych. Księga jubileuszowa Profesora Waleriana Sanetry*, Białystok 2013.

Należy zasygnalizować także postanowienie SN z 26 kwietnia 2016 r.⁵²¹, w którym stwierdzono, że prawo ubezpieczonego w zakresie wysokości przyszłych świadczeń czy obowiązek współfinansowania składek na ubezpieczenia społeczne – których dotyczy postępowanie sądowe w sprawie o ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne wywołane odwołaniem płatnika składek – nie są dziedziczne czy zbywalne. W ocenie SN istnieje zatem podstawa do przyjęcia, że w razie śmierci zainteresowanego, którego status w postępowaniu jest legitymowany ochroną jego praw i obowiązków niepodlegających dziedziczeniu, nie może być mowy o prowadzeniu procesu z udziałem jego następców prawnych.

Przy tym należy wskazać na obowiązujące od 4 grudnia 2013 r. przepisy **art. 40a-40e u.s.u.s.**⁵²² W świetle art. 40a ust. 1 u.s.u.s., w ramach konta ubezpieczonego ZUS prowadzi subkonto, na którym ewidencjonuje się informacje o zwaloryzowanej wysokości wpłaconych składek, o których mowa w art. 22 ust. 3 pkt 1 lit. b i pkt 2 u.s.u.s., wraz z wyegzekwowanymi od tych składek odsetkami za zwłokę i opłatą prolongacyjną, o których mowa w art. 23 ust. 2, u.s.u.s. oraz kwotę środków odpowiadających wartości umorzonych przez OFE jednostek rozrachunkowych po poinformowaniu OFE przez ZUS o obowiązku przekazania środków zgromadzonych na rachunku członka OFE na fundusz emerytalny FUS, w związku z ukończeniem przez ubezpieczonego wieku niższego o 10 lat od wieku emerytalnego, o którym mowa w art. 24 ustawy emerytalnej i rentowej. W istotnym z punktu widzenia niniejszych rozważań art. 40e ust. 1 u.s.u.s. przewidziano z kolei, że zwaloryzowane kwoty składek, środków, odsetek za zwłokę i opłaty prolongacyjnej, zewidencjonowane na subkoncie, podlegają podziałowi w razie rozwodu, unieważnienia małżeństwa albo w przypadku **śmierci osoby, dla której ZUS prowadzi subkonto**, na zasadach określonych w przepisach o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, dotyczących podziału środków zgromadzonych na rachunku w

⁵²¹ I UZ 55/15, Legalis/El. nr 1472298.

⁵²² Wprowadzone na mocy art. 7 pkt 6 ustawy z 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2011.75.398). Zgodnie z art. 24 tej ustawy jej przepisy stosuje się do składek należnych za okres od dnia jej wejścia w życie.

OFE w razie rozwodu, unieważnienia małżeństwa albo śmierci. W świetle ust. 3 art. 40e u.s.u.s. w przypadku, gdy małżonek osoby zmarłej, dla której ZUS prowadzi subkonto, nabywa prawo do środków zgromadzonych na rachunku w OFE jako osoba uprawniona wskazana przez zmarłego albo jako jego spadkobierca, przypadającą mu w wyniku podziału część składek zewidencjonowanych na subkoncie ewidencjonuje się na jego subkoncie, jeżeli zażąda przekazania środków zmarłego zgromadzonych na rachunku w OFE na jego rachunek w OFE. Nadto art. 40e ust. 4 u.s.u.s. w brzmieniu od 1 października 2017 r.⁵²³ stanowi, że podział kwot składek, środków, odsetek za zwłokę i opłaty prolongacyjnej, zewidencjonowanych na subkoncie, jest dokonywany w przypadku, gdy rozwód, unieważnienie małżeństwa albo śmierć nastąpiły nie później niż w dniu złożenia wniosku o emeryturę z tytułu osiągnięcia wieku emerytalnego wynoszącego 65 lat, o którym mowa w art. 24 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, nabycia prawa do emerytury w wieku emerytalnym wynoszącym 65 lat, o którym mowa w art. 24 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, jeżeli złożenie takiego wniosku nie jest wymagane, lub osiągnięcia wieku emerytalnego wynoszącego 65 lat, o którym mowa w art. 24 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, przez osoby, które miały ustalone prawo do okresowej emerytury kapitałowej do dnia poprzedzającego osiągnięcie tego wieku.

W postanowieniu z 8 czerwca 2017 r.⁵²⁴ SN kontestował tezę o bezsukcesyjnym następstwie prawnym po śmierci ubezpieczonego w rozumieniu materialnym w sprawie o ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, wszczętej z urzędu przez organ rentowy w oparciu o ww. przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Według SN art. 40e u.s.u.s. wprowadził zasady podziału środków z subkonta w razie m. in. śmierci ubezpieczonego i ma to niewątpliwie wpływ na uprawnienia emerytalne małżonka zmarłego ubezpieczonego w części dotyczącej ich wysokości z uwagi na to, że część składek zaewidencjonowanych na subkoncie, która w wyniku podziału

⁵²³ Tj. w brzmieniu nadanym art. 6 pkt 4 ustawy z 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2017.38).

⁵²⁴ II UZ 22/17 (Legalis/El. nr 1651508).

określonego w art. 40e u.s.u.s. należy się małżonkowi, powinna być zaewidencjonowana na subkoncie małżonka. W konsekwencji SN przyjął, że małżonek zmarłego ubezpieczonego jest w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 i 2 k.p.c. zainteresowanym w sprawie o wysokość podstawy wymiaru składek zmarłego ubezpieczonego. Nadto wskazano, że małżonek zmarłego ubezpieczonego, powinien być ustalony jeszcze na etapie postępowania administracyjnego, powinien brać udział w postępowaniu przed organem rentowym oraz być adresatem decyzji ZUS jako zainteresowany. Przy tym zaznaczono, że ewentualny udział małżonka zmarłego w postępowaniu, zarówno przed organem rentowym, jak i przed sądem można rozpatrywać także w kategorii następstwa prawnego po zmarłym ubezpieczonym, wynikającego z własnego interesu prawnego zainteresowanego, który zaktualizował się po śmierci ubezpieczonego („koincydencja wysokości renty rodzinnej i podstawy wymiaru składki zmarłego ubezpieczonego”). Powstaje on wraz ze śmiercią ubezpieczonego, lecz nie w wyniku sukcesji praw. Niewątpliwie przy tym wysokość zgromadzonych składek na koncie ubezpieczonego ma wpływ na wysokość renty rodzinnej po zmarłym.

Należałoby rozważyć, czy rację ma SN wskazując, że małżonek zmarłego ubezpieczonego będzie występował w roli zainteresowanego, a nie ubezpieczonego w rozumieniu procesowym czy innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Niewątpliwie opisana sytuacja nie skutkuje wstąpieniem w miejsce zmarłej strony na zasadzie sukcesji. Można przy tym z dużą dozą ostrożności wysunąć tezę, że małżonek ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym jest inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w każdej sprawie z udziałem ubezpieczonego dotyczącej ustalenia podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, gdzie w grę wchodzi powołane przepisy. Przypisanie mu przez SN roli zainteresowanego wynika, jak się wydaje, z rozumienia ubezpieczonego jako podmiotu, na którego wniosek działał organ rentowy, zaś innej osoby, jako podmiotu, wobec którego organ rentowy działał z urzędu (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 10.2).

Konkludując, tak jak w przypadku każdej innej strony postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, tak w przypadku

zainteresowanego należy zbadać, czy w świetle przepisów prawa materialnego w ogóle dopuszczalne jest dziedziczenie praw i obowiązków, które zależą od rozstrzygnięcia sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Konieczna jest zatem w mojej ocenie analiza każdego konkretnego przypadku i nie sposób stwierdzić, że następstwo prawne po zainteresowanym występuje zawsze bądź nie występuje nigdy.

ROZDZIAŁ 11

ODRĘBNOŚCI POZYCJI PROCESOWEJ STRON POSTĘPOWANIA W SPRAWACH Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

11.1. Uwagi ogólne

Zgodnie z art. 13 § 1 k.p.c. sąd rozpoznaje sprawy w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej. W wypadkach przewidzianych w ustawie sąd rozpoznaje sprawy według przepisów o postępowaniach odrębnych. W § 2 powołanego artykułu przewidziano, że przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w kodeksie postępowania cywilnego, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Do stron postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych mają zatem zastosowanie ogólne przepisy procedury cywilnej z uwzględnieniem przepisów szczególnych zawartych w dziale kodeksu postępowania cywilnego pt. „Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych”.

Sprawy cywilne tak w znaczeniu materialnym, jak i formalnym są rozpoznawane w postępowaniu cywilnym (rozumianym jako ogół czynności i postępowań sądu, stron i innych osób, których celem jest udzielenie ochrony prawnej przez rozpoznanie i rozstrzygnięcie konkretnej sprawy cywilnej⁵²⁵), którym rządzą **zasady naczelne**. Wśród nich wymienia się zasadę prawdy formalnej (jako przeciwieństwo zasady prawdy materialnej, obiektywnej), zasadę równości stron (równouprawnienia, *audiatur et altera pars*), zasadę kontradiktoryjności (sporności), zasadę dyspozycyjności (rozporządzalności) materialnej i formalnej, zasadę ustności i pisemności, zasadę formalizmu procesowego, zasadę bezpośredniości, zasadę jawności oraz zasadę koncentracji materiału procesowego. Celem procesu jest urzeczywistnienie prawa materialnego⁵²⁶, zaś zasady naczelne tego procesu można rozpatrywać z punktu

⁵²⁵ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 28.

⁵²⁶ A. Łazarska, *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji*,

widzenia prawa strony do jego urzeczywistnienia.

Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych doznaje wielu odstępstw w stosunku do postępowania zwykłego, co jest zagadnieniem istotnym z punktu widzenia pozycji stron postępowania rozumianej jako ich prawa i obowiązki wobec sądu i względem siebie. Należy bowiem podkreślić, że na etapie przedsądowym relacja między stronami kształtowania jest w oparciu o przepisy procedury administracyjnej. Podmiot, który stanie się na etapie procesu organem rentowym wydaje decyzję wobec strony, z którą łączy go stosunek ubezpieczenia społecznego. W wyniku uprawomocnienia się, decyzja ta stanie się źródłem praw i obowiązków tej osoby. Wraz ze wpłynięciem odwołania do sądu, wszczynany jest jednak proces, rządzący się zupełnie innymi regulami. Co więcej są to reguły odmienne od zwykłego procesu cywilnego. Wydaje się, że zmierzają one do rzeczywistego wyrównania szans stron słabszych na wygranie procesu. Niniejsze rozważania mają na celu zaprezentowanie tych odstępstw podgrupowanych według zasad naczelnych postępowania cywilnego, właśnie z punktu widzenia stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Należy przy tym zaznaczyć, że z tego punktu widzenia zasada bezpośredniości (zgodnie z którą postępowanie dowodowe musi odbywać się przed sądem orzekającym w sprawie, zaś wyrok w sprawie musi wydać sąd w składzie, przed którym odbyła się rozprawa bezpośrednio poprzedzająca wydanie wyroku⁵²⁷) nie jest silnie akcentowana ani nie doznaje odstępstw. Dlatego też nie będzie dalej szerzej omawiana.

11.2. Specyfika pozycji procesowej stron postępowania

W doktrynie podnosi się, że w polskim postępowaniu cywilnym nie obowiązuje zasada prawdy materialnej (obiektywnej), a **zasada prawdy formalnej** (sądowej)⁵²⁸, w świetle której sąd nie ma obowiązku wyjaśnienia

Warszawa 2013, s. 57.

⁵²⁷ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 122-124.

⁵²⁸ Szerzej na ten temat: K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, Paestra 2005/1-2.

wszystkich istotnych okoliczności sprawy, zaś jej wynik zależy od aktywności dowodowej stron – prawdę należy ustalić jako rezultat ich walki procesowej⁵²⁹. Strony nie mogą zatem liczyć na to, że niezależnie od ich aktywności sąd będzie dociekał „jak było i jest naprawdę”. Ustalenia sądu odnoszące się do stanu faktycznego i oceny prawnej danej sprawy cywilnej w świetle zasady prawdy formalnej powinny pozostawać w zgodzie z materiałem przedstawionym przez strony i innych uczestników postępowania, co nie jest równoznaczne ze zgodnością tych ustaleń z rzeczywistym stanem rzeczy (prawdą w znaczeniu materialnym). Należy zwrócić uwagę, że w świetle art. 224 § 1 k.p.c. przewodniczący zamyka rozprawę po przeprowadzeniu dowodów i udzieleniu głosu stronom, a zatem w obecnym stanie prawnym brak wymogu, aby sprawa została dostatecznie wyjaśniona do stanowczego rozstrzygnięcia⁵³⁰. Wymaga podkreślenia, że zgodnie z art. 232 zd. 1 k.p.c. strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne.

W orzecznictwie dotyczącym postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych można spotkać poglądy, w świetle których sąd **musi podejmować działania z urzędu** w celu ustalenia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, a więc wynik postępowania nie zależy li tylko od aktywności dowodowej stron (ograniczenie zasady kontradyktoryjności). Przykładowo w wyroku z 25 marca 1998 r.⁵³¹ wskazano, że zmiana treści art. 3 oraz 232 k.p.c. i wprowadzona dominacja zasady kontradyktoryjności procesu cywilnego, **nie zwalnia sądu ubezpieczeń społecznych od obowiązku wszechstronnego wyjaśnienia sprawy** i dopuszczenia w tym celu dowodu nawet przez strony niewnioskowanego, a zatem strony mogą oczekiwać istotnej aktywności sądu w tej mierze. Z kolei w wyroku z 7 marca 2006 r.⁵³², SN wskazał, że sąd przyznając prawo do emerytury, ma obowiązek **ustalić wszystkie jej**

⁵²⁹ Por. K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 109-113.

⁵³⁰ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 110.

⁵³¹ II UKN 574/97 (OSNAPiUS 1999/6/214). Judykat ten jest powoływany także w aktualnym orzecznictwie, zob. np. wyrok SA w Gdańsku z 12 lipca 2017 r., III AUa 210/17 (Legalis/El. nr 1692620), w którym sąd wskazał, że w sprawie z odwołania od decyzji w przedmiocie wysokości zadłużenia z tytułu składek sąd ubezpieczeń społecznych może poczynić ustalenia faktyczne w kierunku weryfikacji tytułu ubezpieczenia społecznego czy wyrok SA w Białymstoku z 15 marca 2016 r., III AUa 1038/15 (Legalis/El. nr 1435292).

⁵³² I UK 195/05 (OSNP 2007/3-4/55).

warunki, nawet gdy organ rentowy w decyzji negatywnie ocenił tylko niektóre z nich, bez rozpoznania pozostałych. W konsekwencji to nie od zakresu sporu przedstawianego przez strony zależy to, jakie elementy stanu faktycznego i prawnego będą w toku sprawy zgłębiane. W wyroku z 4 lipca 2007 r.⁵³³ SN zajął zaś jeszcze dalej idące stanowisko wskazując, że **w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych nie obowiązuje zasada prawdy formalnej**, ponieważ całe postępowanie cywilne jest oparte na zasadzie prawdy materialnej (art. 3 k.p.c.), a przy tym uznanie przez sąd pewnych dowodów za niewiarygodne, niewystarczające lub niemające mocy dowodowej nie oznacza wcale oparcia się na zasadzie prawdy formalnej.

W doktrynie wskazuje się, że przeszkodą w poznaniu prawdy są ograniczenia dowodowe. Tymczasem w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych obowiązuje art. 473 § 1 k.p.c., w świetle którego w omawianych sprawach **nie stosuje się przepisów ograniczających dopuszczalność dowodu ze świadków i z przesłuchania stron**⁵³⁴. Należy nadto przypomnieć, że w przedmiotowym postępowaniu obowiązuje **całkowity zakaz zawierania ugód** (art. 477¹² k.p.c.), co jest nie tylko ograniczeniem zasady dyspozycyjności, ale i przejawem dążenia do ustalenia prawdy obiektywnej – ze względu na treść norm bezwzględnie obowiązujących – w miejsce zakończenia sporu zgodnie z wolą stron w drodze porozumienia.

Uprawnienia stron muszą tu być zatem oceniane w kontekście konieczności realizacji przepisów prawa bezwzględnie obowiązującego, zawartych w ustawach ubezpieczeniowych oraz praw ogółu ubezpieczonych w rozumieniu materialnoprawnym. Działania podejmowane przez sąd w celu ustalenia prawdy materialnej nie zawsze są bowiem działaniami na korzyść odwołujących będących niekiedy zarazem ubezpieczonymi w rozumieniu materialnoprawnym (por. ww. przykład dotyczący emerytury), lecz na korzyść właśnie ogółu ubezpieczonych w tym rozumieniu, tak aby np. FUS jako swoiste „dobro wspólne” ubezpieczonych nie został uszczuplony wbrew przepisom prawa. Nie można jednak nie zauważyć,

⁵³³ I UK 36/07, Lex/El. nr 390123.

⁵³⁴ M. Klimas, *Realizacja naczelných zasad postępowania cywilnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zasada prawdy materialnej* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

że z reguły dążenie do prawdy materialnej będzie odbywało się z korzyścią dla strony odwołującej się. Będzie tak w szczególności w sytuacji, kiedy obiektywnie ma ona słuszność, ale zarazem jest osobą nieporadną procesowo.

Sąd nie może co prawda zmienić decyzji na niekorzyść strony odwołującej się (*zakaz reformationis in peius*) – np. przyznać emerytury niższej niż już przyznana przez organ rentowy – niemniej może czynić ustalenia dalej idące niż poczynione w zaskarżonej decyzji i oddalić odwołanie z innych przyczyn, niż te, dla których organ rentowy wydał np. decyzję odmowną. Przykładowo w sprawie o emeryturę z tytułu pracy w szczególnych warunkach, sąd może nie tylko nie uznać za zasadne żądania uwzględnienia pracy w danym okresie, którego nie uznał i organ rentowy, co stało się podstawą wydania zaskarżonej decyzji, ale nadto zdyskwalifikować okresy, które zostały przez organ rentowy uznane. Sąd czyni bowiem ustalenia faktyczne niezależnie od organu rentowego.

Zasada prawdy materialnej obecna w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych istotnie wpływa zatem na pozycję procesową ubezpieczonego w rozumieniu procesowym, jak i pozostałych stron procesu. Istotne staje się bowiem nie tylko to, jak strona sformułuje swoje żądanie i jak będzie kształtowała się walka procesowa stron, ale jak rzeczywistość – mierzona przez pryzmat przepisów prawa bezwzględnie obowiązującego – wygląda naprawdę.

Zgodnie z **zasadą równości** sąd ma obowiązek wysłuchać obu stron postępowania, zgłaszających przeciwstawne twierdzenia. Obie strony mają równe możliwości dokonywania czynności procesowych oraz przedstawiania swoich stanowisk procesowych, a z kolei sąd ocenia twierdzenia stron przez pryzmat ich zgodności ze stanem faktycznym i prawnym⁵³⁵. Równość stron oznacza przy tym konieczność posiadania przez nie równych praw procesowych i gwarancji jednakowej możliwości obrony swoich interesów⁵³⁶. W doktrynie odróżnia się równość formalną, która zakłada bezwzględnie tożsame traktowanie stron

⁵³⁵ Zob. K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 115-116.

⁵³⁶ T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* (w:) Ciż, *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego. Serock k. Warszawy, 24-26 września 2009r.*, Warszawa 2010, s. 47.

procesu oraz równość rzeczywistą, w świetle której strony są traktowane sprawiedliwie i z uwzględnieniem ich pozycji, a w konsekwencji dopuszczalne jest ich nierówne formalnie traktowanie, przykładowo poprzez zwolnienie tylko jednej z nich od obowiązku ponoszenia kosztów sądowych⁵³⁷.

Konsekwencją odstępstw od zasady prawdy formalnej, a i zasady kontradiktoryjności – o czym będzie jeszcze mowa – jest w sposób nieunikniony zachwianie równości formalnej stron w procesie. Za każdym bowiem razem, kiedy sąd przykładowo dopuszcza dowód z urzędu, czyni to *de facto* na niekorzyść jednej ze stron. Należy przy tym zaznaczyć, że takie ukształtowanie norm procesowych ma na celu ochronę strony słabszej w sporze z profesjonalnym podmiotem (posiadającym obsługę prawną i wyspecjalizowanym w zakresie spraw, którymi się zajmuje) – organem rentowym czy wojewódzkim zespołem, a więc może być uznane za przejaw dążenia do równości rzeczywistej. Jednocześnie jednak takie działanie sądu może odbywać się także na niekorzyść pozostałych stron – innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, czy zainteresowanego – będąc działaniem wbrew ich interesom. Także zatem w tym przypadku powstaje wątpliwość, czy odstępstwo od idealistycznie rozumianej równości formalnej służy abstrakcyjnie którejkolwiek stronie (doprowadzeniu do równości rzeczywistej) czy też ogółowi ubezpieczonych w rozumieniu materialnoprawnym, którzy są podmiotami obcymi dla toku procesu albo konkretnemu ubezpieczonemu w rozumieniu prawa materialnego, którego praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja.

Jako odstępstwo od zasady równości wskazuje się treść art. 460 § 2 k.p.c. i art. 464 k.p.c. Pierwszy przepis stanowi, że w razie potrzeby ustanowienia dla strony **kuratora**, postanowienie, o którym mowa w art. 69 k.p.c.⁵³⁸, może zapaść również z urzędu. Drugi z kolei przepis przewiduje, że **odrzucenie pozwu** (ze względu na usytuowanie przepisu należy to odnieść również do odwołania) nie

⁵³⁷ Por. A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w aspekcie zmiany przepisów art. 5 i 212 k.p.c. i wynikających z nich obowiązków sądu w postępowaniu cywilnym (uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, Przegląd Sądowy 2005/10, s. 27.

⁵³⁸ Zgodnie z tym przepisem dla strony niemającej zdolności procesowej, która nie ma przedstawiciela ustawowego, jak również dla strony niemającej organu powołanego do jej reprezentowania, sąd na wniosek strony przeciwnej ustanowi kuratora, jeżeli strona ta podejmuje przeciwko drugiej stronie czynność procesową niecierpiącą zwłoki. Postanowienie sądu może zapaść na posiedzeniu niejawnym.

może nastąpić z powodu niedopuszczalności drogi sądowej, gdy do rozpoznania sprawy właściwy jest inny organ, zaś w tym wypadku sąd przekaze mu sprawę, przy czym jeśli organ ten uznał się uprzednio za niewłaściwy, sąd rozpozna sprawę. Z jednej strony wskazuje się, że są to obowiązki sądu będące rozwinięciem i konkretyzacją obowiązków określonych w art. 5 k.p.c. i art. 212 k.p.c. Z drugiej jednak strony podnosi się, że przyjęte rozwiązania prowadzą do naruszenia zasady równości stron⁵³⁹.

W kontekście zasady równości należałoby odczytywać także normy zawarte w art. 462 oraz art. 465 k.p.c. W mojej ocenie wzmocnienie pozycji procesowej ubezpieczonego w rozumieniu procesowym (strony odwołującej się) należy ocenić pozytywnie, jako dążenie właśnie do równości rzeczywistej. Trzeba mieć bowiem na uwadze, że w znakomitej większości spraw odwołującymi są osoby fizyczne, starsze lub nieporadne, dla których utrudnienia czy przeszkody w dochodzeniu roszczeń na drodze sądowej należy pożytywać jako aksjologicznie nieuzasadnione. Stąd też omówiona już niska wartość opłat sądowych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych musi być oceniona pozytywnie, gdyż stawianie bariery finansowej na drodze do dochodzenia często jedynych środków utrzymania jawi się jako elementarnie niesłuszne i zaburzające równowagę stron procesu, wśród których odpowiednik strony pozwanej w ogóle opłat nie ponosi. Także inne ww. aspekty dążenia do rzeczywistego wyrównania szans odwołujących się na wygranie sporu należy ocenić pozytywnie. Przy tym należy powtórzyć uwagę już przedstawioną w niniejszej rozprawie, iż to ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest podmiotem pierwszorzędnym dla postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, i zainteresowanego wydaje się bowiem podporządkowania głównej osi sporu zaistniałego między ubezpieczonym w rozumieniu procesowym a organem rentowym.

W świetle **zasady kontradyktoryjności** strony mają obowiązek przedstawiania twierdzeń dotyczących stanu faktycznego sprawy i ich

⁵³⁹ Zob. M. Klimas, *Realizacja naczelnych zasad postępowania cywilnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zasada równości* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.* i powołana tam literatura.

dowodzenia, a sąd ogranicza się do oceny materiału sprawy. Jej przeciwieństwem jest zasada inkwizycyjności, zgodnie z którą sąd powinien z urzędu gromadzić materiał dowodowy stanowiący podstawę dla rozstrzygnięcia⁵⁴⁰. Należy zwrócić uwagę, że ta jedna z podstawowych zasad procesu cywilnego doznaje na gruncie postępowania z zakresu ubezpieczeń społecznych pewnych odstępstw, częściowo powiązanych z problematyką przejawów zasady prawdy materialnej w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

W istotnej z punktu widzenia przedmiotowego postępowania części, art. 468 § 1 k.p.c. przewiduje, że sąd podejmie **czynności wyjaśniające**, jeżeli przemawiają za tym wyniki wstępnego badania sprawy⁵⁴¹, chyba że czynności te nie przyspieszą postępowania lub są oczywiście niecelowe z innych przyczyn. Cele czynności wyjaśniających zostały określone w art. 468 § 2 k.p.c. i są to w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych:

- 1/ usunięcie braków formalnych pism procesowych, w tym w szczególności dokładniejsze określenie zgłoszonych żądań,
- 2/ ustalenie, jakie z istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności są sporne między stronami oraz czy i jakie dowody należy przeprowadzić w celu ich wyjaśnienia,
- 3/ wyjaśnienie innych okoliczności, mających znaczenie dla prawidłowego i szybkiego rozstrzygnięcia sprawy.

W doktrynie wskazuje się, że przepis ten co prawda nie wyłącza zasady kontradiktoryjności, lecz istotnie zmienia reguły występujące w postępowaniu zwykłym⁵⁴². Na sąd nałożono bowiem obowiązek wskazania okoliczności, które mają podlegać badaniu w ramach postępowania dowodowego, a nadto wskazania, za pomocą jakich dowodów okoliczności te mają być wyjaśnione. Strony mogą

⁵⁴⁰ Zob. K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 117. Zob. także J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro* (w:) A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian, księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Soltyśińskiemu*, Poznań 2005, s. 1028.

⁵⁴¹ Zgodnie z art. 467 § 1 i 2 k.p.c. niezwłocznie po wniesieniu sprawy przewodniczący lub wyznaczony przez niego sędzia dokonuje jej wstępnego badania, które polega na ustaleniu, czy pismo wszczynające postępowanie sądowe spełnia niezbędne wymagania, pozwalające nadać mu dalszy bieg, oraz na podjęciu czynności umożliwiających rozstrzygnięcie sprawy na pierwszym posiedzeniu.

⁵⁴² M. Manowska, *Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Odrębności postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż, *Postępowania...*, *op. cit.*

zatem oczekiwać takich działań sądu. Nie można jednak – w ocenie judykatury – uznać, że zarazem nałożono na sąd obowiązek przeprowadzenia postępowania dowodowego z urzędu bez ograniczeń⁵⁴³ i zwolniono strony z ich powinności procesowych. Wskazuje się, że zasada kontrydiktoryjności jest w pełni obecna w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, w tym w szczególności nie doznaje odstępstw ciężar dowodu. Na podstawie powołanego przepisu sąd ma jedynie pouczyć o tym, jakie dowody należy przedstawić⁵⁴⁴. Nie doznaje zatem istotnych odstępstw art. 232 k.p.c., zgodnie z którym strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne, zaś sąd może dopuścić dowód niewskazany przez stronę.

Z kolei art. 472 k.p.c. przewiduje, że **sąd żąda przedstawienia niezbędnych do rozstrzygnięcia sprawy akt osobowych i innych dokumentów**, stosując odpowiednio przepis art. 149¹ k.p.c. Przepis ten stanowi, że sąd może wzywać strony, świadków, biegłych lub inne osoby w sposób, który uzna za najbardziej celowy, z pominięciem sposobów doręczeń przewidzianych w rozdziale 2, jeżeli uzna to za niezbędne do przyśpieszenia rozpoznania sprawy. Wezwanie dokonane w ten sposób wywołuje skutki przewidziane w kodeksie postępowania cywilnego, jeżeli jest niewątpliwe, że doszło ono do wiadomości adresata w terminach określonych w art. 149 § 2 k.p.c.⁵⁴⁵ O tym, czy akta osobowe i inne dokumenty są niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy decyduje sąd, bowiem przepis nie wymaga wniosku dowodowego strony. W praktyce, przykładowo w sprawach o emeryturę w obniżonym wieku emerytalnym ze względu na pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, sąd zwraca się do podmiotu przechowującego akta osobowo-płacowe odwołującego się o ich udostępnienie często bez stosownego wniosku tej strony (ani nawet bez świadomości, że wniosek taki powinna złożyć). Przepis ten należy uznać także za przejaw zasady prawdy materialnej, nie zaś formalnej, która dominuje w zwykłym

⁵⁴³ Wyrok SN z 8 stycznia 2008 r., I UK 193/2007 (OSNP 2009/3-4/52).

⁵⁴⁴ M. Manowska, *Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Odrębności postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* (w:) *Taż, Postępowania...*, *op. cit.*

⁵⁴⁵ Zgodnie z tym przepisem o posiedzeniach jawnych zawiadamia się strony i osoby zainteresowane przez wezwanie lub ogłoszenie podczas posiedzenia. Stronie nieobecnej na posiedzeniu jawnym należy zawsze doręczyć wezwanie na następne posiedzenie. Wezwanie powinno być doręczone co najmniej na tydzień przed posiedzeniem. W wypadkach pilnych termin ten może być skrócony do trzech dni.

procesie. Służy on niewątpliwie ubezpieczonemu w rozumieniu materialnoprawnym, który przykładowo odwołał się od decyzji w przedmiocie emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach.

Nadto art. 475 k.p.c. przewiduje, że **jeżeli strona bez usprawiedliwionych powodów nie wykona w toku postępowania postanowień lub zarządzeń, sąd może skazać ją na grzywnę** według przepisów o karach za niestawiennictwo świadka i odmówić przyznania kosztów lub zastosować jeden z tych środków; nie może jednak nakazać przymusowego sprowadzenia jej do sądu. Gdy stroną tą jest jednostka organizacyjna, grzywnie podlega pracownik odpowiedzialny za wykonanie postanowień lub zarządzeń, a w razie niewyznaczenia takiego pracownika lub niemożności jego ustalenia – kierownik tej jednostki. Należy zwrócić uwagę, że z zasady kontradiktoryjności wypływa to, że jedyną konsekwencją bierności stron w zakresie dowodowym są negatywne skutki procesowe sprowadzające się do możliwości przegrania procesu. W tym kontekście art. 475 k.p.c. statuuje istotny wyjątek⁵⁴⁶. Z tego względu powinien znajdować zastosowanie jedynie w przypadkach szczególnie uzasadnionych w odniesieniu do stron, na których spoczywa ciężar udowodnienia faktu, z którego wywodzą skutki prawne⁵⁴⁷. Niemniej należy wskazać, że w praktyce, strony omawianego postępowania odrębnego, w tym zwłaszcza organ rentowy, mają niekiedy **obowiązek przedstawiać dowody, które okażą się dla nich niekorzystne**. Bez adekwatnego instrumentu przymuszenia ich do działania, ogólnie pojęte dobro ubezpieczonych w rozumieniu materialnoprawnym, ale i na gruncie procesowym osoby odwołującej się mogłoby doznać istotnego uszczerbku.

W doktrynie wskazuje się, że obowiązki, których niedopełnienie bez usprawiedliwienia może spowodować nałożenie grzywny lub odmowę przyznania kosztów, powinny cechować się doniosłością i mieć znaczenie dla prawidłowego

⁵⁴⁶ J. Bodio, *Komentarz do art. 475 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, Lex/El. 2018, J. Iwulski, *Komentarz do art. 475 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) H. Dolecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37)*, Lex/El. 2013. Pozostałe wyjątki uregulowane są m.in. w art. 429 k.p.c. czy art. 574 § 1 k.p.c.

⁵⁴⁷ M. Manowska, *Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Odrębności postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż, *Postępowania...*, *op. cit.*

i sprawnego rozstrzygnięcia sprawy. Jako przykłady podaje się osobiste stawiennictwo w sądzie, przedstawienie dokumentów lub wyjaśnienie konkretnych okoliczności⁵⁴⁸. Omawiany przepis odsyła do przepisów o karach za niestawiennictwo świadka, a więc do art. 274 § 1 k.p.c. i art. 275 k.p.c. W świetle pierwszego z nich za nieusprawiedliwione niestawiennictwo sąd skazuje świadka na grzywnę⁵⁴⁹, po czym wezwie go powtórnie, a w razie ponownego niestawiennictwa skazuje go na ponowną grzywnę i może zarządzić jego przymusowe sprowadzenie. Artykuł 475 k.p.c. wyraźnie wyłącza możliwość zarządzenia przymusowego sprowadzenia. Drugi z ww. przepisów przewiduje, że świadek w ciągu tygodnia od daty doręczenia mu postanowienia skazującego go na grzywnę lub na pierwszym posiedzeniu, na które zostanie wezwany, może usprawiedliwić swe niestawiennictwo. W razie usprawiedliwienia niestawiennictwa, sąd zwolni świadka od grzywny i od przymusowego sprowadzenia. Postanowienia sądu mogą zapaść na posiedzeniu niejawnym. Należy nadto zauważyć, że w sytuacji, gdy strona nie wykonuje postanowień lub zarządzeń, sąd może zawiesić postępowanie z urzędu (por. art. 177 § 1 pkt 5 i 6 k.p.c.).

Druga część art. 475 k.p.c. dotyczy skazania na grzywnę strony będącej jednostką organizacyjną. Wobec tego, że skazanie na grzywnę musi dotyczyć indywidualnie oznaczonej osoby fizycznej, grzywnie podlega pracownik ponoszący odpowiedzialność za wykonanie postanowień lub zarządzeń sądu, a w razie niewyznaczenia takiego pracownika lub obiektywnej niemożności jego ustalenia – kierownik (osoba zarządzająca) tej jednostki (por. art. 3¹ ustawy z 26 czerwca 1974 r. kodeks pracy⁵⁵⁰). Przy tym pojęcia „pracownik” nie należy rozumieć dosłownie, bowiem w przepis dotyczy osoby odpowiedzialnej w danej

⁵⁴⁸ J. Gudowski, *Komentarz do art. 475 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.

⁵⁴⁹ Wysokość grzywny została określona w art. 163 § 1 k.p.c., zgodnie z którym jeżeli kodeks przewiduje grzywnę bez określenia jej wysokości, grzywnę wymierza się w kwocie do 3.000 zł i ściąga w drodze egzekucji sądowej na rzecz Skarbu Państwa. Warto przy tym zwrócić uwagę na art. 163 § 4 k.p.c., dotyczący żołnierzy, którzy mogą być także stroną postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. W świetle tego przepisu o ukaranie żołnierza w czynnej służbie wojskowej, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie, sąd występuje do dowódcy jednostki wojskowej, w której pełni on służbę, a o ukaranie funkcjonariusza Policji, BOR, ABW, AW, SKW, SWW, CBA lub SG – do jego przełożonego.

⁵⁵⁰ Tekst jednolity z 8 grudnia 2017 r.: Dz.U. 2018.108.

jednostce, niezależnie od podstawy tej odpowiedzialności⁵⁵¹. Zgodnie z art. 394 § 1 pkt 5 k.p.c. postanowienie o skazaniu na grzywnę jest zaskarżalne zażaleniem.

Drugą sankcją przewidzianą w art. 475 k.p.c. jest odmowa przyznania kosztów procesu należnych stronie w myśl zasad ogólnych (art. 98 i n. k.p.c.). Nawet jeśli strona, która nie wykonała bez usprawiedliwienia postanowień lub zarządzeń sądu, wygra sprawę, sąd może odmówić zasądzenia na jej rzecz kosztów w całości lub w części. Stanowi to dopełnienie art. 103 k.p.c.⁵⁵², w świetle którego niezależnie od wyniku sprawy sąd może włożyć na stronę lub interwenienta obowiązek zwrotu kosztów, wywołanych ich niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem, co dotyczy zwłaszcza kosztów powstałych wskutek uchylenia się od wyjaśnień lub złożenia wyjaśnień niezgodnych z prawdą, zatajenia lub opóźnionego powołania dowodów, a także oczywiście nieuzasadnionej odmowy poddania się mediacji.

W praktyce art. 475 k.p.c. jest stosowany najczęściej w sytuacji nieprzedstawienia stosownych dokumentów lub niewyjaśnienia okoliczności sprawy, których wyjaśnienia domagał się sąd.

Zasada dyspozycyjności materialnej umożliwia stronie dysponowanie przedmiotem procesu (roszczeniem), np. poprzez zawarcie ugody czy cofnięcie pozwu. Z kolei **zasada dyspozycyjności formalnej** polega na dysponowaniu przez stronę środkami procesowymi, np. poprzez składanie wniosków dowodowych czy wnoszenie środków zaskarżenia⁵⁵³. Przeciwnością zasady rozporządzalności jest zasada oficjalności (działania przez sąd z urzędu)⁵⁵⁴. W doktrynie podnosi się, że w omawianym postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, zasada oficjalności obowiązuje w szerokim zakresie⁵⁵⁵. Przedstawiony już art. 469 k.p.c. stanowi odstępstwo od zasady dyspozycyjności. Należy przypomnieć, że sąd może uznać cofnięcie odwołania

⁵⁵¹ Por. J. Gudowski, *Komentarz do art. 475 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.

⁵⁵² J. Gudowski, *Komentarz do art. 475...*, *op. cit.*

⁵⁵³ Szeroko na temat zasady dyspozycyjności zob. R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, Legalis/El. W przypadku monografii Autora zastosowano taki sam sposób cytowania jak w przypadku monografii K. Antonowa (zob. przypis 2).

⁵⁵⁴ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 118.

⁵⁵⁵ M. Muliński, *Komentarz do art. 469 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.

lub środka odwoławczego za niedopuszczalne, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes ubezpieczonego (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 5.7.3). Warto nadmienić, że według R. Flejszara art. 469 k.p.c. powinien zostać uchylony z tego względu, że „przepis przewidujący kontrolę sądu nad czynnościami dyspozycji materialnej i formalnej stron na podstawie subiektywnego kryterium słusznego interesu pracownika lub ubezpieczonego nie odpowiada obecnym realiom społeczno-gospodarczym”⁵⁵⁶. Nadto w przedmiotowym postępowaniu obowiązuje zakaz zawierania ugód sądowych (art. 477¹² k.p.c.), co jest drugim przejawem odstępstwa od zasady dyspozycyjności.

W orzecznictwie sądowym wskazuje się, że „cofnięcie odwołania od decyzji organu rentowego jest cofnięciem wniosku o udzielenie ochrony prawnej roszczeniu procesowemu, a tym samym wyrazem prawa strony do dysponowania przedmiotem procesu oraz odwołalności czynności procesowych”⁵⁵⁷. Wydaje się jednak, że powołany przepis istotnie modyfikuje dwie zasady procesu cywilnego, mianowicie zasadę kontradiktoryjności i zasadę dyspozycyjności. Znajdują one najpełniejsze zastosowanie w klasycznym procesie cywilnym, tj. w sprawach cywilnych w znaczeniu materialnym. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, będących sprawami cywilnymi w znaczeniu formalnym (zob. podrozdział 1.1), doznają one pewnych odstępstw wynikających z tego, że inny jest układ praw i obowiązków stron tego postępowania. W ocenie K. Antonowa⁵⁵⁸ źródłem tego stanu rzeczy są normy prawa materialnego bezwzględnie obowiązujące, w świetle których brak możliwości odstępstwa od rozumianej bezwzględnie zasady powstawania prawa do świadczeń w razie stwierdzenia ich nabycia niezależnie od woli stron (por. uwagi przedstawione w rozdziale 1). Przeto w sprawach ubezpieczeniowych **nie ma miejsca urzeczywistnienie praw prywatnych**, zaś ubezpieczeni nie mogą dysponować

⁵⁵⁶ R. Flejszar, *Przeżycie realizacji zasady dyspozycyjności w polskim procesie cywilnym oraz ich ograniczenia. Sądowa kontrola czynności dyspozycyjnych stron jako ograniczenie zasady dyspozycyjności* (w:) Tenże, *Zasada... op. cit.*

⁵⁵⁷ Postanowienie SN z 4 września 2012 r., I UK 141/12 (OSNPUSiSP 2013/17-18/214). Zob. także postanowienie SA w Szczecinie z 5 września 2012 r., III AUa 483/12 (Legalis/El. nr 746200), postanowienie SA w Szczecinie z 11 września 2012 r., III AUa 269/12 (Legalis/El. nr 743271), postanowienie SA w Szczecinie z 20 stycznia 2014 r., III AUz 490/13 (Legalis/El. nr 775885).

⁵⁵⁸ K. Antonów, *Komentarz do art. 469... op. cit.*

nimi poza procesem. Z uwagi na to w ocenie Autora należy uznać za uzasadnione obowiązywanie dalej idących, aniżeli w zwykłym procesie, ograniczeń co do aktów dyspozycyjnych, w tym wycofania i zmiany żądanej ochrony prawnej przez odwołującego się.

Zasada pisemności i ustności dotyczy formy dokonywania czynności procesowych zarówno przez sąd, jak i przez strony czy innych uczestników postępowania⁵⁵⁹. Przykładowo jest regułą, że powództwo przybiera formę pisma procesowego skierowanego do sądu (pozewu) i tylko w tej formie może być skutecznie wytoczone w postępowaniu zwykłym, przy czym co do zasady wszystkie czynności dokonywane poza rozprawą mają formę pisemną. Z kolei na rozprawie z reguły czynności procesowe dokonywane są w formie ustnej. Należy zaznaczyć, że prawo do wysłuchania strony rozumie się jako jeden z przejawów rzetelnego procesu⁵⁶⁰. Z kolei ściśle zasady **formalizmu procesowego** dokonanie czynności procesowej przez stronę musi nastąpić w odpowiednich formie, czasie i miejscu⁵⁶¹. W orzecznictwie wskazuje się przykładowo, że obowiązująca w postępowaniu cywilnym zasada formalizmu nie ma charakteru bezwzględnego, gdyż doniosłe znaczenie mają tylko takie braki formalne pism procesowych, które uniemożliwiają nadanie im dalszego biegu⁵⁶².

W rozdziale 5 omówiono kwestię możliwości ustnego złożenia odwołania, środków odwoławczych i innych pism procesowych. Zasadą zwykłego procesu cywilnego jest to, że inicjuje je pismo (pozew). Tymczasem w celu ułatwienia przyszłej stronie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych zakwestionowania decyzji organu rentowego czy orzeczenia wojewódzkiego zespołu, ustawodawca dopuścił możliwość ustnego wniesienia odwołania. Co więcej, w świetle poczynionych już uwag, nie ulega wątpliwości, że dopuszczalne jest także ustne składanie środków odwoławczych (apelacji i zażalenia). Możliwość ustnego wniesienia odwołania i środków odwoławczych jest także przejawem odformalizowania procesu w postępowaniu odrębnym w

⁵⁵⁹ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 119-121.

⁵⁶⁰ Zob. np. uchwała SN z 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13 (OSNC 2014/9/87).

⁵⁶¹ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 121-122.

⁵⁶² Postanowienie SN z 6 czerwca 2007 r., III CZ 25/07 (Legalis/El. nr 161133). Por. także postanowienie SN z 20 listopada 2008 r., I UZ 28/08 (OSNAPiUS 2010/11-12/151) oraz postanowienie SN z 14 listopada 2013 r., IV CZ 81/13 (Legalis/El. nr 742118).

sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Nadto jako odstępstwo od zasady formalizmu należy wskazać art. 477¹⁰ § 1 k.p.c., w którym określono warunki formalne odwołania. Z kolei odstępstwem od reguły, w świetle której czynności procesowe powinny być dokonywane w budynku sądu jest to, że odwołanie wnosi się do organu rentowego, który wydał zaskarżoną decyzję lub do wojewódzkiego zespołu, który wydał zaskarżone orzeczenie⁵⁶³, co wiąże się z kwestią autokontroli tej decyzji czy orzeczenia (por. rozdziały dotyczące organu rentowego i wojewódzkiego zespołu).

Stosownie do art. 9 k.p.c. – wyrażającego **zasadę jawności** – rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Należy przy tym zauważyć, że w postępowaniu cywilnym kwestia jawności czy niejawności zawsze odnosi się do stron postępowania (posiedzenie jest niejawne, kiedy jest niedostępne dla tych stron)⁵⁶⁴. Od dnia wejścia w życie art. 148¹ k.p.c. sąd może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, gdy pozwany uznał powództwo lub gdy po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów, w tym również po wniesieniu zarzutów lub sprzeciwu od nakazu zapłaty albo sprzeciwu od wyroku zaocznego, sąd uzna – mając na względzie całokształt przytoczonych twierdzeń i zgłoszonych wniosków dowodowych – że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Wówczas sąd wydaje postanowienie dowodowe na posiedzeniu niejawnym. Przy tym rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne, jeżeli strona w pierwszym piśmie procesowym złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy, chyba że pozwany uznał powództwo. Jest to przepis ogólny, który znajduje zastosowanie także w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Mimo że zasada jawności nie doznaje odstępstw na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, należałoby rozważyć inny aspekt – czy za właściwe można uznać niewylączenie zastosowania art. 148¹ k.p.c. w tym postępowaniu. Przepis ten znajduje zastosowanie w sytuacji, gdy spór między stronami ma charakter

⁵⁶³ Por. M. Klimas, *Realizacja naczelných zasad postępowania cywilnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zasada formalizmu* (w:) *Taż, Postępowanie...*, *op. cit.*

⁵⁶⁴ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 124-125. Jawność wewnętrzną i zewnętrzną, której ten Autor nie uznaje, wyróżnia przykładowo K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 13.

prawny, a strona inicjująca proces (powód, ubezpieczony w rozumieniu procesowym czy osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu) nie wniosła o przeprowadzenie rozprawy. Wydaje się przeto, że prawo strony do wysłuchania jest wystarczająco zagwarantowane, bowiem przeprowadzenie rozprawy jest obligatoryjne w sytuacji złożenia stosownego wniosku.

Zasada koncentracji materiału procesowego wyraża potrzebę sprawności i szybkości rozpoznania spraw cywilnych⁵⁶⁵, zaś na sąd nałożono obowiązek dążenia do tego, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy (art. 6 § 1 *in fine* k.p.c.). Jeśli chodzi o realizację tej zasady w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wyraźnie obecny jest postulat **szybkiego rozstrzygnięcia sprawy** ze względu choćby na to, że często świadczenia z ubezpieczeń społecznych stanowią jedyne źródło utrzymania ubezpieczonych w rozumieniu materialnoprawnym. Zasada koncentracji materiału procesowego została w konsekwencji wzmocniona w art. 467, art. 468 i art. 471 k.p.c.

Pierwszy z ww. przepisów przewiduje obowiązek przewodniczącego polegający na niezwłocznym przystąpieniu do wstępnego badania sprawy. Drugi z ww. przepisów ustanawia możliwość przeprowadzenia czynności wyjaśniających. Z kolei zgodnie z trzecim przepisem termin rozprawy powinien być wyznaczony tak, aby od daty zakończenia czynności wyjaśniających, a jeżeli nie podjęto tych czynności – od daty wniesienia odwołania, do rozprawy nie upłynęło więcej niż dwa tygodnie, chyba że zachodzą niedające się usunąć przeszkody. Warto nadmienić, że dwutygodniowy termin należałoby odnieść także do posiedzenia niejawnego, na którym zostaje wydany wyrok na podstawie art. 148¹ k.p.c.

Przedstawione rozważania prowadzą do wniosku, że postępowanie odrębne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych cechuje się znaczącymi odstępstwami od zasad naczelnych postępowania cywilnego, w wyniku czego pozycja stron tego procesu przybiera zupełnie inną formę niż pozycja stron procesu klasycznego (powoda i pozwanego w postępowaniu zwykłym). Wydaje się, że wszystkie przedstawione odstępstwa można sprowadzić do dwóch

⁵⁶⁵ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 126-130.

ogólnych zasad – zapewnienia rzeczywistej równości stronie kwestionującej decyzję organu rentowego czy orzeczenie wojewódzkiego zespołu (przy bardzo silnym jej uprzywilejowaniu) oraz zapewnieniu jak najpełniejszej realizacji przepisów prawa bezwzględnie obowiązującego, mające na celu ochronę ogółu ubezpieczonych w rozumieniu materialnoprawnym (oraz FUS). Pozycja procesowa stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumiana jako ich prawa i obowiązki wobec sądu i względem siebie jawi się jako wyjątkowa na gruncie polskiego postępowania cywilnego.

ROZDZIAŁ 12

REALIZACJA ZASADY DWUSTRONNOŚCI PROCESU W POSTĘPOWANIU ODRĘBNYM W SPRAWACH Z ZAKRESU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

12.1. Ogólnie o zasadzie dwustronności procesu

Obok wymienionych już zasad naczelnych procesu cywilnego wyróżnia się także **zasadę dwustronności procesu**, która jest określana jako konstrukcyjna i kluczowa⁵⁶⁶. Należy nadmienić, że pogląd, w świetle którego dwustronność jest zasadą – na kształt zasady dwustronności obecnej w niemieckim porządku prawnym (*Zweiparteienprinzip*) – jest od dawna przedstawiany w doktrynie, lecz niektórzy autorzy mówią o dwustronności bez określenia jej jako zasady⁵⁶⁷. Na potrzeby niniejszej rozprawy przyjęto, że dwustronność jest zasadą ze względu właśnie na jej kluczowość dla procesu cywilnego.

W świetle **zasady dwustronności** proces toczy się z a w s z e między dwiema i t y l k o dwiema stronami (powodem i pozwany), przy czym po każdej ze stron może występować wiele podmiotów na zasadzie współuczestnictwa⁵⁶⁸. Przy tym współuczestnictwo oznacza, że według reguł procesowych podmioty biorące udział w procesie są grupowane po stronie powodowej oraz pozwanej. Omawiana zasada nie pociąga za sobą dwupodmiotowości procesu, a jedynie zestawienie co najmniej dwóch podmiotów po dwóch przeciwstawnych sobie stronach⁵⁶⁹. Konsekwencją tej zasady jest przykładowo to, że nie można toczyć procesu z samym sobą i nie

⁵⁶⁶ P. Ryłski, *Strona w procesie cywilnym – zagadnienia podstawowe. Zasada dwustronności w procesie cywilnym* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, op. cit.

⁵⁶⁷ Zob. P. Ryłski, *Strona w procesie cywilnym – zagadnienia podstawowe. Zasada dwustronności w procesie cywilnym* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, op. cit. i powołana tam literatura.

⁵⁶⁸ Por. K. Knoppek, *Postępowanie...*, op. cit., s. 158.

⁵⁶⁹ P. Ryłski, *Strona w procesie cywilnym – zagadnienia podstawowe. Zasada dwustronności w procesie cywilnym* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, op. cit.

może się on toczyć między organami tej samej osoby prawnej⁵⁷⁰. Przy tym strona nie może występować jednocześnie w innej roli procesowej (interwenienta ubocznego czy pełnomocnika procesowego)⁵⁷¹. Co interesujące, omawiana zasada jest przedstawiana jako podstawowe kryterium odróżnienia postępowania cywilnego od administracyjnego⁵⁷².

Przeciwnieństwem zasady dwustronności procesu cywilnego jest **zasada uczestnictwa** występująca w postępowaniu nieprocesowym. Należy podkreślić, że stanowiska uczestników postępowania nieprocesowego nie muszą być sprzeczne. Ustawodawca w ogóle nie posługuje się w tym przypadku pojęciem powoda czy pozwanego. Nadto kształt osobowy postępowania nie zależy ostatecznie od podmiotu, który je inicjuje, zaś sąd ma obowiązek zapewnienia udziału w postępowaniu wszystkim osobom zainteresowanym (art. 510 § 2 k.p.c.)⁵⁷³. P. Rylski wskazał przy tym na istnienie tendencji do przekazywania do rozpoznania w postępowaniu nieprocesowym tych spraw, które nie mogą być rozpoznane w trybie procesowym ze względu na wymaganie zachowania dwustronności⁵⁷⁴.

Jak syntetycznie wskazała E. Marszałkowska-Krześ „w odróżnieniu od procesu, cechującego się dwustronnością, postępowanie nieprocesowe może się ważnie toczyć przy udziale jednego tylko uczestnika. Nie jest też wykluczony udział kilkudziesięciu czy większej liczby uczestników, w zależności od rodzaju sprawy i od okoliczności konkretnego przypadku. Można mieć więc do czynienia z sytuacją, gdy wnioskodawca jest jedynym uczestnikiem sprawy, gdy oprócz wnioskodawcy występuje tylko jeden uczestnik, albo oprócz wnioskodawcy występuje więcej niż jeden uczestnik. Wnioskodawców może być kilku i wówczas możemy mieć do czynienia z sytuacją, gdy są oni jedynymi uczestnikami, czy też oprócz nich będzie występować tylko jeden uczestnik, albo oprócz kilku

⁵⁷⁰ K. Knoppek, *Postępowanie...*, *op. cit.*, s. 159.

⁵⁷¹ *Ibidem*. Autor podaje przy tym wyjątek określony w art. 259 pkt 4 k.p.c.

⁵⁷² W. Klonowiecki, *Strona w postępowaniu administracyjnym*, Lublin 1937, s. 60–61. Por. A. Skóra, *Współuczestnictwo w postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2009, s. 91–92

⁵⁷³ P. Rylski, *Zasada uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym. Pojęcie zasady uczestnictwa* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, *op. cit.*

⁵⁷⁴ *Ibidem*.

wnioskodawców może być więcej osób w charakterze uczestników”⁵⁷⁵.

12.2. Zasada dwustronności procesu w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych

Ze względu na zakres tematyczny niniejszej rozprawy, istotny jest jedynie aspekt prowadzenia procesu z udziałem więcej niż dwóch stron. Pogląd, zgodnie z którym w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w pełni obowiązuje zasada dwustronności procesu jest w doktrynie uważany za kontrowersyjny. U przyczyn zapatrywania odmiennego leży przede wszystkim możliwość udziału zainteresowanego w tym postępowaniu, ale i ogólna konstrukcja czterech podmiotów uznanych za stronę w jednym procesie (ubezpieczonego, innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organu rentowego oraz zainteresowanego⁵⁷⁶). Jak już wyjaśniono, zainteresowany jest samodzielną stroną postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, mimo że nie jest stroną elementarnego stosunku ubezpieczenia społecznego. Właśnie ze względu na tę samodzielność mówi się o odstępstwie od zasady dwustronności. Wstępnie warto zwrócić uwagę także na stanowisko judykatury, zgodnie z którym w ww. sprawach może występować mnogość stron, których interesy tak procesowe, jak i materialnoprawne mogą być zbieżne, krzyżować się albo pozostawać w sprzeczności⁵⁷⁷.

K. Kolasiński wskazał, że katalog spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych nie zawsze daje możliwość umiejscowienia ich uczestników po dwóch stronach⁵⁷⁸. Autor wyraził wątpliwość co do tego, czy wraz z wprowadzeniem pojęcia „ubezpieczonego” jako strony postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, co miało miejsce w 1985 r. (por.

⁵⁷⁵ E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobonych i rodzinnych*, Warszawa 2012, s. 52.

⁵⁷⁶ W przypadku procesu z udziałem osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności przeciwko temu zespołowi przedmiotowy problem w ogóle nie występuje.

⁵⁷⁷ Postanowienia SN z 19 czerwca 2007 r., III CZP 25/07 (Legalis/El. nr 83954).

⁵⁷⁸ K. Kolasiński, *Strony...*, *op. cit.*, s. 34.

uwagi przedstawione w podrozdziale 3.2.), nie nastąpiło zarazem wprowadzenie **elementów postępowania nieprocesowego**, gdyż to dla niego charakterystyczna jest wielość uczestników postępowania, niebędących jednak stronami⁵⁷⁹. Autor zauważył, że ujęcie czterech stron postępowania nie ma odpowiednika w żadnym innym rodzaju sądowego postępowania cywilnego i w jego ocenie dlatego właśnie podjęto próbę sprowadzenia zainteresowanego do roli przypożwanego. Miało to na celu osiągnięcie stanu typowego obecności dwóch stron procesu⁵⁸⁰. Nawet jednak przy braku uznania zainteresowanego za stronę (co w mojej ocenie nie jest uprawnione, bowiem sam ustawodawca mu status strony nadaje), pozostają trzy strony postępowania (ubezpieczony, inna osoba oraz organ rentowy), co w ocenie K. Kolasińskiego nakazuje rozważenie roli zainteresowanego, jak i ubezpieczonego oraz innej osoby w kategorii współuczestnika postępowania, o którym mowa w art. 72 § 1 k.p.c.⁵⁸¹

Według M. Cholewy-Klimek zadaniem przyjętej przez kodeks postępowania cywilnego definicji „strony” w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych „jest dostosowanie skomplikowanych relacji między stronami stosunków ubezpieczenia społecznego do ram procedury cywilnej, w szczególności zaś do zasady dwustronności”. Uzasadniając swoje stanowisko Autorka wskazuje, że udział zainteresowanego nie narusza zasady dwustronności, gdyż jego pozycja jest pokrewna do pozycji współuczestnika procesowego czy też zrównana z jego pozycją⁵⁸². Zainteresowany może być współuczestnikiem materialnym z inną stroną postępowania. Jest tak w ocenie Autorki przykładowo w przypadku osób, którym przysługuje łącznie uprawnienie do renty rodzinnej w sytuacji, gdy z żądaniem przyznania świadczeń wystąpiły tylko niektóre z nich i w

⁵⁷⁹ K. Kolasiński, *Rozpoznawanie...*, *op. cit.*, s. 83.

⁵⁸⁰ Wyrażając ten pogląd K. Kolasiński przywołał przy tym zapatrywanie F. Ruska i A. Zielińskiego, *Ustawa o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 234.

⁵⁸¹ Już w tym miejscu warto zaznaczyć, że w szczególności o współuczestnictwie materialnym nie może być mowy, bowiem w przypadku współuczestników materialnych ich roszczenie jest wspólne, tj. oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej. Tymczasem zasadą jest, że strony postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych reprezentują własne interesy oparte na różnych podstawach prawnych.

⁵⁸² M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.* Zob. także wyrok SN z 8 grudnia 2000 r., II UKN 128/00 (OSNAPiUS 2002/15/368).

związku z tym tylko niektóre z nich brały udział w postępowaniu przed organem rentowym⁵⁸³. M. Cholewa-Klimek⁵⁸⁴ wskazała nadto, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych występują podmioty będące stronami zarówno w znaczeniu formalnym, jak i materialnym (pierwsze to te, które we własnym imieniu występują do sądu z żądaniem ochrony prawnej praw podmiotowych własnych lub cudzych lub te, przeciwko którym żądanie jest skierowane, zaś drugie to te, o których ochronę praw materialnych toczy się spór, tj. których dotyczą skutki wyroku). Według tej Autorki jedynym akceptowalnym usytuowaniem ubezpieczonego, innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, i zainteresowanego jest określenie ich mianem współuczestników postępowania⁵⁸⁵. Autorka wymienia następujące możliwości:

1/ współuczestnictwo materialne, przez które rozumie występowanie po jednej ze stron kilku podmiotów, z tego względu, że przedmiot sporu stanowią prawa lub obowiązki im wspólne lub oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej. Przykładowo są to osoby, którym przysługuje łączne uprawnienie do świadczeń z ubezpieczenia społecznego, takich jak renta rodzinna czy zasiłek pogrzebowy.

2/ współuczestnictwo formalne, rozumiane jako sytuacja, w której występowanie kilku osób po jednej stronie procesowej wynika z tego, że przysługują im roszczenia lub zobowiązania jednego rodzaju, oparte na jednakowej podstawie faktycznej i prawnej. Przykładowo jest to przypadek odwołania pracodawcy od decyzji ustalającej wymiar składki na ubezpieczenie społeczne pracowników, gdzie stroną – obok pracodawcy – są w ocenie Autorki zainteresowani, czyli pracownicy.

3/ współuczestnictwo konkurencyjne, polegające na tym, że nie wszystkie podmioty występujące po jednej stronie postępowania są jednakowo uprawnione albo zobowiązane, w konsekwencji czego nie wszystkie muszą mieć jednokierunkową legitymację procesową. Autorka zauważyła, że nawet przy

⁵⁸³ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁵⁸⁴ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pozycja procesowa podmiotów definiowanych jako strona postępowania* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁵⁸⁵ Autorka powołuje się przy tym na pogląd K. Kolasińskiego (Tenże, *Rozpoznawanie...*, *op. cit.*, s. 85).

przysługującym stronom łącznym uprawnieniu jako podstawie dochodzonego roszczenia, ich interesy mogą być rozbieżne, czego przykładem są osoby współuprawnione do renty rodzinnej.

Jednocześnie według M. Cholewy-Klimek współuczestnictwo stron nie ma charakteru koniecznego. Z kolei to, czy współuczestnictwo ma charakter współuczestnictwa jednolitego zależy od konkretnej sprawy. Przedstawiając te poglądy Autorka wycofała się z wcześniej przyjmowanego zapatrywania o ułożeniu interesów uczestników postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych na kształt zbliżony do postępowania nieprocesowego⁵⁸⁶.

Także M. Klimas⁵⁸⁷ wskazuje, że zasada dwustronności w omawianym postępowaniu odrębnym nie zostaje przełamana – przepis nie przewiduje bowiem według Autorki większej liczby stron niż dwie ani nie decyduje o ułożeniu ich interesów podobnie do uczestników w postępowaniu nieprocesowym, a jedynie stanowi, że po jednej stronie procesu (powodowej) mogą występować różne podmioty. Ustawodawca wprowadził przy tym w ocenie Autorki różne nazwy tego podmiotu, w zależności od tego, jaką pozycję podmiot ten zajmował w postępowaniu przed organem rentowym.

Według B. Gudowskiej⁵⁸⁸ „postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych należy do procesu regulowanego przepisami odrębnymi, więc nie ma podstaw do przyrównywania statusu stron oraz ich interesów do statusu i zainteresowania uczestników w postępowaniu nieprocesowym”. Jednocześnie Autorka nie zgadza się z tezą „o niedopasowaniu do przyjętej w postępowaniu procesowym w sprawach cywilnych zasady dwustronności – powoda i pozwanego” wskazując na zasady współuczestnictwa.

P. Ryłski⁵⁸⁹ zauważył, że zdarza się, iż ramy dwustronności procesu są zbyt wąskie dla pewnych kategorii spraw. Autor wskazał, że zasada uczestnictwa występuje w polskim porządku prawnym nie tylko na gruncie postępowania

⁵⁸⁶ M. Cholewa, *Glosa do wyroku SN z 8 grudnia 2000 r., II UKN 128/00*, OSP 2003/3, s. 128-129.

⁵⁸⁷ M. Klimas, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁵⁸⁸ B. Gudowska, *Zainteresowany...*, *op. cit.*

⁵⁸⁹ P. Ryłski, *Strona w procesie cywilnym – zagadnienia podstawowe. Zasada dwustronności w procesie cywilnym* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, *op. cit.*

nieprocesowego, ale także dla spraw znajdujących się na pograniczu prawa administracyjnego i cywilnego, będących sprawami cywilnymi jedynie w znaczeniu formalnym, jak m. in. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych⁵⁹⁰. Autor wskazał, że wydaje się, iż nie doszło do oparcia tego postępowania na zasadzie dwustronności ze względu na obecność zainteresowanego jako strony postępowania. W jego ocenie „układ podmiotowy postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych zbliżony jest do postępowania nieprocesowego”⁵⁹¹. Pogląd, zgodnie z którym w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych dochodzi do naruszenia zasady dwustronności, zaś krąg podmiotów tego postępowania został ułożony na kształt postępowania nieprocesowego podziela także A. Jabłoński⁵⁹².

W mojej ocenie należy przyznać słuszość zapatrywaniu, zgodnie z którym **zasada dwustronności doznaje w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych pewnych odstępstw**, a więc nie jest realizowana w pełni, zaś konstrukcja stron postępowania zbliżona jest do konstrukcji uczestników postępowania nieprocesowego. W świetle poczynionych w niniejszej rozprawie rozważań należy wskazać na następujące główne przejawy odstępstwa od tej zasady:

1/ Ustawodawca w sposób wyraźny wymienia cztery strony w jednym typie postępowania (ubezpieczony, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy i zainteresowany) oraz dwie w drugim typie postępowania (osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu oraz wojewódzki zespół, przy czym przy przyjęciu zapatrywania, że zainteresowany może wziąć udział w procesie z udziałem tych stron, wystąpią w nim niekiedy trzy strony).

2/ Ustawodawca w ogóle nie posługuje się pojęciem „powoda” i „pozwanego” w przepisach o postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń

⁵⁹⁰ P. Ryłski, *Pojęcie uczestnika postępowania nieprocesowego. Pojęcie strony lub uczestnika w innych postępowaniach opartych na zasadzie uczestnictwa. Postępowania procesowe cywilne oparte na zasadzie uczestnictwa* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, *op. cit.* Autor podaje także postępowania regulacyjne z odwołań wniesionych przeciwko decyzjom wydanym przez organy regulacyjne (art. 479⁴⁶.479⁷⁸ k.p.c.)

⁵⁹¹ *Ibidem*.

⁵⁹² A. Jabłoński, *Wszczęcie postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Przegląd Prawa i Administracji CIX, Wrocław 2017, s. 50-51.

społecznych, a w sytuacjach, kiedy to tak kształtują się strony postępowania odrębnego w jednym rodzaju spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, wyłącza zastosowanie art. 477¹¹ k.p.c. (zob. art. 90 u.o.f.f.e. oraz uwagi przedstawione w rozdziale 4).

3/ W świetle definicji procesowej ubezpieczonego, która z przytoczonych już względów musi stanowić punkt wyjścia do rozważań dotyczących stron, należy utożsamiać go ze stroną odwołującą się (odpowiednikiem powoda), zaś organ rentowy zawsze będzie odpowiednikiem pozwanego. Nie jest więc tak, że ustawodawca wymienił w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. różne podmioty, które mogą złożyć odwołanie (strony w znaczeniu materialnoprawnym), bowiem wymienił w nim wyłącznie strony w znaczeniu procesowym i to w nieprzypadkowej kolejności (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 5.3). Strony stosunków elementarnych, inne niż podmiot, który stał się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym wskutek wniesienia odwołania, muszą być stronami procesu (inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja), zaś strony stosunków dalszych ubezpieczenia społecznego albo stosunków poza ubezpieczeniowych mogą nimi zostać wskutek zawiadomienia sądu i przystąpienia do sprawy (zainteresowany).

4/ Stanowiska czterech ww. kategorii stron procesu nie muszą być sprzeczne (np. inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, może nie zająć stanowiska w sprawie, ona i zainteresowany mogą w toku sprawy zmieniać swoje stanowiska, obie strony mogą przedstawiać dowody na korzyść i na niekorzyść strony odwołującej się – por. rozdziały dotyczące tych stron procesu). Nie jest możliwe ułożenie stron zawsze na zasadzie współuczestnictwa, bowiem tylko jedna może być odwołującym się (ubezpieczony w rozumieniu procesowym), a pozostałe niekiedy nie mogą przystąpić do którejkolwiek strony, ich stanowiska nie muszą być całkowicie zbieżne ze stanowiskiem którejkolwiek strony i mogą przyjąć autonomiczne stanowisko w procesie. Należy także wyobrazić sobie przykładowo sytuację, w której płatnik składek podziela stanowisko organu rentowego odnośnie do niepodlegania przez ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym ubezpieczeniom społecznym. Pytanie, czy prawa lub obowiązki organu rentowego i płatnika składek można uznać za im wspólne lub oparte na tej samej podstawie faktycznej i prawnej albo czy

zobowiązania można uznać za zobowiązania jednego rodzaju, oparte na jednakowej podstawie faktycznej i prawnej, należy postawić jako pytanie retoryczne. Niezrozumiale, jak się wydaje, jest także przedstawianie relacji stron jako współuczestników konkurencyjnych.

5/ To, czy inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, albo zainteresowany wezmą udział w postępowaniu w żaden sposób nie zależy od woli ubezpieczonego w rozumieniu procesowym (strony odwołującej się), a to sąd ma obowiązek zapewnienia możliwości udziału w postępowaniu wszystkim podmiotom, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, albo których prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy.

Argumenty te wskazują na to, że konstrukcja stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych **zbliży się do zasady uczestnictwa, mimo że nie można powiedzieć, że zasada dwustronności procesu w ogóle w tym postępowaniu nie obowiązuje**. W rozdziałach poświęconych poszczególnym stronom przedstawiono charakterystyczne cechy ich roli procesowej. Ich analiza prowadzi do oczywistego wniosku, że ustawodawca odszedł od klasycznie rozumianej zasady dwustronności. Jednakże nie może ująć uwadze, że ustawodawca nie zdecydował się dotąd na przeniesienie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych do rozpoznania w postępowaniu nieprocesowym i do stron tego postępowania mogą przeto znaleźć zastosowanie wyłącznie przepisy o procesie. Dlatego też stwierdzenie, że w omawianym postępowaniu w ogóle nie obowiązuje zasada dwustronności byłoby zbyt daleko idące. Wydaje się, że jedyny adekwatny wniosek jest taki, że zasada dwustronności obowiązuje w postępowaniu odrębnym w określonym zakresie (mając na uwadze analizę praktyki sądowej, można wskazać, że w wielu przypadkach sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są sprawami wyłącznie między ubezpieczonym w rozumieniu procesowym a organem rentowym albo między osobą odwołującą się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu a tym zespołem). W pewnym zaś zakresie doznaje odstępstw (wówczas, gdy w procesie pojawia się inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, bądź zainteresowany). Wymaga podkreślenia, że gdyby wolą ustawodawcy było w każdym przypadku ułożenie relacji stron tak jak uczestników w postępowaniu nieprocesowym,

konieczne byłoby wyraźne danie wyrazu tej woli. Tymczasem od 1985 r. ustawodawca nie odstąpił od stosowania przepisów o procesie w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, a co za tym idzie – od kluczowej dla tego trybu zasady dwustronności, mimo że wielokrotnie miał ku temu sposobność. Warto przy tym podkreślić, że dwie strony postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych należy uznać za dominujące, tj. za strony o podstawowym znaczeniu. Są to ubezpieczony w rozumieniu procesowym oraz organ rentowy. Pierwsza inicjuje bowiem spór i jest dysponentem odwołania, druga zaś zawsze jest odpowiednikiem pozwanego i to wskutek jej decyzji spór w ogóle powstał. W konkluzji należy wyraźnie stwierdzić, że **zasada dwustronności obowiązuje w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – lecz doznaje istotnych odstępstw. Przeto uprawnione wydaje się stwierdzenie, że układ podmiotowy postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w pewien sposób zbliża się do postępowania nieprocesowego. Do całkowitego zerwania z zasadą dwustronności z woli ustawodawcy dotąd nie doszło.**

Zupełnie inną kwestią są **postulaty *de lege ferenda***. Zważywszy przedstawioną w niniejszej pracy specyfikę postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz jego stron powstaje pytanie, czy tryb postępowania został odpowiednio dobrany czy też mamy do czynienia nie tyle tylko z odrębnym, ile ze swoistym postępowaniem. Zaslugałoby ono na nową regulację w ramach kodeksu postępowania cywilnego przy pozostawieniu trybu postępowania odrębnego albo przy przeniesieniu rozpoznawania przedmiotowych spraw do postępowania nieprocesowego. Należy przy tym podkreślić wysoki stopień skomplikowania norm materialnoprawnych, które z założenia mają znaleźć w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych pełne urzeczywistnienie. Nadto należy wskazać, że wydaje się, że w świetle poczynionych uwag nie może budzić wątpliwości, że ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest odpowiednikiem powoda. Powstaje pytanie, co powinno wydarzyć się wówczas, gdy strona ta – w procesie, w którym biorą udział także organ rentowy, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy

zaskarżona decyzja, oraz zainteresowany – umrze. Przykładowo, w sprawie o podleganie ubezpieczeniom społecznym od decyzji odwołała się skutecznie jedynie osoba ubezpieczona w rozumieniu materialnoprawnym stając się ubezpieczonym w rozumieniu procesowym. Płatnik składek w takim układzie jest inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Niezależnie od utraty przez ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym będącego zarazem ubezpieczonym w rozumieniu procesowym zdolności sądowej (i braku możliwości sukcesji), sprawa powinna zostać rozstrzygnięta merytorycznie, bowiem – jak już wskazano – obowiązek opłacenia składek nie zależy od tego, czy ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym wciąż żyje. W sytuacji, w której inna osoba nie wniosła odwołania, które zostałyby zarejestrowane jako odrębna sprawa, utraciłaby szansę na pozytywne dla siebie rozstrzygnięcie w rozsądnym terminie, mimo że brała czynny udział w procesie wywołanym odwołaniem innej strony stosunku elementarnego i to jako jego strona. ***De lege ferenda*** ułożenie pozycji stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych na kształt pozycji uczestników postępowania nieprocesowego (a nie jedynie – jak to ma miejsce obecnie – w sposób w niektórych aspektach zbliżony do obecnego w tym postępowaniu) wiązałoby się z możliwością przyjęcia rozwiązania, w świetle którego postępowanie byłoby kontynuowane mimo śmierci osoby, która je zainicjowała (por. art. 626¹ § 3 k.p.c., zgodnie z którym nie stanowi przeszkody do wpisu okoliczność, że po złożeniu wniosku wnioskodawca bądź inny uczestnik postępowania zmarł lub został pozbawiony albo ograniczony w możliwości rozporządzania prawem albo w zdolności do czynności prawnych). Należy także zwrócić uwagę na ochronę interesów innej osoby czy zainteresowanego (którzy wszak przedstawiają własny interes) w sytuacji cofnięcia odwołania przez ubezpieczonego w rozumieniu procesowym. Odpowiednie wydaje się – ***de lege ferenda*** – przyjęcie rozwiązania analogicznego do zastosowanego w art. 512 § 1 k.p.c., w świetle którego po rozpoczęciu posiedzenia albo po złożeniu przez któregośkolwiek z uczestników oświadczenia na piśmie, cofnięcie wniosku jest skuteczne tylko wtedy, gdy inni uczestnicy nie sprzeciwili się temu w terminie wyznaczonym.

Mając na uwadze przedstawione rozważania, wydaje się, że tylko przy stanowczym i konsekwentnym – a przy tym wyraźnym – ukształtowaniu pozycji stron stosunków materialnych ubezpieczenia społecznego i osób, których prawa lub obowiązki od nich zależą, na kształt pozycji uczestników postępowania nieprocesowego, ich interesy byłyby odpowiednio chronione. Należy zauważyć więc nie tylko pewne odstępstwa od obowiązującej zasady dwustronności opierając się na przedstawionych argumentach, ale i postulować zmiany legislacyjne, które zapewniłyby w większym stopniu pełne urzeczywistnienie interesów stron. Ze względu na to, że niniejsza rozprawa dotyczy jedynie stron postępowania, wydaje się, że zbyt daleko idące byłoby wysuwanie postulatów wyłączenia postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z kodeksu postępowania cywilnego i powierzenie ich rozpoznawania sądom administracyjnym. Niemniej można zasygnalizować potrzebę rozważenia takiego rozwiązania.

ROZDZIAŁ 13
KONSEKWENCJE UCHYBIEŃ SĄDU W ZAKRESIE
PRYZNAWANIA STATUSU OKREŚLONEJ STRONY

13.1. Występowanie ubezpieczonego w znaczeniu materialnoprawnym w innej roli procesowej niż ubezpieczony w znaczeniu procesowym

Z dotychczasowych rozważań wynika, że nie zawsze to, w jakiej roli procesowej występuje ubezpieczony w rozumieniu prawa materialnego jest w świetle poglądów judykatury oczywiste. Przykładowo w wyroku z 28 października 2004 r. SN wskazał, że **w sprawie o wyłączenie z pracowniczego ubezpieczenia społecznego, pracownikowi przysługuje status ubezpieczonego**, a pracodawca jest zainteresowanym w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozważał przypadek skierowania decyzji o wyłączeniu pracownika z ubezpieczenia społecznego wyłącznie do pracodawcy, który się od niej odwołał, stwierdzając, że nawet w takim przypadku obowiązkiem sądu jest wezwanie płatnika składek do wskazania ubezpieczonego w trybie art. 195 § 1 k.p.c. Następnie ubezpieczonego należałoby zawiadomić o toczącym się procesie i możliwości wstąpienia do sprawy w charakterze ubezpieczonego⁵⁹³. Wezwanie ubezpieczonego w charakterze świadka bądź zainteresowanego nie spełnia wymagań prawidłowego oznaczenia strony w sprawie z odwołania od decyzji o wyłączeniu pracownika z pracowniczego ubezpieczenia społecznego, co skutkuje

⁵⁹³ Por. art. 195 § 2 k.p.c. („Sąd wezwie osoby niezapozwane do wzięcia udziału w sprawie w charakterze pozwanych. Osoby, których udział w sprawie w charakterze powodów jest konieczny, sąd zawiadomi o toczącym się procesie. Osoby te mogą w ciągu dwóch tygodni od doręczenia zawiadomienia przystąpić do sprawy w charakterze powodów”), art. 196 k.p.c. („§ 1. Jeżeli okaże się, że powództwo zostało wniesione nie przez osobę, która powinna występować w sprawie w charakterze powoda, sąd na wniosek powoda zawiadomi o toczącym się procesie osobę przez niego wskazaną. Osoba ta może w ciągu dwóch tygodni od doręczenia zawiadomienia wstąpić do sprawy w charakterze powoda. § 2. Osoba zawiadomiona, która zgłosiła przystąpienie do sprawy w charakterze powoda, może za zgodą obu stron wstąpić na miejsce strony powodowej, która wówczas będzie od udziału w sprawie zwolniona. W razie wyrażenia zgody na zmianę strony powodowej pozwany może w terminie dwutygodniowym złożyć sądowi wniosek o przyznanie dotychczasowych kosztów od osoby, która poprzednio występowała jako powód”).

pozbawieniem ubezpieczonego możliwości działania. Prowadzi to z kolei do jego nieważności (art. 379 pkt 5 k.p.c.), z przyczyny której można żądać wznowienia postępowania (art. 401 pkt 2 k.p.c.). Sąd Najwyższy wypowiedział się także w kwestii powagi rzeczy osądzonej wyroku w sprawie z odwołania pracodawcy od decyzji organu rentowego o wyłączeniu ubezpieczonego z pracowniczego ubezpieczenia społecznego, stwierdzając, że orzeczenie korzysta z powagi *res iudicata* wyłącznie pomiędzy odwołującym się pracodawcą a organem rentowym, nie zaś wobec ubezpieczonego. Należy przypomnieć, że w świetle art. 366 k.p.c., wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. W konsekwencji wydaje się, że w ocenie SN ubezpieczony w rozumieniu prawa materialnego, nawet jeśli nie jest osobą odwołującą się i o nic się nie ubiega, nie traci statusu ubezpieczonego w rozumieniu procesowym. Według SN „sprawa o wyłączenie pracownika z pracowniczego ubezpieczenia społecznego powinna być prawidłowo prowadzona z odwołania pracownika jako strony stosunku ubezpieczenia społecznego, który decyzją organu rentowego został wyłączony z obowiązku podlegania temu ubezpieczeniu” (II UK 66/04)⁵⁹⁴.

W mojej ocenie twierdzenie to nie jest trafne. Nie można bowiem wymóc na ubezpieczonym w rozumieniu materialnoprawnym wniesienia odwołania (*nemo invitus agere cogitur*)⁵⁹⁵ ani też odmówić pracodawcy (płatnikowi składek) prawa do jego złożenia, a tym samym występowania jako osoba odwołująca się (ubezpieczony w rozumieniu procesowym). Nie zmienia to faktu, że ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym powinien występować w procesie, niemniej niekoniecznie jako strona odwołująca się (ubezpieczony w rozumieniu procesowym), a jako inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, będąc stroną stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego. Wydaje się, że nie ma także racji SN wskazując, że nawet gdyby decyzja o wyłączeniu ubezpieczonego z pracowniczego ubezpieczenia

⁵⁹⁴ OSNP 2005/10/149.

⁵⁹⁵ Jak słusznie wskazuje R. Flejszar, wyłącznie do uprawnionego należy podjęcie decyzji o wystąpieniu z żądaniem udzielenia ochrony prawnej na drodze sądowej, zaś od tej zasady nie ma wyjątków (R. Flejszar, *Rozporządzalność materialna. Rozporządzalność w szczególności postępowania i jego zakresem* (w:) Tenże, *Zasada...*, *op. cit.*).

społecznego została skierowana przez organ rentowy wyłącznie do jego pracodawcy, który odwołał się od niej, to obowiązkiem sądu było wezwanie tego płatnika składek do wskazania ubezpieczonego w trybie art. 195 § 1 k.p.c., którego należało zawiadomić o toczącym się procesie i możliwości (potrzebie) wstąpienia do sprawy w charakterze ubezpieczonego (art. 195 § 2, art. 196 i art. 477¹¹ k.p.c.). Zgodnie z art. 195 § 1 k.p.c. „jeżeli okaże się, że nie występują w charakterze powodów lub pozwanych wszystkie osoby, których łączny udział w sprawie jest konieczny, sąd wezwie stronę powodową, aby oznaczyła w wyznaczonym terminie osoby niebiorące udziału w taki sposób, by ich wezwanie lub zawiadomienie było możliwe, a w razie potrzeby, aby wystąpiła z wnioskiem o ustanowienie kuratora”. W świetle § 2 art. 195 k.p.c. „sąd wezwie osoby niezapozwane do wzięcia udziału w sprawie w charakterze pozwanych. Osoby, których udział w sprawie w charakterze powodów jest konieczny, sąd zawiadomi o toczącym się procesie. Osoby te mogą w ciągu dwóch tygodni od doręczenia zawiadomienia przystąpić do sprawy w charakterze powodów”. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jest jednak stroną postępowania inną od ubezpieczonego w rozumieniu procesowym (odpowiednika powoda). Nie może przy tym nie przystąpić do sprawy, o czym była już mowa w rozdziale jej poświęconym. W konsekwencji art. 195 k.p.c. znajdzie jedynie ograniczone zastosowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Niewątpliwie umożliwia on wezwanie odwołującego się przez sąd do oznaczenia w wyznaczonym terminie osoby niebiorącej udziału w taki sposób, by jej zawiadomienie (poinformowanie o procesie) było możliwe, a w razie potrzeby, aby wystąpiła z wnioskiem o ustanowienie kuratora. Jednakże tak jak nie można wymóc na powodach koniecznych czynnego udziału w postępowaniu, tak nie można wymóc na innej osobie zajęcia stanowiska w sprawie. Niemniej nie traci ona statusu strony w wyniku niezajęcia stanowiska w sprawie, a jedyną konsekwencją takiego postępowania będzie możliwość wydania wyroku sprzecznego z jej interesami (*volenti non fit iniuria*). W stanie prawnym, w którym SN wydał omawiany wyrok, § 2 art. 477¹¹ w zdaniu drugim stanowił, że jeżeli osoba zainteresowana nie została wezwana do udziału w sprawie przed organem rentowym, sąd wezwie ją do udziału w postępowaniu bądź z urzędu, bądź na jej

wniosek lub na wniosek jednej ze stron. Skoro nie przewidziano takiej konstrukcji odnośnie do innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, nie ulega wątpliwości, że w intencji ustawodawcy musi ona być stroną postępowania sądowego i wobec tego musi zostać poinformowana, że proces się toczy, a także muszą być wobec niej kierowane pisma procesowe stron, zawiadomienia o terminach rozpraw i orzeczenia sądu w celu umożliwienia wnoszenia środków odwoławczych. Konkludując, w mojej ocenie w przedmiotowej sprawie pracodawcy przysługiwał status ubezpieczonego w rozumieniu procesowym, zaś ubezpieczonemu w rozumieniu materialnoprawnym – status innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja.

Zgodnie z kolei z postanowieniem SN z 5 listopada 2012 r. w sytuacji **występowania ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym w roli zainteresowanego** zasadne i konieczne jest uchylenie przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania organowi rentowemu (art. 477^{14a} k.p.c.). Sąd Najwyższy wskazał, że o stosowaniu art. 477^{14a} k.p.c. decyduje ta sama wadliwość, o której mowa w art. 386 § 4 k.p.c., przy czym w postępowaniu przed sądem ubezpieczeń społecznych drugiej instancji istnieje jeszcze możliwość uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy nie tylko do sądu pierwszej instancji, lecz aż do ZUS (w konsekwencji do obu przypadków ma zastosowanie art. 394¹ § 1¹ k.p.c.). Zwrócono uwagę, że **prawo materialne ma podstawowe znaczenie, gdyż to ono decyduje m. in. o tym, jakie role procesowe przypadają poszczególnym podmiotom**, a przy tym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych to decyzja organu rentowego rozpoczyna postępowanie i wyznacza te role. Odnosząc się do stanu faktycznego sprawy – w którym komandytariusz spółki był zainteresowanym, a za płatnika składek ZUS uznał spółkę komandytową – SN wskazał, że „w przypadku współników spółki komandytowej, którzy nie prowadzą działalności gospodarczej (działalność tę prowadzi spółka), tytułem podlegania przez nich obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym jest samo pozostawanie współnikami takiej spółki. Ubezpieczenie należy odnosić do okresu posiadania

statusu wspólnika”⁵⁹⁶. W ocenie sądu płatnikiem składek był komandytariusz, a nie spółka (II UZ 52/12)⁵⁹⁷.

W zdaniu odrębnym do omawianego postanowienia SSN J. Strusińska-Żukowska wskazała, że z punktu widzenia przepisów kodeksu postępowania administracyjnego, skierowanie decyzji do spółki komandytowej (niespełniającej materialnoprawnych warunków bycia podmiotem praw i obowiązków w stosunku ubezpieczenia społecznego jej wspólnika), powodowało nieważność decyzji, niezależnie od tego, że była skierowana również do komandytariusza. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje jednak możliwości stwierdzenia nieważności decyzji organu rentowego, a przy tym brak możliwości wydania rozstrzygnięcia co istoty sprawy (tj. co do kwestii podlegania komandytariusza ubezpieczeniom społecznym) wskutek rozpoznania odwołania strony niemającej legitymacji procesowej, przy jednoczesnym przypisaniu jedynej stronie legitymowanej czynnie roli zainteresowanego (tj. strony, której decyzja nie musi dotyczyć bezpośrednio). W konsekwencji w ocenie SSN J. Strusińskiej-Żukowskiej „nieprawidłowe byłoby zarówno oddalenie odwołania z powodu braku legitymacji procesowej po stronie odwołującej się spółki, jak i rozpoznanie sprawy co do jej istoty na skutek odwołania strony nieposiadającej legitymacji procesowej”, przy jednoczesnym wykluczeniu możliwości uchylenia decyzji z przyczyny nieważności. Nadto wskazała ona, że nie zachodziły przesłanki do uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, gdyż nie doszło do nieważności postępowania w rozumieniu art. 386 § 2 k.p.c. ani też do nierozpoznania istoty sprawy, a nadto nie było też konieczne przeprowadzenie postępowania dowodowego w całości (por. art. 386 § 4 k.p.c.). Wobec tego sytuacja, która wystąpiła w sprawie w pełni odpowiada rozwiązaniu przyjętemu w art. 477^{14a} k.p.c. W ocenie SSN J. Strusińskiej-Żukowskiej nie można zatem uznać, że art. 477^{14a} k.p.c. w pewnym sensie obejmuje swoją treścią art. 386 § 4 k.p.c., co stanowiłoby uzasadnienie dopuszczalności zażalenia na wyrok uchylający wyrok sądu pierwszej instancji

⁵⁹⁶ Zob. także wyrok SN z 7 marca 2012 r., II UK 18/12 (OSNAPiUS 2013/5-6/60) oraz wyrok SN z 13 września 2010 r., II UK 82/10 (OSNP 2012/1-2/21).

⁵⁹⁷ Legalis/El. nr 637534.

oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego i przekazujący sprawę temu organowi do ponownego rozpoznania. W tym świetle zażalenie organu rentowego powinno być odrzucone.

W odniesieniu do tego orzeczenia i przedstawionego zdania odrębnego należy przypomnieć, że proces może toczyć się z odwołania innej osoby niż ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym, zaś ubezpieczony w tym rozumieniu nie musi kwestionować decyzji organu rentowego. W rozpoznawanej sprawie błąd wystąpił na etapie postępowania przed organem rentowym. Przyjmując za prawidłowe twierdzenie SN, że prawo materialne ma podstawowe znaczenie, gdyż to ono decyduje m. in. o tym, jakie role procesowe przypadają poszczególnym podmiotom, należy wskazać, że wydaje się, iż błąd organu rentowego w ocenie tego, kto jest ubezpieczonym powinien być uznany właśnie za naruszenie prawa materialnego, a zatem podstawę zmiany decyzji. Trudno przy tym zgodzić się z uwagą J. Strusińskiej-Żukowskiej odnośnie do braku możliwości wydania rozstrzygnięcia co istoty sprawy (tj. co do kwestii podlegania komandytariusza ubezpieczeniom społecznym) wskutek rozpoznania „odwołania strony niemającej legitymacji procesowej, przy jednoczesnym przypisaniu jedynej stronie legitymowanej czynnie roli zainteresowanego”. Wszak ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym nie jest jedynym podmiotem, który może wnieść odwołanie. Problem oznaczenia stron postępowania powinien być rozwiązany na etapie procesu cywilnego, bowiem jedynie postępowania sądowego dotyczy przepis wymieniający strony postępowania.

Konkludując, ubezpieczony w rozumieniu materialnoprawnym nie musi występować jako ubezpieczony w rozumieniu procesowym, aczkolwiek jego udział w procesie jako innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja (w sytuacji, w której nie wniósł odwołania) jest nieodzowny z uwagi na to, że ubezpieczony jest stroną stosunku materialnoprawnego elementarnego i decyzja dotyczy jego praw i obowiązków. Uniemożliwienie innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, udziału w sprawie (możności obrony praw) prowadzi do nieważności postępowania i jest podstawą jego wznowienia, o czym szerzej w podrozdziale 13.3.

13.2. Nieprzypisanie statusu zainteresowanego a nieważność postępowania

Treść art. 477¹¹ § 1 i 2 k.p.c. budziła i wciąż budzi szereg wątpliwości odnośnie do tego, czy brak udziału osoby zainteresowanej w roli zainteresowanego pociąga za sobą nieważność postępowania. Należy wskazać, że za poglądem, w świetle którego brak udziału osoby zainteresowanej w roli zainteresowanego zawsze powoduje nieważności postępowania SN opowiadał się w starszym orzecznictwie⁵⁹⁸, zaś w najnowszych orzeczeniach SN przyjmuje niekiedy zapatrywanie zgoła odmienne⁵⁹⁹. Początków zmiany zapatrywania judykatury na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych można upatrywać w uchwale składu siedmiu sędziów SN z 20 kwietnia 2010 r. (III CZP 112/09)⁶⁰⁰, w której stwierdzono, że niewzięcie przez zainteresowanego udziału w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym nie powoduje nieważności tego postępowania. Wychodząc w swoich wywodach od tego orzeczenia, B. Gudowska⁶⁰¹ poddała w wątpliwość prawidłowość stwierdzania nieważności postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z uwagi na niebranie przez zainteresowanego w rozumieniu art. 477¹¹ k.p.c. udziału w procesie już w poprzednim stanie prawnym.

W pierwszej kolejności należy odnieść się ogólnie do pojęcia „nieważności postępowania”. Nie zostało ono zdefiniowane w kodeksie postępowania cywilnego, w którym wymieniono jedynie przyczyny nieważności (art. 379 k.p.c.). Jak syntetycznie podaje T. Zembrzuski, przedstawiając poglądy doktryny, można powiedzieć albo że nieważność „następuje” w określonych wypadkach, albo że

⁵⁹⁸ Tak SN m. in. w wyroku z 3 października 1996 r., II URN 36/96 (OSNP 1997/9/156), w uchwale z 29 lipca 1998 r., III ZP 20/98 (OSNP 1998/23/60), w wyroku z 15 lipca 1999 r., II UKN 52/99 (OSNP 2000/22/826), w wyroku z 8 grudnia 2000 r., II UKN 128/00 (OSNP 2002/15/368), w wyroku z 5 czerwca 2008 r., III UK 5/08 (Legalis/El. nr 512919), w wyroku z 3 sierpnia 2012 r., I UK 146/12 (Legalis/El. nr 966592). Zob. także wyrok SA we Wrocławiu z 6 września 2012 r., III AUa 827/12 (Legalis/El. nr 1034180), wyrok SA w Poznaniu z 25 lipca 2013 r. III AUa 1406/12 (Legalis/El. nr 739177), wyrok SA w Katowicach z 26 listopada 2013 r., III AUa 320/13 (Legalis/El. nr 1045054).

⁵⁹⁹ Zob. powoływane już postanowienie SN z 8 czerwca 2017 r., II UZ 21/17.

⁶⁰⁰ OSNC 2010/7-8/98.

⁶⁰¹ B. Gudowska, *Zainteresowany...*, *op. cit.*

do nieważności „dochodzi” w postępowaniu, albo że postępowanie jest „dotknięte” nieważnością, albo że nieważność może w nim „zachodzić”. Autor słusznie stwierdza, że nieważność stoi na przeszkodzie dalszemu prowadzeniu postępowania, które jest nią dotknięte, zaś skutek nieważności jest zawsze wywołany uchybieniem procesowym. Nieważność nie jest przy tym „stanem, ponieważ stanem jest przyczyna nieważności, która wywołuje określony skutek”. Nie jest także skutkiem, a jest nim uchylenie orzeczenia oraz podjęcie dalszych czynności⁶⁰². W szczególności może to być przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Należy przy tym podkreślić, że nieważność wynika z błędów zaistniałych w postępowaniu, które polegają na naruszeniu przepisów. Jak wskazuje T. Zembrzuski „przyczyny nieważności postępowania są *a priori* uchybieniami, które należy określić jako istotne. Istotność polega na większej doniosłości uchybienia w porównaniu z innymi, a kwalifikacja danego uchybienia nie opiera się na badaniu praktycznych skutków, które powstały w konkretnej sprawie”⁶⁰³.

W świetle art. 379 pkt 5 k.p.c. nieważność postępowania zachodzi, jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw. Niniejsze rozważania dotyczą nieważności postępowania właśnie w związku z zaistnieniem tej przesłanki. Badając, czy doszło do pozbawienia strony możliwości działania należy po pierwsze rozważyć, czy nastąpiło naruszenie przepisów procesowych, po drugie, czy uchybienie to wpłynęło na możliwość strony działania w postępowaniu, a po trzecie, czy pomimo zaistnienia tych przesłanek strona mogła bronić swych praw w procesie⁶⁰⁴. Zgodnie ze stanowiskiem judykatury, nieważność postępowania z tej przyczyny ma miejsce wówczas, gdy stronę pozbawiono możliwości podjęcia bądź świadomego zaniechania czynności procesowych, które dotyczą jej sfery prawnej. Przy tym pozbawienie możliwości obrony praw ma miejsce jedynie wówczas, gdy strona nie może podejmować czynności wskutek

⁶⁰² T. Zembrzuski, *Istota i znaczenie nieważności postępowania cywilnego. Sedno nieważności* (w:) Tenże, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017 i powołana tam literatura. W przypadku monografii Autora zastosowano taki sam sposób cytowania jak w przypadku monografii K. Antonowa (zob. przypis 2).

⁶⁰³ T. Zembrzuski, *Przyczyny nieważności postępowania. Charakterystyka* (w:) Tenże, *Nieważność...*, *op. cit.* i powołana tam literatura.

⁶⁰⁴ Wyrok SA w Gdańsku z 12 stycznia 2017 r., III AUa 1366/16 (Lex/El. nr 2274398).

wadliwego działania innego podmiotu, nie zaś wówczas, gdy nie korzysta z możliwości działania z własnej woli⁶⁰⁵. Według SN, aby stwierdzić nieważność postępowania, należy zbadać, czy w konkretnym przypadku strona rzeczywiście nie miała możliwości dokonywania czynności procesowych. Do pozbawienia strony możliwości obrony praw dochodzi wówczas, gdy „strona danego procesu z powodu wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów postępowania, których nie można było wskazać przed wydaniem orzeczenia w danej instancji, nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części”⁶⁰⁶.

Nieważność postępowania w żaden sposób nie uchyła sama w sobie ani skuteczności, ani wykonalności orzeczenia wydanego w postępowaniu nią dotkniętym. Stwierdzenie nieważności całości albo części postępowania może nastąpić jedynie wówczas, gdy orzeczenie zostanie zaskarżone. Nieważność może przy tym zostać stwierdzona jedynie w tej części, w jakiej wyrok został zaskarżony. Nawet jeśli postępowanie jest nieważne w pozostałej części, a wyroku nie zaskarżono w całości, staje się on zatem prawomocny w części niezaskarżonej (art. 363 k.p.c.).

Jak już wskazano, do 20 marca 2015 r. art. 477¹¹ § 2 zd. 2 k.p.c. przewidywał, że jeżeli osoba zainteresowana nie została wezwana do udziału w sprawie przed organem rentowym, sąd wezwie ją do udziału w postępowaniu bądź z urzędu, bądź na jej wniosek lub na wniosek jednej ze stron. Takie ukształtowanie przepisu skutkowało przyjęciem w zasadzie jednolitej linii orzeczniczej⁶⁰⁷, zgodnie z którą niewezwanie osoby zainteresowanej do udziału w postępowaniu przed sądem ubezpieczeń społecznych zawsze powodowało

⁶⁰⁵ Zob. wyrok SN z 27 maja 1999 r., II CKN 318/98, (Legalis/El. nr 344993), wyrok SN z 9 stycznia 2001 r., II CKN 1211/00 (Legalis/El. nr 277189), wyrok SN z 28 stycznia 2004 r., IV CK 418/02 (Legalis/El. nr 66719).

⁶⁰⁶ Zob. postanowienie SN z 12 kwietnia 2018 r., II CZ 15/18 (Legalis/El. nr 1769960) i przywołane tam orzecznictwo.

⁶⁰⁷ Niemniej należy odnotować kontrowersje w doktrynie (np. J. Gudowski, *Przegląd orzecznictwa z zakresu prawa cywilnego procesowego (za II półrocze 1996 r.)*, PS 2001/4, M. Cholewa, *Glosa...*, *op. cit.*), w której wskazywano, że nieważność postępowania wynikająca z pozbawienia możliwości obrony swych praw musi dotyczyć strony jako podmiotu już biorącego udział w procesie, nie zaś takiego, który może bądź powinien stać się stroną. W konsekwencji uchybienie sądu polegające na niewezwaniu zainteresowanego do udziału w sprawie w charakterze strony, oceniano jako uchybienie procesowe, które mogło mieć znaczenie jedynie wówczas, gdy mogło zarazem mieć wpływ na wynik sprawy.

nieważność postępowania ze względu na pozbawienie strony możliwości obrony jej praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). W doktrynie podnoszono, że pociąga to za sobą wiele komplikacji natury procesowej⁶⁰⁸. Sąd drugiej instancji oraz SN mają bowiem obowiązek w granicach zaskarżenia brać pod uwagę z urzędu kwestię nieważności postępowania (art. 378 § 1 i art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Zważywszy na to, że w pojęciu „zainteresowanego” może mieścić się szereg podmiotów o różnym faktycznym stopniu zależności z przedmiotem procesu, a przy tym liczba tych podmiotów może być istotna, stwierdzenie, że któryś z nich nie został wezwany do udziału w sprawie skutkowało uchYLENIEM wyroku z urzędu w przypadku jego zaskarżenia. Wskutek takiego ukształtowania przepisu, zainteresowanemu przysługiwało żądanie wznowienia postępowania na podstawie art. 401 pkt 2 k.p.c.⁶⁰⁹ ze względu na pozbawienie możliwości działania w postępowaniu wskutek naruszenia przepisów prawa. Obecnie ustawodawca dopuszcza zaś niebranie przez osobę, która mogłaby być zainteresowanym udziału w sprawie (i niedokonywanie przez sąd czynności wobec niej) – podmiot, który mógłby być zainteresowanym może, lecz nie musi przystąpić do sprawy (stać się jego stroną). Sąd musi jednak zawiadomić osobę zainteresowaną o postępowaniu.

To, że interes prawny osoby zainteresowanej jest jedynie pośrednio zależny od rozstrzygnięcia sprawy nie oznacza wprost, że jest to interes mniej istotny od wynikającego ze stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego. Przytoczony już w ramach niniejszych rozważań przykład małżonka dłużnika w sytuacji wydania decyzji stanowiącej podstawę do wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości dłużnika i jego małżonka (zob. podrozdział 10.2) obrazuje, że prawa i obowiązki podmiotu, który może stać się zainteresowanym mogą mieć niekiedy równie istotną wagę z prawami i obowiązkami osoby odwołującej się (ubezpieczonego w rozumieniu procesowym). Osoba taka powinna mieć możliwość wzięcia udziału w postępowaniu, a więc sąd – o czym stanowi art.

⁶⁰⁸ M. Cholewa-Klimek, *Strona w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zainteresowany* (w:) Taż, *Postępowanie...*, *op. cit.*

⁶⁰⁹ Przepis ten przewiduje, że można żądać wznowienia postępowania z powodu nieważności, jeżeli strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej albo nie była należycie reprezentowana bądź jeżeli wskutek naruszenia przepisów prawa była pozbawiona możliwości działania; nie można jednak żądać wznowienia, jeżeli przed uprawomocnieniem się wyroku niemożność działania ustała lub brak reprezentacji był podniesiony w drodze zarzutu albo strona potwierdziła dokonane czynności procesowe.

477¹¹ § 2 k.p.c. – musi zawiadomić ją o postępowaniu. To, czy stanie się ona stroną poprzez złożenie oświadczenia w terminie dwóch tygodni pozostawiono jednak jej woli.

W ocenie B. Gudowskiej⁶¹⁰ skoro osoba zainteresowana, która nie została wezwany do udziału w sprawie (obecnie zawiadomiona o możliwości wzięcia udziału w sprawie) nie jest stroną postępowania, to nie można jej pozbawić możliwości obrony praw. Takie pozbawienie może dotyczyć bowiem jedynie podmiotu, który jest stroną. Według tej Autorki w sytuacji, w której doszło do uchybienia sądu, można je poczytać w konkretnym przypadku, co najwyżej, za mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Powoduje to w postępowaniu wywołanym wniesieniem skargi kasacyjnej konieczność uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, ale nie z przyczyny nieważności postępowania (por. art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.). Nadto zgodnie z art. 366 k.p.c. wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Jak wskazała Autorka, powaga rzeczy osądzonej nie obejmuje zatem podmiotu, który nie brał udziału w sprawie, a więc podmiot ten może występować w ewentualnym procesie między nim a ubezpieczonym lub organem rentowym bez wynikających z *res iudicata* ograniczeń.

Z poglądami tymi co do zasady należy się zgodzić, zaś przedstawione uwagi pozostają aktualne w obecnym stanie prawnym. *De lege lata* na sąd nałożono obowiązek zawiadomienia osoby zainteresowanej o postępowaniu, zaś skutek nieważności postępowania z uwagi na uniemożliwienie stronie możliwości obrony jej praw nie może wystąpić z uwagi na uniemożliwienie możliwości obrony praw podmiotowi, który stroną się nie stał i stać się, *verba legis*, nie musiał. W przypadku więc niezawiadomienia osoby zainteresowanej nie dochodzi do nieważności postępowania. Może ona mieć miejsce odnośnie do zainteresowanego, a więc do osoby zainteresowanej, która już stała się stroną.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że brak zawiadomienia osoby zainteresowanej o sprawie jest uchybieniem procesowym, które może mieć istotny wpływ na jej wynik. Jednakże osoba zainteresowana nie ma żadnych

⁶¹⁰ B. Gudowska, *Zainteresowany...*, *op. cit.*

środków oddziaływania na tok procesu, nie może z własnej woli i mocą własnej aktywności do sprawy przystąpić. Należałoby rozważyć, czy – *de lege ferenda* – sytuacja ta nie powinna zostać rozwiązana na kształt unormowania zawartego w art. 510 § 1 k.p.c. dotyczącym postępowania nieprocesowego. Na gruncie tego postępowania, zainteresowany może żądać dopuszczenia do wzięcia udziału w sprawie, zaś na odmowę przysługuje mu zażalenie. W obecnym stanie prawnym – *de lege lata* – rozwiązanie takie nie wchodzi jednak w grę.

Warto przy tym zaznaczyć, że jeśli osoba zainteresowana dysponuje dowodami, które nie zostały wykorzystane przez strony procesu przed sądem ubezpieczeń społecznych albo zna okoliczności, które mogły mieć wpływ na wynik sprawy, może skorzystać z drogi przewidzianej w art. 83a u.s.u.s. W świetle ust. 1 tego artykułu, prawo lub zobowiązanie stwierdzone decyzją ostateczną ZUS ulega ponownemu ustaleniu na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu, jeżeli po uprawomocnieniu się decyzji zostaną przedłożone nowe dowody lub ujawniono okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na to prawo lub zobowiązanie. Zgodnie z art. 83a ust. 3 u.s.u.s. w sprawach rozstrzygniętych orzeczeniem właściwego sądu, ZUS, na podstawie dowodów lub okoliczności, o których mowa w ust. 1:

- 1/ wydaje we własnym zakresie decyzję przyznającą prawo lub określającą zobowiązanie, jeśli jest to korzystne dla zainteresowanego,
- 2/ występuje do właściwego sądu z wnioskiem o wznowienie postępowania przed tym organem, gdy z przedłożonych dowodów lub ujawnionych okoliczności wynika, że prawo nie istnieje lub zobowiązanie jest wyższe niż określone w decyzji.

Nie jest więc tak, że osoba zainteresowana nie ma żadnych środków prawnych, za pomocą których mogłaby chronić swoje prawa i obowiązki. Musi jednak czekać na zakończenie postępowania sądowego i dopiero wówczas może żądać wznowienia postępowania przed ZUS. Kwestia tego, które rozwiązanie jest lepsze – obecne czy ewentualnie *de lege ferenda* analogiczne z funkcjonującym na gruncie art. 510 § 1 k.p.c. – zależy od przyjętego kryterium. Ocenę tego, kto może stać się zainteresowanym pozostawiono sądowi. Od decyzji o odmowie wznowienia postępowania wydanej przez organ rentowy przysługuje odwołanie

do sądu. Wydaje się zatem, że prawa osoby zainteresowanej, która mogłaby stać się zainteresowanym na gruncie procesu przed sądem ubezpieczeń społecznych – jako strony stosunku dalszego ubezpieczenia społecznego albo stosunku poza ubezpieczeniowego – są co do zasady chronione, aczkolwiek wątpliwości może budzić efektywność przyjętego rozwiązania.

13.3. Nieumżliwienie innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, udziału w procesie

W niniejszym podrozdziale zostanie podjęta kwestia nieumżliwienia innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, udziału w postępowaniu wskutek stwierdzenia przez sąd, że nie występuje taki podmiot, któremu w konkretnym procesie należałoby przypisać tę rolę procesową. Rozważana jest zatem wyłącznie sytuacja kompletnego pominięcia przez sąd istnienia osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, polegającego na zaniechaniu doręczenia jej odwołania oraz zaniechaniu podjęcia wobec niej jakiegokolwiek czynności, wskutek której dowiedzialaby się ona o postępowaniu i mogła podjąć obronę swoich interesów.

Rozważania dotyczące skutków takiego nieumżliwienia innej osobie, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, udziału w sprawie należy rozpocząć od przypomnienia treści art. 477¹¹ § 1 i 2 k.p.c. Zgodnie z § 1 powołanego artykułu „stronami są ubezpieczony, osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy, wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności i zainteresowany”. Jak stanowi z kolei § 2 tego artykułu „zainteresowanym jest ten, czyje prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy. Jeżeli zainteresowany nie bierze udziału w sprawie, sąd zawiadomi go o toczącym się postępowaniu. Zainteresowany może przystąpić do sprawy w ciągu dwóch tygodni od dnia doręczenia zawiadomienia. Do zainteresowanego przepisu art. 174 § 1 nie stosuje się”.

Porównanie dwóch przedstawionych jednostek redakcyjnych art. 477¹¹

k.p.c. prowadzi do wniosku, że z woli ustawodawcy inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, musi mieć możliwość brania aktywnego udziału w sprawie i statuuje się jako strona z chwilą doręczenia jej odwołania (por. uwagi zaprezentowane w rozdziale 7). Tak jak pozwany nie może wybrać, czy stanie się pozwanym (jako strona statuuje się z chwilą doręczenia pozwu – art. 192 pkt 1 k.p.c.), tak inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, nie może wybrać, czy stanie się stroną postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych (jako strona statuuje się z chwilą doręczenia odwołania – art. 192 pkt 1 k.p.c. stosowany odpowiednio). Jest to sytuacja odmienna niż w przypadku zainteresowanego, który może do sprawy przystąpić albo do niej nie przystąpić, a staje się stroną dopiero z chwilą przystąpienia. Ta różnica między wskazanymi podmiotami jest w mojej ocenie kluczowa dla rozważania wystąpienia nieważności postępowania w przypadku nieumżliwienia im wzięcia udziału w sprawie.

W podrozdziale 13.2 omówiono pokrótce zagadnienie nieważności postępowania *in genere*. Uważam – pomimo wszelkich ewentualnych zastrzeżeń – że w postępowaniu przed sądem ubezpieczeń społecznych nieważność postępowania z uwagi na pozbawienie innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, możliwości obrony praw może nastąpić z uwagi na naruszenie przez sąd art. 477¹¹ § 1 k.p.c. W świetle tego przepisu inna osoba musi stać się stroną procesu wywołanego odwołaniem od decyzji dotyczącej jej praw i obowiązków, zaś z uwagi na treść art. 192 pkt 1 k.p.c. staje się nią wskutek doręczenia odwołania (por. uwagi przedstawione w rozdziale 7). Należałoby przyjąć, że inną osobę należy traktować tak jak ubezpieczonego w rozumieniu procesowym (odwołującego się) i organ rentowy – podmioty te są stronami bez dokonania szczególnej czynności przez sąd (np. wydania postanowienia o wezwaniu do udziału w sprawie czy zawiadomieniu o nim), a bez nich proces toczyć się wcale nie może, bowiem są stronami stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego. Żaden przepis kodeksu postępowania cywilnego nie przewiduje szczególnych czynności, które powinien podjąć sąd wobec innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Z ujęcia art. 477¹¹ k.p.c. wynika przy tym konieczność zapewnienia jej możliwości udziału w sprawie

poprzez zastosowanie ogólnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego, a więc poprzez doręczenie odwołania, doręczanie dalszych pism procesowych i orzeczeń sądu, a także zawiadomień o terminach rozpraw i czynnościach podejmowanych przez sąd, tak jak w przypadku ubezpieczonego w rozumieniu procesowym i organu rentowego (por. wyrok SA w Katowicach z 17 czerwca 2014 r. przedstawiony w podrozdziale 8.2.1).

Jeśli sąd nie stwierdził istnienia podmiotu, który musi występować w procesie jako inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, to znaczy, że uchybił art. 477¹¹ § 1 k.p.c. Nieprawidłowo określił bowiem strony postępowania. W świetle tego przepisu nie ulega wątpliwości, że jeśli dany podmiot jest stroną stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego, to musi stać się stroną procesu (tak jak w zwykłym procesie cywilnym musi stać się stroną podmiot oznaczony przez powoda jako pozwany). Pozbawienie innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, możliwości obrony praw następuje więc wskutek nieuznania jej za stronę, mimo że z woli ustawodawcy stroną procesu być musi.

Odnosnie do zainteresowanego, nieważność postępowania toczącego się bez jego udziału była uzasadniana zaniedbaniem obowiązku wezwania wynikającego z art. 477¹¹ § 2 k.p.c. w poprzednim stanie prawnym⁶¹¹ oraz jest uzasadniana zaniedbaniem obowiązku zawiadomienia wynikającego z tego samego artykułu w obecnym stanie prawnym⁶¹². Inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, od zainteresowanego odróżnia – jak już powiedziano – to, że nie tylko może, ale i musi stać się stroną (musi wobec niej powstać stan zawisłości sporu wskutek doręczenia odwołania – art. 192 pkt 1 k.p.c.). Ustawodawca nie pozostawił w tej mierze dowolności. Wydaje się, że stwierdzenie dotyczące tego, że nieważność postępowania nie zachodzi w przypadku nieprzypisania statusu zainteresowanego z uwagi na to, że nie można pozbawić możliwości obrony praw podmiotu, który stroną się nie stał (por. podrozdział 13.2), nie mogą odnosić się także do innej osoby, której praw i

⁶¹¹ Zob. np. wyrok SN z 29 lipca 1998 r., III ZP 20/98 (OSNAPiUS 1998/23/690).

⁶¹² Zob. np. wyrok SA w Lublinie z 30 listopada 2016 r., III AUa 530/16 (Legalis/El. nr 1559899).

obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Jest tak dlatego, że zainteresowany z woli ustawodawcy nie musi stać się stroną. W przypadku innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja występuje zaś taka konieczność. Są to więc sytuacje różne. W art. 477¹¹ § 1 k.p.c. wymieniono jako strony zarówno inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jak i zainteresowanego, a jedynie wobec zainteresowanego wskazano – w § 2 art. 477¹¹ k.p.c. – że należy zawiadomić go o postępowaniu za pomocą postanowienia (art. 477¹¹ § 2 i 3 k.p.c.), ale nie musi on od przystąpić do sprawy. Skoro podobnego rozwiązania nie przyjęto odnośnie do innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, to znaczy, że skutek błędnego określenia stron postępowania poprzez pominięcie innej osoby (naruszenie art. 477¹¹ k.p.c.) jest dalej idący. Wszak przy pominięciu innej osoby postępowanie nie toczy się z udziałem wszystkich podmiotów będących stronami stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego, mimo że praw i obowiązków wszystkich tych stron dotyczy.

Zbyt daleko idące byłoby przy tym stwierdzenie, że inna osoba jest stroną z mocy samego prawa, niemniej wydaje się, że z woli ustawodawcy jej udział jako strony można określić jako „konieczny”. Należy przy tym podkreślić, że jest to sytuacja odmienna od sytuacji współuczestników procesowych. Jak już powiedziano inna osoba nie jest współuczestnikiem, a w szczególności współuczestnikiem koniecznym w rozumieniu art. 72 § 2 k.p.c., z żadną ze stron postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych (zob. uwagi przedstawione w podrozdziale 12.2). Brak któregośkolwiek ze współuczestników koniecznych stanowi brak legitymacji procesowej łącznej i jeśli występuje po którejś ze stron procesu, nastąpi oddalenie powództwa⁶¹³. Sytuacja taka nie wystąpi w postępowaniu przed sądem ubezpieczeń społecznych, bowiem nie może być w nim mowy o współuczestnikach koniecznych – każda strona reprezentuje swój własny interes, a przy tym każdy podmiot biorący udział w postępowaniu jest odrębną stroną (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 12.2). Interes ten w praktyce najczęściej oparty jest co najmniej na odrębnej podstawie prawnej. Nadto w art. 477¹⁴ § 1 k.p.c. przewidziano jedyną sytuację, w której następuje

⁶¹³ Por. wyrok SN 23 września 2016 r., II CSK 27/16 (Legalis/El. nr 1532461).

oddalenie odwołania – jest to brak „podstaw do jego uwzględnienia”.

Nie ma jednocześnie, *de lege lata*, możliwości oddalenia odwołania w przypadku braku strony „koniecznej”, jaką jest inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja. Można przy tym zauważyć, że stałoby to w sprzeczności z samymi założeniami postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych z punktu widzenia realizacji praw i obowiązków materialnoprawnych jego stron (por. uwagi przedstawione w rozdziale 11). Zważywszy nadto na wagę uchybienia błędnego określenia stron postępowania, można – aczkolwiek z dużą dozą ostrożności – przyjąć nieważność postępowania w przypadku całkowitego pominięcia innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, jako jego strony. Kwestia ta niewątpliwie wymaga przy tym dyskusji doktryny. Ze względu na to, że prezentowana w niniejszej rozprawie koncepcja rozróżnienia ubezpieczonego w rozumieniu procesowym, innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, oraz zainteresowanego nie była dotąd przedmiotem szerokich rozważań doktryny i judykatury, wniosek dotyczący nieważności postępowania wysuwany jest ostrożnie.

Warto przy tym posłużyć się pewnym przykładem zaczerpniętym z praktyki. Przed sądem od ok. 5.000 decyzji ZUS w przedmiocie wysokości podstawy wymiaru składek pracowników danego zakładu pracy, odwołał się ten zakład pracy. Wobec tego, że wydano ww. liczbę decyzji, od każdej z nich wpłynęło odwołanie, a zatem zarejestrowano ok. 5.000 zł odrębnych spraw z odwołania zakładu pracy przeciwko ZUS. Każda decyzja dotyczyła tylko jednego pracownika, który był inną osobą w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c. Może pojawić się wątpliwość, czy w sytuacji pominięcia choćby jednego z tych 5.000 pracowników, wszystkie postępowania byłyby dotknięte nieważnością. W żadnym wypadku tak nie jest. Pominięcie jednego pracownika skutkowałoby bowiem nieważnością jedynie postępowania w przedmiocie prawidłowości decyzji, która go dotyczyła (tj. dotyczyła jego podstawy wymiaru składek z tytułu zatrudnienia w zakładzie pracy), a zatem jednej z 5.000 decyzji. Pozostawałoby bez wpływu na pozostałe postępowania wszczęte wskutek odrębnych odwołań.

Zgodnie z art. 386 § 2 k.p.c., w razie stwierdzenia nieważności

postępowania, sąd drugiej instancji uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazuje sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Stwierdzenie nieważności postępowania w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej prowadzi do takich samych skutków (art. 398¹⁵ i art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Z uwagi na nieważność postępowania, strona pozbawiona możliwości obrony praw może żądać jego wznowienia (art. 401 pkt 2 k.p.c.).

Przy zaakceptowaniu wniosku dotyczącego nieważności postępowania w przypadku pominięcia w nim innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, umożliwienie jej udziału w sprawie ma znaczenie kluczowe dla prawidłowego toku postępowania. Z woli ustawodawcy, jeśli istnieje taki podmiot, którego praw i obowiązków zaskarżona decyzja dotyczy, musi on być stroną postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Warto nadmienić, że jest to bliższe zasadzie uczestnictwa, aniżeli zasadzie dwustronności – dla postępowania nieprocesowego charakterystyczne jest występowanie zbliżonej konstrukcji uczestników z mocy prawa niezależnie od tego, czy o wszczęciu postępowania w ogóle wiedzą⁶¹⁴. Racje leżące u podstaw rozwiązania przyjętego na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych są widoczne, jeśli zwrócić uwagę na fakt, że brak udziału osób tak ściśle związanych z przedmiotem procesu, jak osoby, których praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja (strony stosunku elementarnego) prowadziłby do istotnej niepewności prawa i orzeczeń sądowych, które byłyby wydawane jedynie wobec niektórych stron stosunku elementarnego, mimo że także innych podmiotów ściśle dotyczą.

Gdyby inna osoba nie stała się stroną procesu, wywołanego odwołaniem od decyzji, która dotyczy jej praw i obowiązków, a orzeczenie kończące postępowanie w sprawie nie zostało w żaden sposób zaskarżone, wówczas mogłaby domagać się wznowienia postępowania przed organem rentowym na zasadzie art. 83a u.s.u.s. albo żądać odrębnie świadczenia bądź ustalenia. W drugim przypadku toczyłoby się postępowanie z jej wniosku, a także należałoby wznowić postępowanie już zakończone prawomocnym wyrokiem wydanym w

⁶¹⁴ Por. P. Rylski, *Zainteresowany...*, *op. cit.* i przywołana tam literatura.

sprawie innej strony stosunku elementarnego (por. uwagi przedstawione w podrozdziale 13.2). Należy nadto przypomnieć, że w świetle art. 366 k.p.c. wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Powaga rzeczy osądzonej nie obejmowałaby zatem podmiotu, który z woli ustawodawcy musiał stać się stroną procesu – inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja – ale *de facto* się nią nie stał wskutek naruszenia art. 477¹¹ § 1 k.p.c. przez sąd. W sytuacji, w której ustawodawca wyraźnie przyznał innej osobie status strony bez wymogu przystąpienia do sprawy i dokonania szczególnej czynności przez sąd, postępowanie prowadzone bez jej wiedzy i bez umożliwienia jej obrony praw wydaje się być dotknięte nieważnością. Wynika to niewątpliwie z wagi jej interesów jako strony stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego.

13.4. Konsekwencje uznania innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja za zainteresowanego

W świetle dotychczasowych rozważań wydaje się, że wówczas, gdy podmiot, który musi być stroną procesu (inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja), jest poczytywany jedynie za osobę zainteresowaną, która mogłaby stać się zainteresowanym, a przy tym nie została zawiadomiona o postępowaniu, dochodzi do nieważności postępowania z uwagi na pozbawienie strony możliwości obrony jej praw. Jeśli jednak inna osoba mylnie zostanie uznana za osobę zainteresowaną, która może stać się zainteresowanym w sensie procesowym, a następnie zostanie zawiadomiona o postępowaniu i przystąpi do sprawy, tak że będzie mogła zająć stanowisko w sprawie i skutecznie zgłosić wnioski dowodowe, to mimo mylnego przypisania statusu zainteresowanego, do nieważności postępowania nie dojdzie (por. uwagi dotyczące nieważności postępowania przedstawione w podrozdziale 13.2).

Role procesowe innej osoby i zainteresowanego, jak już powiedziano, są podobne – strony te mogą przedstawiać swoje stanowiska w sprawie, przedstawiać dowody, mogą składać zwyczajne oraz nadzwyczajne środki

zaskarżenia – mimo że różni je stosunek do przedmiotu procesu. Stąd trudno byłoby mówić o pozbawieniu możliwości obrony praw innej osoby poczytanej za zainteresowanego, z tym że – co należy podkreślić – takiej, która miała możliwość brania udziału w postępowaniu i była zawiadamiana o czynnościach procesowych oraz której umożliwiono zajęcie stanowiska w sprawie i przedstawienie dowodów. Ustawodawca nie przyznał bowiem innej osobie w toku procesu żadnych szczególnych uprawnień innych niż zainteresowanemu. Problem pojawia się zatem jedynie wówczas, gdy inna osoba zostanie mylnie uznana jedynie za osobę zainteresowaną, nie zostanie zawiadomiona o postępowaniu albo zostanie zawiadomiona i nie przystąpi do sprawy, albo przystąpi do sprawy, ale skutki wadliwości braku jej udziału na wcześniejszym etapie postępowania nie zostaną usunięte. W orzecznictwie wskazuje się bowiem słusznie, iż pozbawienie strony możliwości obrony praw nie zachodzi wtedy, gdy skutki błędów sądu lub strony przeciwnej, uniemożliwiające danej stronie udział w postępowaniu lub jego istotnej części, mogą być usunięte na następnych rozprawach przed wydaniem wyroku w danej instancji. Innymi słowy wówczas, gdy strona miała możliwość zajęcia stanowiska co do wszystkich istotnych kwestii oraz zgłoszenia wniosków dowodowych⁶¹⁵.

⁶¹⁵ Zob. np. wyrok SN z 16 lipca 2009 r., I CSK 30/2009 (Lex/El. nr 2395674).

ROZDZIAŁ 14

STRONY POSTĘPOWANIA PRZED SĄDAMI SOCJALNYMI W WYBRANYCH OBCYCH PORZĄDKACH PRAWNYCH

14.1. Uwagi wstępne

Upředzając dalsze rozważania, godzi się wyjaśnić, że sądownictwo porównywalne do funkcjonujących w Polsce wydziałów ubezpieczeń społecznych sądów powszechnych, w wybranych obcych porządkach prawnych przybrało inny kształt. Kognicje sądów obcych określane są przez odmienne zakresy spraw niż w Polsce, zwykle szersze, bowiem obejmujące sprawy dotyczące zabezpieczenia społecznego. Nie można tych sądów określić mianem sądów ubezpieczeń społecznych, gdyż byłoby to mylące. Stąd przyjęto jako tytuł rozdziału pojęcie szersze, „sądy socjalne”. Odmienności konstrukcyjne niewątpliwie nie przekreślają przy tym zasadności dokonywania porównań, a wręcz przeciwnie – mogą rzucać nowe światło na krajowy porządek prawny.

14.2. Niemcy

Na wstępie należy wskazać, że Niemcy jako pierwszy kraj wprowadziły **obowiązkowy system ubezpieczenia społecznego** pod koniec XIX wieku w celu ochrony klas robotniczych – już w 1884 roku uchwalono ustawę o ubezpieczeniu z tytułu wypadków przy pracy, *Unfallversicherungsgesetz* (warto odnotować, że pracownicy umysłowi uzyskali dostęp do ubezpieczeń społecznych w 1911 roku)⁶¹⁶. Obecnie ochroną ubezpieczeniową objęte są takie zdarzenia jak bezrobocie⁶¹⁷, podeszły wiek, utrata zdolności do pracy, choroba,

⁶¹⁶ Por. H. Bücker-Gärtner (red.), *Welfare State at the Risk? Comparison of Social Insurance Systems in Different European Countries*, Berlin 2009, s. 53. Jako formalną datę powstania ubezpieczeń społecznych wskazuje się 17 listopada 1881 r., kiedy w Reichstagu kanclerz Otto von Bismarck odczytał orędzie cesarza Wilhelma I o utworzeniu ubezpieczeń społecznych.

⁶¹⁷ Por. H. Bücker-Gärtner (red.), *Welfare...*, *op. cit.*, s. 61. Warto zauważyć, że art. 2 § 1 pkt 1

macierzyństwo czy wypadek przy pracy⁶¹⁸. Niemcy są przykładem kraju, w którym znajduje swój wyraz tendencja do przeobrażania idei zabezpieczenia społecznego w uporządkowane **prawo socjalne** (*Sozialrecht*)⁶¹⁹, które jest uznawane za odrębną gałąź prawa⁶²⁰. Podobna sytuacja ma miejsce w także przykładowo w Austrii czy w Szwajcarii⁶²¹. Podstawowym w tej mierze aktem prawa niemieckiego jest **kodeks socjalny z 11 grudnia 1975 r.** (*Sozialgesetzbuch, SGB*)⁶²². Obejmuje on dwanaście ksiąg, tj. 1 – Część ogólna, *Allgemeiner Teil*, 2 – Podstawowe zabezpieczenie dla osób poszukujących pracy, *Grundsicherung für Arbeitsuchende*, 3 – Promocja zatrudnienia, *Arbeitsförderung*, 4 – Przepisy wspólne dotyczące ubezpieczenia społecznego, *Gemeinsame Vorschriften für die Sozialversicherung*, 5 – Ustawowe ubezpieczenia chorobowe, *Gesetzliche Krankenversicherung*, 6 – Ustawowe ubezpieczenie emerytalne i rentowe, *Gesetzliche Rentenversicherung*, 7 – Ustawowe ubezpieczenie wypadkowe, *Gesetzliche Unfallversicherung*, 8 – Pomoc dzieciom i młodzieży, *Kinder- und Jugendhilfe*, 9 – Rehabilitacja i aktywizacja osób niepełnosprawnych, *Rehabilitation und Teilhabe behinderter Menschen*, 10 – Procedury administracyjne i ochrona danych społecznych, *Verwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz*, 11 – Społeczne ubezpieczenie pielęgnacyjne, *Soziale Pflegeversicherung*, 12 – Pomoc społeczna, *Sozialhilfe*. Prawo socjalne jest przy tym uznawane za bliskie prawu publicznemu, w przeciwieństwie do prawa cywilnego, z tego względu, że dotyczy relacji między obywatelem a władzą publiczną⁶²³. System ubezpieczeń społecznych (*Vorsorge*) opiera się na uczestnictwie ubezpieczonych i płatników składek poprzez uiszczanie składek. Między ubezpieczonym, płatnikiem składek a instytucją

polskiej ustawy z 28 lipca 1939 r. stanowił, że w rozumieniu ustawy zakres ubezpieczeń społecznych obejmuje również zabezpieczenie robotników na wypadek bezrobocia.

⁶¹⁸ Zob. International Social Security Association, *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2016*, Waszyngton 2016, s. 16.

⁶¹⁹ Odnośnie rozwoju do pojęcia „prawa socjalnego” w Polsce zob. I. Sierpowska, *Z rozważań nad wyodrębnieniem i metodologią prawa socjalnego*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie, 2014/8, s. 113-131.

⁶²⁰ J. Jończyk, *Prawo...*, *op. cit.*, s. 7. Autor przywołuje tu pogląd przedstawiony przez H.F. Zachera w tenże, *Zarys...*, *op. cit.*

⁶²¹ K. Antonów, *Pojęcie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Materialnoprawna płaszczyzna rozpatrywania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

⁶²² Źródło: <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/>, dostęp: 23.04.2018. Na temat regulacji SGB, w tym zakresu spraw z niego wyłączonych zob. R. Brooke Ross i H. Zacher, *Social Legislation in the Federal Republic of Germany*, Londyn 1983.

⁶²³ N. Foster i S. Sule, *German...*, *op. cit.*, s. 310.

ubezpieczeniową występuje więź prawna⁶²⁴. System ten należy odróżnić od systemu pomocy społecznej (*Sozialhilfe*) oraz zaopatrzenia społecznego (*Versorgung*) finansowanego z podatków, a dotyczącego żołnierzy, policjantów czy urzędników, ale także przykładowo ofiar wojennych⁶²⁵. Upředzając dalsze rozważania, konieczne jest wskazanie, że sprawy z zakresu zabezpieczenia społecznego w Niemczech rozpoznawane są przez wyspecjalizowane sądy socjalne w ramach odrębnej procedury pokrewnej procedurze administracyjnej. Sprawy te w niemieckim porządku prawnym nie są zatem, w świetle przedstawionych uwag, sprawami cywilnymi.

Odnosząc się pokrótce do ubezpieczeń społecznych w Niemczech należy wskazać na następujące rodzaje ubezpieczenia:

1/ ubezpieczenie emerytalne i rentowe. Ubezpieczenie to, objęte Księgą VI SGB, zapewnia dwa podstawowe rodzaje świadczeń – emerytury oraz renty (renty z tytułu niezdolności do pracy oraz renty rodzinne dla członków rodziny zmarłego ubezpieczonego, tj. renty sieroce oraz renty wdowie)⁶²⁶.

2/ ubezpieczenie wypadkowe. Znajduje ono regulację w Księdze VII SGB i obejmuje pomoc pielęgniarzką lub inną zapewnianą w domu ubezpieczonego, pokrycie kosztów utrzymania i opieki oraz pielęgnacji w stacjonarnych placówkach opiekuńczych, zasiłek wypadkowy oraz rentę wypadkową⁶²⁷.

3/ ubezpieczenie chorobowe. Należy zwrócić uwagę, że obejmuje ono tak świadczenia opieki zdrowotnej w naturze, jak i świadczenia pieniężne rekompensujące dochód utracony z uwagi na niezdolność do pracy spowodowaną chorobą⁶²⁸. Ustawowe ubezpieczenie chorobowe (*gesetzliche Krankenversicherung*), o którym mowa w Księdze VI SGB, obejmuje tak ubezpieczenie chorobowe, jak i ubezpieczenie zdrowotne w rozumieniu tych pojęć na gruncie polskiego porządku prawnego. Odnosząc się do przyczyn wyodrębnienia w SGB ustawowego ubezpieczenia chorobowego należy mieć na uwadze, że w Niemczech funkcjonuje także prywatne ubezpieczenie chorobowe

⁶²⁴ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 16.

⁶²⁵ A. Przybyłowicz, *Ubezpieczenie pielęgnacyjne w Republice Federalnej Niemiec*, Warszawa 2017, s. 38.

⁶²⁶ *Ibidem*, s. 33.

⁶²⁷ *Ibidem*, s. 38.

⁶²⁸ *Ibidem*, s. 27.

(*private Krankenversicherung*).

4/ ubezpieczenie pielęgnacyjne. Świadczenia z tego ubezpieczenia mają charakter świadczeń uzupełniających opiekę środowiskową, która jest sprawowana przede wszystkim przez krewnych. Świadczenia z tego ubezpieczenia dzieli się na trzy grupy – świadczenia opieki środowiskowej (np. świadczenia opiekuńcze i pielęgnacyjne w naturze, zasilek pielęgnacyjny), świadczenia opieki instytucjonalnej (np. świadczenia opieki półstacjonarnej dziennej lub nocnej) oraz inne (np. świadczenia wspierające rozwój infrastruktury i nowych form opieki)⁶²⁹.

W świetle art. 19 § 4 zd. 1 i 2 **Konstytucji Republiki Federalnej Niemiec** z 23 maja 1949 r.⁶³⁰ jeżeli władza publiczna naruszy czyjeś prawa, osobie tej przysługuje droga prawna. Jeżeli nie jest uzasadniona inna właściwość, stosowana jest powszechna droga prawna. Należy zauważyć, że w Konstytucji RFN nie zagwarantowano uprawnienia do skierowania sprawy do drugiej instancji⁶³¹. Co do zasady środki prawne przyznane na podstawie tego przepisu są rozpatrywane przez sądy administracyjne (*Verwaltungsgerichte*). Niemniej w Niemczech występują także dwa inne typy sądów właściwych do ich rozpoznania – sąd finansowy (*Finanzgerichte*), jeden w każdym Landzie, a także **sąd socjalny** (*Sozialgerichte*), który rozpatruje sprawy z zakresu zabezpieczenia społecznego. Oba sądy są w orzekaniu niezależne od władzy administracyjnej i sądów administracyjnych⁶³². Należy zauważyć, że obok już wymienionych sądów administracyjnych, sądów finansowych i sądów socjalnych władza sądownicza w Niemczech obejmuje jeszcze sądownictwo powszechne (sądy cywilne i sądy karne) oraz sądy pracy. Taki podział władzy sądowniczej na pięć równoważnych gałęzi ma na celu zapewnienie pełnej ochrony prawnej poprzez skierowanie rozpoznania poszczególnych rodzajów spraw do wyspecjalizowanych sądów⁶³³.

⁶²⁹ *Ibidem*, s. 122-123.

⁶³⁰ Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*) z 23 maja 1949 r., źródło: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>, dostęp: 23.04.2018.

⁶³¹ Szerzej na ten temat: R. Leithoff, *Introduction to the Public Administrative Jurisdiction in Germany*, Hrvatska javna uprava 2006/3, s. 24.

⁶³² R. Leithoff, *Introduction...*, *op. cit.*, s. 25, P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 31.

⁶³³ A. Scherzberg i J. Seidl, *Administrative litigation in Germany* (w:) Y. Li (red.), *Administrative litigation systems in Greater China and Europe*, Farnham (Anglia) 2014, s. 146.

W Niemczech zagadnienie dotyczące tego, jakie sprawy są rozpoznawane przez sądy socjalne zostało unormowane w **kodeksie postępowania przed sądami socjalnymi z 3 września 1953 r.** (*Sozialgerichtsgesetz*, dalej: SGG)⁶³⁴. W świetle tego aktu prawnego sądy socjalne mają generalną kompetencję do decydowania w sprawach natury publicznej w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, a także w sprawach z zakresu prawa prywatnego dotyczących ustawowej ochrony zdrowia i prywatnego ubezpieczenia na wypadek potrzeby długotrwałej opieki⁶³⁵.

W omawianym kraju wszczęcie procedury przedsądowej (*Widerspruchsverfahren*), podobnie jak w Polsce, jest obligatoryjne⁶³⁶. Instytucja, która wydała decyzję, może ją zmienić w ramach autokontroli, zaś jeśli tego nie uczyni, sprawa trafia do sądu. Sądy socjalne mają swoją własną hierarchię, zaś postępowanie przed nimi zostało uregulowane w **SGG**, przy czym – co interesujące – w niektórych kwestiach odpowiednie zastosowanie znajdują niektóre przepisy procedury cywilnej (por. § 202 SGG). Przewidziano **trzy instancje** sądownictwa socjalnego (*Sozialgerichtsbarkeit*), na które składają się kolejno od najniższej instancji – sąd socjalny (*Sozialgericht*), Krajowy Sąd Socjalny (*Landessozialgericht*, dalej: KSS) i Federalny Sąd Socjalny (*Bundessozialgerichtshof*, dalej: FSS)⁶³⁷.

Sądy socjalne są podzielone na wyspecjalizowane w poszczególnych dziedzinach zabezpieczenia społecznego wydziały. Orzekanie w **pierwszej instancji** odbywa się w składzie jednego sędziego zawodowego i dwóch sędziów niezawodowych (§ 12 SGG). Na podstawie § 51 ust. 1 SGG sądy socjalne rozstrzygają m. in. ww. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Warto nadmienić, że sądy administracyjne (działające, podobnie jak sądy socjalne, w trzech instancjach⁶³⁸) w zakresie zabezpieczenia społecznego rozpoznają sprawy

⁶³⁴ W brzmieniu aktualnym, BGBl. I S. 3546, źródło: https://dejure.org/BGBl/1953/BGBl._I_S._1239, dostęp: 23.04.2018.

⁶³⁵ Por. P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 31.

⁶³⁶ *Ibidem*, s. 63.

⁶³⁷ K. Antonów, *Cywilnosądowa ochrona prawna w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w: Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*, Jan M. Smits (red.) *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, Cheltenham (Wielka Brytania) 2006, s. 279.

⁶³⁸ Tj. sąd administracyjny (*Verwaltungsgerichte*), wyższy sąd administracyjny (*Oberverwaltungsgerichte / Verwaltungsgerichtshöfe*) oraz Federalny Sąd Administracyjny (*Bundesverwaltungsgericht*) – zob. R.

dotyczące decyzji odnośnie do kwestii mieszkaniowych czy opieki nad młodzieżą, podejmowanych przez ciała administracyjne, takie jak władze miasta czy uniwersytetu⁶³⁹. **Krajowy Sąd Socjalny** – orzekający w składzie trzech sędziów zawodowych i dwóch niezawodowych (§ 33 SGG)⁶⁴⁰ – rozpoznaje apelacje oparte na zarzucie błędnych ustaleń faktycznych bądź naruszenia prawa⁶⁴¹ od orzeczeń wydawanych przez sądy socjalne. Może oddalić apelację, zmienić zaskarżone orzeczenie bądź uchylić je i przekazać do ponownego rozpoznania⁶⁴². Orzeka także w określonych w § 29 ust. 2 SGG sprawach jako sąd pierwszej instancji. Także w **FSS** w składzie rozpoznającym sprawę orzeka trzech sędziów zawodowych i dwóch sędziów niezawodowych (§ 40 SGG). Sąd ten rozpoznaje środki zaskarżenia, które można oprzeć na zarzutach dotyczących kwestii prawnych w sytuacjach wskazanych w ustawie⁶⁴³. Nadto FSS orzeka w przedmiocie uchybień proceduralnych przed KSS.

Wszczęcie sprawy przed niemieckim sądem socjalnym wymaga wniesienia skargi (*Klage*) na decyzję właściwej instytucji (*Widerspruchsbescheid*) co do zasady w terminie miesiąca od dnia zawiadomienia o jej wydaniu (§ 87 ust. 1 zd. 1 SGG⁶⁴⁴). W świetle § 92 ust. 1 SGG skarga powinna zawierać oznaczenie **powoda** (*der Kläger*), **pozwanego** (*der Beklagte*) i żądanie skargi (*der Gegenstand des Klagebegehrens*). Sąd socjalny jest związany tym żądaniem (§ 123 SGG). Nadto skarga musi być podpisana przez powoda albo osobę upoważnioną do reprezentowania go, ze wskazaniem miejsca i daty. Należy także podać fakty oraz środki dowodowe na ich uzasadnienie oraz dołączyć kopię zaskarżonej decyzji.

Zgodnie z § 69 SGG **uczestnikami postępowania** (*Beteiligte*⁶⁴⁵) są **powód** (*der Kläger*), **pozwany** (*der Beklagte*) oraz **zainteresowany** (*der*

Brooke Ross i H. Zacher, *Social...*, *op. cit.*, s. 17-18.

⁶³⁹ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 31.

⁶⁴⁰ B. Crosby, *Procedural justice in welfare complaints systems: A comparative study of Norway and Germany*, Bergen 2013, s. 71.

⁶⁴¹ *Ibidem*, s. 71.

⁶⁴² B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 71.

⁶⁴³ *Ibidem*, s. 72.

⁶⁴⁴ Por. § 87 w dalszej części oraz § 88 i 89 SGG.

⁶⁴⁵ Warto zauważyć, że w kodeksie postępowania cywilnego z 30 stycznia 1877 r. (*Zivilprozessordnung* w brzmieniu obecnie obowiązującym, BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781 ze zm., www.gesetze-im-internet.de, dostęp: 23.04.2018) ustawodawca niemiecki posługuje się terminem „strona” (*Partei*), nie zaś „uczestnik postępowania” (*Beteiligte*),

Beigeladene). Przy tym pozwanym jest rzecz jasna ciało wydające decyzję⁶⁴⁶. W doktrynie wskazuje się, że jedynie ww. uczestnikom postępowania (których katalog ma charakter zamknięty) przysługują przewidziane w ustawie uprawnienia procesowe i jedynie oni są związani wyrokiem⁶⁴⁷.

Najbardziej interesującym podmiotem z punktu widzenia rozważań czynionych w niniejszej rozprawie jest zainteresowany, dlatego też należy poświęcić mu więcej uwagi. W świetle § 75 ust. 1 SGG zainteresowanym można stać się wskutek działania sądu z urzędu albo na wniosek. Możliwość uczynienia danego podmiotu zainteresowanym (uczestnikiem postępowania) przez sąd, występuje zamiast przewidzianej w kodeksie postępowania cywilnego interwencji ubocznej i przypozwania (*Streitverkündung*), które nie są dopuszczalne na gruncie postępowania przed sądami socjalnymi⁶⁴⁸. W ustępie 2 powołanego przepisu wskazano, kto w szczególności może być zainteresowanym – strona stosunku prawnego znajdująca się w takiej pozycji, że orzeczenie w sprawie może być wydane jedynie jednolicie wobec danego uczestnika postępowania i tego podmiotu, a także podmiot, który będzie zobowiązany do wypłaty świadczenia wówczas, gdy roszczenie skierowane przeciwko dotychczasowemu pozwanemu nie zostanie uwzględnione. Na podstawie § 75 ust. 2a pkt 9 SGG, sąd powinien uczynić zainteresowanymi również bez wniosku osoby, które w szczególny sposób dotyczy decyzja. Co interesujące, w świetle § 75 ust. 2a pkt 1 SGG jeżeli w grę wchodzi więcej niż 20 osób, które mogłyby stać się zainteresowanymi, sąd może zarządzić, że uczestnikami staną się tylko te osoby, które złożą stosowny wniosek w zakreślonym terminie w związku z publicznym ogłoszeniem. W świetle § 75 ust. 3 SGG, kto raz stał się zainteresowanym, jest nim do końca postępowania (nie można odmówić zainteresowanemu dalszego udziału w sprawie). Jeśli chodzi o pozycję

charakterystycznym dla postępowania nieprocesowego (zob. ustawa z 17 grudnia 2008 r. o postępowaniu w sprawach rodzinnych i w sprawach z zakresu sądownictwa niespornego, *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, w brzmieniu obecnie obowiązującym, BGBI. I S. 2780, www.gesetze-im-internet.de, dostęp: 23.04.2018).

⁶⁴⁶ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 52-53.

⁶⁴⁷ J. Jansen, *Komentarz do § 69 SGG* (w:) F. Sauer, J. Jansen, U. Freudenberg i H. Jung, *Sozialgesetzbuch für die Praxis - SGB-Kommentar*, SGB Office Professional/El.

⁶⁴⁸ *Ibidem*.

zainteresowanego, należy zauważyć, że na podstawie § 75 ust. 4 SGG, może on samodzielnie zgłaszać środki ofensywne i defensywne (w zależności od tego, z którym uczestnikiem postępowania jego interesy są zbieżne) i podejmować czynności procesowe. Tak samo jak główni uczestnicy postępowania, zainteresowany musi być informowany o wszystkich wydarzeniach i czynnościach procesowych. Jak podaje się w doktrynie, zainteresowany może, lecz nie musi aktywnie współuczestniczyć w postępowaniu⁶⁴⁹.

W niektórych sprawach sąd ma obowiązek zażądać udziału zainteresowanego⁶⁵⁰ – w związku z tym w doktrynie występuje podział zainteresowanych na prostych i koniecznych. W przypadku pierwszej kategorii zainteresowany jako uczestnik nie może składać wniosków co do istoty sprawy odmiennych niż główni uczestnicy postępowania ani nie może on nadać postępowaniu samodzielnie żadnego innego kierunku niż tego chcą uczestnicy główni. Z kolei konieczny zainteresowany może wnieść odmienny wniosek co do istoty sprawy od głównych uczestników postępowania. Ani prosty, ani konieczny zainteresowany nie mogą jednak przeszkodzić głównemu uczestnikowi postępowania w zakończeniu postępowania poprzez ugodę, wycofanie skargi w przypadku powoda czy uznanie skargi w przypadku pozwanego (dokonanie czynności dyspozytywnych). Zainteresowany może samodzielnie składać środki odwoławcze, o ile wyrok dotyczy go w znaczeniu materialnoprawnym⁶⁵¹. Kto nie został zainteresowanym, ale mógłby nim być (jest zainteresowanym w znaczeniu potocznym), nie jest uczestnikiem postępowania i dlatego nie może skorzystać w danej sprawie z żadnych środków prawnych. Na gruncie niemieckiej ustawy nie budzi wątpliwości, że zainteresowanym (uczestnikiem postępowania) dany podmiot staje się dopiero z chwilą przystąpienia do sprawy⁶⁵².

⁶⁴⁹ J. Jansen, *Komentarz do § 75 SGG* (w:) F. Sauer, J. Jansen, U. Freudenberg i H. Jung, *Sozialgesetzbuch für die Praxis - SGB-Kommentar*, SGB Office Professional/El.

⁶⁵⁰ Por. P. Lüdtke, J. Berchtold, *Sozialgerichtsgesetz Handkommentar*, Baden-Baden 2017, s. 310, gdzie wymieniono sprawy, w których udział osoby trzeciej jest obowiązkowy (za: P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 74).

⁶⁵¹ J. Jansen, *Komentarz do § 75 SGG...*, *op. cit.*

⁶⁵² *Ibidem*.

W literaturze⁶⁵³ wskazuje się, że wniesienie odwołania kończy etap postępowania administracyjnego (*Widerspruchsverfahren*) rozpoczynając postępowanie sądowe nie tylko pod względem organizacyjnym, ale i proceduralnym, a przez to istotnym z punktu widzenia praw i obowiązków stron. Innymi słowy, między stronami rozpoczyna się **spór sądowy** z wszelkimi tego konsekwencjami. Co ważne z punktu widzenia niniejszych rozważań, role podmiotów stosunków prawnych są przydzielane w momencie złożenia skargi, co jest w Niemczech odróżniane na gruncie semantycznym. Osoba uprawniona do świadczeń staje się powodem (*der Kläger*), zaś instytucja zabezpieczenia społecznego – pozwanym (*der Beklagte*)⁶⁵⁴.

W procedurze stosowanej przed sądami socjalnymi, w aspekcie istotnym z punktu widzenia pozycji uczestników postępowania rozumianej jako ich prawa i obowiązki względem sądu oraz wobec siebie, można zauważyć przewagę **zasady prawdy materialnej**⁶⁵⁵, która jest jednak inaczej (silniej) niż to ma miejsce w polskim postępowaniu odrębnym w sprawach zakresu ubezpieczeń społecznych wysłowiona. Sąd ma obowiązek poszukiwać **prawdy materialnej** (*Ermittlungsgrundsatz*), a zatem zbierać materiał dowodowy z urzędu i nie jest ograniczony dowodami przedstawianymi przez uczestników (§ 103, § 106 SGG). Należy przy tym zauważyć, że zasada prawdy formalnej (*Verhandlung-/Beibringungsgrundsatz*) jest przewodnia dla niemieckiej procedury cywilnej. Jednocześnie przedmiot sporu zakreśla zaskarżona decyzja, a sąd musi zbadać jedynie te fakty, które uzna za prawnie istotne. W postępowaniu przed sądem socjalnym na uczestnikach nie ciąży ciężar dowodu w znaczeniu subiektywnym (*subjektive Beweisführungspflicht*), zaś ciężar dowodu w znaczeniu obiektywnym (*objektive Beweisführungspflicht*)⁶⁵⁶ nie doznaje odstępstw. Uczestnicy mają

⁶⁵³ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 66.

⁶⁵⁴ Wbrew naszym doświadczeniom nie jest to jedyne możliwe rozwiązanie konstrukcyjne. Przykładowo w Finlandii strona postępowania, którą można z dużą dozą ostrożności uznać za odpowiednik osoby ubezpieczonej w rozumieniu materialnoprawnym na gruncie polskiego porządku prawnego jest określana jako uczestnik (*asianosainen*) i z punktu widzenia formalnego w postępowaniu w jej sprawie nie ma pozwanego (Por. P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 66).

⁶⁵⁵ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 69 i 88.

⁶⁵⁶ Podział na ciężar dowodu w znaczeniu obiektywnym i subiektywnym zaproponował L. Rosenberg. Obiektywny ciężar dowodu dotyczy tego które fakty dla osiągnięcia określonego celu wymagają ustalenia, określając zarazem konsekwencje niewyjaśnienia stanu faktycznego. Z kolei

obowiązek przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, zaś zaniechanie w tej mierze jest brane przez sąd pod uwagę przy orzekaniu. Brak aktywności dowodowej uczestników umniejsza także obowiązek sądu podlegający na dociekaniu prawdy⁶⁵⁷. Sąd może przy tym oznaczyć czas, w którym uczestnicy mogą składać wnioski dowodowe pod rygorem ich późniejszego pominięcia (art. 106a SGG).

Wśród przykładów podobieństw między polskim a niemieckim postępowaniem z punktu widzenia jego stron/uczestników, obok terminu na wniesienie skargi, należy wskazać na możliwość zgłoszenia środka prawnego nie tylko na piśmie, ale także **ustnie w sekretariacie właściwego sądu** przed pracownikiem, który sporządza protokół (§ 90 SGG). P. Hietanen-Kunwald podaje, że pracownik ten ma obowiązek zadbać o to, aby skarga spełniła wszystkie ustawowe wymagania⁶⁵⁸. Na podstawie § 183 SGG ubezpieczeni i inne uprawnione osoby fizyczne w postępowaniu przed sądem socjalnym nie wnoszą opłat sądowych. Sąd ma obowiązek dokonywania pouczeń, tzn. informowania i instruowania powoda (§ 106 SGG). Nigdy uprawnienie uczestnika nie obejmuje jednak oczekiwania od sądu rad udzielanych *in abstracto* i wydawania poleceń⁶⁵⁹. W świetle § 73 SGG nie ma obowiązku reprezentacji przed sądem socjalnym i KSS przez profesjonalnego prawnika, niemniej w literaturze wskazuje się, że ze względu na skomplikowanie prawa materialnego i procesowego w praktyce może to okazać się koniecznością⁶⁶⁰.

Postępowanie ma pewne elementy **zasady inkwizycyjności**, a sąd może prowadzić postępowanie z urzędu⁶⁶¹. Warto zauważyć, że brak reakcji uczestnika na pisma sądowe może zostać odczytany jako wycofanie skargi. Na podstawie § 126 SGG, sąd może wydać wyrok w sytuacji nieobecności uczestników opierając

subiektywny ciężar dowodu dotyczy tego, kto w procesie powinien udowodnić istnienie określonych faktów z uwagi na prawną konieczność. W polskiej nauce prawa podział ten określono ciężar dowodu w znaczeniu formalnym (art. 6 k.c.) i materialnym (np. art. 471 k.c.) – Ł. Błaszczak (w:) W. Jasiński (red.), J. Skorupka (red.), *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, Warszawa 2017, s. 21-22, por. L. Rosenberg, *Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs und der Zivilprozessordnung*, Berlin 1923, s. 28.

⁶⁵⁷ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 75.

⁶⁵⁸ *Ibidem*, s. 53.

⁶⁵⁹ *Ibidem*, s. 76.

⁶⁶⁰ Tak: N. Foster i S. Sule, *German...*, *op. cit.*, s. 128.

⁶⁶¹ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 69.

się na aktach sprawy, o ile powód był prawidłowo pouczony o skutkach niestawiennictwa.

Powód i pozwany są dwoma uczestnikami postępowania, którzy mogą **dysponować** jego przedmiotem. Konsekwencją przyjęcia na gruncie omawianych spraw zasady dyspozycyjności (*Dispositionsmaxime*), jest to, że powód może wycofać tak poszczególne żądania, jak i skargę bez zgody drugiego uczestnika. Nadto uczestnicy mogą zawrzeć ugodę, zaś pozwany może uznać roszczenie powoda⁶⁶².

W postępowaniu przed niemieckimi sądami socjalnymi można zauważyć przewagę **zasady ustności** (por. § 124 SGG), która nie oznacza zarazem konieczności przeprowadzenia rozprawy w każdym przypadku⁶⁶³. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji obejmuje zwykle jedną rozprawę. Nadto sędzia przewodniczący w celu urzeczywistnienia prawa powoda do zgodnego z prawdą materialną rozstrzygnięcia sprawy, może żądać dokumentów w formie papierowej lub elektronicznej, a także dokumentacji medycznej, jak i innych informacji, przesłuchiwać świadków oraz żądać osobistego stawiennictwa strony. Po wysłuchaniu powoda sędzia przewodniczący przedstawia stan sprawy i rozważa ją w obecności uczestników⁶⁶⁴. Przy tym rozprawa przez sądem socjalnym cechuje się mniejszym stopniem formalizmu niż przed wyższymi instancjami czy sądami powszechnymi i polega raczej na dyskusji uczestników postępowania (wymianie argumentów), a następnie wyjaśnieniu przez sędziego prawnych aspektów sprawy⁶⁶⁵. W świetle § 124 SGG uczestnicy mogą zrzec się prawa do wysłuchania⁶⁶⁶. Należy zaznaczyć, że rozprawa nie jest obowiązkowa przed sądem pierwszej instancji, o ile okoliczności sprawy są jasne i jej prawidłowe

⁶⁶² P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 74.

⁶⁶³ *Ibidem*, s. 80.

⁶⁶⁴ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 69-70.

⁶⁶⁵ *Ibidem*, s. 70.

⁶⁶⁶ Warto przy tym zaznaczyć, że według doktryny niemieckiej prawo do wysłuchania obejmuje trzy elementy. Po pierwsze jest prawo do bycia należycie poinformowanym i jednocześnie obowiązek informowania stron leżący po stronie sądu. Po drugiej strona ma prawo do przedstawiania własnych interpretacji i uwag co do prawa i faktów. Po trzecie zaś sąd ma obowiązek brania ich pod uwagę (N. Friedrich, *Mediation in der Sozialgerichtsbarkeit*, Baden-Baden 2011, s. 123 – za: P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 80).

rozstrzygnięcie nie napotyka na trudności faktycznej lub prawnej natury (§ 105 SGG).

Przy orzekaniu przez niemieckie sądy socjalne obowiązuje zakaz *reformationis in peius*⁶⁶⁷. Od rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji przysługuje środek zaskarżenia do sądu drugiej instancji pod warunkiem, że wartość przedmiotu sprawy przekracza określoną kwotę pieniężną⁶⁶⁸. Sąd drugiej instancji bada wszystkie materialne i procesowe aspekty sprawy. Może przeprowadzić postępowanie dowodowe, przekazać sprawę do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji albo podjąć merytoryczne rozstrzygnięcie. Także przed tym sądem odbywa się rozprawa. Do sądu trzeciej instancji można wnieść środek zaskarżenia oparty wyłącznie na zarzutach dotyczących zastosowania prawa, nie zaś ustaleń faktycznych. Także przed tą instancją odbywa się rozprawa, a specyfika postępowania wymaga udziału profesjonalnego pełnomocnika.

14.3. Austria

W Austrii można wyodrębnić **dwie rodzaje spraw podlegających rozpoznaniu przez sądy cywilne**, tj. sprawy należące do ich kompetencji na podstawie wyraźnej regulacji ustawowej oraz sprawy cywilne w rozumieniu § 1 ustawy z 1 sierpnia 1895 r. o sądownictwie i właściwości sądów powszechnych – Norma jurysdykcyjna⁶⁶⁹. Podział ten jest zbliżony do podziału spraw cywilnych w polskim porządku prawnych na sprawy cywilne w znaczeniu materialnym i w znaczeniu formalnych⁶⁷⁰. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych na gruncie austriackiego porządku prawnego należałoby uznać za **sprawy cywilne w znaczeniu formalnym** w naszym rozumieniu tego pojęcia. Jest to zatem sytuacja zbliżona do obecnej w polskim porządku prawnym, a inna niż w Niemczech, gdzie nie sposób zakwalifikować ich do spraw cywilnych w którymkolwiek ich rozumieniu.

⁶⁶⁷ B. Crosby, *Procedural...*, *op.cit.*, s. 68.

⁶⁶⁸ *Ibidem*, s. 71.

⁶⁶⁹ *Gesetz vom 1. August 1895, über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtsachen (Jurisdiktionsnorm – JN)* w brzmieniu obecnie obowiązującym BGBl. I Nr. 130/2017, źródło: <https://www.ris.bka.gv.at>, dostęp: 23.04.2018.

⁶⁷⁰ A. Okońska, *Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii*, Warszawa 2017, s. 15.

System ubezpieczenia społecznego (*Sozialversicherung*) – odróżniany od systemu pomocy społecznej (*Soziale Fürsorge*) – w Austrii jest **wzorowany na systemie niemieckim**. Warto nadmienić, że ubezpieczenie przymusowe z tytułu wypadków przy pracy wprowadzono już w roku 1887 (*Unfallversicherungsgesetz*). Podleganie ubezpieczeniom jest obowiązkowe po spełnieniu warunków przewidzianych w ustawie i jest powiązane z koniecznością opłacania składek. **Materia ubezpieczeń społecznych** znajduje w Austrii regulację w kilku aktach prawnych:

1/ ustawie ogólnej z 9 września 1955 r. o ubezpieczeniach społecznych (*Allgemeines Sozialversicherungsgesetz, ASVG*)⁶⁷¹ – dotyczy ona obowiązkowych ubezpieczeń **emerytalnego i rentowego, chorobowego oraz wypadkowego** w szczególności dla pracowników, regulując także zagadnienia proceduralne w zakresie postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Przy tym można przykładowo wyróżnić dwa typy zdarzeń chronionych przez ubezpieczenie wypadkowe, mianowicie wypadki przy pracy i choroby zawodowe. Świadczenia z tytułu wypadków przy pracy przysługują pracownikom zatrudnionym na podstawie umowy o pracę, osobom prowadzącym działalność gospodarczą, studentom i uczniom oraz osobom przyuczonym do zawodu⁶⁷². **Świadczenia** przyznawane w ramach systemu ubezpieczeń społecznych w Austrii obejmują przykładowo świadczenie pieniężne z tytułu choroby (*Krankengeld*), świadczenie macierzyńskie (*Wochengeld*), rentę inwalidzką (*Invalidityrente*), emeryturę (*Altersrente*) czy zasiłek pogrzebowy (*Zuschuss zu den Bestattungskosten*)⁶⁷³.

2/ aktach prawnych specyficznych dla różnych grup społecznych, takich jak osoby samozatrudnione, rolnicy czy urzędnicy państwowi⁶⁷⁴.

W Austrii rozróżnia się sprawy z zakresu ubezpieczenia społecznego i pomocy społecznej (*Soziale Fürsorge*), mimo że podział ten nie zawsze jest

⁶⁷¹ *Bundesgesetz vom 9. September 1955 über die Allgemeine Sozialversicherung* w brzmieniu obecnie obowiązującym, BGBl. I Nr. 2/2018, źródło: <https://www.ris.bka.gv.at>, dostęp: 23.04.2018.

⁶⁷² P. Makarzec, *Europejskie systemy zabezpieczenia społecznego na przykładzie Austrii, Belgii i Wielkiej Brytanii*, ZNWSEI 2015/1, s. 43.

⁶⁷³ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – Departament Rynku Pracy, *Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Austria*, 2017, s. 28.

⁶⁷⁴ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 48.

klarowny⁶⁷⁵. Sprawy dotyczące **stosunku podlegania ubezpieczeniom społecznym** (*Versicherungsverhältnis*) są systemowo rozdzielone od spraw odnoszących się do **stosunku świadczeniowego** (*Leistungsverhältnis*). Przy tym sprawy obejmujące konieczność zbadania okresów składkowych dotyczą drugiego z ww. stosunków⁶⁷⁶. Powództwo wytoczone w sprawie dotyczącej stosunku świadczeniowego może odnosić się także świadczeń przyznawanych w drodze uznania administracyjnego⁶⁷⁷. Należy zauważyć, że zasiłki dla bezrobotnych nie są świadczeniami z zakresu ubezpieczenia społecznego *sensu stricto* (do którego zalicza się ubezpieczenie chorobowe, wypadkowe, emerytalne i rentowe)⁶⁷⁸, mimo że są finansowane przez składki pracowników i pracodawców⁶⁷⁹.

Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych w Austrii można zatem określić jako sprawy cywilne w znaczeniu formalnym w polskim rozumieniu tego pojęcia, które obejmują sprawy o świadczenia z ubezpieczenia chorobowego, wypadkowego lub emerytalnego i rentowego. Ubezpieczenia społeczne pozostają zależne od wcześniejszej aktywności i wysokości dochodu obywatela. Pozostałe części systemu zabezpieczenia społecznego to wspomniane ubezpieczenie z tytułu bezrobocia, a także systemy uniwersalistyczne (świadczenia niezależne od wcześniejszej aktywności i wysokości dochodu obywatela), pomoc społeczna, ochrona socjalna służby cywilnej, socjalne świadczenia kompensacyjne, ochrona na podstawie przepisów prawa pracy, system świadczeń zawodowych i opieka społeczna⁶⁸⁰.

W art. 83 ust. 2 **Konstytucji Federalnej Austrii**⁶⁸¹ zagwarantowano każdemu obywatelowi prawo do rozpatrzenia jego sprawy przez właściwego sędziego. W Austrii można wyróżnić dwa rodzaje sądownictwa – powszechnie i

⁶⁷⁵ Por. P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 33.

⁶⁷⁶ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 33-34. Szerzej na ten temat: T. Tomandl, *Grundriss des österreichischen Sozialrechts*, Wiedeń 2009, s. 28 i 34.

⁶⁷⁷ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 34.

⁶⁷⁸ *Ibidem*, s. 33.

⁶⁷⁹ Austriackie Ministerstwo Spraw Socjalnych, *The austrian welfare state. Benefits, expenditure and financing 2016*, Wiedeń 2016, s. 69.

⁶⁸⁰ Austriackie Ministerstwo Spraw Socjalnych, *The austrian...*, *op. cit.*, s. 19.

⁶⁸¹ *Gesetz vom 1. Oktober 1920, womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird (Bundes-Verfassungsgesetz)*, StGBI 1920.450 ze zm., źródło: <http://www.verfassungen.de/at/at18-34/index20.htm>, dostęp: 23.04.2018.

administracyjne⁶⁸². W świetle austriackiej Konstytucji i zasady podziału władzy, decyzja administracyjna nie może być badana przez sąd powszechny, a przez władzę administracyjną będąc przedmiotem ostatecznego rozstrzygnięcia przed sądem administracyjnym. Co interesujące, wypracowano koncepcję, zgodnie z którą sąd powszechny formalnie nie rozpatruje zasadności decyzji administracyjnej, ale samodzielnie i w niezależnym postępowaniu proceduje w przedmiocie roszczenia wniesionego pod osąd przez powoda (**kompetencja sukcesywna**)⁶⁸³. Skutkuje to tym, że sprawa danej osoby jest rozpatrywana na nowo przez niezależny sąd powszechny. Sądy austriackie właściwe w sprawach zabezpieczeniowych są typowymi **sądami powszechnymi**⁶⁸⁴.

W świetle § 1 Normy jurysdykcyjnej w sprawach cywilnych wymiar sprawiedliwości sprawują sądy rejonowe (*Bezirksgerichte*), sądy rejonowe – sądy handlowe (*Bezirksgericht für Handelssachen Wien*⁶⁸⁵), sądy krajowe (*Landesgerichte*), sądy handlowe (*Handelsgericht Wien*), wyższe sądy krajowe (*Oberlandesgerichte*) oraz Sąd Najwyższy (*Oberster Gerichtshof*). Sądy rejonowe orzekają w ustawowo wymienionych sprawach cywilnych, w których wartość przedmiotu sprawy nie przekracza określonej kwoty pieniężnej. Sądy krajowe są właściwe w pierwszej instancji we wszystkich sprawach, których nie przeznaczono do rozpoznania sądowni rejonowemu. Są również drugą instancją wobec rozstrzygnięć sądów rejonowych. Wyższe sądy krajowe działają jako druga instancja. Wreszcie Sąd Najwyższy jest określany jako ostatnia instancja⁶⁸⁶.

System sądownictwa austriackiego w sprawach cywilnych zbudowany jest z czterech poziomów – **sądów rejonowych** (*Bezirksgerichte*), **sądów krajowych** (*Landesgericht* oraz *Kreisgericht*⁶⁸⁷), **wyższych sądów krajowych** (*Oberlandesgericht*) i **Sądu Najwyższego** (*Oberster Gerichtshof*). Postępowanie w sprawach socjalnych

⁶⁸² P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 33.

⁶⁸³ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 67.

⁶⁸⁴ K. Antonów, *Cywilnosądowa ochrona prawna w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Uwagi ogólne* (w:) Tenże, *Sprawy...*, *op. cit.*

⁶⁸⁵ Jest to jedyny sąd tego rodzaju.

⁶⁸⁶ Austriackie Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości, *The austrian judicial system*, Wiedeń 2014, s. 12.

⁶⁸⁷ Te sądy, które mają siedziby w stolicach krajów związkowych (*Bundesland*) nazywane są *Landesgericht*, a pozostałe określane są jako *Kreisgericht*, przy czym oba rodzaje są zaliczane do szczebla sądów krajowych.

zostało w Austrii uregulowane w **ustawie z 7 marca 1985 r. o sądach pracy i ubezpieczeń społecznych** (*Arbeits- und Sozialgerichtsgesetz*, ASGG)⁶⁸⁸ – przy tym normuje ona postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych w ścisłym rozumieniu. W stosunku do kodeksu postępowania cywilnego z 1 kwietnia 1895 r. (*Zivilprozessordnung*, ÖZPO)⁶⁸⁹, przepisy tej ustawy stanowią *lex specialis*. Przyczyną przyjęcia takiego rozwiązania jest wzgląd na nierówność stron i naturę roszczenia powoda, wymagające dostosowania przepisów procedury cywilnej⁶⁹⁰.

Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozpoznają w pierwszej instancji jedynie sądy krajowe⁶⁹¹. Sądy ubezpieczeń społecznych są w istocie **wydziałami sądów krajowych** – podobnie jak w Polsce wydziałami sądów powszechnych – przy czym Wiedeń posiada wyspecjalizowany sąd pracy i ubezpieczeń społecznych (*Arbeits- und Sozialgericht Wien*), powołany na podstawie § 2 ASGG. Jeśli chodzi o kolejne szczeble sądownictwa ubezpieczeniowego, należy wskazać na **wyższy sąd krajowy** (*Oberlandesgericht*) z wyspecjalizowanym wydziałem oraz **Sąd Najwyższy – Sekcja Spraw Cywilnych** (*Oberster Gerichtshof – Zivilrechtsbereich*). Należy przy tym powiedzieć, że **sądy powszechne rozpoznają sprawy dotyczące świadczeń**⁶⁹² (por. § 65 ASGG).

Uszczegóławiając tę kwestię, należy zauważyć, że spory dotyczące świadczeń z ubezpieczenia społecznego są rozstrzygane najpierw przez zakłady zabezpieczenia społecznego (*Sozialversicherungsträger*). Z kolei te dotyczące pomocy społecznej przekazano do rozpoznania w procedurze administracyjnej. Należy przypomnieć poczynioną już w niniejszych rozważaniach uwagę, że podział ten nie jest jednak klarowny. Przykładowo zasiłki opiekuńcze systemowo są częścią pomocy społecznej, a mimo tego sprawy ich dotyczące rozpoznają sądy powszechne. Z kolei sprawy dotyczące zasiłków dla bezrobotnych, które

⁶⁸⁸ *Bundesgesetz vom 7. März 1985 über die Arbeits- und Sozialgerichtsbarkeit* w brzmieniu obecnie obowiązującym, BGBl. I Nr. 44/2016, źródło: <https://www.ris.bka.gv.at>, dostęp: 23.04.2018.

⁶⁸⁹ *Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten* w brzmieniu obecnie obowiązującym, BGBl. I Nr. 59/2017, źródło: <https://www.ris.bka.gv.at>, dostęp: 23.04.2018.

⁶⁹⁰ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 48-49. Szerzej na ten temat: W. Rechberger i D. Simotta, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts Erkenntnisverfahren*, Wiedeń 2010, s. 674.

⁶⁹¹ Austriackie Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości, *The austrian...*, *op. cit.*, s. 12.

⁶⁹² P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 34.

przynależą do systemu ubezpieczenia społecznego w szerokim jego znaczeniu, są rozpatrywane w ramach procedury administracyjnej⁶⁹³.

Sąd pierwszej instancji orzeka w tych sprawach w składzie jednego sędziego zawodowego (*Berufsrichter*) i dwóch niezawodowych (*Laienrichter*). Wyższy sąd krajowy rozpoznaje środki zaskarżenia od orzeczeń sądu krajowego w składzie trzech sędziów zawodowych i dwóch niezawodowych. Także Sąd Najwyższy orzeka w składzie trzech sędziów zawodowych i dwóch niezawodowych. Warto nadmienić, że Sąd Pracy i Spraw Społecznych w Wiedniu orzeka w pierwszej instancji, ale może także rozpoznawać środki zaskarżenia od orzeczeń Trybunału Arbitrażowego ds. Zabezpieczenia Społecznego (*Schiedsgerichte der Sozialversicherung*). Trybunał ten nie jest elementem sądownictwa powszechnego, a prywatną instytucją sądową, opierającą swoją działalność na umowach arbitrażowych, na mocy których strony poddały swój spór pod rozstrzygnięcie⁶⁹⁴.

Stronami postępowania⁶⁹⁵ przed austriackimi sądami pracy i ubezpieczeń społecznych są **powód** (*Kläger*) oraz **pozwany** (*Beklagte*). ASGG nie zna konstrukcji zainteresowanego w sprawach socjalnych. W klasycznej procedurze cywilnej znana jest instytucja interwencji ubocznej (*Nebenintervention*), opisana w § 17 i n. ÖZPO. **Interwient uboczny** występuje także w postępowaniu przed sądami pracy i ubezpieczeń społecznych. Mimo że w przedmiotowym postępowaniu nie zerwano z klasyczną konstrukcją stron postępowania (powód i pozwany), w ASGG posłużono się pojęciami ubezpieczonego (*Versicherter*) i instytucji ubezpieczenia społecznego (*Versicherungsträger*), z tym że w znaczeniu materialnoprawnym (nie wprowadzono odrębnych procesowych definicji tych podmiotów). Z kolei instytucja interwencji ubocznej – nie tyle niedopuszczalna, ile całkowicie zbędna w polskim postępowaniu przed sądami ubezpieczeń

⁶⁹³ *Ibidem*, s. 33.

⁶⁹⁴ Zob. N. Foster, *Austrian legal system and laws*, Londyn 2003, s. 37, Austriackie Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości, *The austrian...*, *op. cit.*, s. 17.

⁶⁹⁵ Na marginesie warto zaznaczyć, że w Austrii pojęcie „strony” (*Partei*) w miejsce „uczestnika postępowania” (*Beteiligter*) występuje także na gruncie postępowania nieprocesowego (Zob. P. Rylski, *Pojęcie uczestnika postępowania nieprocesowego. Strony i uczestnicy postępowania nieprocesowego w wybranych systemach obcych. Austria* (w:) Tenże, *Uczestnik...*, *op. cit.*).

społecznych – funkcjonuje na gruncie austriackiego postępowania unormowanego w ASGG.

W świetle znajdującego zastosowanie przed austriackimi sądami pracy i spraw socjalnych § 17 ust. 1 ÖZPO, każda osoba, która ma interes prawny w tym, aby rozstrzygnięcie zapadło na korzyść jednej ze stron w postępowaniu toczącym się między innymi podmiotami, może dołączyć do tej strony w tym postępowaniu (interwencja uboczna). Zgodnie z § 17 ust. 2 ÖZPO wyróżnia się także osoby uprawnione do interwencji ubocznej z mocy samego prawa. Jak wskazano w § 18 ust. 1 ÖZPO, interwencję uboczną w formie pisma ze wskazaniem interesu prawnego, można złożyć w każdej sprawie do czasu jej prawomocnego zakończenia. Strony mogą sprzeciwiać się wstąpieniu interwenienta (§ 18 ust. 2 ÖZPO). Interwenient jest uprawniony do podejmowania wszelkich czynności na rzecz strony, w której zwycięstwie procesowym ma interes prawny, a także do złożenia zeznań. Jego działania procesowe są prawnie skuteczne dla strony głównej (*Hauptpartei*), o ile nie są sprzeczne z jej własnymi działaniami procesowymi. Za zgodą obu stron postępowania interwenient może wstąpić w miejsce strony, do której dołączył (§ 19 ÖZPO).

Widoczne jest, że interwencja uboczna na gruncie austriackiego procesu cywilnego jest ukształtowana podobnie jak w Polsce. W tym kraju w postępowaniu w sprawach socjalnych rozpatrywanych przez sądy powszechne nie dochodzi do przelamania zasady dwustronności procesu, bowiem interwenient uboczny nie jest stroną. Można więc zauważyć, że co prawda pokrewne rozwiązaniu austriackiemu jest w Polsce przekazanie rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych sądom powszechnym w procedurze cywilnej, lecz ukształtowanie samych stron tego postępowania jest w naszym porządku prawnym bliższe rozwiązaniu przyjętemu w Niemczech, z tym że tam strony (ściśle: uczestnicy) funkcjonują w procedurze administracyjnej przed sądami specjalnymi. ASGG nie wprowadza odrębnej definicji stron, w tym definicji ubezpieczonego (*Versicherter*), zaś posługując się pojęciem ubezpieczonego czyni to – odmiennie niż polski kodeks postępowania cywilnego – w znaczeniu materialnoprawnym.

Odnosząc się pokrótce do szczegółowych regulacji dotyczących pozycji stron, należy wskazać, że zgodnie z § 67 ust. 1 ASGG możliwe jest wytoczenie powództwa, jeżeli odpowiedni organ wydał decyzję lub nie uczynił tego w wyznaczonym w ustawie terminie, przy czym na podstawie § 71 ust. 1 ASGG z chwilą wytoczenia powództwa decyzja traci moc. Wymagania proceduralne do zainicjowania procesu są niewielkie w porównaniu ze zwykłą procedurą cywilną. Paragraf 82 ASGG przewiduje odstępstwo od ogólnej reguły procedury cywilnej, zgodnie z którą żądanie musi być **wystarczająco określone**. W sprawach socjalnych wymóg ten nie jest tak restrykcyjny, a żądanie uznaje się za wystarczająco określone, kiedy powód żąda świadczenia „według norm przepisanych”. Treść odwołania zależy rzecz jasna od treści zaskarżonej decyzji. Termin wynosi cztery tygodnie od zawiadomienia o jej wydaniu. Ubezpieczony nie musi być reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (§ 44 ASGG), co jest odstępstwem od reguły ogólnej⁶⁹⁶. Z kolei przed sądem drugiej instancji przewidziano wymóg profesjonalnej reprezentacji (przez prawnika albo organizację), zaś przed Sądem Najwyższym – stronę musi reprezentować fachowy pełnomocnik. Ubezpieczony nie ponosi kosztów sądowych.

Przyjęcie w Austrii kompetencji sukcesywnej skutkowałoby możliwością orzekania przez sąd na niekorzyść strony odwołującej się, gdyby nie przyjęcie drugiej koncepcji. Mianowicie, instytucja ubezpieczeniowa jest podmiotem profesjonalnym, który działa władczo wobec ubezpieczonego, a rozstrzygnięcie sądu nie może sytuować odwołującego się w gorszej pozycji z tego względu, że poddał w wątpliwość prawidłowość rozstrzygnięcia jego sprawy przez tę instytucję⁶⁹⁷. W Austrii na gruncie postępowania cywilnego obecne są zarówno **zasada inkwizycyjności** (*Untersuchungsgrundsatz*), jak i **zasada kontradiktoryjności** z pewną przewagą tej pierwszej, stąd w doktrynie mówi się o ograniczonej zasadzie inkwizycyjności⁶⁹⁸. Strony mają obowiązek wykazywania swoich twierdzeń, lecz zarówno strony, jak i sąd mają obowiązek gromadzić

⁶⁹⁶ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 55 i 70.

⁶⁹⁷ *Ibidem*, s. 67-68.

⁶⁹⁸ B. Nunner-Krautgasser i P. Anzenberger, *Evidence...*, *op. cit.*, cz. 1, s. 2.

dowody⁶⁹⁹. Sąd może zatem dopuścić dowody niewskazane przez stronę. Jednakże warto zauważyć, że sąd jest związany przyznaniem przez stronę przeciwną faktów przedstawianych przez drugą stronę⁷⁰⁰ oraz nie może przeprowadzić dowodu z dokumentu lub dowodu z zeznań świadka, którym obie strony się sprzeciwiają⁷⁰¹. Także procedura w sprawach socjalnych kształtuje się bardziej według **zasady inkwizycyjności** niż kontrydiktoryjności bowiem sąd musi ustalić prawdę w sensie materialnym⁷⁰², a nie jedynie formalnym. Sąd musi działać z urzędu w celu ustalenia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, z tym że jedynie wówczas, gdy dotychczas zebrany materiał dowodowy wskazuje, że jest to konieczne dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy⁷⁰³. Jednakże nie uwalnia to strony od ciężaru dowodu w znaczeniu obiektywnym⁷⁰⁴. Z kolei w postępowaniu przed austriackim Sądem Najwyższym uzyskanie prawdy materialnej ma mniejsze znaczenie. Z tego powodu niektórzy Autorzy podważają istnienie zasady inkwizycyjności, inni zaś wskazują, że doznaje ona jedynie nieznacznych odstępstw od zasady ograniczonej inkwizycyjności (*abgeschwächter Untersuchungsgrundsatz*) będącej zasadą przewodnią zwykłej procedury cywilnej⁷⁰⁵. W przeciwieństwie do Niemiec, w Austrii sąd nie może wydać wyroku na podstawie akt sprawy w sytuacji niestawiennictwa stron (§ 75 ASGG).

Obok tego należy wskazać na **obowiązek pouczenia** (*Manuduktionspflicht*) przez sąd powoda, który nie jest fachowo reprezentowany, o faktach i dowodach, które powinien przedstawić na ich poparcie. Obowiązek ten dzieli się na udzielanie instrukcji (*Manuduktionspflicht*), które ma na celu pomoc stronie procesowo słabszej, a także udzielanie rad, które może budzić wątpliwości co do

⁶⁹⁹ B. Nunner-Krautgasser i P. Anzenberger, *Evidence...*, *op. cit.*, cz. 1, s. 2.

⁷⁰⁰ Por. § 266-267 ÖZPO.

⁷⁰¹ Por. § 183 ÖZPO.

⁷⁰² P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 70-71.

⁷⁰³ H. Fasching i T. Klicka, *Das Verfahren im Sozialversicherungsrecht* (w:) T. Tomandl (red.) *System des österreichischen Sozialversicherungsrechts*, Wien 2013, s. 754; E. Marhold-Weinmeier, *Amtswegige Beweisaufnahme, Parteienghör und Prozessökonomie im sozialgerichtlichen Verfahren* (w:) P. Aschauer i E. Kohlbacher, *Sozialversicherungsrecht. Jahrbuch 2013*, s. 150 (za: P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 71).

⁷⁰⁴ H. Fasching i T. Klicka, *Das Verfahren im Sozialversicherungsrecht* (w:) T. Tomandl (red.) *System des österreichischen Sozialversicherungsrechts inkl. 26. Erg.-Lfg.*, Wien 2013, s. 754.

⁷⁰⁵ Por. W. Rechberger i D. Simotta, *Grundriss...*, *op. cit.*, s. 228 (za: P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 71).

utrzymania zasady bezstronności sądu, przy czym sąd wypowiada się abstrakcyjnie, nie zaś *in concreto* w sprawie danej osoby⁷⁰⁶.

Zasadą właściwą typowej austriackiej procedurze cywilnej jest **zasada dyspozycyjności** (*Dispositionsgrundsatz*), w świetle której strony samodzielnie decydują o przedmiocie sporu. Po pierwsze tylko strony mogą wszcząć proces cywilny za pomocą określonej czynności procesowej (*iudex ne procedat ex officio*). Po drugie to strony decydują o tym, co będzie przedmiotem procesu (*ne eat iudex ultra petita partium*). Po trzecie to strony decydują o wniesieniu środków zaskarżenia i granicach zaskarżenia. Po czwarte strony mogą zakończyć postępowanie poprzez wycofanie powództwa bądź uznanie powództwa albo zawarcie ugody. Sąd nie może przy tym orzekać ponad żądanie⁷⁰⁷. Na gruncie spraw rozpoznawanych przed sądami socjalnymi znajduje ona zastosowanie i – w przeciwieństwie do rozwiązania przyjętego w Polsce – strony mogą ugodzić się co do sposobu zakończenia sprawy⁷⁰⁸. Dopuszczalne jest oczywiście także cofnięcie żądania ochrony prawnej.

W Austrii rozprawa nie jest jedynie przejawem konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do wysłuchania. W świetle poglądów doktryny austriackiej ma ona także wpływ na wzrost akceptacji rozstrzygnięcia sądu przez strony⁷⁰⁹. Nadto podczas rozprawy sąd może udzielać stronom pouczeń, zaś strony mogą zadawać pytania np. biegłym sądowym. Także cofnięcie żądania ma zazwyczaj miejsce podczas rozprawy⁷¹⁰. Niemniej w Austrii, podobnie jak w Polsce, zasada ustności i zasada pisemności występują równolegle⁷¹¹.

14.4. Norwegia

Na wstępie należy zaznaczyć, że porządki prawne krajów skandynawskich należą do romańsko-germańskiej gałęzi prawa⁷¹². W krajach tych występuje

⁷⁰⁶ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 71-72.

⁷⁰⁷ B. Nunner-Krautgasser i P. Anzenberger, *Evidence...*, *op. cit.*, cz. 1, s. 1.

⁷⁰⁸ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 70.

⁷⁰⁹ *Ibidem*, s. 81.

⁷¹⁰ *Ibidem*, s. 80.

⁷¹¹ B. Nunner-Krautgasser i P. Anzenberger, *Evidence...*, *op. cit.*, cz. 1, s. 5.

⁷¹² Jan M. Smits (red.), *Elgar ...*, *op. cit.*, s. 699.

model zabezpieczenia społecznego Beveridge'a bądź stosowana jest **uniwersalistyczna tradycja zabezpieczenia społecznego**⁷¹³, zgodnie z którą ochrona socjalna jest prawem każdego obywatela, a system jest finansowany z podatków i zarządzany centralnie (dla porównania, w Niemczech i Austrii występuje model Bismarcka, zgodnie z którym ubezpieczenie społeczne jest w zasadzie powiązane ze stosunkiem pracy bądź przynależnością do określonej grupy społecznej). Przykładowo w Finlandii na poziomie organizacyjnym nie odróżnia się w sposób wyraźny ubezpieczenia społecznego od pomocy społecznej⁷¹⁴.

Jak podaje I. Jędrasik-Jankowska⁷¹⁵, **plan Beveridge'a** łączył dwie zasady znajdujące swoje źródło w odmiennych doktrynach ekonomicznych. Autorka wskazuje, że w tym planie „paradygmat interwencjonizmu państwowego w gospodarce powiązany był z realizacją zasady liberalnej, zgodnie z którą państwo powinno swoją ingerencję ograniczać do niezbędnego minimum”. Przykładowo w odniesieniu do systemu emerytalnego pociągało to za sobą zagwarantowanie na starość tylko minimalnego poziomu dochodu, a przez to powstawała konieczność wykazania się przez obywateli przezornością przejawiającą się w uczestnictwie w innych systemach ubezpieczeniowych. Plan obejmował „różnicowanie źródeł finansowania dochodów na starość w formie trzech filarów, oznaczających trzy źródła, z których miały pochodzić składki na sfinansowanie świadczeń. Były to budżet państwa (pierwszy filar), składki pracodawców (drugi filar) oraz środki własne obywateli (trzeci filar)”. Z kolei w krajach, które przyjęły model Bismarcka występowały systemy ubezpieczenia emerytalnego zapewniające świadczenia w wysokości proporcjonalnej do dochodów, wobec czego istniała mniejsza potrzeba poszukiwania dodatkowych form zabezpieczenia dochodów na czas starości. Po kryzysie gospodarczym w

⁷¹³ Według G. Esping-Andersena (w: Tenże, *The three worlds of welfare capitalism*, Cambridge 1990, s. 27) Norwegia należy jako państwo opiekuńcze do typu demokracji społecznej, w której uniwersalizm stanowi istotną cechę (za: B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 51). Oznacza to, że ludzie są uprawnieni do świadczeń ze względu na pobyt, obywatelstwo bądź udział w sektorze pracy. Niemcy, odmiennie, w terminologii G. Espinga-Andersena zostałyby określone jako państwo typu konserwatywnego (por. Ch. Schiller i S. Kuhnle, *'Modell Tyskland' under ombygging: Mot en stille systemendring?*, *Tidsskrift for velferdsforskning* 2007/10/2, s. 75).

⁷¹⁴ P. Hietanen-Kunwald, *Comparative...*, *op. cit.*, s. 19.

⁷¹⁵ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 437.

latach 70-tych XX wieku także w tych krajach sięgnięto do rozwiązania polegającego na uzupełnieniu dotychczasowego systemu drugim i trzecim filarem⁷¹⁶.

Wśród państw skandynawskich, **Norwegia jako pierwsza wprowadziła prawo dotyczące ubezpieczeń przymusowych od nieszczęśliwych wypadków dla robotników fabrycznych**⁷¹⁷. Nastąpiło to już w roku 1894, przy czym pierwowzorami były unormowania niemieckie i austriackie⁷¹⁸. Należy przy tym odnotować, że co prawda w Szwecji już w 1891 r. wprowadzono normy dotyczące działalności wolnych kas pomocy wzajemnej na wypadek choroby, lecz ubezpieczenie nie było przymusowe⁷¹⁹. **System zabezpieczenia społecznego w Norwegii składa się z trzech części**⁷²⁰:

1/ systemu ubezpieczeń społecznych. Jest on regulowany w ustawie z 28 lutego 1997 r. (*lov om folketrygd, folketrygdloven*)⁷²¹,

2/ systemu zasiłków rodzinnych. Znajduje on regulację w ustawie z 8 marca 2002 r. (*lov om barnetrygd, barnetrygdloven*)⁷²²,

3/ systemu świadczeń pieniężnych dla rodzin z małymi dziećmi. Został on ustanowiony na mocy ustawy z 26 czerwca 1998 r. (*lov om kontantstøtte til småbarnsforeldre*)⁷²³.

Norweski system ubezpieczeń społecznych obejmuje obowiązkowo przede wszystkim⁷²⁴ osoby posiadające status rezydenta w Norwegii w rozumieniu przepisów prawa ubezpieczenia społecznego, pracowników wykonujących pracę w Norwegii lub na norweskim szelfie kontynentalnym⁷²⁵,

⁷¹⁶ Wszystkie cytaty zawarte w akapicie obejmują wypowiedzi I. Jędrasik-Jankowskiej (*Pojęcia...*, *op. cit.*, s. 437-438).

⁷¹⁷ Jak podaje K. Ślebzak – odwołując się także do przykładów Danii i Szwecji – prowadzona polityka miała na celu w pierwszym rządzie ochronę zdrowia (Tenże, *Prawo do zabezpieczenia społecznego w Konstytucji RP: podstawowe zagadnienia*, Warszawa 2015, s. 5-6).

⁷¹⁸ E. Grabowski, *Ubezpieczenia społeczne w państwach współczesnych*, Kraków 1911, s. 184.

⁷¹⁹ *Ibidem*, s. 185.

⁷²⁰ M. Mosionek-Szweda, *Organizacja i funkcjonowanie systemu zabezpieczenia społecznego w Norwegii*, *Rozprawy Ubezpieczeniowe* 2011/1, s. 76.

⁷²¹ Lovdata/El. nr LOV-1997-02-28-19.

⁷²² Lovdata/El. nr LOV-2002-03-08-4.

⁷²³ Lovdata/El. nr LOV-1998-06-26-41.

⁷²⁴ Por. Norweskie Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, *The Norwegian Social Insurance Scheme*, 2018, źródło: <https://www.regjeringen.no>, dostęp: 23.04.2018, s. 4, a także M. Mosionek-Szweda, *Organizacja...*, *op. cit.*, s. 78-79.

⁷²⁵ To samo dotyczy osób żyjących w Svalbard (Spitsbergen), wyspie Jan Mayen, a także

osoby prowadzące własną działalność gospodarczą (samozatrudnione) oraz marynarzy. Członkami systemu ubezpieczeń społecznych mogą zostać dobrowolnie osoby planujące pobyt w Norwegii na czas od trzech do dwunastu miesięcy, które nie podejmą w tym czasie zatrudnienia, a także osoby, które utraciły status rezydenta Norwegii. Z byciem członkiem systemu ubezpieczeń społecznych w Norwegii związane są obowiązki opłacania składki (*trygdeavgift*)⁷²⁶, a z drugiej strony uprawnienie do świadczeń.

Wśród **świadczeń z ubezpieczenia społecznego** należy, na podstawie *folketrygdeloven*, wskazać zasiłek w związku z bezrobociem (*dagpenger under arbeidsledighet*), zasiłek chorobowy (*sykepenger*), zasiłek na usługi zdrowotne (*stonad ved helsetjenester*), zasiłek pogrzebowy (*stonad ved gravferd*), zasiłek w przypadku choroby dziecka i innych najbliższych (*stonad ved barns og andre nærstående sykdom*), zasiłek rekompensujący wydatki na polepszenie zdolności do pracy i funkcjonowania w życiu codziennym (*stonad for å kompensere for utgifter til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet*), zasiłek rehabilitacyjny (*arbeidsavklaringspenger*), zasiłek dodatkowy na środki pracy (*tilleggsstonader til arbeidsrettede tiltak*), renta inwalidzka (*uforetrygd, uforepensjon*), odszkodowanie za obrażenia powstałe w wyniku wypadku przy pracy (*yrkesskadedekning*), świadczenia związane z cyklem życia i sytuacją rodzinną (*ytelser knyttet til livsløp og familiesituasjon*), świadczenia w związku z ciążą, narodzinami i adopcją (*ytelser ved svangerskap, fødsel og adopsjon*) – w tym zasiłki macierzyńskie (*foreldrepenger*) – zasiłki dla samotnych rodziców (*stonad til enslig mor eller far*), wcześniejsze świadczenia pielęgnacyjne (*ytelser til tidligere familiepleier*), świadczenia dla wdowy lub wdowca (*ytelser til gjenlevende ektefelle*), renta dla sieroty (*barnepensjon*), emerytura (*alderspensjon*).

W Konstytucji Królestwa Norwegii⁷²⁷ nie zagwarantowano obywatelom prawa do sądu. Należy wskazać, że sądy w Norwegii odgrywają zdecydowanie

antarktycznych i subantarktycznych terytoriach zależnych (Wyspa Bouveta, Wyspa Piotra I i Ziemia Królowej Maud).

⁷²⁶ Oprócz ww. osób składki opłacają także pracodawcy, a system finansowany jest także z państwowych dotacji (Norweskie Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, *The Norwegian...*, *op. cit.*, s. 5, M. Mosionek-Szweda, *Organizacja...*, *op. cit.*, s. 79). Przy tym finansowane wyłącznie z budżetu państwa są m.in. jednorazowe zapomogi z tytułu macierzyństwa i adopcji, zapomogi na poprawę codziennego życia, zasiłek edukacyjny (szerzej na ten temat: Norweskie Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, *The Norwegian...*, *op. cit.*, s. 5).

⁷²⁷ Konstytucja Królestwa Norwegii uchwalona przez Zgromadzenie Konstytucyjne w Eidsvold

mniejszą rolę niż przykładowo w Niemczech, gdzie przewidziano szerokie prawo do wystąpienia na drogę sądową w celu zakwestionowania decyzji administracyjnej i trzy instancje sądownicze. Jak już wskazano, w Niemczech sądownictwo jest podzielone na pięć wyspecjalizowanych gałęzi (sądownictwo powszechne, administracyjne, socjalne, pracownicze i finansowe) – w Norwegii zaś występuje tylko jedna⁷²⁸. W kraju tym nie przewidziano specjalnego sądownictwa administracyjnego, zaś sądy powszechne mają jurysdykcję w sprawach administracyjnych⁷²⁹.

Podstawowym aktem prawnym dotyczącym spraw mieszczących się w kognicji Trybunału Zabezpieczenia Społecznego z siedzibą w Oslo (*trygderetten*, dalej: TZS), będącego organem właściwym do rozpoznawania m. in. spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w Norwegii, jest **ustawa z 16 grudnia 1966 r. o postępowaniu przed Trybunałem Zabezpieczenia Społecznego** (*lov om anke til trygderetten – trygderettenloven* – dalej: l.a.t.)⁷³⁰. W § 2 ust. 1 tej ustawy przewidziano, że odwołanie przysługuje od decyzji wydanych m. in. na podstawie przepisów ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (*folketrygdloven*) oraz ustawy o zasiłkach rodzinnych (*barnetrygdloven*). Z tego względu, że TZS jest w istocie ciałem administracyjnym, w przypadku Norwegii szerszego niż odnośnie do innych krajów omówienia wymaga zagadnienie wydawania decyzji.

Trybunał Zabezpieczenia Społecznego jest uważany za **najwyższy organ administracyjny** (określany również jako organ *quasi-sądowy*⁷³¹) niezależny orzeczniczo, mimo że podporządkowany strukturalnie i finansowo Ministrowi Pracy. Warto zauważyć, że w świetle § 3 ust. 8 l.a.t. członkowie TZS są niezależni w rozpatrywaniu spraw, a przy tym mają wykonywać swoją działalność w sposób wzbudzający powszechne zaufanie i szacunek.

17 maja 1814 r. (*Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17 de Mai 1814*).

⁷²⁸ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 53.

⁷²⁹ *Ibidem*, s. 59.

⁷³⁰ ISBN 82-504-1189-7.

⁷³¹ W Norwegii przedstawiane są poglądy, aby nadać TZS status sądu albo stworzyć odrębny sąd do spraw zabezpieczenia społecznego (por. B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 66. Autor przywołuje przy tym pogląd wygłoszony przez A. Kjønstada już w 2002 r. – w: A. Kjønstad, *Behovet for et felles rettslig overprøvsorgan på velferdsrettens område – i en Sosialdomstol*, Retfærd 2002/98/3, s. 13. – odmiennie: O. Øie (w:) Tenże, *Trygderetten og dens prosessordning*, Oslo 2010, s. 19).

Decyzje w sprawach zabezpieczenia społecznego wydaje norweski **Nowy Urząd Pracy i Spraw Społecznych** (*Nye arbeids- og velferdsetaten*, dalej: NAV), powstały 1 lipca 2006 r.⁷³² Sprawy świadczeń z ubezpieczenia społecznego są przygotowywane przez lokalne jednostki NAV, zaś rozstrzygnięcia podejmują regionalne jednostki (*NAV Forvaltning*). Decyzja może być zaskarżona do Działu Apelacyjnego NAV⁷³³, który podlega pod Centralną Agencję NAV. Dział Apelacyjny NAV w pełni rozpoznaje sprawę i może oceniać prawidłowość uznania administracyjnego. W jego skład wchodzi w znakomitej większości prawnicy, ale także socjologowie i politologowie, zaś orzekanie odbywa się dwuosobowo z możliwością zaangażowania ekspertów, w tym medycznych. Decyzja w rozpoznawanej sprawie może być utrzymana w mocy, uchylona z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania albo zmieniona w całości albo w części. Następnie przewidziano odwołanie do TZS i wreszcie możliwość wystąpienia z pozwem do sądu⁷³⁴.

Środki zaskarżenia od decyzji NAV⁷³⁵ rozpoznaje zatem TZS, zaś w związku z wydaniem tego orzeczenia przysługuje pozew do sądu powszechnego – sądu apelacyjnego (*lagmannsretten*), a następnie otwarta zostaje droga do Sądu Najwyższego (*Høyesterett*)⁷³⁶. Sąd Najwyższy orzeka w Norwegii w ostatniej instancji (§ 88¹ Konstytucji Królestwa Norwegii). Wymaga przy tym podkreślenia, że **Norwegowie nad wyraz rzadko czy wręcz sporadycznie kwestionują orzeczenia TZS**⁷³⁷, a w konsekwencji w niniejszej rozprawie uznano za zasadne omówienie postępowania jedynie przed tym ciałem.

⁷³² Zastąpił on Zakład Ubezpieczeń Społecznych (*Trygdeetaten*) oraz Norweski Urząd Pracy (*Aetat*) – por. M. Mosionek-Szweda, *Organizacja...*, *op. cit.*, s. 77.

⁷³³ Należy odnotować, że przed powstaniem tej jednostki (w 2006 r.) sprawy były rozpoznawane przez Lokalne Biura Zabezpieczenia Społecznego (*Trygdekontoret*), zaś ich rozstrzygnięcia podlegały zaskarżeniu do Wyższego Biura Zabezpieczenia Społecznego (*Fylkestrygdekontoret*), a następnie otwarta była droga do TZS.

⁷³⁴ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 61 i n.

⁷³⁵ Nadto od rozstrzygnięć HELFO, Kommunal Landspensjonskasse, Statens pensjonskasse (SPK) i inne sprawy (Årsrapport 2016, Trygderetten, źródło: <http://www.trygderetten.no>, dostęp: 23.04.2018).

⁷³⁶ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 52, 64 i 66.

⁷³⁷ Przykładowo w 2011 r. przed sądem apelacyjnym zaskarżono 57 z wydanych w sumie 2.561 orzeczeń TZS (por. B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 66). Według danych statystycznych w następnych latach liczby te kształtowały się następująco: w 2012 r. na wpływ 2.565 spraw ogółem, zaskarżono do sądu apelacyjnego 37 spraw (z czego zasadnie – 12), w 2013 r. na 2.975 zaskarżono 39 (z czego zasadnie – 8), w 2014 r. na 3.631 zaskarżono 57 (z czego zasadnie – 17),

Należy nadmienić, że nie tylko postępowanie przed NAV odbywa się w całości z formie pisemnej, ale i postępowanie przed TZS ma taką formę. Trybunał Zabezpieczenia Społecznego rozważa wszelkie aspekty sprawy, w tym w zakresie uznania administracyjnego, ocenia dowody, zastosowanie przepisów prawa materialnego i procedury. Przy tym nie może zmienić decyzji na niekorzyść odwołującego się (zakaz *reformationis in peius*). Dopuszczalne jest zatem oddalenie środka zaskarżenia, częściowa lub pełna zmiana decyzji na korzyść odwołującego się albo uchylene decyzji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania⁷³⁸.

Zgodnie z § 3 l.a.t., TZS musi mieć przewodniczącego, zastępcę przewodniczącego i tylu stałych członków, ilu powoła król. Wśród stałych członków muszą znaleźć się specjalista prawny, specjalista medyczny (musi posiadać uprawnienia lekarskie) i specjalista rehabilitacyjny. Jeżeli duża liczba spraw lub szczególne okoliczności tego wymagają, król może przydzielić tymczasowych członków na dwa lata. Skład orzekający zależy od rodzaju sprawy – orzekanie odbywa się w składzie co najmniej dwóch osób w zależności od stopnia jej skomplikowania⁷³⁹. Paragraf 7 l.a.t. w ust. 2 i 3 przewiduje odstępstwa od zasady rozpoznawania sprawy dwuosobowo. TZS rozpatruje sprawę w składzie trzyosobowym, jeżeli:

- 1/ rodzaj sprawy wymusza uczestnictwo eksperta prawnego, medycznego albo rehabilitacyjnego,
- 2/ jeżeli początkowo rozpoznanie sprawy przeprowadzało dwóch członków, jednak nie byli oni zgodni odnośnie do rozstrzygnięcia,
- 3/ jeżeli w sprawie poruszane są trudne kwestie dowodowe lub prawne,
- 4/ gdy tak zadecyduje Przewodniczący TZS.

Z kolei w przypadkach, gdy należy założyć, że rozstrzygnięcie TZS może być decydujące dla praktyki dotyczącej tego rodzaju spraw, co sprawa rozpatrywana, skład obejmuje pięciu członków stałych. Decyzję w tej kwestii podejmuje

w 2015 r. na 4.283 zaskarżono 50 (z czego zasadnie – 10), w 2016 r. na 3.538 zaskarżono 55 (z czego zasadnie – 18). Jeśli chodzi o środki zaskarżenia skierowane do Sądu Najwyższego w sprawach rozpoznawanych wcześniej przez TZS, ich liczba jest wręcz znikoma – w 2012 r. wpłynęło ich 2 (uwzględniono 1), w 2013 r. – 1 (który został uwzględniony), w 2014 r. – 3 (z czego uwzględniono 1), w 2015 r. – 1 (niezasadny), zaś w 2016 r. – 2 (z czego zasadny był 1) – zob. Årsrapport..., *op. cit.*

⁷³⁸ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 64.

⁷³⁹ *Ibidem*, s. 65.

przewodniczący TZS. W doktrynie zagranicznej wskazuje się, że orzeczenia wywierają istotny wpływ na rozstrzygnięcia dokonywane przez NAV⁷⁴⁰.

W świetle § 2 ust. 1 l.a.t. od decyzji dotyczącej indywidualnych praw i obowiązków wynikających z omówionych ww. ustaw może odwołać się **osoba, której ta decyzja dotyczy** (*en person som vedtaket gjelder*), zwana „stroną odwołującą się” (*den ankende part*). **Stroną przeciwną** (*ankemotparten*) jest w znakomitej większości NAV jako główny podmiot wydający decyzje. Nie ma tu więc konstrukcji powoda (*Saksøker*) ani pozwanego (*Saksøkt*). Norweska ustawa o postępowaniu przed Trybunałem Zabezpieczenia Społecznego nie posługuje się nazewnictwem stron typowym dla spraw cywilnych.

W norweskim postępowaniu cywilnym jest znana instytucja interwencji ubocznej (*hjelpintervensjon*), przy czym interwenientem ubocznym (*partshjelp*) może być m. in. podmiot posiadający rzeczywisty interes w rozstrzygnięciu sprawy na korzyść jednej ze stron⁷⁴¹. *Trygderettenloven* nie zawiera żadnych uregulowań dotyczących tej instytucji ani żadnych odesłań do przepisów ją regulujących. Jednakże podmioty zewnętrzne wobec postępowania mogą przedstawić swoje stanowiska na piśmie, które to stanowiska mogą zostać dopuszczone przez TZS, lecz nie oznacza to zarazem nadania statusu strony postępowania. W Norwegii uznaje się, że przypisanie tego statusu na gruncie przedmiotowego postępowania nie jest konieczne dla należytej ochrony interesów tych podmiotów⁷⁴². Nie tylko bowiem mogą one wypowiedzieć się co do sprawy, ale i zarazem sąd powinien poznać prawdę materialną. Warto przy tym zauważyć, że podmioty te nie mają prawa wglądu do akt sprawy, w przeciwieństwie do interwenientów ubocznych.

W postępowaniu przed TZS nie jest znana, co jasne na gruncie poczynionych uwag, także konstrukcja zainteresowanego. W *trygderettenloven* nie przewidziano żadnego szczególnego ukształtowania stron postępowania ani udziału innych podmiotów poza odwołującym się i jego przeciwnikiem.

⁷⁴⁰ *Ibidem*, s. 66.

⁷⁴¹ Por. § 15-7 ustawy z 15 czerwca 2005 r. Prawo o mediacji i postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, *Lov om meklings og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)*, LOV-2005-06-17-90.

⁷⁴² Stanowisko takie przedstawia komisja legislacyjna pracy i spraw socjalnych, źródło: <https://www.stortinget.no>, dostęp: 23.04.2018.

Termin na wniesienie środka zaskarżenia wynosi – odmiennie niż w Niemczech i w Polsce – sześć tygodni od dnia zawiadomienia o decyzji (§ 9 ust. 1 l.a.t.). Na podstawie § 9 ust. 3 l.a.t., TZS albo przeciwnik odwołującego się mogą w szczególnych przypadkach przedłużyć termin do wniesienia środka zaskarżenia. Możliwość przedłużenia terminu przez NAV, który jest stroną postępowania przed TZS, należy przy tym uznać za dość nietypowe rozwiązanie. Nadto na podstawie ust. 4 § 9 l.a.t., TZS może zlekceważyć uchybienie terminu, jeśli przemawiają za tym szczególne okoliczności. Wniesienie odwołania nie skutkuje odroczeniem wykonania zaskarżonej decyzji (§ 14 ust. 1 l.a.t.), chyba że przemawiają za tym szczególne okoliczności, co stwierdza NAV albo TZS (§ 14 ust. 2 l.a.t.).

Odnosząc się do reguł postępowania przed TZS istotnych z punktu widzenia jego stron, należy wskazać na przewagę **zasady prawdy materialnej** nad zasadą prawdy formalnej. W świetle § 20 ust. 1 i 2 l.a.t. TZS może badać wszystkie aspekty sprawy, a także wykroczyć w swoim rozstrzygnięciu poza żądanie strony (strona ma przy tym możliwość wypowiedzenia się w kwestii okoliczności faktycznych). Nie jest także związany podstawą odwołania ani nie musi baczyć na aktywność dowodową stron, mogąc przeprowadzać dowody z urzędu w celu uzyskania wiarygodnej podstawy rozstrzygnięcia, co do której strony mają prawo się wypowiedzieć. Zarazem o tym, czy strona może zająć stanowisko co do innej kwestii niż okoliczności faktyczne, decyduje TZS (§ 20 ust. 3-7 l.a.t.)

Paragraf 1 ust. 2 l.a.t. przemawia za w pewnym zakresie kontradiktoryjnym charakterem postępowania przed TZS. Przepis ten przewiduje uprawnienie strony polegające na możliwości zapoznania się z argumentacją i dowodami przedstawianymi przez drugą stronę oraz do konfrontacji z nimi. Niemniej wskazuje się na przewagę **zasady inkwizycyjności** w omawianym postępowaniu⁷⁴³. Takie ukształtowanie procedury wiąże się z odstępstwem od **zasady bezwzględnej równości stron**, której przejawem jest także szeroko rozumiany obowiązek pouczeń.

⁷⁴³ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 69 i 72.

W przeciwieństwie do Niemiec, w Norwegii wysłuchanie strony na rozprawie nie jest regułą⁷⁴⁴. Należy na marginesie zauważyć, że z krajów skandynawskich, jedynie Dania jest podobna do Norwegii pod względem niemal zupełnego braku ustności rozpatrywania sprawy (**zasada pisemności**)⁷⁴⁵. Rozprawa jest fakultatywna, a jej przeprowadzenie następuje, gdy TZS uzna, że przemawiają za tym szczególne okoliczności (§ 19 ust. 2 zd. 1 l.a.t.). Generalnie odbywa się ona przy drzwiach otwartych, lecz ze względu na „zasadny wniosek strony” lub gdy przemawiają za tym „ważne powody”, TZS może postanowić, że rozprawa odbędzie się przy drzwiach zamkniętych. Warto zauważyć, że w postępowaniu przed sądami powszechnymi sytuacja kształtuje się odwrotnie – to rozprawa jest regułą⁷⁴⁶.

Jawność postępowania jest w pewnym stopniu ograniczona. Należy zwrócić uwagę zwłaszcza na § 16 l.a.t., w świetle którego strona ma prawo zapoznać się z dokumentami sprawy, również po jej zakończeniu, lecz nie obejmuje to dokumentów sporządzonych przez TZS w celu wewnętrznego przygotowania sprawy. Nadto nawet jeżeli ma to istotne znaczenie dla strony, nie ma ona prawa zapoznać się z informacjami zawartymi w dokumentach, które dotyczą stanu zdrowia innej osoby albo innych kwestii, które ze względu na szczególne okoliczności nie powinny zostać rozpowszechnione. Dlatego też, jak wskazano, podmioty zewnętrzne dla postępowania nie mają wglądu w dokumentację sprawy, mimo że mogą zająć stanowisko. Jednocześnie to TZS decyduje, mając na uwadze konieczność rzetelnego rozpatrzenia sprawy, w jaki sposób dokumenty będą udostępnione stronom. Na prośbę strony może zostać jej wydana kopia dokumentów. Odmowa udostępnienia dokumentów jest przy tym zaskarżalna (§ 17 l.a.t.).

Podsumowując należy wskazać, że postępowanie przed TZS jest wyłącznie dwustronne ze specyficznym – w porównaniu z porządkiem prawnym polskim, niemieckim i austriackim – ukształtowaną procedurą. Należy zwrócić uwagę, że Trybunał Zabezpieczenia Społecznego jest jeden, mając swoją siedzibę

⁷⁴⁴ B. Crosby, *Procedural...*, *op. cit.*, s. 75.

⁷⁴⁵ *Ibidem*, s. 38.

⁷⁴⁶ *Ibidem*, s. 77. Autor powołuje przy tym pogląd O. Øie (tenże, *Trygderetten...*, *op.cit.*, s. 14-15).

w Oslo, i rozpatruje wszystkie odwołania od decyzji NAV. Jednocześnie jego orzeczenia jako ciała administracyjnego czy jedynie *quasi-sądowego* zazwyczaj nie są kwestionowane przez strony. Kwestia udziału innych podmiotów niż odwołujący się i jego przeciwnik, jest przedmiotem rozważań doktryny w Norwegii, lecz jak dotąd nie zreformowano przepisów dotyczących konstrukcji stron i nie sięgnięto do rozwiązania znanego postępowaniu cywilnemu – interwencji ubocznej. Można zauważyć istotne uproszczenia zarówno jeśli chodzi o samą tę konstrukcję, jak i o całokształt procedury, które zdają się nie kolidować z postulatem ochrony zasługujących na uznanie interesów stron stosunków materialnoprawnych, które następnie stają się stronami postępowania przed TZS, jak i ochrony podmiotów obcych tym stosunkom.

WNIOSKI KOŃCOWE

I GŁÓWNE POSTULATY *DE LEGE FERENDA*

Podsumowując poczynione w niniejszej rozprawie rozważania, należy wskazać, że ubezpieczony w rozumieniu procesowym jest odpowiednikiem powoda na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (por. rozdział 5 i 8), tak jak osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Legitymację bierną w sprawach wywołanych odwołaniami dwóch ww. podmiotów posiadają odpowiednio organ rentowy, który wydał zaskarżoną decyzję i wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności, który wydał zaskarżone orzeczenie. Oprócz tych podmiotów w przedmiotowym postępowaniu mogą brać udział także inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, oraz zainteresowany. Dla prawidłowego zidentyfikowania dwóch ostatnich stron konieczne jest uwzględnienie definicji procesowej ubezpieczonego zawartej w art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c., w świetle której wyraźnie odróżniono ubezpieczonego w rozumieniu materialnoprawnym od ubezpieczonego w rozumieniu procesowym.

Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, musi być stroną postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych jako strona stosunku elementarnego łączącego ją, ubezpieczonego w rozumieniu procesowym i organ rentowy. Niemniej podmiot taki nie zawsze występuje w stosunkach elementarnych, które mogą zachodzić wyłącznie między późniejszym (na etapie postępowania cywilnego) ubezpieczonym w rozumieniu procesowym oraz organem rentowym, przeto nie w każdym procesie omawiany podmiot weźmie udział. Prawa i obowiązki tego podmiotu występują wyłącznie w sferze ubezpieczeń społecznych. Wydaje się, że pominięcie strony stosunku elementarnego w postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych prowadzi do nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw.

Zainteresowany jest podmiotem zewnętrznym wobec stosunku elementarnego ubezpieczenia społecznego, a jego prawa i obowiązki – które zależą od rozstrzygnięcia sprawy – mogą, lecz nie muszą dotyczyć ubezpieczeń społecznych. Brak udziału osoby zainteresowanej (takiej, która mogłaby stać się zainteresowanym w rozumieniu art. 477¹¹ § 1 k.p.c.) w postępowaniu nie powoduje jego nieważności, bowiem omawiany podmiot uzyskuje przymiot strony dopiero z chwilą przystąpienia do sprawy i nie musi stać się stroną, mimo dokonania przez sąd zawiadomienia na mocy postanowienia.

Konstrukcja stron postępowania i ich wielość uprawnia do wniosku, że na gruncie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych występują odstępstwa od zasady dwustronności procesu. Ustawodawca w sposób wyraźny wymienia bowiem cztery strony w jednym typie postępowania (ubezpieczony, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy i zainteresowany) oraz dwie w drugim typie postępowania (osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu oraz wojewódzki zespół, przy czym przy przyjęciu zapatrywania, że zainteresowany może wziąć udział w procesie z udziałem tych stron, wystąpią w nim niekiedy trzy strony). Ustawodawca w ogóle nie posługuje się pojęciem „powoda” i „pozwanego”, a w sytuacjach, kiedy to tak kształtują się strony postępowania odrębnego w jednym rodzaju spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, wyłącza zastosowanie art. 477¹¹ k.p.c. (zob. art. 90 u.o.f.f.e. oraz uwagi przedstawione w rozdziale 4). W świetle definicji procesowej ubezpieczonego, która z przytoczonych w ramach rozprawy względów musi stanowić punkt wyjścia do rozważań dotyczących stron, należy utożsamiać go ze stroną odwołującą się (odpowiednikiem powoda), zaś organ rentowy zawsze będzie odpowiednikiem pozwanego. Nie jest więc tak, że ustawodawca wymienił w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. różne podmioty, które mogą złożyć odwołanie (strony w znaczeniu materialnoprawnym), bowiem wymienił w nim wyłącznie strony w znaczeniu procesowym i to w nieprzypadkowej kolejności. Stanowiska czterech ww. stron procesu nie muszą być sprzeczne (np. inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, może nie zająć stanowiska w sprawie, ona i zainteresowany mogą w toku sprawy zmieniać swoje stanowiska, obie strony mogą przedstawiać dowody na korzyść i na

niekorzyść strony odwołującej się). Nie jest możliwe ułożenie stron na zasadzie współuczestnictwa, bowiem tylko jedna może być odwołującym się (ubezpieczony w rozumieniu procesowym), a pozostałe nie mogą przystąpić do którejkolwiek strony ani nawet nie muszą mieć z nią zbieżnego stanowiska i mogą przyjąć autonomiczną pozycję w procesie. To, czy inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, albo zainteresowany wezmą udział w postępowaniu w żaden sposób nie zależy od woli ubezpieczonego w rozumieniu procesowym (strony odwołującej się), a to sąd ma obowiązek zapewnienia możliwości udziału w postępowaniu wszystkim osobom zainteresowanym.

Porównując konstrukcje stron postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w polskim porządku prawnym z rozwiązaniami przyjętymi w porządkach prawnych zagranicznych – niemieckim, austriackim i norweskim – można zauważyć, że jest ona wyjątkowa, co wynika także z konstrukcji samej procedury sądowej w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. W przypadku Niemiec występuje trójinstancyjne sądownictwo socjalne, zbliżone do sądownictwa administracyjnego, w którym funkcjonuje pojęcie „uczestników postępowania”. Są nimi powód, pozwany i zainteresowany. Postępowanie z założenia nie jest dwustronne (nie jest postępowaniem cywilnym). W Austrii, podobnie jak w Polsce, sądy pracy i ubezpieczeń społecznych są wydziałami sądów powszechnych, zaś zastosowanie znajduje zwykła procedura cywilna modyfikowana przez ASGG. Strony postępowania są określane jako powód i pozwany. Obca dla tego postępowania jest konstrukcja prawna zainteresowanego, lecz dopuszczalna jest interwencja uboczna, przy czym interwenant uboczny nie jest stroną. Austriacki ustawodawca posługuje się pojęciem „ubezpieczonego” oraz „instytucji ubezpieczeniowej” w ASGG, lecz nie wprowadza ich definicji procesowej i odnosi się do nich jako do stron stosunku materialnoprawnego, a nie stron procesu, którymi pozostają powód i pozwany. Nie dochodzi do odstępstw od zasady dwustronności, typowej dla procesu cywilnego. Z kolei w Norwegii, sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są rozpoznawane przez ciało administracyjne będące organem *quasi*-sądowym. Na gruncie norweskiej ustawy o postępowaniu przed Trybunałem Zabezpieczenia Społecznego funkcjonuje pojęcie stron postępowania, którymi są

strona odwołująca się – określana jako strona, której decyzja dotyczy – oraz jej przeciwnik procesowy (nie użyto znanych postępowaniu cywilnemu określeń „powód” i „pozwany”). Także w tym porządku prawnym obca jest konstrukcja zainteresowanego, zaś interwencja uboczna – znana na gruncie postępowania cywilnego – nie jest dopuszczalna. Postępowanie nie ma oczywiście charakteru postępowania cywilnego (podobnie jak w Niemczech). W żadnym z ww. krajów na gruncie postępowania w sprawach socjalnych nie występuje podmiot choćby zbliżony do „innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja”.

Rozwiązanie przyjęte w polskim porządku prawnym jest co prawda pokrewne rozwiązaniu austriackiemu w zakresie przekazania rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych sądom powszechnym w procedurze cywilnej, lecz ukształtowanie samych stron tego postępowania w Polsce jest bliższe rozwiązaniu przyjętemu w Niemczech (zainteresowany jako strona / uczestnik postępowania), z tym że tam uczestnicy postępowania funkcjonują w procedurze administracyjnej przed sądami specjalnymi. W Norwegii zastosowano istotne uproszczenie – osoba zainteresowana nie staje się stroną, ale może przedstawić swoje stanowisko w sprawie. Także w Norwegii, podobnie jak w Niemczech, rozpoznawanie spraw socjalnych następuje według przepisów procedury administracyjnej.

Pierwszym postulatem *de lege ferenda*, który z całą mocą należy przedstawić jest postulat nowej regulacji postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w ramach kodeksu postępowania cywilnego. Należałoby rozważyć dwie drogi – zmiany w ramach już istniejącego postępowania odrębnego albo przeniesienie regulacji do trybu nieprocesowego. W pierwszym przypadku, należy wskazać, że postępowanie przed sądem ubezpieczeń społecznych ze względu na konstrukcję stron wymaga wprowadzenia przepisów, które w bardziej szczegółowy sposób regulowałyby podnoszone w niniejszej rozprawie kwestie. Za słusznością tego postulatu przemawia także, a może przede wszystkim, sam charakter spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych – omówiony w zakresie jedynie ogólnym z uwagi na zasadniczo inny temat pracy – będących sprawami cywilnymi jedynie w znaczeniu formalnym i przy tym znaczeniu bardzo odległym

od spraw cywilnych w znaczeniu materialnym. Realizacja praw i obowiązków stron o charakterze materialnoprawnym wymaga bardziej szczegółowej i pełniejszej regulacji. W drugim przypadku, należy wskazać, że konstrukcja stron postępowania istotnie zbliża się do konstrukcji uczestników obecnej w trybie nieprocesowym, wobec czego – kierując się ideą pełnej ochrony stron stosunków prawa materialnego – należałoby rozważyć zmianę trybu.

Jeśli chodzi o szczegóły proponowanych zmian w ramach postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, wśród głównych postulatów, należy wskazać użycie innej terminologii do określenia stron postępowania z uwagi na to, że obecna nie przystaje do ich charakteru. Warto zaznaczyć, że w projekcie z 27 listopada 2017 r., który przewiduje szereg zmian w procedurze cywilnej, w tym w przedmiotowym postępowaniu odrębnym, nie podjęto kwestii ukształtowania stron.

W miejsce pojęcia „ubezpieczony” należy postulować określenie „odwołujący się”. Po drugie należałoby zastąpić określenie „organ rentowy” od kilkudziesięciu lat nieadekwatne do materii, którą ten organ się zajmuje. Należałoby postulować – ze względu na wysokie zróżnicowanie podmiotów będących obecnie „organami rentowymi” – wprowadzenie pojęcia „organu, który wydał zaskarżoną decyzję”. Wydaje się, że wypracowanie jednolitego pojęcia nieopisowego ze względu na to zróżnicowanie nie jest możliwe. Wskazane byłoby także rozróżnienie stron dwóch rodzajów postępowania.

Stąd w pierwszej jednostce redakcyjnej, należałoby wskazać, że stronami postępowania wywołanego odwołaniem od decyzji, o której mowa w art. 476 § 2 k.p.c. są odwołujący się, organ, który wydał zaskarżoną decyzję, a także inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja i zainteresowany. Jednocześnie w art. 476 § 2 k.p.c. (jak i w pozostałych przepisach, które tym pojęciem się posługują) należałoby skreślić słowa „organ rentowy”. Nadto w art. 476 § 2 k.p.c. należałoby od razu wskazać podmioty wydające decyzje w odpowiednich rodzajach spraw. Zarazem sformułowanie „sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych” z art. 476 § 2 k.p.c. należałoby zastąpić sformulowaniem „sprawa rozpoznawana przez sądy ubezpieczeń społecznych” (por. uwagi przedstawione w rozdziale 1). Zmiana tych przepisów niewątpliwie

wiązałyby się także z przekształceniem samego pojęcia „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych”, czego jednak szersze omówienie wykracza poza ramy niniejszej rozprawy.

Z kolei w drugiej jednostce redakcyjnej należałoby wskazać, że stronami postępowania wywołanego odwołaniem od decyzji wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności są odwołujący się i ten zespół, a także zainteresowany.

Należałoby także rozważyć potrzebę uproszczenia konstrukcji stron bądź wyraźniejszego i szerszego ich scharakteryzowania na gruncie kodeksu postępowania cywilnego. Zważywszy przedstawione w rozprawie wady zawartej w art. 476 k.p.c. enumeratywnej definicji ubezpieczonego należałoby przyjąć, że stroną odwołującą się może być osoba, której praw i obowiązków dotyczy decyzja. Pozostalby jednak wówczas problem dystynkcji między inną osobą, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, a zainteresowanym. Niewątpliwie ustawodawca powinien wyraźniej rozróżnić te dwie strony, usuwając zaistniałe w doktrynie i orzecznictwie wątpliwości.

Jak wskazano, poza obrębem postulatów przedstawianych w ramach niniejszej rozprawy należy pozostawić kwestię doboru spraw rozpoznawanych przed sądami ubezpieczeń społecznych jako wydziałami sądów powszechnych i prawidłowego pojęcia dla określenia ich zakresu. Należy jednak nadmienić, że słuszny jest wniosek, iż dobór ten jest efektem przypadkowej legislacji. Wprowadzenie nowej, całościowej regulacji umożliwiłoby pełniejszą realizację wielu postulatów *de lege ferenda* zgłaszanych dotychczas w doktrynie, a nieuwzględnianych dotąd przez ustawodawcę w nowelizacjach częściowych. Należy wymienić tu w szczególności postulat wprowadzenia do kodeksu postępowania cywilnego uniwersalnego pojęcia „świadczenia”, które obejmowałoby wszystkie świadczenia przyznawane przez wszystkie organy rentowe oraz uwzględnienia szczególnej roli płatnika składek.

Przedstawiane kwestie wiążą się z zadaniem, które należałoby postawić także przed doktryną. Mianowicie z zadaniem podjęcia tematyki jednorodnego rozpoznawania spraw z zakresu zabezpieczenia społecznego i należytego, konsekwentnego osadzenia oraz ukształtowania stron postępowania sądowego

(np. przy wykorzystaniu doświadczeń niemieckich i norweskich). Istotne jest także wyrównanie praw i obowiązków obecnego ubezpieczonego oraz osoby odwołującej się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, a także obowiązków organu rentowego i wojewódzkiego zespołu. Przede wszystkim należy tu wymienić postulat zmiany sformułowania art. 476 § 3 *in principio* k.p.c. poprzez określenie, że przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie się także sprawy wszczęte na skutek niewydania decyzji przez organ rentowy albo niewydania orzeczenia przez wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności we właściwym terminie.

Wśród mniej istotnych z punktu widzenia niniejszych rozważań, ale nie drugorzędnych w ogóle, należy wymienić m. in. postulat dostosowania art. 476 § 3 *in fine* k.p.c. do nowego stanu prawnego. Korespondował on bowiem z art. 20 u.e.k., który został uchylony, a przewidywał możliwość imiennego wskazania przez osobę mającą ustalone prawo do dożywotniej emerytury kapitałowej jednej lub kilku osób fizycznych jako osób uposażonych, na rzecz których po jej śmierci miała nastąpić wypłata gwarantowana. Przepis dotyczący wypłaty gwarantowanej to obecnie art. 25b ustawy emerytalnej i rentowej, lecz nie zmienia to faktu, że art. 476 § 3 *in fine* k.p.c. to norma pusta (adresowana do osób niewystępujących w akcie prawnym, do którego odsyła powołany przepis). Mimo że K. Antonów przedstawił to zapatrywanie już w roku 2014, do chwili obecnej nie znowelizowano omawianego artykułu kodeksu postępowania cywilnego. Ma to daleko idące konsekwencje, bowiem brak podstaw prawnych do zakwalifikowania sporów ze stosunków prawnych między osobami uposażonymi w rozumieniu ustawy emerytalnej i rentowej a ZUS do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych i są one – *de lege lata* – zwykłymi sprawami cywilnymi.

Wydaje się, że ewolucja rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych przedstawiona w rozdziale 2 nie została jeszcze zakończona. Niniejsza praca stanowi przy tym jedynie głos w dyskusji, dotyczącej kierunku dalszego rozwoju rozpoznawania tych spraw, przedstawiając problematykę stron postępowania.

Podsumowując, jako podstawowy postulat *de lege ferenda* wypływający z ogółu przedstawionych rozważań, należy wskazać konieczność gruntownych zmian w przepisach dotyczących ukształtowania stron postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz procedury mającej na celu urzeczywistnienie praw i realizację obowiązków stron stosunków prawa materialnego. Z pewnością nie mogą to być zmiany rozproszone i pojedyncze. Niewątpliwie problematyka sądowego rozpoznawania spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych wymaga nowoczesnego spojrzenia, co pociąga za sobą konieczność kompleksowych rozważań. Szczególną perspektywą jest przy tym perspektywa podmiotów głównie zainteresowanych jej kształtem, którymi są strony stosunków o charakterze materialnoprawnym.

BIBLIOGRAFIA

Literatura podstawowa:

1. K. Antonów, *Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Pojęcie oraz właściwości postępowań przed sądowych i ochrony cywilnosądowej*, Warszawa 2011, Lex/El.
2. M. Cholewa, *Glosa do wyroku SN z 8 grudnia 2000 r., II UKN 128/00*, OSP 2003/3.
3. M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2010, Lex/El.
4. B. Crosby, *Procedural justice in welfare complaints systems: A comparative study of Norway and Germany*, Bergen 2013.
5. B. Gudowska, *Zainteresowany, czyli kłopot (uwagi o art. 477¹¹ k.p.c.)* (w:) J. Gudowski (red.) oraz K. Weitz (red.), *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, Tom 1, Warszawa 2011, Lex/El.
6. P. Hietanen-Kunwald, *Comparative perspectives on judicial protection in social security matters*, Helsinki 2015.
7. J. Jansen, *Komentarz do § 69 SGG* (w:) F. Sauer, J. Jansen, U. Freudenberg i H. Jung, *Sozialgesetzbuch für die Praxis – SGB-Kommentar*, SGB Office Professional/El
8. J. Jansen, *Komentarz do § 75 SGG* (w:) F. Sauer, J. Jansen, U. Freudenberg i H. Jung, *Sozialgesetzbuch für die Praxis – SGB-Kommentar*, SGB Office Professional/El.
9. I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2017.
10. J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Zakamycze 2006.
11. K. Kolasiński, *Rozpoznawanie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1989.

12. M. Klimas, *Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2013, Lex/El.
13. K. Knoppek, *Postępowanie cywilne. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2015.
14. K. Kolasiński, *Strony i uczestnicy postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, ZNIBPS 1987/26.
15. E. Modliński, *Konstrukcja prawna stosunku ubezpieczeń społecznych*, PiZS 1968/2-3.
16. P. Rawczyński, *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych*, Warszawa 2018.
17. P. Rylski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – Zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, Lex/El.
18. P. Rylski, *Zainteresowany w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – założenia konstrukcyjne na tle ogólnych założeń postępowania cywilnego*, PPIA, Wrocław 2017/109.
19. R. Spyt, *Zainteresowany jako strona postępowania w sprawach o ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne* (w:) B. Cudowski (red.) i J. Iwulski (red.), *Z aktualnych zagadnień prawa pracy i zabezpieczeń społecznych. Księga jubileuszowa Profesora Waleriana Sanetry*, Białystok 2013.

Literatura uzupełniająca:

20. K. Antonów, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.) i A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.
21. K. Antonów, *Komentarz do art. 469 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.) i A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.
22. K. Antonów, *Komentarz do art. 476 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.) i A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w*

- sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.
23. K. Antonów, *Komentarz do art. 477⁹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.) i A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.
24. K. Antonów, *Komentarz do art. 477¹⁰ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.) i A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.
25. K. Antonów, *Komentarz do art. 477¹¹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.) i A. Jabłoński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Lex/El.
26. Årsrapport 2016, Trygderetten, źródło: <http://www.trygderetten.no>.
27. Austriackie Ministerstwo Sprawiedliwości, *The austrian judicial system*, Wiedeń 2014.
28. Austriackie Ministerstwo Spraw Socjalnych, *The austrian welfare state. Benefits, expenditure and financing 2016*, Wiedeń 2016.
29. R. Babińska-Górecka, *Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych*, Warszawa 2007.
30. T. Bińczycka-Majewska, *Podział składki kapitałowej w przypadku rozwodu, unieważnienia małżeństwa albo śmierci, a także możliwość jej dziedziczenia* (w:) Taż (red.), M. Włodarczyk (red.), *Współczesne problemy prawa emerytalnego*, Warszawa 2015, Lex/El.
31. J. Bodio, *Komentarz do art. 475 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, Lex/El. 2018.
32. W. Broniewicz, *Pojęcie legitymacji procesowej* (w:) K. Korzan (red.), *Studia z procesu cywilnego*, Katowice 1986
33. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2006.
34. W. Broniewicz, *Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym*, NP 1966/5.

35. H. Bücker-Gärtner (red.), *Welfare State at the Risk? Comparison of Social Insurance Systems in Different European Countries*, Berlin 2009.
36. A. Chróścicki, *Odpowiedzialność powszechnego towarzystwa emerytalnego*, PiZS 2003/8.
37. D. Ciszewska, *Następstwo prawne w świetle ustawy z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, MoP 2007/1.
38. H. Dolecki (red.), T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37)*, Warszawa 2013, Lex/El.
39. T. Dyboski, *Nowy etap kodyfikacji prawa o ubezpieczeniu społecznym*, PUS 1938/6.
40. T. Dyboski, *Ubezpieczenia społeczne w Polsce w ostatnich latach. Podstawy ustawodawcze i organizacja*, Warszawa 1939.
41. M. Dziurda, *Szczególność zdolności sądowa organów państwowych oraz państwowych jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej*, PPC 2010/1.
42. T. Ereciński, *Komentarz do art. 469 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenże (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.
43. T. Ereciński i K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* (w:) Ciż, *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego. Serock k. Warszawy, 24–26 września 2009 r.*, Warszawa 2010.
44. G. Esping-Andersen, *The three worlds of welfare capitalism*, Cambridge 1990.
45. Z. Fenichel, *Kodeks ubezpieczeń społecznych*, Kraków 1939.
46. K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie cywilne. Pytania*, Warszawa 2015.
47. R. Flejszar, *Komentarz do art. 15 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.
48. R. Flejszar, *Komentarz do art. 64 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.
49. R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, Legalis/El.

50. R. Flejszar i M. Malczyk-Herdzina, *Pojęcia „sądu właściwego” i „organu właściwego” na gruncie przepisów k.p.c. normujących postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych*, Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej, Kraków 2011.
51. N. Foster, *Austrian legal systems and laws*, Londyn 2003.
52. N. Foster i S. Sule, *German legal system and laws*, Oxford 2010.
53. N. Friedrich, *Mediation in der Sozialgerichtsbarkeit*, Baden-Baden 2011.
54. J. Gajda, *Komentarz do art. 29 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (w:) H. Pietrkowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2018, Legalis/El.
55. K. Gajda-Roszczyńska, *Komentarz do art. 477¹¹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.
56. S. Garlicki, E. Szeremeta, *Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 1962.
57. I. Gliksman, *Ubezpieczenia społeczne*, Warszawa 1933.
58. K. Gonera, *Komentarz do art. 476 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Warszawa 2016, Legalis/El.
59. A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w aspekcie zmiany przepisów art. 5 i 212 k.p.c. i wynikających z nich obowiązków sądu w postępowaniu cywilnym (uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, PS 2005/10.
60. J. Górecki, *Podział składek gromadzonych w otwartym funduszu emerytalnym po śmierci jego członka*, PiP 2001/1.
61. E. Grabowski, *Ubezpieczenia społeczne w państwach współczesnych*, Kraków 1911.
62. B. Gudowska (red.) i J. Strusińska-Żukowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Legalis/El.
63. J. Gudowski, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.

64. J. Gudowski, *Komentarz do art. 475 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.
65. J. Gudowski, *Komentarz do art. 476 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.
66. J. Gudowski, *Komentarz do art. 477⁹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.
67. J. Gudowski, *Komentarz do art. 477¹⁰ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, Lex/El.
68. J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro* (w:) A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian, księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, Poznań 2005.
69. J. Gudowski, *Przegląd orzecznictwa z zakresu prawa cywilnego procesowego (za II półrocze 1996 r.)*, PS 2001/4.
70. J. Gudowski i M. Jędrzejewska, *Komentarz do art. 1 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) T. Ereciński i in., *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2004, Lex/El.
71. International Social Security Association, *Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2016*, Waszyngton 2016.
72. J. Iwulski, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) H. Dolecki (red.), T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Artykuły 367-505(37)*, Warszawa 2013, Lex/El.
73. A. Jabłoński, *Wszczęcie postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Przegląd Prawa i Administracji CIX, Wrocław 2017.
74. A. Jakubecki, *Komentarz do art. 1 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) Tenze (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, Lex/El. 2018.
75. K. Jankowska, I. Jędrasik-Jankowska, *Prawo do emerytury. Komentarz do ustaw z orzecznictwem*, Warszawa 2011, Lex/El.

76. W. Jasiński (red.), J. Skorupka (red.), *Ciężar dowodu i obowiązki dowodzenia w procesie karnym*, Warszawa 2017.
77. J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009.
78. Y. Jones, *Zmiana polityki społecznej w Unii Europejskiej*, Polityka Społeczna 2005/3.
79. A. Kjønstad, *Behovet for et felles rettslig overprøvningsorgan på velferdsrettens område – i en Sosialdomstol*, Retfærd 2002/98/3.
80. K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, Palestra 2005/1-2.
81. W. Koczur, *Zaopatrzenie emerytalne służb mundurowych jako element systemu zabezpieczenia społecznego*, Studia Ekonomiczne. ZNUEK 2017/312.
82. K. Kolasiński, *Charakter prawny sporów z zakresu ubezpieczenia społecznego*, Toruń 1974.
83. K. Kolasiński, *Postępowanie w sprawach ubezpieczeniowych* (w:) C. Jackowiak (red.), *Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce, cz. I, Dwudziestolecie międzywojenne*, Wrocław 1991.
84. K. Kolasiński, *Charakter prawny stosunku zaopatrzenia pracowniczego*, RPEiS 1970/2.
85. E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Bydgoszcz-Toruń 2002.
86. A. Kurzych, *Udział pracodawcy w sprawach o rentę wypadkową lub jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy – glosa – I UK 8/07*, MPP 2009/12/662.
87. D. Lach, *Komentarz do art. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych* (w:) B. Gudowska (red.) i J. Strusińska-Żukowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Legalis/El.
88. R. Leithoff, *Introduction to the Public Administrative Jurisdiction in Germany*, Hrvatska javna uprava, 2006/3.
89. P. Lüdtke, J. Berchtold, *Sozialgerichtsgesetz Handkommentar*, Baden-Baden 2017.
90. A. Łazarska, *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013.
91. J. Łazowski, *Wstęp do nauki o ubezpieczeniach*, Warszawa 1934.

92. P. Makarzec, *Europejskie systemy zabezpieczenia społecznego na przykładzie Austrii, Belgii i Wielkiej Brytanii*, ZNWSEI 2015/1.
93. A. Malaka, *Ustawa scalenkowa – okoliczności jej uchwalenia i znaczenie dla rozwoju ubezpieczenia społecznego* (w:) Ł. Kucharczyk-Rok i in. (red.), *Ubezpieczenie społeczne – dawniej i dziś. W 80-lecie uchwalenia ustawy o ubezpieczeniu społecznym*, Wrocław 2013.
94. M. Manowska, *Komentarz do art. 466 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505(38)*, Warszawa 2015, Lex/El.
95. M. Manowska, *Postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż, *Postępowania odrębne w procesie cywilnym*, Warszawa 2010, Lex/El.
96. E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobonych i rodzinnych*, Warszawa 2012, s. 52.
97. G. Matusik, *Komentarz do art. 183 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2018, Legalis/El.
98. J. Mazurek, *Zakres ochrony cywilnosądowej w sprawach ubezpieczeń społecznych*, Lublin 1989.
99. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – Departament Rynku Pracy, *Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Austria*, 2017.
100. E. Modliński, *Podstawowe zagadnienia prawne ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1968.
101. E. Modliński, *Sądy ubezpieczeń społecznych jako szczególne sądy administracyjne*, Warszawa 1946.
102. E. Modliński, *Sądy ubezpieczeń społecznych w strukturze władz państwowych*, PUS 1938/6.
103. MOP, *Introduction to Social Security*, Genewa 1984.
104. M. Mosionek-Szweda, *Organizacja i funkcjonowanie systemu zabezpieczenia społecznego w Norwegii*, Rozprawy Ubezpieczeniowe 2011/1.
105. U. Moszczyńska, *Pojęcie bezskuteczności egzekucji i jej znaczenie na gruncie norm prawa materialnego w praktyce sądowej*, PPE 2018/3.

106. M. Muliński, *Komentarz do art. 469 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz: Art. 1-729*, Warszawa 2015, Legalis/El.
107. W. Musiański, *Ubezpieczenia społeczne*, Warszawa 2006.
108. S. Nitecki, *Prawo do pomocy społecznej w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2008.
109. Norweskie Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, *The Norwegian Social Insurance Scheme*, 2018, źródło: <https://www.regjeringen.no>.
110. B. Nunner-Krautgasser i P. Anzenberger, *Evidence in civil law – Austria*, Maribor (Słowenia) 2015.
111. A. Okońska, *Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii*, Warszawa 2017.
112. W. Organiściak, *Prawo ubezpieczeń społecznych II Rzeczypospolitej (Szkielet dla celów dydaktycznych)* (w:) A. Lityński (red.), *Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Z dziejów prawa. Tom 3 (11)*, Katowice 2010.
113. P. Osowy, *Interwencja główna*, Warszawa 2017.
114. O. Øie, *Trygderetten og dens prosessordning*, Oslo 2010.
115. R. Pacud, *Stosunki prawne ubezpieczenia emerytalnego*, Warszawa 2011.
116. M. Paluszkiwicz, *Komentarz do art. 6c ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* (w:) M. Włodarczyk (red.), *Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Komentarz*, Warszawa 2015, Lex/El.
117. J. Pawliczak, *Komentarz do art. 29 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (w:) K. Osajda (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2018, Legalis/El.
118. M. Pazdan, *Podmioty stosunków cywilnoprawnych. Zagadnienia ogólne* (w:) M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 1033.
119. H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012.
120. A. Przybyłowicz, *Ubezpieczenie pielęgnacyjne w Republice Federalnej Niemiec*, Warszawa 2017.
121. W. Rechberger i D. Simotta, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts: Erkenntnisverfahren*, Wiedeń 2010.

122. L. Rosenberg, *Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs und der Zivilprozeßordnung*, Berlin 1923.
123. R. Brooke Ross i H. Zacher, *Social Legislation in the Federal Republic of Germany*, Londyn 1983.
124. E. Rudkowska-Ząbczyk, *Komentarz do art. 64 kodeksu postępowania cywilnego* (w:) E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2017 Legalis/El.
125. F. Rusek i A. Zieliński, *Ustawa o okręgowych sądach pracy i ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 1977.
126. W. Sanetra, *Właściwość sądów powszechnych (sądów pracy i ubezpieczeń społecznych) i sądów administracyjnych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych* (w:) M. Blachucki (red.), T. Górczyńska (red.), *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, Warszawa 2011.
127. A. Scherzberg i J. Seidl, *Administrative litigation in Germany* (w:) Y. Li, *Administrative litigation systems in Greater China and Europe (The rule of law in China and comparative perspectives)*, Farnham (Anglia) 2014.
128. Ch. Schiller i S. Kuhnle, 'Modell Tyskland' under ombygging: Mot en stille systemendring?, *Tidsskrift for velferdsforskning* 2007/10/2.
129. W. Siedlecki i Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004.
130. I. Sierpowska, *Z rozważań nad wyodrębnieniem i metodologią prawa socjalnego*, *Wrocławskie Studia Erazmiańskie*, 2014/8.
131. Jan M. Smits (red.), *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, Cheltenham (Wielka Brytania) 2006.
132. E. Stefańska, *Komentarz do art. 477⁹ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505(38)*, Warszawa 2015, Lex/El.
133. J. Strusińska-Żukowska, *Komentarz do art. 83 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych* (w:) Taż (red.) i B. Gudowska (red.), *Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2014, Legalis/El.
134. W. Szubert, *Zagadnienia prawne ubezpieczenia społecznego*, PiP 1957/1.
135. T. Szumlicz, *Ubezpieczenie społeczne*, Warszawa 2006.

136. T. Szumlicz, *Ubezpieczenie. W sprawie zastrzeżenia terminologicznego*, Wiadomości Ubezpieczeniowe 2009/1.
137. T. Szymański, *Postępowanie przed sądami ubezpieczeń społecznych*, PUS 1938/6.
138. K. Ślebzak, *Prawo do zabezpieczenia społecznego w Konstytucji RP: podstawowe zagadnienia*, Warszawa 2015..
139. T. Tomandl, *Grundriss des österreichischen Sozialrechts*, Wiedeń 2009.
140. T. Tomandl (red.), *System des österreichischen Sozialversicherungsrechts*, Wiedeń 2013.
141. G. Wannagat, *Lehrbuch des Sozialversicherungsredits*, cz. I, Tübingen 1965.
142. M. Wójcik, *Komentarz do art. 477¹⁰ kodeksu postępowania cywilnego* (w:) A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, Lex/El. 2018
143. A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo niemieckie w Generalnym Gubernatorstwie 1939 – 1945*, Lublin 2008.
144. A. Wrzyszczyk, *Organizacja niemieckiego resortu sprawiedliwości w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939-1945*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* 2013/60/1.
145. A. Wypych-Żywicka, *Śmierć lub zaginięcie uprawnionego po złożeniu wniosku o rentę rodzinną z FUS*, PiZS 2007/5/27.
146. H. F. Zacher, *Zarys prawa socjalnego Republiki Federalnej Niemiec*, Wrocław 1985.
147. T. Zembrzuski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017.
148. A. Zieliński, *Komentarz do art. 98 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych* (w:) Tenże, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Art. 98-124 KPC. Komentarz*, Warszawa 2015, Legalis/El.
149. T. Zieliński, *Ubezpieczenia społeczne pracowników. Zarys systemu prawnego – część ogólna*, Warszawa-Kraków 1994.